

VOJENSKÉ ROZHLEDY

Czech Military Review

2003

2

TEORETICKÝ ČASOPIS ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

ROČNÍK 12 (44)

Česká republika mezi mlýnskými kameny

(Scénář možného vývoje světové bezpečnostní situace)

Scénář Česká republika mezi mlýnskými kameny, který předkládají jeho autoři čtenářům v tomto čísle Vojenských rozhledů, vznikl v rámci činnosti Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd jako jeden z výsledků práce na studii Putování českou budoucností. Autoři scénáře mají především ambici, aby tento scénář, který je smyšleným příběhem o možné budoucnosti, podnítil diskuzi o budoucím postavení České republiky v rámci možného vývoje bezpečnostní situace ve světě v prvních dvou dekádách 21. století.

První dvě dekády 21. století se velmi odlišovaly od posledního desetiletí století předešlého ve kterém dominovaly, především ve vztazích mezi velmocemi, ekonomické otázky. Do popředí se v tomto období dostaly otázky bezpečnosti. Aktivita islámských radikálních organizací používající nové formy terorismu, hrozba šíření zbraní hromadného ničení a možnost vzniku válek, ve kterých by byly použity jaderné zbraně, svět svým způsobem vrátil o 50-60 let zpět, kdy existovala reálná hrozba jaderného konfliktu.

Euroatlantická civilizace začala být konfrontována s novými hrozbami, což se odehrávalo na pozadí více či méně radikálních změn v postavení jednotlivých zemí, koalic a svazků. Jednota západního světa, patrná v letech studené války, nebyla již přítom samozřejmostí. Francis Fukuyama byl na počátku nového století jedním z prvních politologů, kteří konstatovali, že „západní svět se patrně rozdělil vedví“, a to v době, kdy „Usáma bín Ládín, Al Kajda, Talibán a islámští radikálové představují pro liberální demokracii západního světa možná větší ideologickou hrozbu než kdysi komunismus“. Samotný Fukuyama uznával, že „v reálu není islám možno považovat za alternativu, na jejímž základě by mohla být postavena společnost lidí existující ve skutečném světě“, protože „lidem, kteří nejsou muslimy, nemá co říci, ale také proto, že nenaplní očekávání ani většiny muslimů“, což bylo na začátku 21. století patrné i v takových zemích jako Irák a Írán. Vlastní příčinou odcizení západního světa bylo různé chápání důsledků rozpadu bipolarity v Evropě a v USA. Evropa se v bezpečnostních otázkách a v zahraniční politice orientovala multilaterálně, Amerika unilaterálně.

I když centra mezinárodního terorismu byla vzdálena od České republiky, důsledky jejich činnosti se jí nevyhnuly. Navíc pro rozpory v euroatlantické civilizaci se zkomplikovaly rozhodovací procesy politických elit v bezpečnostních otázkách, takže se země v určitých klíčových mezinárodněpolitických situacích ocitla mezi mlýnskými kameny.

Nová bezpečnostní ohrožení na přelomu tisíciletí

Ačkoli varovných signálů bylo nespočet, počínaje útoky na americké vojenské základny a velvyslanectví a nekonče sebevražednými teroristickými atentáty Palestinců, následně trestané Izraelci, sofistikovaná akce proti New Yorku a Washingtonu s teroristickým zneužitím unesených civilních letadel překvapeně Američany i svět zaskočila. Následovala razantní a zprvu úspěšná odvetná akce proti mezinárodnímu terorismu a Afghánistánu podporovaná

nejen demokratickými zeměmi, ale i mnoha jinými státy v bezprostředním okolí, které se cítily podobnými ozbrojenými excesy ohroženy.

Ještě však nebyla Al Kajda poražena, bin Ládín zneškodněn a Afghánistán stabilizován a došlo k teroristickému útoku na indonéském ostrově Bali, v moskevském divadle a na dalších místech světa, včetně Evropy a České republiky. Zároveň se v protiteroristické koalici (a celém transatlantickém společenství) začaly objevovat stále se prohlubující trhliny, které některé analytiky vedly k tomu, aby varovně konstatovali, že dochází nebo dokonce již došlo k rozštěpení této koalice a zároveň i k ohrožení soudržnosti Severoatlantické aliance, i když se tomu pražský summit NATO koncem roku 2002 snažil zabránit.

Jako pověstné „Sarajevo“ byl označován výrok amerického prezidenta George Bushe o „ose zla“, tvořené trojicí militantních totalitních států Iráku - Íránu - Severní Koreje, a doktrinální opatření, která po nich následovala. Na druhé straně to bylo standardní odmítnutí americké politiky Francií a překvapivě i sílící odpor Německa.

Česká republika se sice ve svém vnějším oficiálním postoji stále shodovala se stanovisky většiny evropských zemí, uvnitř společnosti však postupně docházelo ke stále silnější diferenciaci: rozhodující pravicové síly se více orientovaly na Spojené státy, menší část pravice, střed a levý střed na Evropu a krajní levice se upínala stále ještě na Rusko, přičemž otevřeně podporovala některé země, které byly v napjatých vztazích se Spojenými státy. Vzhledem k této situaci a vnějším tlakům se úsilí České republiky o zajištění vlastní bezpečnosti velmi zkomplikovalo.

Americká reakce

Nejrazantněji zareagovaly na změnu bezpečnostních rizik a ohrožení Spojené státy, a to přijetím nové **Národní bezpečnostní strategie USA (NBS)**. Ta zachovávala jak dosavadní kontinuitu americké zahraniční a bezpečnostní politiky, tak odrážela situaci po zesílení akcí mezinárodního terorismu. Nebyla proto zcela neočekávaná, spíše dovrhovala logický vývoj, který se dal dříve či později očekávat.

NBS měla zajistit efektivní zvládnutí nových bezpečnostních rizik ohrožujících USA včetně prolínání vnitřní a zahraniční politiky s akceptací preventivních válek a zároveň udržet výjimečné postavení Spojených států ve světě s dikcí na hodnotu svobody trhu. Jejím předpokládaným objektivním důsledkem byla preference vojenské síly před mírovou diplomacií. Došlo tím i k marginalizaci malých zemí, jako je i Česká republika, které nemohly nijak výrazně zasahovat do mezinárodních vztahů a ovlivňovat bezpečnostní situaci ve světě.

NBS se tím stala zároveň výzvou světu, který vůči americkému unilateralismu, hegemonismu a izolacionismu musel hledat cesty, jak zajistit návrat USA k multilaterálním vazbám.

Spojené státy usilovaly o rovnováhu moci, jíž rozuměly, že budou-li si státy, zvláště rozvojové, počínat v boji proti terorismu a zbráním hromadného ničení odpovědně, bude jim zajištěna bezpečnost. A to v součinnosti s Ruskem a Čínou, o nichž se Spojené státy stále výrazněji domnívaly, že mají společné hodnoty spojené s tržní ekonomikou, ačkoli ve skutečnosti šlo převážně v souvislosti s bojem proti mezinárodnímu terorismu zároveň a především o dělbu moci. Bylo to v rozporu s některými naivními představami českých politiků, že rozšiřováním Severoatlantické aliance končí mocenské rozdělování světa, ve skutečnosti jen docházelo k novému přerozdělování.

NBS opouštěla pojem odstrašování, protože na tzv. darebácké státy (rogue states), jak Američané začali označovat země ohrožující fakticky či údajně jejich bezpečnost, už zjevně

jako výstraha neplatilo, a nahradila jej nutností preventivních válek, což prohlubovalo rozpory mezi USA a Evropou. V některých případech uskutečněné preventivní akce spíše připomínaly bratrskou pomoc.

NBS zároveň přicházela s podnětem investovat zdroje nejen do vedení preventivních válek, ale i do ovlivňování lokálních krizí, což nebylo ve skutečnosti nic jiného než vměšování se do vnitřních záležitostí států. Tyto války chtěly USA vést bez ohledu na souhlas spojenců, spřátelených zemí a partnerů. Tím si USA zároveň zajišťovaly, aby při nekontrolované globalizaci nevznikla nová bezpečnostní rizika. Regulaci trhu si USA chtěly podřídit svým velmocenským zájmům. Role OSN měla být redukována na úlohu určitého prostředku při řešení bezpečnostních ohrožení a ve světovém vývoji, nikoli jako finálního decizního subjektu.

USA chtěly prostřednictvím své nové NBS zároveň zabránit ostatním státům, aby budovaly srovnatelné kapacity s jejich vojenským potenciálem i zpravodajskými službami. Přitom v době přijetí NBS byla vojenská síla USA desetinásobně účinnější než evropská a tvořila polovinu vojenské kapacity světa.

NBS se sice nesoustředila pouze na novou zahraničně politickou a vojenskou doktrínu, ale hledala i cesty ke zlepšení sociální situace ve světě a rozšíření demokracie spojené s volným trhem - NBS mj. i proto dávala přednost pojmu lidská důstojnost, který spojovala s potřebou svobodného trhu, což bylo nadřazeno mezinárodnímu právu a lidským právům. Realizace těchto záměrů se však ve srovnání s ostatními dlouho nedařila.

Přijetí nové NBS nebylo izolovaným činem. Došlo k negativnímu synergickému efektu, k němuž bylo kromě nové NBS nutno přičíst záporný postoj USA k zákazu používání nášlapných min, podceňování ekologických důsledků civilizačního rozvoje odmítnutím tzv. kjótského protokolu (o snížení světových emisí o 5,2 % z r. 1997), rozhodnutí zrušit smlouvu s Ruskem o protiraketové obraně, snahu vyhnout se postihům amerických občanů Mezinárodním trestním tribunálem i neamerickými soudy, rychlé sbližování s Ruskem a s Čínou a s tzv. pivotními státy v souvislosti s útokem na Afghánistán, větší tendence Američanů rozhodovat o strategických bezpečnostních otázkách samostatně, což posilovalo latentní vědomí světa o Pax Americana nebo o „strong world leadership“ – jejich „pevném vedení světa“.

Paradoxně ale začalo být pro Spojené státy stále obtížnější v podmínkách oslabování tradičních institutů zajišťujících mezinárodní mír a bezpečnost efektivně reagovat na nové bezpečnostní výzvy.

Evropská reakce

Po konfrontaci úrovně vojenských sil jednotlivých členských zemí NATO při řešení kosovské krize a po bombardování Jugoslávie jako vyvrcholení konfliktu na území Balkánu musela **evropská bezpečnostní a obranná politika (EBOP)** dostat objektivně novou podobu. A to i přesto, že už po pádu bipolarity stály všechny významné evropské instituce jako Evropská unie (EU), Západoevropská unie (ZEU), Rada Evropy, Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě a Severoatlantická aliance před nutností přehodnotit nebo modifikovat své základní určení, smysl, obsah činnosti i organizační struktury.

Ukázalo se, že Evropa, konkrétně EU, není schopna uskutečnit operaci takového rozsahu, jako bylo bombardování Jugoslávie a následná mírová akce v Kosovu, bez vojenské síly USA, a to zvláště pokud jde o zpravodajské informace, prostředky komunikace a velení, použití leteckých sil, strategickou leteckou přepravu, logistickou podporu ad. To prokázalo vojenskou

nezpůsobilost Evropy a EU vést takové operace a také posílilo dominantní postavení USA v NATO, což bylo v rozporu se zájmy některých evropských členských zemí Aliance.

Proto se na zasedání Evropské rady v červnu 1999 v Kolíně nad Rýnem zavázaly členské státy EU k „vybudování takové politiky, která umožní Unii autonomní akci, podpořenou dostatečnou vojenskou silou, prostředky k rozhodnutí o jejím použití a připraveností tak učinit v případě mezinárodních krizí bez podmíněností případnou akci NATO“. Rada také rozhodla v této souvislosti o řadě praktických kroků k naplnění takto formulovaného cíle: jednalo se o převzetí: Západoevropské skupiny pro vyzbrojování (WEAG), Výzkumného ústavu pro bezpečnost v Paříži a satelitního střediska v Torrejónu. V prosinci 1999 pak bylo v Helsinkách přijato rozhodnutí o tzv. **evropském základním cíli** (EHG - European Headline Goal), v jehož rámci se počítalo s vybudováním efektivní vojenské kapacity pro řešení budoucích krizových situací. Konkrétně se jednalo o vytvoření 15 plně samostatných a soběstačných brigád v počtu 50 000 až 60 000 vojáků schopných rozmístit se do dvou měsíců, jednotlivé součásti pak ještě dříve. Tyto brigády měly být schopné operovat a udržet se v určeném prostoru jeden rok, dokud akce neskončí nebo budou vystřídány. Předpokládalo se proto, že síly budou ve skutečnosti trojnásobné (příprava, nasazení, relaxace), v optimálním případě pětinasobné (třífázový proces devastoval potenciál vojáků a vedl k negativním sociálním důsledkům, např. rozpadu rodin ap.), než byla základní kapacita patnácti brigád. Spolu s tím se předpokládalo posílení evropského vojenského výzkumu a zbrojního průmyslu.

V rámci EBOP se postupně dařilo pravidelně svolávat Radu pro všeobecné záležitosti (GAC - General Affair Council), včetně účasti ministrů obrany členských zemí a Politický a bezpečnostní výbor (PSC - Political and Security Committee), složený z velvyslanců jako představitelů členských zemí. Dále se podařilo vytvořit Vojenský výbor Evropské unie (EUMC - European Union Military Committee), složený z náčelníků generálních štábů členských zemí, kteří jsou při řešení běžné agendy zastupováni svými zástupci (MILREP) a vytvořit Vojenský štáb Evropské unie (EUMS - European Union Military Staff), který bude působit v Evropské radě a zpracovávat vojenská stanoviska a příslušná doporučení konkrétním politickým orgánům EU pro řízení případných vojenských operací v rámci EU.

Evropa, zejména evropské členské země EU a NATO, však neměly jen legitimní právo zmíněné a další jevy Americe vyčítat. Zároveň bylo nutné přiznat, že bez USA by bylo téměř nemožné vyřešit balkánskou krizi. Podobně tomu bylo s vojenskou operací proti Talibánu v Afghánistánu. Kromě symbolických jednotek nebylo NATO schopné pro nedostatek příslušných zbraňových systémů a vycvičených vojáků téměř nic poskytnout. A tak jedinou reakcí NATO na teroristický útok na USA 11. září byla aktivace článku 5 Washingtonské smlouvy, což ale mělo pouze symbolický charakter. Příčinou takového stavu byla především skutečnost, že evropské členské státy NATO vydávaly na zajištění své vnější (ale i vnitřní) bezpečnosti výrazně méně finančních prostředků.

V osmdesátých letech vydávaly evropské země na vojenské rozpočty zhruba polovinu částky Spojených států. V Evropě to bylo 156 miliard dolarů, zatímco ve Spojených státech 270 miliard. Na počátku století ale již Evropa začala zaostávat. (Evropa 126 miliard a Spojené státy 376 miliard). Spojené státy na počátku první dekády století pak zvýšily vojenský rozpočet až na 400 miliard dolarů, než se úroveň postupně po roce 2010 ustálila na půl biliónu dolarů. Výdaje na vnitřní bezpečnost se nejprve zdvojnásobily (z 18 na 37 miliard, jež byly poskytnuty nově zřízenému federálnímu ministerstvu bezpečnosti), přičemž po roce 2010 se jejich výše ustálila na 50 miliardách dolarů ročně.

Evropa s převažující orientací na sociální stát se logicky výrazněji zvýšení vojenských rozpočtů bránila, necítila se zprvu bezpečnostně ohrožena jako USA. Ty dlouhodobě podporovaly i řadu diktátorských režimů a vysloužily si v mnoha částech světa nenávisť. Evropě stačilo vydávat finanční prostředky koordinovaněji a vrátit se postupně na 150 a později 200 miliard vojenských výdajů ročně. Pomohlo tu zúžení vojenského výzkumu a výroby na menší počet zbraňových systémů a užší spolupráce s USA. Přesto postrádaná transportní letadla schopná přepravovat vojska na velké vzdálenosti, bezpilotní letouny, přesné naváděné zbraně, velitelské a štábní systémy atd., byly do armád v potřebném rozsahu zavedeny až na konci první dekády 21. století.

Vzhledem k přetrvávající evropské nemožnosti zasahovat efektivně v soudobých ozbrojených konfliktech v zámoří byly preventivní vojenské zásahy realizovány především vojáky americkými a na evropských zemích zůstávala vojenská stabilizace politické situace po ozbrojených akcích a regenerace státní správy rozvrácených zemí. To Evropě z axiologických a humanitních hledisek sice vyhovovalo, ale šlo o dlouhodobější aktivity, které jsou finančně náročné. Teprve v druhé dekádě století mohly evropské ozbrojené síly efektivněji přispět k přímému bojovému řešení bezpečnostních ohrožení ve všech světadílech.

Vojenské oddělování USA a Evropy

Nová Národní bezpečnostní strategie USA se promítla i do tzv. plánu spojených velitelství. V jeho rámci došlo k přehodnocení působnosti jednotlivých regionálních velitelství americké armády, což představovalo nejrozsáhlejší reformu amerického vojenského velení po druhé světové válce. V průběhu první dekády 21. století bylo vytvořeno a začalo fungovat Hlavní vojenské velitelství pro obranu Severní Ameriky (NORTHCOM). Hlavní velitelství v Evropě (EUCOM) s působností pro Evropu a severní Afriku, rozšířilo mj. působnost na Rusko, které se tak poprvé ocitlo v zóně odpovědnosti jednoho regionálního velitelství.

USA tímto krokem přestaly považovat Rusko za supervelmoc, ale zároveň i za nepřátelský stát. Působnosti a úkoly Hlavního velitelství pro Tichý oceán (PACOM) s působností v oblasti Indie, Číny, Koreje, Japonska, Austrálie etc., SOUTHCOM (střední a jižní Amerika) a CENTCOM (severovýchodní Afrika, Perský záliv, Saúdská Arábie, Pákistán atd.) zůstaly nezměněny.

Rozhodující pro rozdělování transatlantického společenství bylo, že na základě iniciativy USA došlo ke zrušení Hlavního velitelství NATO pro Atlantik (ACLANT) – jediného strategického velitelství NATO na území Spojených států. Pentagon nepovažoval existenci tohoto velitelství za potřebnou. USA tím přestaly ve prospěch NATO zajišťovat bezpečnost mořských cest v Atlantiku. Začaly také připravovat své paralelní struktury, které by byly aktivizované v případě války bez Severoatlantické aliance. USA také stáhly z Evropy většinu svých vojenských sil.

USA přehodnotily i svou jadernou doktrínu, tzn. mohly proti protivníkovi udeřit preventivně ještě dříve, než se staly samy cílem útoku. Nevylučovaly ani použití jaderných zbraní v preventivním útoku. Preventivní válku začaly považovat za obrannou intervenci. Rozhodujícím kritériem se staly americké národní zájmy. Naštěstí v prvních dvou dekádách 21. století USA jaderné zbraně ani v jedné z preventivních válek nepoužily.

Oslabení transatlantických vazeb v kontextu nestabilního vývoje ve světě

V souvislosti s procesem vytváření nové světové a evropské bezpečnostní architektury docházelo k přehodnocování role a významu mezinárodních organizací, které vznikly jako produkt druhé světové nebo studené války.

Došlo k přehodnocení role OSN, a to především v důsledku faktického ukončení existence Rady bezpečnosti OSN. Činnost Rady přestala být efektivní především v důsledku samostatného jednání Spojených států při prosazování svých bezpečnostních zájmů ve světě, což se nejmarkantněji projevilo ve válce proti Iráku na počátku roku 2003. I přes odmítnutí plně akceptovat americkou unilateralistickou politiku ze strany některých velmocí (především Francie, Německa, Ruska a Číny) došlo k dohodě mezi všemi stálými členy Rady bezpečnosti, že je nutné místo Rady vytvořit platformu, která by sloužila jako nástroj k zajišťování základní strategické stability ve světě. Na základě návrhu Spojených států a Ruska, který byl velmocemi a vedoucími státy světa přijat, došlo v tomto směru k institucionalizaci G-8. Na základě stávajících členů G-8 (USA, Velká Británie, Francie, Německo, Itálie, Japonsko, EU, Rusko) došlo k vytvoření Rady bezpečnostní spolupráce (CSC – Council of Security Cooperation). Na počátku druhé dekády století se tato rada rozšířila o Čínu a Indii.

OSN ale zůstala zachována, přičemž do popředí v její činnosti vystupovaly dva úkoly: být významnou mezinárodní diskuzní platformou o aktuálních a budoucích problémech světa a zajišťovat činnost specializovaných organizací a programů podílejících se na řešení těchto problémů (např. UNDP, UNICEF, UNEP, WFP, UNCTAD, UNHCR, UNESCO apod.). Tyto organizace a programy hrály významnou úlohu v rámci pomoci především rozvojovému světu při zabezpečování tzv. minimálních standardů zdraví, vzdělání a bydlení, což bylo vyspělými zeměmi považováno za součást úsilí o odstraňování příčin terorismu (i když se nepodařilo dosáhnout toho, aby všechny vyspělé země věnovaly na rozvojovou pomoc 0,7 % HDP). Tento přístup v druhé dekádě 21. století převážil nad izolacionistickým pojetím konzervativních a krajně konzervativních sil ve Spojených státech a Evropě, které chtěly učinit ze zemí Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) pouhou pevnost vůči ostatnímu světu, opírající se pouze o svoji vojenskou moc. Realizace takového záměru by byla ovšem v konečném důsledku stejně velmi problematická díky unilateralistické politice Spojených států, které jejím prosazováním významně oslabily nejsilnější euroatlantickou vojenskou organizaci založenou ve 20. století – Severoatlantickou alianci.

Tím, že Spojené státy přestaly mít zájem na Alianci jako jednom z hlavních nástrojů své bezpečnostní politiky, došlo k její transformaci na strukturu typu Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, rozpuštěné v roce 2010. Naopak rozšíření Evropské unie na jihovýchod a východ Evropy a postupné posilování její vojenské dimenze zvýraznilo úlohu EU při zajišťování bezpečnosti Evropy. Evropa se i v tomto kontextu postupně přetvářela v první postimperiální demokracii, společnost v *novém smyslu* demokratickou, *novodemokratickou*, spojenou v úsilí o perspektivu evropské demokracie, která bude mít sociální a ekologický rozměr a která respektuje v tomto společenství národní identity.

Národní stát nebyl v tomto integračním procesu likvidován, ale transformován v demokratickém smyslu v podstatně zralejší kulturně politický tvar. Ten se odlišoval od nacionálně konzervativních a euroskeptických tendencí představitelů partikulárních nacionálních zájmů a obranářských či přímo xenofobních postojů. Na základě těchto kladných zkušeností sílila myšlenka, aby se Evropa stala první postnacionální postimperiální demokracií, první sku-

tečnou *demokratickou* a *humanisticky* orientovanou velmocí, která svou vahou změní trvale neudržitelný vývoj spojený s rozpory imperiální éry lidstva a povede k postupnému vyrovnávání úrovně zemí a regionů.

Evropské směřování jen částečně ovlivnilo orientaci Spojených států, které nejen v první, ale i ve druhé dekádě 21. století byly vázány řešením řady vážných světových problémů. Na prvním místě se jednalo především o proces rozšiřování zbraní hromadného ničení – především jaderných. Tento vývoj měl kořeny již koncem 20. století, kdy Spojené státy zrušily Smlouvu o protiraketové obraně z roku 1972 s Ruskem a také neratifikovaly Smlouvu o všeobecném zákazu jaderných zbraní.

Právě zrušení Smlouvy o protiraketové obraně přispělo k posilování jaderného potenciálu Číny. Mezinárodním společenstvím, a především pak USA, také nebylo dostatečně zachyceno rozšiřování jaderných zbraní v Pákistánu a Indii. V důsledku toho, že obě země se na počátku 21. století staly spojenci Západu v boji proti terorismu, došlo k legitimizaci jejich jaderného statusu. Tato skutečnost ovšem přispěla k tomu, že v dalším indicko-pákistánském konfliktu byly i přes odpor mezinárodního společenství použity jaderné zbraně. Konflikt se sice podařilo díky úsilí především Spojených států a Ruska urovnat, ale došlo k dalšímu oslabení režimu nerozšiřování jaderných zbraní.

Indicko-pákistánský konflikt měl vliv i na další státy, které disponovaly jadernými zbraněmi nebo kapacitami pro jejich výrobu. Svůj jaderný potenciál začaly posilovat Izrael a Severní Korea. Jaderné zbraně získal i Irán a o jejich získání začaly vážně usilovat Libye, Jižní Korea a Tchaj-wan (což představovalo velkou výzvu především Číně).

Další jadernou zemí se stalo v první dekádě století Japonsko, které tím reagovalo na posilování vojenského potenciálu (včetně jaderného) ve východní Asii. Japonsko se tak postupně ve své bezpečnostní politice osamostatňovalo vůči Spojeným státům a díky svému vědeckotechnickému potenciálu se stávalo významnou vojenskou veličinou v asijském regionu.

Možnost vzniku potenciálních konfliktů v prostoru Asie byla ovšem výrazně determinována vzrůstající politickou a ekonomickou silou Číny, která se na konci druhé dekady 21. století stala druhou nejsilnější zemí světa – s perspektivou stát se dokonce zemí nejsilnější. Poprvé v období posledních zhruba 200-250 let se tak jedním ze silových center světa stala země stojící mimo euroatlantickou civilizaci, přičemž takového výsledku se jí podařilo dosáhnout v průběhu čtyř dekád bez vážnějších politických a ekonomických otřesů.

Vzhledem k tomu, že Čína a „čínský“ politický a ekonomický model začaly ohrožovat postavení Spojených států v Asii (a také postupně v celém světě), rozhodly se Spojené státy intenzivněji podporovat ekonomický rozvoj Ruska, jako případné protiváhy Číny. S ohledem na jeho nerostné bohatství to vedlo k jeho rychlejšímu rozvoji. Tento rozvoj byl ale doprovázen snahou o zpětné získání vlivného postavení nejen v bývalých sovětských republikách, ale i ve střední a východní Evropě a potažmo v celé Evropě vůbec. Tato ruská snaha byla částečně úspěšná díky tomu, že Spojené státy přestaly mít zásadnější strategické, politické a ekonomické zájmy v Evropě a že Evropa byla ve vzrůstající míře závislá na importu ruských energetických surovin.

Na druhé straně intenzivnější ruskou snahu o dosažení většího vlivu v Evropě omezovala stále existující vnitřní politická i ekonomická nestabilita v zemi, projevující se navzdory autoritativnímu a centralizovanému stylu vládnutí politických sil, které pokračovaly v linii bývalého ruského prezidenta Vladimíra Putina. V daném případě se jednalo především o Sibiř, kde byly alokovány významné zahraniční, zejména americké, investice (prioritně v těžbě, zpracování a přepravě ropy a plynu). To vedlo u místních regionálních politických elit ke snaze osamostatnit se na metropoli.

Tyto snahy nenašly podporu ani u Spojených států, ani u Číny, jež se obávaly následků politické a ekonomické destabilizace v regionu (Spojené státy odtud např. získávaly cca 10 % svého importu ropy). Ústřední vláda v Moskvě proto mohla s pomocí promoskevsky orientovaných politiků, vlastníků velkých ruských ropných společností a silových rezortů obrany a vnitra tyto separatistické tendence potlačit.

Krizovou oblastí světa byl nadále i Blízký východ. Snaha o mocenské přeskupení v regionu, které bylo zahájeno operací Spojených států proti Husajnovu režimu v Iráku na počátku století, nebyla zcela úspěšná. Irák se postupně rozpadl, došlo ke vzniku v podstatě samostatného kurdského státu, což destabilizovalo situaci v Turecku, Sýrii a Iránu. Autokratické režimy na Blízkém východě byly konfrontovány s nespokojeností svých obyvatel, které vyjadřovaly nejen protiamerické a protizápadní postoje, ale také nespokojenost se svým zhoršujícím se ekonomickým postavením.

Nepodařilo se také urovnat izraelsko-palestinský konflikt. Vzhledem k trvajícím boji Palestinců proti Izraeli se na konci první dekády 21. století objevily první příznaky možného rozpadu izraelského státu, mj. i díky zvýšené emigraci izraelských občanů židovského původu ze země. Došlo ovšem i ke zvýšené migraci obyvatel z arabských zemí do Evropy. Tato migrace posilovala tzv. paralelní islamicistickou společnost, existující vedle stávajících společenských struktur v evropských zemích, což se postupně stávalo značným vnitřním bezpečnostním rizikem.

Vývoj v České republice byl mimo jiné ovlivňován situací v sousedním Německu, které procházelo po celou první dekádu 21. století ekonomickou recesí, což byl zřejmý následek obrovských finančních investic vynaložených především na ekonomické znovusjednocení západní a východní části země a neochoty vládnoucí politické elity přikročit k radikálnější ekonomické reformě. Tato skutečnost měla za následek stagnující ekonomickou spolupráci. To ovšem nijak negativně neovlivnilo další posilování vlivu Německa na politický a ekonomický život v České republice, který vyplýval i z postavení Německa jako klíčového státu Evropské unie. Posilování vlivu Německa bylo podpořeno i postupným oslabováním zájmu Spojených států o Evropu a z druhé strany růstem ruského vlivu v Evropě, v níž se Německo stalo pro Rusko nejvýznamnějším partnerem.

Bezpečnost České republiky

Zatímco zprvu se občané zvláště k vnějším bezpečnostním otázkám stavěli vlažně, po prvních teroristických útocích na přelomu první a druhé dekády 21. století v České republice se začal jejich vztah rychle měnit, byli ochotnější akceptovat přijímaná opatření a prestiž armády a policie se v jejich očích dále zvýšila. V konfrontaci s novými bezpečnostními hrozbami veřejnost akceptovala i vytvoření systému komplexního řízení bezpečnosti země, jehož akceschopnost byla ovšem limitována složitým průběhem reformy armády a dalších bezpečnostních složek.

Bezpečnost České republiky jako v minulosti závisela na globální, evropské a teritoriální bezpečnosti, na schopnosti přijmout na globální, evropské, regionální i státní úrovni taková bezpečnostní opatření, která by postupně redukovala a minimalizovala bezpečnostní rizika. Primární bylo řešit sociální a ekologické problémy lidstva a zeměkoule a teprve sekundárně využívat vojenské řešení. Ozbrojený zásah byl svým způsobem selháním nenásilných forem řešení. Stejně tak již bylo nemyslitelné, aby se sociální problémy ve světě řešily bez ohledu na ekologické důsledky. Bohužel tento záměr se nedařil pro pokračující akce mezinárodního

terorismu a preventivní války, kterých se musela aktivně účastnit i Česká republika (mj. i vysláním protichemické jednotky, jednotky zvláštních sil a brigády rychlého nasazení), což komplikovalo využití jejího potenciálu.

Základní spor o podobu budoucí české armády byl i přes odpor části odborníků na počátku století rozhodnut. Začala se budovat profesionální a převážně „expediční“ armáda v rámci koalice určená pro řešení bezpečnostních úkolů, především mírových misí. Bylo ovšem nutné v průběhu tohoto procesu zajistit kompatibilitu armády s rychle vznikajícími vojenskými strukturami Evropské unie, které postupně nahrazovaly, po odpoutání se USA od Severoatlantické aliance, její vojenské struktury. Vzhledem ke skutečnosti, že Evropská unie jasně definovala záruky kolektivní obrany až na konci první dekády 21. století, došlo ještě v polovině první dekády k částečné korekci reformy ve směru posilování obrany vlastního území. Zintenzivnila se výstavba teritoriální obrany, což mělo velký význam především v souvislosti se sílícími proudy uprchlíků z jihu a jihovýchodu.

Převážná část českých politiků se rychle shodla na tom armádu profesionalizovat, pokračující dělba práce vyžadovala i ve většině vojenských odborností profesionály. Hodilo se to zároveň i jako atraktivní slib ve volbách. Nic jiného ani nezbývalo. Polovina mladých mužů podmínkám vojenské služby zdravotně nevyhovovala a stále víc jich raději volila i o polovinu delší civilní službu. Rozhodnutí o profesionalizaci tento trend posílilo. Do obvykle těžkých podmínek v zahraničí bylo neodpovědné vysílat vojáky s jednoročním výcvikem, přesněji s přípravou několikátýdenní či několikaměsíční, protože po základním výcviku se vojáci základní služby obvykle věnovali dozorcí a strážní službě, opravám a úklidu. Mise rozhodně vyžadovaly profesionály.

Výstavbu profesionální armády komplikovala skutečnost, že přijímané cíle bezpečnostní a vojenské politiky zpracovávané vládou, projednávané v Bezpečnostní radě státu a v parlamentu měly stále nedostatečnou profesionální úroveň a neodpovídaly novým potřebám. Byl to i odraz stavu, kdy především rezorty obrany a zahraničních věcí měly nedostatek skutečně kvalifikovaných odborníků na problematiku bezpečnostní a vojenské politiky.

Vyšší zájem o profesionální službu v armádě, zvláště o dvou- až tříleté angažmá, měli mladí muži a zčásti ženy převážně jen u jednotek vysílaných do misí. Příčiny byly zřejmé, mladí lidé si potřebovali co nejrychleji vydělat, aby mohli „nastartovat“ do života, tzn. zakoupit si byt nebo postavit dům. Profesionalizace proto pro nedostatek prostředků na vysílání misí neprobíhala takovým tempem, jaké bylo třeba. Zvláště také proto, že o tuto kategorii lidí měly zájem nejen ozbrojené síly, ale i policie, soukromé bezpečnostní služby, cizinecká policie, celní správa, integrovaný záchranný systém atd. Zpočátku se příliš nedařilo i využít dobu služby vojáků z povolání pro přípravu jejich budoucího civilního povolání. Přestože vedení rezortu deklarovalo zájem zvyšovat zastoupení žen v armádě postupně až na 20 % stavu, realizace tohoto záměru vzbuzovala rozpaky: počet žen sice skutečně stále rostl, ale jejich role byla dvojaká. Menšina vysoce motivovaných a odhodlaných žen budovala navzdory stále přítomným překážkám úspěšnou kariéru, ale pro větší část méně kvalifikovaných vojaček armáda nebyla schopna vytvořit funkční pracovní prostředí. Docházelo tak k vysoce neefektivní fluktuaci, kdy značné procento žen armádu po krátké době opouštělo.

Trvalým problémem se stala nedostatečná a nekonceptní ideová výchova vojáků jako občanů demokratického státu. To se kromě rozšíření „žoldnéřské“ motivace projevovalo nárůstem rasistických, extremistických a neonacistických tendencí i stále častějším výskytem násilné trestné činnosti u mladších a hodnostně nižších vojenských profesionálů. Bohužel

velitelský sbor ani vedení armády nebyly – díky své nepřipravenosti zajistit hodnotovou výchovu – schopny těmto jevům razantně čelit. Jestliže v předchozím období armáda získávala „body“ i u vzdělanějších a progresivnějších vrstev české společnosti, nyní na ni opět začínaly pohlížet s určitou nedůvěrou a despektem.

Rychlost a kvalitu profesionalizace zproblematisovalo, že se rezortu obrany nepodařilo pro nejasné majetkové vztahy, nikdy nepovolené stavby a zčásti nezáměr regionů a obcí předat do bezúplatného užívání vojenská zařízení a pozemky, takže dost značná část vojáků z povolání po odchodu vojáků v základní službě byla vázána dozorčí a strážní službou v těchto opouštěných posádkách, což se dělo na úkor kvality výcviku a demoralizovalo vojáky z povolání. Odchod vojáků z poloviny dosavadních posádek narušil vzájemné vztahy těchto obcí k armádě, protože vedl k odchodu dobře placené střední třídy, což vedlo k narušení demografické struktury obcí, kulturní a tělovýchovné činnosti, komerčních činností, možnosti výběru životních partnerů a zvýšení nezaměstnanosti.

Zatímco na začátku profesionalizace armády a v průběhu úspěšných zahraničních misí se vztah médií k armádě zlepšil, po objevení se prvních potíží profesionalizace a modernizace armády začal převažovat kritický postoj. Ten se změnil až po dosažení plné bojeschopnosti armády v plánovaných letech 2012-2015.

Na financování armády mělo kromě relativního snižování vojenského rozpočtu vliv to, že vojenský rozpočet byl stále výrazněji zatěžován výsluhovými důchody pro odcházející vojáky z povolání. Snaha převést tyto služby při důchodové reformě na úřad důchodového zabezpečení neuspěla. To mělo negativní vliv na modernizaci armády, zvláště na nákup zbraňových systémů. Přebudování armády se proto stále o několik let proti plánu opožďovalo.

Zkratky použité v textu:

ACLANT	(Allied Command Atlantic) - Hlavní velitelství NATO pro Atlantik
CENTCOM	(U. S. Central Command) - Střední velitelství OS USA
CSC	(Council of Security Cooperation) - Rada bezpečnostní spolupráce (hypotetická organizace, jež by měla podle tohoto scénáře v podstatě nahrazovat OSN)
EBOP	- evropská bezpečnostní a obranná politika EU
EU	- Evropská unie
EUCOM	(European Command) - Hlavní velitelství OS USA v Evropě
EHG	(European Headline Goal) - evropský základní cíl EU
EUMC	(European Union Military Committee) - Vojenský výbor EU
EUMS	(European Union Military Staff) - Vojenský štáb EU
G-8	(Group 8) - Skupina osmi (nejindustrializovanějších zemí světa)
GAC	(General Affair Council) - Rada pro všeobecné záležitosti (EU)
MILREP	(Military Representative) - vojenský představitel (zástupce)
NORTHCOM	(Northern Command) - Hlavní vojenské velitelství pro obranu Severní Ameriky
OECD	(Organization for Economic Cooperation and Development) - Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (ekonomicky nejvyspělejší země světa)
OS USA	- ozbrojené síly USA
PACOM	(US. Pacific Command) - Hlavní velitelství OS USA pro Tichý oceán
PSC	(Political and Security Committee) - Politický a bezpečnostní výbor EU
SOUTHCOM	(US. Southern Command) Jižní velitelství OS USA
UNCTAD	(UN Conference on Trade and Development) - Konference OSN o obchodu a rozvoji
UNDP	(UN Development Programme) - Programový rozvoj OSN
UNEP	(UN Environment Programme) - Program OSN pro ochranu životního prostředí
UNESCO	(UN Educational, Scientific and Cultural Organization) - Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu
UNHCR	(Office of the UN High Commissioner for Refugees) - Vysoký komisariát OSN pro uprchlíky
UNICEF	(UN Children's Fund) - dětský fond OSN
WEAG	(Western European Armament Group) - Západoevropská skupina pro vyzbrojování

Literatura:

- ANDRÁNI, G., BERTRAM, Ch., GRANT, Ch. „Evropská vojenská revoluce.“ *MF DNES* 2. 2. 2001.
- BALABÁN, M. Bezpečnostní politika Ruské federace. *Interní studie*. Brno: Ústav strategických studií Vojenské akademie, 2002.
- BALABÁN, M. „Milníky ruské bezpečnostní politiky v roce 2002 a její perspektivy.“ *Mezinárodní politika* č. 2/2003.
- BUSH, G. W. „Raketový štít je nutný.“ *MF DNES* 15. 2. 2001.
- CLARKE, M. „French and British security: mirror images in globalized world.“ *International Affairs* 76, 4 /2000/ 725-739.
- COHEN, W. S. „V sázce je bezpečnost světa.“ *Orientace, příloha Lidových novin* 20. 1. 2001, str. 20.
- EBERHART, D. „CIA Warns Russia, China, Iran.“ *NewsMax.com*, <http://www.inosmi.abstract/168948.html>.
- EICHLER, J. „Francie po Kosovu.“ *Mezinárodní politika* č. 6/1999.
- FRANK, L. Rizika a ohrožení bezpečnosti ČR v letech 2004-2015. In: *Východiska pro výstavbu ozbrojených sil České republiky v letech 2004-2015*. Brno: Ústav strategických studií, 2000.
- FUČÍK, J. „Nákladný test nové strategie.“ *Mezinárodní politika* č. 6/1999.
- GANNON, J. C. „A World Panorama of Troubles Along the 2015 Horizon.“ *Herald Tribune* 2. 2. 2001.
- GLENN, C. J., GORDON, J., T. *2002 State of the Future*. American Council for The United Nations University, 2002
- Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Nongovernment Experts, http://www.cia.gov/cia/publications/global_trends2015/index.html
- HEISBOURG, F. „European defence takes a leap forward.“ *NATO Review*, Spring/Summer 2000.
- HUDEČ, J. „Evropská bezpečnostní a obranná identita: Quo vadis?“ *Vojenské rozhledy* č. 3/2000
- HVIŽDALA, K. „Boj se strachem z teroristů je drahá záležitost.“ *Lidové noviny, příloha Neděle*, 24. 2. 2001.
- Nový výzvy bezpečnosti Rusko, Sovět po vnějšně i obronnoji politice, Moskva 2002.
- JAHOBA, R. „Společná zahraniční a bezpečnostní politika Evropské unie.“ *Vojenské rozhledy* č. 4/2000
- Kitfield, J. „Will Europe Ruin NATO?“ *AIR FORCE Magazine*, vol. 83, No. 2000/10, str. 59-63.
- KOKOŠIN, A. „Vojenno-strategičeskij vektor dlja Rossiji v 2003.“ *Nězavisimoje vojennoje obozrenije*, 17. 1. 2003
- LUTTWACK, E. N. „Potiže s evropskou obranou.“ *MF DNES* 12. 12. 2000.
- ORT, A. *Evropa. 20. století*. Arista, 2000.
- PEZL, K. „Bezpečnostní zájmy ČR a transformace NATO.“ *Aliance* č. 1/1999.
- PICK, O. „NATO, evropská obrana a poučení z Kosova.“ *Sborník Česká republika po vstupu do NATO*. Česká atlantická komise, Praha 2000.
- PINCUS, V. „CIA Head predicts nuclear race.“ *The Washington Post*, 12.2. 2003
- RAŠEK, A. „Budoucnost Evropy 2010.“ *Mezinárodní vztahy* č. 1/2001, ročník 36, str. 104.
- RAŠEK, A. „Afgánistán a moderní válka: Od hvězdných válek k válkám asymetrickým.“ *Esprit* 21. Ročník 5. Zima 2001, str. 9.
- RAŠEK, A. „Američané přebírají roli režiséra.“ *Hospodářské noviny*. 18. 10. 2002.
- RAŠEK, A. „Evropská bezpečnostní a obranná politika.“ *Integrace*. Internetové vydání. Březen 2002.
- RAŠEK, A. „Jakou armádu chceme.“ *Lidové noviny* 4. 5. 2002. Příloha Orientace, str. 2.
- RAŠEK, A. „Evropa se o svou bezpečnost musí postarat sama.“ *Sondy* č. 42/2002, s. 15.
- RAŠEK, A. „Bezpečnostní politika České republiky při vstupu do Evropské unie.“ *Vojenské rozhledy* č. 2/2002, s. 3.
- RAŠEK, A. „Předpoklady tvorby bezpečnostní politiky po vstupu ČR do Evropské unie.“ *Vojenské rozhledy* č. 3/2002, s. 69.
- RAŠEK, A., BALABÁN, M. Systém komplexního řízení bezpečnosti České republiky. (uveřejněno ve sborníku *Putování českou budoucností*, Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, 2003.
- REITER, D. „Why NATO Enlargement Does Not Spread Democracy.“ *International Security*, No. 4 (Spring 2001), pp. 41-67.
- SHEPHERD, A. J. K. „Top-Down or Bottom-Up: Is Security and Defence Policy in the EU. Question Political Will of Military Capability?“ *European Security*, Vol. 9, No. 2 /Summer 2000/ pp. 13-30.
- ŠEDIWÝ, J. „Další rozšíření NATO: hledání nejlepšího ze špatných řešení.“ *Mezinárodní vztahy* č. 1/2001, ročník 36, str. 8.
- VIRIOT, J. M. „Evropská obranná a bezpečnostní identita - pohled na Západoevropskou unii.“ *Mezinárodní vztahy* č. 1/2000.
- ZAVADIL, P. „Rodí se evropská armáda.“ *Lidové noviny* 9. 12. 2000. Příloha Orientace s. 19.
- Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Editor Radek Khol. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001.
- Prohlášení o závazcích na poli vojenských kapacit. Capabilities Commitment Conference, Brusel, 20.-21. 11. 2000. In: *Česká republika a Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Editor Radek Khol. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001.
- Zpráva předsednictví o Evropské bezpečnostní a obranné politice. Summit EU, Nice, 7.-9. 12. 2000. In: *Česká republika a Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Editor Radek Khol. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001.

Bezpečnostní výzvy 21. století a potřeba výchovy a vzdělávání v oblastech nešíření zbraní hromadného ničení, kontroly zbrojení a odzbrojení

„Nikdy nebyla větší potřeba výchovy v oblastech odzbrojení a nešíření, zvláště pokud se jedná o nešíření zbraní hromadného ničení, ale rovněž ručních a lehkých zbraní a mezinárodní terorismus. Mění se bezpečnostní koncepce a hrozby od konce studené války vyžadují nové myšlení. Toto nové myšlení však můžeme očekávat od toho, kdo se v dané oblasti vzdělává a procvičuje již dnes. Všeobecným cílem výchovy v oblastech odzbrojení a nešíření je poskytnout znalosti a dovednosti jednotlivcům k tomu, aby jako občané různých států a současně obyvatelé této planety přispěli svým dílem k dosažení konkrétních opatření v oblastech odzbrojení a nešíření a ke konečnému cíli všeobecného a úplného odzbrojení za účinné mezinárodní kontroly.“

(Úryvek ze shrnutí zprávy generálního tajemníka OSN „Studie OSN o vzdělávání v oblasti odzbrojení a nešíření“ ze dne 30. srpna 2002 [1]).

Zpráva generálního tajemníka OSN

Dne 9. října 2002 předložil předseda skupiny vládních expertů a náměstek mexického ministra zahraničních věcí Miguel Marín Bosch v plénu 1. výboru (Výbor pro odzbrojení a mezinárodní bezpečnost) 57. VS OSN „Studii OSN o vzdělávání v oblasti odzbrojení a nešíření“ (A United Nations Study on Disarmament and Non-Proliferation Education). Jejím vzniku předcházela jednomyslně schválená rezoluce pléna 55. VS OSN (55/33 E) ze dne 20. 11. 2000. Podle požadavků rezoluce měl generální tajemník OSN (GT OSN) připravit, za pomoci skupiny vládních expertů, studii o současném stavu výchovy a vzdělávání z oblastí odzbrojení a nešíření, zejména zbraní hromadného ničení a jejich nosičů (dále jen nešíření, non-proliferation), a to na stupni základního, středního, vysokoškolského a postgraduálního studia ve všech světových regionech. Touto rezolucí, která souvisí se zvýšeným úsilím mezinárodního společenství eliminovat negativní dopady kultury násilí, byl GT OSN dále požádán, aby studie doporučila cesty k podpoře tohoto vzdělávání, zvláště pak lektorů, poslanců, pracovníků městských správ, důstojníků a státních úředníků. Studie k této problematice měla být předložena na podzimním zasedání 57. VS OSN v r. 2002, což se také stalo.

Studie vychází z dosavadního úsilí v odzbrojovacím vzdělávání, které považuje za nedílnou součást výchovy k míru. Zabývá se současně některými novými prvky jako je rostoucí význam nešíření zbraní hromadného ničení, jejich nosičů a ručních a lehkých zbraní, stejně tak jako vyhlídkami uplatňování rovnoprávnosti pohlaví v odzbrojovacích otázkách. Hlavním přínosem studie jsou 34 konkrétní doporučení pro členské státy, regionální organizace, OSN a jiné mezinárodní organizace, municipální a náboženské vedoucí představitele. Studie také usiluje o vytvoření úzké spolupráce mezi odborníky, občanskou společností, výchovnými pracovníky a akademickými ústavy, a to hlavně na úrovni druhých a třetích vzdělávacích stupňů.

Skupina vládních expertů byla vytvořena v r. 2001 na základě žádosti poradního sboru k odzbrojovacím otázkám (*Advisory Board on Disarmament Matters*) [2]. Zmíněný sbor

ve zdůvodnění podtrhl naléhavost boje s neodůvodněným sebeuspokojením v dané oblasti a podpořil koordinované mezinárodní úsilí v odzbrojení a nešíření, zejména na úseku jaderných zbraní a dalších zbraní hromadného ničení a jejich nosičů. Skupinu vládních expertů tvořilo deset odborníků z deseti zemí zastupujících různé regiony a vzdělávací systémy z celého světa (Egypt, Indie, Japonsko, Maďarsko, Mexiko, Nový Zéland, Peru, Polsko, Senegal a Švédsko). S těmito odborníky úzce spolupracovaly úřadovny a agencie zabývající se vzděláváním v oblasti odzbrojení a nešíření v rámci OSN jako např. odbor veřejných informací (*DPI - Department of Public Information*), odbor pro odzbrojovací otázky (*DDA - Department for Disarmament Affairs*), Výzkumný institut OSN pro problematiku odzbrojení (*UNIDIR - United Nations Institute for Disarmament Affairs*) a Dětský fond OSN (*UNICEF - United Nations Children Fund*). Při zpracování studie existovala těsná spolupráce rovněž s těmi agencemi, které se odzbrojovací problematikou zabývají po praktické stránce. Patří mezi ně především Mezinárodní agentura pro atomovou energii (*IAEA - International Atomic Energy Agency*), Organizace pro zákaz chemických zbraní (*OPCW - Organization for the Prohibition of Chemical Weapons*) a přípravná komise Organizace smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (*CTBTO Preparatory Commission for the Comprehensive Nuclear-Test Ban Treaty*). Do činnosti skupiny byla zapojena také Univerzita OSN (*UNU - United Nations University*) a při OSN přidružená Univerzita pro mír (*UNPEACE - UN-Associated University for Peace*).

Úvodní část studie obsahuje předmluvu GT OSN, předávací dopis předsedy skupiny expertů adresovaný GT OSN, zprávu týkající se organizace činnosti skupiny a seznam zkratk. Následuje osm kapitol: I. Úvod; II. Definice současného vzdělávání a výcviku v oblastech odzbrojení a nešíření (*z hlediska jeho účelu, cílů a zaměření*); III. Zhodnocení existujících zkušeností ze vzdělávání a výcviku v uvedených oblastech z hlediska minulého a současného úsilí a práce skupiny expertů; IV. Vzdělávání a výcvik ve výchově v oblastech odzbrojení a nešíření na všech úrovních (*vzdělávacích stupňů*); V. Cesty k využívání nejnovějších pedagogických metod, zvláště revoluce v informatice a komunikačních technologiích; VI. Cesty k uplatňování vzdělávání a výcviku v oblastech odzbrojení a nešíření v post-konfliktních situacích jako příspěvek k upevňování mírového vývoje; VII. Koordinace mezi OSN a jinými mezinárodními organizacemi se zvláštní kompetencí k problematice odzbrojení a nešíření nebo vzdělání; VIII. Podpora vzdělávání a výcviku v oblastech odzbrojení a nešíření obsahující praktická doporučení.

Čtyři přílohy zahrnují: 1. Seznam představitelů OSN, vyučujících, vědců a zástupců nevládních organizací, kteří se podíleli na činnosti skupiny expertů, 2. Informace zaslané členskými státy, výchovnými a vzdělávacími ústavy a nevládními organizacemi, 3. Zdroje pro vzdělávání v oblastech odzbrojení a nešíření včetně webového spojení, 4. Přehled vzdělávací a výcvikové činnosti organizací působících v systému OSN v oblastech odzbrojení a nešíření, vč. jejich webového spojení [3].

Z historie aktivit OSN na podporu výchovy v odzbrojovací oblasti

Úsilí mezinárodního společenství o prosazení kultury nenásilí a míru prostřednictvím výchovy a vzdělávání trvá v rámci OSN již řadu let. První větší mezinárodní akcí v tomto směru bylo konání *10. zvláštního zasedání Valného shromáždění OSN v r. 1978*, které bylo zaměřeno na odzbrojovací problematiku. Jeho účastníci poprvé deklarovali naléhavost výchovy v této oblasti. Závěrečný dokument zdůraznil význam dvou aspektů vzdělávání

pro formování budoucnosti odzbrojení a sice výuky a výzkumu. Apeloval současně na vlády, nevládní a mezinárodní instituce, zejména na Organizaci OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO - *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*), aby „přijaly kroky k vytvoření vzdělávacích programů v oblastech odzbrojení a mírových studií na všech úrovních“ [4]. Valné shromáždění na tomto zasedání zřídilo **program postgraduálního studia v odzbrojovací oblasti** (*United Nations Disarmament Fellowship Programme*), který umožnil vyškolit více než 550 úředníků, zejména z ministerstev zahraničních věcí, z přibližně 150 států, v základních otázkách mnohostranného odzbrojování a kontroly zbrojení.

Další mezinárodní událostí byl **Světový kongres k výchově v odzbrojovací oblasti**, svolaný Organizací OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO) v r. 1980, který přijal závěrečný dokument s řadou doporučení na podporu výzkumu i výchovy v této problematice. I když v jejich realizaci nebylo dosaženo významného pokroku lze podle zmíněné „Studie OSN o vzdělávání v oblasti odzbrojení a nešíření“ z r. 2002 konstatovat, že mnohá z těchto doporučení jsou aplikovatelná, po jejich přizpůsobení současným a měnícím se okolnostem, i v dnešní době. Dne 7. června 1982 byla na základě rozhodnutí druhého zvláštního zasedání Valného shromáždění k odzbrojení zahájena **Světová odzbrojovací kampaň OSN** (*United Nations World Disarmament Campaign*). Jejím cílem bylo informovat, vzdělávat a získat tak pochopení veřejnosti a podporu pro cíle OSN na poli omezování zbrojení a odzbrojení. Předpokládala spolupráci OSN s jejími členskými státy a nevládními organizacemi jako hlavními aktéry k dosažení těchto cílů. Byla rozdělena na pět hlavních oblastí: příprava a rozšiřování materiálů; konference, semináře a procvičování; zvláštní akce jako např. *Odzbrojovací týden*; programy pro veřejnost; služby „polních“ úřadoven OSN. Tato kampaň byla v r. 1992 přeměněna na **odzbrojovací informační program OSN** (*United Nations Disarmament Information Programme*) se zachováním stejných cílů avšak při snížených finančních nákladech.

Na sklonku minulého století vyhlásilo OSN v r. 1999 *Mezinárodní rok kultury míru*, který byl v r. 2000 rozšířen na **Mezinárodní desetiletí kultury míru a nenásilí pro děti na celém světě** (*International Decade for the Culture of Peace and Non-Violence for the Children of the World*). Hlavním nástrojem pro pěstování kultury míru je podpora výchovnému plánu obsahujícímu mírové řešení konfliktu, dialog, vytváření konsenzu a aktivity prosazující nenásilí. Rok 2001 vyhlásilo Valné shromáždění **Rokem OSN pro dialog mezi civilizacemi** (*United Nations Year of Dialogue among Civilizations*). Tato akce směřuje k povzbuzování vlád, systému OSN a dalších relevantních mezinárodních a nevládních organizací, aby realizovaly kulturní, výchovné a sociální programy na podporu uvedené koncepce [5].

Současné požadavky na výchovu v oblastech odzbrojení a nešíření

Jak se ve výše uvedené studii uvádí naléhavá potřeba bojovat s neznalostí, sebeuspokojením a kulturou násilí, kterým se dá čelit především dlouhodobými výchovnými programy a procvičováním, vznikla po více než desetiletí od ukončení studené války a se začátkem 21. století. Jedná se zejména o programy se vztahem k odzbrojení a nešíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů, a to z hlediska snížení jejich počtů a úplné eliminace. Současně se zvýšila obava z globální hrozby nadměrného a destabilizujícího šíření konvenčních zbraní, zvláště ručních a lehkých. K tomu je rovněž nutné věnovat zvýšenou pozornost novým výzvám pro mezinárodní bezpečnost a odzbrojovací proces, mezi kterými vyvolává zvláštní obavu terorismus s možností použití zbraní hromadného ničení. V úvahu se musí brát i další výzvy

jako např. organizovaný zločin, chudoba, porušování lidských práv a devastace životního prostředí [6].

Výchova a výcvik v oblastech odzbrojení a nešíření je dlouhodobý proces probíhající v rozmanitém prostředí, kterého se účastní rodina, školy, univerzity, sdělovací prostředky, obce, nevládní organizace, vlády, parlamenty a mezinárodní organizace. Jedná se o soubor teoretických a praktických znalostí, který umožňuje jednotlivcům vybrat si pro sebe hodnoty, které odmítají násilí, řeší konflikty mírovým způsobem a podporují kulturu míru. Uvedená výchova nabízí nástroje k zvýšení národní a mezinárodní bezpečnosti na nižších zbrojních úrovních a posiluje vzájemné spojení mezi mírem, všeobecnou bezpečností a trvale udržitelným rozvojem v rámci vzájemně stále závislejšího světa.

Mezi cíle výchovy a výcviku ve zmíněných oblastech patří mj. naučit *jak* přemýšlet a to spíše než *co* si myslet o odzbrojovacích otázkách. Dále rozvíjet dovednosti v oblasti kritického myšlení v informovaném společenství a prohlubovat znalost množství činitelů působících na místních, národních, regionálních a globálních úrovních, které buď podporují nebo naopak podkopávají mír. Cíle dále zahrnují povzbuzování postojů a aktivit, které podporují mír, poskytování relevantních informací a vytváření odpovídajícího postoje k současným a budoucím bezpečnostním výzvám prostřednictvím rozvíjení a široké dostupnosti zlepšených metod a výzkumných technik. Dalším cílem je překlenování politických, regionálních a technologických rozdílů stmelováním myšlenek, koncepcí, lidí, skupin a institucí na podporu sladěného mezinárodního úsilí k dosažení odzbrojení, nešíření a současně mírového a nenásilného světa. Na všech úrovních navrhopvat hodnoty míru, tolerance, nenásilí, dialog a konzultace jako základny pro interakci mezi národy, zeměmi a civilizacemi.

Jak uvedl GT OSN ve své předmluvě ke zmíněné studii byly v 80. a 90. letech minulého století hojně rozšířeny různé mírové studie a programy řešení konfliktů a současná studie je doplňuje. Je důležité porozumět a chápat skutečnost, že nadměrná výroba, obchod, nákupy a skladování zbraní mohou podnítit válku a učinit ji smrtelnější a nebezpečnější a že tyto otázky mají negativní dopady na zdraví, ničení životního prostředí či brzdí rozvoj. Již zmíněný světový kongres UNESCO z r. 1980 o výchově v odzbrojovacích otázkách kladl zejména důraz na problematiku obchodu s konvenčními zbraněmi, především ručními a lehkými zbraněmi a na otázku protipěchotních min. Avšak od té doby se zaměření této výchovy podstatným způsobem změnilo. I když je nadále nutné věnovat výchově v problematice zmíněných druhů konvenčních zbraní příslušnou pozornost, v současné době se přesouvá zaměření výchovného působení zejména na zvýšenou hrozbu mezinárodního terorismu a možnost použití zbraní hromadného ničení k teroristickým účelům. Obecně se ukazuje nutnost, aby výchova v oblastech odzbrojení a nešíření se stala integrální a přirozenou součástí výchovy příštích generací.

Je třeba počítat s tím, že kultura v oblastech odzbrojení a nešíření na globální úrovni se nemůže prosazovat snadno nebo rychle. Vyžaduje to trvalé úsilí k vytvoření komunit specialistů v oblastech odzbrojení a nešíření a občanů znepokojených současným vývojem v odzbrojovací a celkové bezpečnostní sféře. Základními prvky v tomto dlouhodobém úsilí jsou členské státy, mezinárodní organizace, akademické společenství a nevládní organizace. Úspěch bude záviset na partnerství zahrnujícím každou z uvedených komunit a poskytnutí přiměřených finančních zdrojů. Oba výchovné procesy tj. v odzbrojení a nešíření se vzájemně posilují, a proto výchova a výcvik v obou oblastech by měly odrážet tento vzájemný vztah.

Výchova v oblasti odzbrojení je z širšího pohledu zaměřena na potřebu snížit počty zbraní z hlediska jejich úplné eliminace a jako prostředků snižujících pravděpodobnost vzniku i in-

tenzitu ozbrojeného konfliktu. Výchova v tomto směru se zaměřuje na samotné odzbrojení, dále na kroky k jeho dosažení a na pozitivní důsledky, které má odzbrojování pro sociálně-ekonomický rozvoj. Tento přístup se může zabývat řešením konfliktu nebo příčinami války a vztahem mezi technologií a vedením války.

Výchova v oblasti nešíření je významnou součástí odzbrojovací výchovy. Zatímco dlouhodobým cílem výchovy v oblasti odzbrojení je snížení a eliminace všech druhů zbraní a válečného materiálu, výchova v oblasti nešíření je orientována na zabránění dalšího šíření všech zbraní, zvláště zbraní hromadného ničení a jejich nosičů. To napomáhá dosáhnout odzbrojovacích cílů na základě trvalého úsilí a globálního přístupu.

Oba druhy výchovy přispívají k výchově v řešení konfliktů a vzájemně posilují komunikaci, porozumění mezi různými civilizačními kulturami, toleranci k odlišnostem, nenásilí, ekonomickou spravedlnost a rovnoprávnost pohlaví, zachování životního prostředí, demilitarizaci, rozvoj, lidská práva a mezinárodní humanitární právo.

Objekty výchovy a nezbytnost diferenciací výchovného působení

Odlišné skupiny, které jsou objektem výchovy, vyžadují logicky rozmanitý přístup spočívající jak v rozsahu předávaných znalostí a zkušeností tak i použitých výchovných metodách. Zaměření výchovy se bude nezbytně lišit v zemích s dlouhodobým stabilním demokratickým vývojem ve srovnání se státy, ve kterých např. ještě v nedávné době probíhal ozbrojený konflikt; jiný bude rozsah a orientace výchovného působení např. na děti v uprchlických táborech a jiný na příslušníky pohraniční stráže či celní pracovníky.

Mezi skupiny, které by měly být objektem výchovné činnosti, patří:

- ☐ děti a mládež, žáci základních a středních škol a vysokoškolských studenti, vychovatelé a cvičitelé,
- ☐ výzkumní pracovníci, vědci, inženýři a lékaři,
- ☐ dárci (donors), tj. jednotlivci a organizace,
- ☐ národní náboženské představitelé,
- ☐ zástupci obecních a městských úřadů,
- ☐ členové parlamentů a vládní úředníci,
- ☐ odbory a obchodní komunita,
- ☐ profesionální pracovníci složek prosazujících zákon jako např. vojáci, licenční a celní úředníci, příslušníci zpravodajských služeb.

Post-konfliktní situace vyvolává potřebu specifické výchovy různých skupin např. příslušníků vojenských a dalších bezpečnostních sil a vedoucích představitelů národních a obecních orgánů, a to zejména z důvodu zabezpečení úspěšné realizace mírových dohod, zvláště jejich ustanovení týkajících se odzbrojení, demobilizace a začlenění bývalých bojovníků do mírového života. Demobilizační a reintegrační programy se v některých případech musí speciálně zaměřit na problematiku „dětských vojáků“ a rovněž na potřeby těch komunit, které budou absorbovat bývalé bojovníky z řad dospělých či dětí. Z výchovných programů mají důležitost mj. ty, které jsou orientovány na pochopení nebezpečí vyplývajících z rozmístěných protipěchotních min. Významnou vzdělávací skupinu představují ženy, které hrají důležitou úlohu v úsilí o vytváření příznivých podmínek pro ukončení ozbrojeného konfliktu v aktivitách jako

např. monitorování míru, napomáhání při překonávání traumat u obětí i pachatelů násilí, ve sběru a ničení zbraní a obnovování společenských struktur. V situacích, kdy v průběhu konfliktu došlo k rozsáhlému ničení infrastruktury státu a jeho sociální sítě, jsou pro veřejnou informovanost a výchovu nepostradatelnými nástroji sdělovací prostředky zvláště rozhlas.

Požadavky na nový formální a neformální studijní plán

Podle studie by nový formální a neformální studijní plán tj. plán [7], vypracovaný v rámci studijních osnov školské soustavy i mimo tuto soustavu např. nevládními organizacemi, zejména měl:

- ☐ obsahovat pomoc při rozvíjení kritických dovedností a kritického myšlení o problematice nešíření a odzbrojení,
- ☐ brát v úvahu skutečnost, že výchova v oblastech odzbrojení a nešíření je integrální a základní součástí výchovy k míru na podporu zásad mezinárodního práva založeného na Chartě OSN, Všeobecné deklaraci lidských práv, Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen a Úmluvě o právech dítěte, mnohostranných odzbrojovacích smlouvách a dohodách z oblastí odzbrojení a nešíření a na mezinárodních úmlouvách o terorismu,
- ☐ pokrývat všechny úrovně vzdělávacího systému a být přizpůsobený potřebám různých sociálně-ekonomických skupin,
- ☐ využívat přístup založený na hlediscích různých vědních oborů,
- ☐ vyzdvihovat lidské dimenze konfliktu, včetně individuálních zkušeností,
- ☐ poskytovat fórum pro dialog o snížení rozsahu konfliktu, které je důležité pro dosažení cílů v oblastech odzbrojení a nešíření.

Praktická doporučení pro výchovu a výcvik

Praktická doporučení v závěrečné části studie [8] jsou rozdělena do několika bloků. První blok zahrnuje možné cesty na podporu opatření na všech úrovních formálního a neformálního vzdělávání, druhý je zaměřen na způsoby využívání moderních pedagogických metod založených na novinkách v informatice a komunikačních technologiích, třetí popisuje způsoby zavedení výchovy v odzbrojení a nešíření do postkonfliktních situací jako příspěvek k posílení míru, čtvrtý nabízí možnosti, kterými systém OSN a jiné mezinárodní organizace mohou harmonizovat a koordinovat své úsilí v uvedené výchově, pátý se orientuje na další následné kroky a samotnou realizaci. Doporučení jsou adresována zejména členským státům, OSN a některým jejím orgánům a vzdělávacím institucím, dalším mezinárodním organizacím, nevládním organizacím, vedoucím představitelům městských správ, náboženským činitelům a náboženským institucím.

Pro členské státy OSN jsou určena zejména následující doporučení:

- ☐ přikládat důležitost výchově v oblastech odzbrojení a nešíření a výcviku v rámci výchovných programů a politických aktivit, které jsou v souladu s národní legislativou a praktickými zkušenostmi,
- ☐ využívat již existující poradní orgány s příslušnou odpovědností za poradenské služby v otázkách výchovy a výcviku v oblastech odzbrojení a nešíření, nebo takové orgány podle možnosti vytvořit,

- ❑ sdílet zkušenosti dalších členských států, mezinárodních organizací, občanské společnosti a odboru OSN pro odzbrojovací otázky,
- ❑ do svých delegací pro jednání OSN o odzbrojovací problematice zahrnovat poslance a/nebo nevládní představitele ve funkci poradců,
- ❑ ve spolupráci s OSN a relevantními mezinárodními organizacemi sponzorovat výcvik, stipendia a programy seznamující s danou problematikou na co nejširší geografické základně pro výzkumné pracovníky, inženýry, vědce a akademické pracovníky v oblastech zvláštního významu a neomezujících se pouze na smlouvy a dohody o zbraních hromadného ničení a jejich nosičích (zvláštní pozornost by měla být věnována výcviku pracovníků působících v licenčním procesu a v oblasti prosazování zákona – celní úředníci – za účelem plnění mezinárodních závazků vyplývajících pro členské státy na poli odzbrojení a nešíření),
- ❑ finančně podporovat výzkumné ústavy zaměřující se na odzbrojení a nešíření a nabízet stipendia pro univerzitní studenty vyšších ročníků k provádění výzkumu v uvedených oblastech, včetně návrhu na využití optimálních pedagogických metod,
- ❑ společně s OSN, relevantními mezinárodními organizacemi, nevládními organizacemi a výzkumnými ústavami vyvíjet a zkvalitňovat programy, pořádat semináře, poskytovat stipendia a příslušné materiály s tématy z oblasti odzbrojení a nešíření pro novináře a další pracovníky sdělovacích prostředků k zvýšení jejich znalosti o těchto otázkách,
- ❑ zabezpečit, aby v učebních osnovách vysokých vojenských škol byly zahrnuty prvky z oblastí odzbrojení a nešíření,
- ❑ určit kontaktního odpovědného pracovníka pro otázky výchovy a výcviku v oblastech odzbrojení a nešíření, informovat odbor OSN pro odzbrojovací otázky o přijímaných krocích k realizaci těchto doporučení a zahrnout toto sdělení rovněž do informace 1. výboru VS OSN o realizaci doporučení uvedených ve výše uvedené studii [9].

Pro pracovníky městských správ pracujících s občanskými skupinami se doporučuje vyhlásování „mírových měst“, jako součást akce „UNESCO Cities for Peace Network“ prostřednictvím např. zřizování mírových muzeí, mírových parků, vytváření webových stránek a produkcí letáček o různých mírových aktivitách. Církevní pracovníci a instituce by měli připravovat výchovné materiály podporující kulturu míru a odzbrojení.

Česká republika a daná problematika

Na závěr si lze položit otázku, jak dalece je problematika výchovy k nenásilí prostřednictvím vzdělávání v oblastech odzbrojení a nešíření aktuální a potřebná pro Českou republiku. Pokud bychom se zabývali výhradně otázkou výchovy k nenásilí a vzájemné snášenlivosti, naprostá většina občanů by zřejmě tuto výchovu označila za velice prospěšnou, mnozí by tuto potřebu možná charakterizovali dokonce jako naléhavou nutnost. Nelze se tomu divit, jestliže se téměř denně dozvídáme ze sdělovacích prostředků o násilí v rodinách a jejich následných rozpadech, což mj. zatěžuje rozpočty obcí, měst i státu miliardovými náklady (zahrnují např. náklady na léčení a soudní pře, úhradu ušlého zisku, pobyt dětí v diagnostických zařízeních aj.) [10], snižujícím se věku mladistvých delikventů, jejich rostoucí necitelnosti, surovosti, vandalských sklonech a pokračujícím nepříznivým trendu vývoje kriminality obecně. Stále

více jsme svědky toho, že řešení různých a dá se říci banálních sporů mezi dospělými osobami se často odehrává s pomocí střelných zbraní či různých sečných a bodných nástrojů. Popis a rozbor příčin těchto jevů by asi vydal na samostatnou velmi obsáhlou studii zpracovanou z různých hledisek a pohledů zejména psychologických, sociologických a jiných. Nicméně rodina, ale i sdělovací prostředky, zejména televize a film, z institucionálního hlediska především ministerstva školství a kultury, mají na tomto nepříznivém stavu zřejmě nezanedbatelný podíl. Nejde o nic jiného než o výchovu k slušnému, nenásilnickému a tolerantnímu způsobu života. Je jisté bez jakékoliv diskuze, že ruku v ruce s příslušnou výchovou musí probíhat i důsledné vymáhání stávajících legislativních a jiných opatření a jejich neustálé zdokonalování.

Pochopit nutnost výchovy k nenásilí a prosazování kultury míru z hlediska vzdělávání v oblastech odzbrojení a nešíření, zejména zbraní hromadného ničení a jejich nosičů tj. přistupovat k těmto otázkám z celosvětového pohledu, má již komplikovanější charakter a mnozí občané si mohou říci, že se jich tento problém přímo nedotýká. Opak je však pravdou. Stačí dát do souvislosti výdaje na zbrojení obecně, jako jednu z výdajových položek státního rozpočtu a nezbytnost mít dostatek prostředků na plnění sociálních a dalších důležitých úloh státu, a to za ekonomické situace státu charakterizované sice na jedné straně relativně nízkou inflací a průměrnou nezaměstnaností, avšak současně poměrně vysokým státním deficitem. Další vazba existuje ve vztahu mezi odzbrojováním a nešířením. Vzájemná závislost těchto dvou oblastí, která se v komunitě odzbrojovacích expertů často označuje jako „spojené nádoby“, má přímý dopad na celosvětový boj proti terorismu (individuálnímu a skupinovému). Bližší pochopení všech těchto souvislostí, včetně nezbytnosti brát v úvahu dopady globalizace na sociální a ekonomický rozvoj světa, rozšiřující se nůžky mezi bohatými a chudými zeměmi, devastaci životního prostředí aj. by nám mělo umožnit nedívat se na řešení bezpečnostních výzev 21. století výlučně z hlediska černobílého vidění světa. Umožní nám rovněž lépe pochopit význam existence a nutnosti posilování mezinárodního práva, jehož významnou a nedílnou součástí je stávající soustava mnohonárodních smluv z oblastí kontroly zbrojení, odzbrojení a nešíření. Základní a rozhodující úlohu v tomto úsilí má jediná organizace globálního charakteru, kterou je OSN, a to i přes veškeré své nedostatky a oprávněnou kritiku její činnosti. Na obhajobu OSN je třeba říci, že činnost jakékoliv organizace je vždy málo efektivní v případě neexistence dostatečné politické vůle jejich členských států, zejména hlavních aktérů světové politiky, k plnění přijatých dokumentů a z nich vyplývajících závazků. V této souvislosti lze konstatovat, že žádná sebevznešenější a precizní rétorika nikdy nenahradí přednosti přijímání konkrétních a praktických opatření.

Podle přílohy č. 2 výše zmíněné studie mezi evropskými zeměmi a jejich různými vládními a jinými národními akademickými a výchovnými institucemi, které reagovaly na výzvu GT OSN o sdělení informace o současném stavu výchovy v oblastech nešíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů, kontroly zbrojení a odzbrojení, byly např. Polsko, Německo, Švédsko, Švýcarsko, Francie, Finsko, Ukrajina, Rakousko, Irsko, Izrael, Itálie, Španělsko a Velká Británie. Z mimoevropských zemí byly nejvíce zastoupeny výchovné instituce z USA, dále Kanady, Japonska, Indie, Brazílie aj. Lze jen litovat, že mezi těmito odesilatelci nebyla zastoupena Česká republika. Určitá „inventura“ stávající situace v České republice a její případný kritický rozbor by v této souvislosti mohly být užitečné a eventuálně i vést k přijetí účinných opatření k zlepšení v dané oblasti v celé sféře vzdělávací soustavy. Na Českou republiku, jako členský stát OSN, se vztahují výše uvedená doporučení adresovaná ve studii těmto zemím a kompe-

tentní orgány by se jimi měly zabývat i když se jedná „pouze“ o doporučení politického charakteru. Ze zmíněných doporučení lze např. uvést začleňování poslanců a/nebo nevládních představitelů ve funkci poradců do národní delegace pro jednání OSN o odzbrojovací problematice, určení kontaktní osoby pro uvedenou výchovu a vzdělávání a zabezpečit zahrnutí prvků z oblastí odzbrojení a nešíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů do učebních osnov vysokých vojenských škol.

Zdroje a poznámky:

- [1] *United Nations, General Assembly, A/57/124*. Zvýraznění části pasáže učinil autor tohoto článku.
- [2] Poradní sbor k odzbrojovacím otázkám (Advisory Board on Disarmament Matters) tvoří 22členná skupina prominentních zahraničních odborníků v oblasti mezinárodní bezpečnosti, odzbrojení a kontroly zbrojení, jmenovaných GT OSN. Jeho úkolem je poskytovat GT OSN rady k všeobecným a specifickým odzbrojovacím otázkám a k implementaci odzbrojovacího informačního programu OSN. Slouží rovněž jako Board of Trustees pro UNIDIR. Členy sboru je např. J. Dhanapala (náměstek GT OSN pro odzbrojovací otázky a ředitel odboru pro odzbrojovací otázky Sekretariátu OSN v New Yorku), P. Lewis (ředitelka UNIDIR), R. Ekéus (švédský velvyslanec v USA), P. Goosen (vrchní ředitel pro nešíření a odzbrojení na Ministerstvu zahraničních věcí Jihoafrické republiky), H. Bar-On (velvyslanec a starší poradce ve Vědeckém ústavu prezidenta Weizmanna v Izraeli), H. Müller (ředitel Mírového výzkumného ústavu ve Frankfurtu v Německu), W. C. Potter (ředitel Střediska pro neproliferační studie Ústavu mezinárodních studií v Monterey v USA) a další (<http://www.unog.ch/unidir>).
- [3] *United Nations, General Assembly, A/57/124*. United Nations study on disarmament and non-proliferation education, Report of the Secretary-General, United Nations, General Assembly, A/57/124, s. 3.
- [4] Tamtéž, s. 11.
- [5] Tamtéž, s. 12.
- [6] Tamtéž, s. 10.a
- [7] Tamtéž, s.13.
- [8] Tamtéž, s. 16-20.
- [9] Tamtéž, s. 16-18.
- [10] Jiří VAVROŇ. „Špatné vztahy v rodině stojí ekonomiku miliardy.“ *Právo*, 1. 11. 2002.

Je teď další na řadě, kdo bude tlačěn ke změně chování, Írán nebo Sýrie?

Sýrie, Írán a další státy by si měly uvědomit, že snaha získat zbraně hromadného ničení ani podpora terorismu není v jejich zájmu. To neznamená, že jim vyhlásíme válku. Znamená to pouze, že pokud se v novém století válka proměňuje, teď, kdy se musíme zabývat těmito hrozbami, zejména po 11. září, si musejí uvědomit, že takové chování má své následky. Neznamená to však, že jediným následkem, který má americký prezident k dispozici, je nasadit armádu. Je mnoho způsobů, jak se můžeme s hrozbami, kterým cílíme, vypořádat.

*Colin Powell, ministr zahraničních věcí USA
Je o jeden zločinecký stát méně
Lidové noviny 11. 4. 2003*

Mnohonárodní vojenská spolupráce a země Beneluxu

Základním rysem angažovanosti Severoatlantické aliance při zvládání krizí a posilování bezpečnosti a stability euroatlantické oblasti se stává mnohonárodní spolupráce, a to především v rámci operací mimo článek 5 Washingtonské smlouvy. Pro země menší a střední velikosti se stává v naprosté většině scénářů taková spolupráce nezbytným pravidlem. Dobrým příkladem dlouhodobé kooperace zemí takové velikosti je svazek Belgie, Nizozemska a Lucemburska – Benelux, v jehož rámci byl mj. vytvořen i první volný mezinárodní trh práce, odstraněna pasová povinnost a cla. Následující text, jenž se danou bezpečnostní problematikou zabývá, byl zpracován v rámci grantu RB 30/4/1 „Perspektivy středoevropské vojenské spolupráce“, na základě podpory MZV ČR.

Měnící se strategické prostředí po konci studené války a s ním spojená nová role NATO s sebou přinesla i nové požadavky na ozbrojené síly a jejich použití. V rámci Aliance se jedním z často používaných nástrojů v této oblasti stává mnohonárodní vojenská spolupráce [1]. V politické rovině se tento princip uplatňoval v NATO již od samého počátku její existence, ovšem zásadní podporu získal až s přijetím tzv. nové strategické koncepce NATO (the Alliance's new Strategic Concept) v roce 1991 a její revize v roce 1999. Členské státy NATO se tímto způsobem vyrovnávaly s postupující redukcí svých ozbrojených sil, rozšířením jejich primárních úkolů a požadavkem na jejich zvýšenou flexibilitu [2].

Místo jednoho hlavního scénáře nasazení ozbrojených sil v rámci operací kolektivní obrany podle článku 5 Washingtonské smlouvy se členské státy NATO po roce 1989 musely vyrovnávat s přípravou na operace v širokém spektru. Aktivní angažovanost Aliance ve zvládání krizí a posilování bezpečnosti a stability euroatlantické oblasti s sebou nese nové požadavky na provádění operací mimo článek 5 Washingtonské smlouvy s vysokou i nízkou intenzitou. Jejich charakter se pohybuje od bojových operací, přes operace na zvládání krizí, až po tradiční operace na udržení míru a prevenci konfliktů. Většina těchto operací se odehrávala během 90. let 20. století v mnohonárodním prostředí a tento rys explicitně zmiňuje i strategická koncepce NATO z dubna 1999 jako důležitý princip pro ozbrojené síly Aliance [3]. Mnohonárodní spolupráce se stala také vhodným a doporučeným principem zmíněným v **pražském závazku o posílení vojenských schopností (PCC – Prague Capabilities Commitment)** ze summitu NATO z 21. 11. 2002 [4]. Podobně se tento princip stal klíčovým doporučením komplementárního programu EU na posílení evropských vojenských schopností (**ECAP – European Capability Action Plan**).

Mnohonárodní vojenské jednotky vytvářené na úrovni armádního sboru, divize, brigády a nižší představují pouze jednu formu mnohonárodní vojenské spolupráce, ovšem v posledních deseti letech velmi rozšířenou [5]. Tyto mnohonárodní formace jsou důležité především u pozemních sil, kde naráží na více problémů nežli u námořních a vzdušných sil. Přestože není snadné zvolit jednoduché kategorie pro studium existujících mnohonárodních vojenských formací v Evropě, můžeme je například třídit podle hlavního principu jejich organizace:

- (1) Princip „Lead Nation“ (vedoucí země, AAP-15) – existuje např. u II. GE/US (německo-amerického) armádního sboru a V. (US/GE) armádního sboru. Vedoucí země (lead nations), v prvním případě Německo, ve druhém USA, jsou zodpovědné za veškeré fungování armádního sboru v době míru, kdy je integrace s jednotkami druhého státu minimální a omezuje se na několik styčných důstojníků. V tomto modelu se štábní procedury, právní systém apod. řídí podle dominantního státu.
- (2) Princip „Framework Nation“ (vytvářející země) – existuje např. u sboru rychlé reakce velitelství spojeneckých sil v Evropě (ARRC - *ACE Rapid Reaction Corps*), 1. britské obrněné divize, 3. britské divize a 3. italské divize. „Framework nation“ pokrývá oblast řízení a velení, logistické zabezpečení a provoz velitelství. Velká Británie je „framework nation“ v případě ARRCu a poskytuje přes 60 procent personálu velitelství. Zbytek štábních pozic je naplněn ostatními státy zapojenými do ARRCu, ovšem dominance britské štábní kultury a pravidel je patrná. Bez aktivní ochoty tohoto klíčového státu je také prakticky nemožné použít ARRC a jeho velitelství v případě konkrétních operací.
- (3) Princip integrace – existuje např. u tzv. eurosboru (Eurocorps), I. GE/NL (německo-nizozemského) armádního sboru a mnohonárodního armádního sboru Severovýchod. Velitelství těchto formací jsou důsledně budována integrovaným způsobem na základě rovnosti participujících států, včetně pravidelné rotace velících a štábních funkcí. V rámci těchto velitelství funguje také mnohonárodní štábní kultura a rovné sdílení nákladů. Integrovaný princip je oceňován především pro posílení politických přínosů těchto mnohonárodních vojenských formací.

Dalším důležitým faktorem je povaha mnohonárodní vojenské spolupráce při vytváření společných jednotek. Může jít o stálou formaci složenou z aktivních jednotek, disponujících stálým velitelstvím a vyčleněnými prostředky bojové podpory a služeb. Tyto formace mají vyšší stupeň připravenosti, procházejí společným výcvikem na různých stupních a jsou určena k plnění široké škály úkolů. Příkladem je např. sbor rychlé reakce ARRC, Eurocorps, I. GE/NL armádní sbor, britsko-nizozemská obojživelná jednotka apod.

Druhý typ je zaměřen na vytváření rámcových formací určených převážně pro mírové operace. Tento typ mnohonárodních vojenských formací nepočítá s pevně vyčleněnými jednotkami, má spíše koordinační pravomoci a je funkčně omezen, protože nemůže reagovat na celou škálu úkolů s odpovídajícím stavem připravenosti. Příkladem může být koordinační struktura severních států NORDCAPS, brigáda OSN pro rychlé nasazení SHIRBRIG, (Multinational UN Stand-by Force High Readiness Brigade) či mnohonárodní mírové síly v jihovýchodní Evropě (Multinational Peace Force South-East Europe) apod.

Nejednotný je v případě mnohonárodních vojenských jednotek názor na nejnižší úroveň národního příspěvku, který by ještě byl akceptovatelný z funkčního hlediska. Nejrozšířenější praxe založená na zkušenosti z komplexních mírových operací 90. let upřednostňuje národní příspěvky velikosti samostatného praporu, včetně vlastního logistického zabezpečení [6]. Podle typu mise a z nich plynoucích úkolů je možné stanovit i detailnější ideální přehled: u operací na prosazení míru zahrnujících použití síly příspěvky na úrovni brigády, u operací na udržení míru na úrovni praporu a u ostatních operací na úrovni roty. Jiný přístup určuje nejnižší velikost národního příspěvku do mnohonárodních sil vyčleněných pro Alianci podle začlenění do sil okamžité reakce (četa, rota, prapor), sil rychlé reakce (brigáda včetně vlastního logistiky), hlavních obranných sil (divize včetně služeb bojové podpory) [7].

Podobně nejednotně řešenou zůstává otázka velitelských pravomocí velících důstojníků **mnohonárodních vojenských formací**. Jejich pravomoci nemohou být vzhledem k rozdílné struktuře nikdy srovnatelné s pravomocemi velitelů v rámci čistě národních jednotek. Terminologie NATO používá dva hlavní termíny – operační velení (*OPCOM - operational command*) a operační řízení (*OPCON - operational control*). Bez detailního rozboru je v krátkosti možné říci, že většina velitelů mnohonárodních vojenských formací v době míru disponuje OPCON, případně ještě nižším stupněm pouze koordinačních pravomocí. Pouze v případě nasazení do skutečné operace získávají někteří z nich i vyšší stupeň OPCOM. V době míru ovšem nemají tito velitelé přímou pravomoc týkající se podoby a úrovně výcviku. Podobně citlivou je otázka momentu vlastního přenosu pravomocí z národních struktur na úroveň mnohonárodního velitelství v případě konkrétní operace [8].

Při vytváření mnohonárodních vojenských jednotek se také často střetává politický a vojenský přístup resp. priority. Především z politických důvodů proto vznikaly některé jednotky podtrhující normalizaci bilaterálních vztahů (francouzsko-německá brigáda, maďarsko-rumunský prapor). Politické priority také převážily nad vojenskými argumenty při vytváření mnohonárodních jednotek na úrovni praporu např. tzv. baltického praporu (BALTBAT), který měl umožnit zapojení pobaltských republik do mírových operací NATO v rámci struktur Partnerství pro mír (PPM). Pobaltské republiky měly – jako malé státy – problém s vysláním samostatného praporu z každého státu, ovšem skandinávské členské státy NATO (především Dánsko a Norsko) měly jasný zájem na jejich zapojení do mírových operací NATO v Bosně. Kontingent pobaltských republik se nakonec zapojil do operace SFOR jako součást severko-polské brigády. Kombinace členských a nečlenských zemí NATO v rámci jedné mnohonárodní vojenské jednotky má také přímý vliv na užší vymezení úkolů, které by mohla plnit. Oblast shody všech partnerů zahrnuje většinou mírové operace pod velením NATO (mimo čl. 5), OSN, EU a OBSE.

Z hlediska NATO a proměny její integrované vojenské struktury jsou ovšem mnohem důležitější mnohonárodní vojenské formace složené z členských států, disponující mnohonárodními velitelstvími vysoké připravenosti schopné rychlého nasazení v mezinárodní operaci. Tento směr uvažování se zaměřuje především na mnohonárodní armádní sbory, divize a brigády založené na trvalé spolupráci dvou nebo více spojenců a otevřené účasti dalších států v případě konkrétních operací založených na koncepcí společného smíšeného úkolového skupení CJTF. Pro tyto typy operací NATO mohou mnohonárodní vojenské formace poskytnout základ mobilního velitelství schopného řídit mezinárodní operaci zahrnující několik složek ozbrojených sil. Následující příklady ilustrují různé formy pokročilých mnohonárodních vojenských formací evropských členů NATO.

ARRC - Allied Command Europe Rapid Reaction Corps (sbor rychlé reakce velitelství spojeneckých sil v Evropě) představuje základ aliančních sil rychlé reakce, podřízené vrchnímu veliteli spojeneckých sil v Evropě (SACEUR). Armádní sbor ARRC se skládá ze stálého mnohonárodního velitelství a deseti vyčleněných divizí od šestnácti států [9]. ARRC funguje na principu „Framework Nation“, jímž je Velká Británie. Ta jmenuje velitele ARRCu a poskytuje přes 60 procent ze 400členného personálu velitelství v německém Rheindahleu a podpůrné služby společně se dvěma divizemi (1. obrněnou a 3. mechanizovanou). Důležitým prvkem jsou také některé národní divize vyčleněné pro ARRC, které v případě operací ARRCu inkorporují jako rámcové divize příspěvky dalších států. Například pro britskou 1. obrněnou divizi by v takovém případě měla být vyčleněna česká 4. brigáda rychlého nasazení a dánská brigáda.

Obdobně pro americkou 1. obrněnou divizi je vyčleněna maďarská mechanizovaná brigáda. V době míru má velitel ARRCu pouze koordinační pravomoc vůči vyčleněným jednotkám, které zůstávají pod národním velením. Jedinou výjimkou je mnohonárodní divize NATO (Střed) složená ze čtyř brigád rychlé reakce, jejíž velitelství je umístěno rovněž v Rheindahleu a spadá pod operační velení ARRCu. Mnohonárodní velitelství ARRCu bylo jako první certifikováno na úroveň velitelství NATO s vysokým stupněm připravenosti [10] a mělo by být schopno nasazení v operaci během 1-2 týdnů. Zároveň je ARRC určen na plnění celé škály úkolů od bojových operací s vysokou intenzitou až po mírové operace. Velitelství ARRCu bylo již několikrát využito jako základ velitelství konkrétní operace NATO – od prosince 1995 do listopadu 1996 velelo jako první operaci IFOR, od června do října 1999 pak působilo jako velitelství operace sil pro Kosovo KFOR.

EUROCORPS (eurosbor). Vznikl v roce 1992 a v současné době je do něj zapojeno pět zemí [11]. Eurosbor je armádní sbor skládající se ze stálého mnohonárodního velitelství ve Štrasburku a čtyř vyčleněných divizí plus francouzsko-německé brigády. Eurosbor funguje na základě integračního principu, který ovlivňuje složení štábu, včetně 33 pozic obsazovaných rotací mezi zúčastněnými stranami. V době míru jsou vyčleněné jednotky pod národním velením, jedinou výjimku tvoří francouzsko-německá brigáda a jednotky velitelské podpory. Mírový stav mnohonárodního štábu eurosboru dosahuje 340 osob. Mnohonárodní princip se u vyčleněných jednotek aplikuje nejenom v případě společné francouzsko-německé brigády, ale také zařazením lucemburské průzkumné rotý do sestavy belgické divize. Velitelství eurosboru se postupně transformuje na velitelství rychlé reakce s vysokým stupněm připravenosti a mělo by být schopno provádět operace v celé škále úkolů od kolektivní obrany až po mírové operace NATO, EU, OSN nebo OBSE. Eurosbor není součástí integrované vojenské struktury NATO, ovšem na základě smlouvy podepsané v roce 1993 s vrchním velitelem NATO v Evropě (*SACEUR - Supreme Allied Commander Europe*) může být použit v operacích NATO při splnění základních podmínek respektujících jeho mnohonárodní evropský charakter. Systém použití je proto o něco komplikovanější, protože jakékoliv použití eurosboru musí schválit společný výbor složený z náčelníků generálních štábů a politických ředitelů MZV členských států. Mnohonárodní velitelství eurosboru si vyzkoušelo spolupráci na mírových operacích NATO, když od května 1998 posílilo 150členným kontingentem velitelství SFOR. Tento kontingent se během 18 měsíců třikrát vystřídal. Tato pozitivní zkušenost přispěla k rozhodnutí použít 350členný kontingent z velitelství eurosboru jako základ velitelství mise KFOR od dubna do října 2000.

Nordic Coordinated Arrangement for Military Peace Support (NORDCAPS). Odlišný model spolupráce zvolily menší severské státy (Dánsko, Finsko, Norsko, Švédsko) při vytváření systému mnohonárodní spolupráce zaměřené na celé spektrum mírových operací pod hlavičkou OSN, NATO, EU a OBSE. Struktura NORDCAPS vznikla v červenci 1998 jako koordinační struktura pro podporu severské účasti až v několika simultánních mírových operacích [12]. Spolupráce v rámci NORDCAPSu funguje na politické i vojenské úrovni. Vojenská koordinační skupina (včetně plánovací skupiny ve Stockholmu) je jediný stálý orgán tohoto systému a zaměřuje svou činnost na čtyři hlavní oblasti. První a nejdůležitější je sestavení registru sil a prostředků severských států použitelných pro mírové operace. Dalšími oblastmi jsou spolupráce při výcviku a školení pro mírové operace, generickém plánování, vyhodnocování zkušeností z nich a koordinace logistiky. Politickým cílem je možnost vyslat do mírové operace společnou severskou jednotku až do velikosti brigády (po 1. 7. 2003). K tomuto účelu by měl

sloužit zmíněný registr sil a prostředků, protože neexistuje žádné pevné vyčlenění určitých jednotek jednotlivých států pro tuto severskou brigádu. Její složení by mělo být flexibilně rozhodnuto podle situace a potřeb operace. Zároveň by měla severská brigáda zůstat otevřená pro účast dalších států – příkladem může být zapojení pobaltských republik do seversko-polské brigády v rámci stabilizačních sil SFOR. Zároveň se musí příprava severské brigády vypořádat s komplikovanou pozicí Dánska, které se vzhledem k vnitropolitickým důvodům a obranné výjimce ze Smlouvy o EU nemůže účastnit vojenských operací pod velením EU. V tomto případě může doplnit sestavu severské brigády britská jednotka. Britská pomoc bude také potřebná při vyslání společného brigádního velitelství. Spolupráce v rámci NORDCAPSu je pravidelně testována při cvičeních *Nordic Peace*.

Mnohonárodní vojenská spolupráce se prosazuje také jako obecný přístup v dalších oblastech fungování ozbrojených sil. Neúprosná logika limitovaných rozpočtů na obranu, které se po deseti letech poklesu podařilo pouze stabilizovat a v několika málo zemích NATO i mírně navýšit posiluje přitažlivost mezinárodní vojenské spolupráce. Jedním z možných přístupů je **dobrovolná specializace v rámci Aliance**.

Druhou možností je lepší rozložení nákladů a vytváření efektivnějších řešení **sdílením určitých prostředků a kapacit** – od společně provozovaných prostředků typu AWACS (Airborne Warning and Control System - létající systém řízení a uvědomování), přes lepší využití stávajících přepravních leteckých a námořních kapacit, až po sdílené použití tankerů pro doplňování paliva za letu (v zásadě se jedná o použití jedné letky tankerů pro doplňování paliva letadel několika zemí). Obě možnosti jsou především atraktivní pro země menší a střední velikosti jako je Česká republika.

Dalším typem mezinárodní vojenské spolupráce je **společná akvizice zbraňových systémů**, podporující následně díky jejich vysoké míře interoperability i nasazení při skutečných operacích, včetně možného sdílení logistiky. Tyto výhody by měly být patrné u evropských projektů nadzvukového letounu Eurofighter, transportního letounu A400M, transportní helikoptéry NH-90, obrněného transportéru MRAV apod. Zároveň je ovšem třeba připomenout, že mezinárodní akviziční projekty nejsou samospasitelné a mohou skončit i neúspěchem, pokud se jednotliví partneři rozhodnou prosadit vlastní představy o konečném produktu – např. u fregaty Horizon.

Benelux – příklad regionální vojenské spolupráce

Obecný přístup zemí Beneluxu k mnohonárodní vojenské spolupráci

Mnohonárodní vojenská spolupráce mezi zeměmi Beneluxu je ve své politické rovině jasně svázána se stávající spoluprací v tomto formátu v ekonomické a politické oblasti. Kromě geografické blízkosti a řady sdílených charakteristik se tak projevuje i delší pozitivní zkušenost ze vzájemné spolupráce. Hlavním dokumentem, který institucionalizoval spolupráci v bezpečnostní a vojenské oblasti je smlouva o vojenské spolupráci z května 1948. Tato původní smlouva byla prodloužena a rozšířena dohodou ministrů obrany všech tří zemí z března 1987. Tyto dohody upravují celou řadu nástrojů k podpoře lepší koordinace a spolupráce v úzce definované vojenské oblasti. Kromě pravidelných setkání a konzultací na úrovni ministrů obrany, náčelníků generálních štábů upravuje tato dohoda i pracovní

spolupráci na nižších úrovních. Od r. 1987 je hlavním orgánem **vojenský řídicí výbor (MSC - Military Steering Committee)**, který by měl koordinovat probíhající i nové projekty v celé škále zahrnuté do této dohody [13].

90. léta 20. století znamenala v Belgii a Nizozemsku výrazný příklon k mnohonárodní vojenské spolupráci s různými partnery [14]. Přístup a základní motivace jsou u obou zemí v mnohém podobné, ale i zde můžeme pozorovat důležité rozdíly.

Současná nizozemská bezpečnostní a obranná politika staví záměrně na klíčovém **principu modularity**. Nizozemské ozbrojené síly by měly být složené z jednotlivých samostatných modulů. Typickým příkladem je prapor, případně jedna až dvě fregaty nebo letka F-16, použitelných v mezinárodních, spíše nežli čistě národních vyšších operačních formacích [15]. Jasná politická volba je zřejmá také v podpoře další bezpečnostní integrace založené na široké mezinárodní spolupráci (především v rámci NATO a EU) spojené s postupnou faktickou specializací v rámci těchto organizací. Pro nizozemskou pozici je charakteristická **kombinace funkčního a ekonomického přístupu** z pozice země menší až střední velikosti. Zároveň je nizozemská politická reprezentace ochotná k poměrně radikálním krokům, jako je investice do vylepšení německých schopností strategické vzdušné přepravy, nebo postupná hluboká integrace pozemních sil Nizozemska a Německa.

Belgická bezpečnostní a obranná politika naproti tomu nemá tak silný profil směrem k politickému až normativnímu pojetí mnohonárodní vojenské spolupráce. Belgie je spíše tímto směrem tlačena faktickou nutností najít pragmatické řešení při reformě svých ozbrojených sil. Ilustrativní je integrace belgického námořnictva do operačního svazku Admiral BENELUX, jež znamenala faktickou záchranu námořnictva, které by vzhledem ke své redukované velikosti i roli samostatně nemohlo přežít.

Podpora projektům mnohonárodní vojenské spolupráce v obou zemích vzrostla po roce 1989 v souvislosti s procesem rychlé redukce velikosti ozbrojených sil, vojenskou reformou a revizí obranné politiky rozšiřující základní úkoly ozbrojených sil, a konečně i profesionalizací obou armád. Důležitým faktorem bylo také zjednodušení spolupráce a nasazení v operacích mimo vlastní území, které by vzhledem k velikosti obou zemí probíhalo téměř výhradně v mnohonárodním formátu. Belgická situace je ovšem tradičně komplikovaná vnitřní rozpolceností mezi francouzsky a vlámsky hovořící část ozbrojených sil. Jazyková preference se projevila také v politické podpoře spolupráce s konkrétním státem, a vzhledem k převaze frankofonních důstojníků v pozemních silách se Belgie orientovala spíše na spolupráci s Francií, zapojením do eurosboru, a nikdy nezvažovala spolupráci s Nizozemskem v oblasti pozemních sil například vytvořením společného armádního sboru. Naopak u letectva, námořnictva a námořní pěchoty, se projevila preference pro spolupráci s Nizozemskem a Velkou Británií.

Existující mnohonárodní vojenské projekty

Belgie a Nizozemsko se v rámci politiky vytváření mnohonárodních vojenských jednotek neorientují exkluzivně na ostatní partnery v Beneluxu. V případě plně integrovaných jednotek i *ad hoc* jednotek pro nasazení v konkrétních mírových operacích kombinují společné projekty i formace s většími partnery (Francií, Německem, Velkou Británií). Pokud jde o celkové zapojení jejich ozbrojených sil, Belgie i Nizozemsko vyčleňují pro mnohonárodní projekty veškeré pozemní síly, námořnictvo a podstatnou část letectva. Neexistuje téměř žádná část jejich ozbrojených sil, která by neměla s integrací do mnohonárodních jednotek své zkušenosti.

□ Projekty uvnitř Beneluxu

Belgie a Nizozemsko postupně rozšiřovaly svoji námořní spolupráci, vrcholící podpisem deklarace v červnu 1994 a následných smluv v březnu 1995 a červnu 1995 upravujících spolupráci belgického a nizozemského námořnictva v rámci společné formace ABNL (Admiral BENELUX). Od roku 1995 funguje na námořní základně Den Helder integrovaný operační štáb, který v době míru i války zajišťuje operace společného loďstva, včetně jejich logistického zajištění. Struktura operačního štábu zároveň umožňuje plnění striktně národních úkolů, pobřežní ochrany, záchranných operací apod. Funkce velícího důstojníka a jeho zástupce se střídá mezi oběma zeměmi. Tato formace je tedy stálá a plně integrovaná. Obě námořnictva také společně provozují operační školu v Den Helder, školu boje s minami v Ostende a školu lodních kuchařů v Brugách (fr. Bruges).

Druhým společným projektem je spolupráce v oblasti nasazení vzdušných sil ve formě úkolového vzdušného uskupení (*DATF - Deployable Air Task Force*), na základě dohody ze září 1996. Stálým orgánem DATF je pouze plánovací skupina (buňka) zodpovědná za přípravu kontingenčních plánů a koordinaci na úrovni taktického velení. V případě společného nasazení v mírové operaci pod hlavičkou, NATO, EU nebo OSN, může DATF fungovat velmi flexibilně a kombinovat belgické a nizozemské letouny F-16 (po modernizaci – mid-life upgrade – schopné operací za každého počasí, ve dne či v noci), lucemburskou nebo nizozemskou protivzdušnou jednotku, přepravní letouny C-130 Hercules a tankovací kapacity letounů KDC-10. Operační velení je v případě společné operace nadnárodní na rotační bázi, logistika a administrativa je zatím převážně národní.

U pozemních sil je spolupráce mezi Belgií a Nizozemskem relativně omezená a pokrývá společný výcvik návodčích vzdušné podpory pozemních sil, řidičů tanků, dělostřeleckých pozorovatelů a kuchařů. Zároveň došlo v roce 1998 k dohodě o vytvoření společné databáze protipěchotních min a společném výcviku specialistů na odminovací práce. Společnou investicí je bojový simulátor pro výcvik posádek tanků.

□ Projekty vně Beneluxu

Belgie i Nizozemsko jsou velmi aktivní i v dalších mnohonárodních vojenských formacích tvořených s dalšími partnery vně Beneluxu. V případě Belgie jde především o zapojení 1. mechanizované divize do sestavy eurosboru. Tento hlavní mezinárodní projekt belgických pozemních sil je důležitý i pro Benelux v souvislosti s rozsáhlou spoluprací a faktickou integrací lucemburského průzkumného praporu do této divize. Belgie také vyčleňovala paradesantní (para-commando) brigádu pro mnohonárodní divizi Střed (*MND (C) - Multinational Division Central*), v jejím rámci pak pro armádní sbor rychlé reakce spojeneckého velitelství pro Evropu (ARRC).

Nizozemská zkušenost s mezinárodní vojenskou spoluprací vně Beneluxu je ještě hlubší. Nizozemsko se především podílí na fungování společného 1. německo-nizozemského armádního sboru (1 GE/NL Corps), který funguje na základě rovnocenné spolupráce obou stran od srpna 1995. Nizozemsko pro něj vyčleňuje prakticky veškeré pozemní síly (1. mechanizovanou divizi a především elitní 11. aeromobilní brigádu a pluk speciálních sil) a Německo 1. brněnou divizi. V rámci armádního sboru se prosadil také princip „Lead Nation“ u specializací a služeb bojové podpory (Německo je zodpovědné za dělostřelectvo, ochranu proti ZHN a zdravotní službu, Nizozemsko za logistiku, ženisty a komunikaci). Protiletectká obrana je společná a využívá systému PATRIOT, který používají obě armády. Velitelství 1. GE/NL sboru

má zároveň ambici stát se velitelstvím NATO s vysokým stupněm připravenosti a proto počítá se zapojením dalších států do štábních funkcí, především v případě rozšíření svého tabulového počtu v případě krize a nasazení v konkrétní operaci. Nizozemská 11. aeromobilní brigáda (airmobile brigade) je také vyčleněna pro mnohonárodní divizi Střed MND (C), jež však byla ke konci roku 2002 rozpuštěna.

Nizozemská námořní pěchota je prakticky celá integrována do britsko-nizozemské obojživelné jednotky a v oblasti koncepcí, plánů, procedur, vybavení i výcviku se jasně orientuje na Velkou Británii s cílem udržet tuto výkonnou formaci funkční. Zároveň Nizozemsko iniciovalo evropskou spolupráci ve sdílení leteckých a námořních přepravních kapacit. V Eindhovenu tak byla v roce 2002 vytvořena skupina pro koordinaci vzdušné přepravy (EACC - *European Airlift Coordination Cell*), původně pro koordinaci leteckých a posléze i námořních přepravních kapacit států EU v rámci procesu budování evropského základního cíle (EHG - *European Headline Goal*) [16]. Tento model navázal na nizozemskou investici 50 mil. eur do modernizace německých přepravních a tankovacích kapacit v předchozím roce [17].

Přínosy a výhody

Za hlavní přínosy mnohonárodní vojenské spolupráce považují nizozemští představitelé především finanční úspory spojené s provozem a údržbou, operačním nasazením a logistickým zabezpečením. Nezanedbatelnou výhodou je také zachování účasti nizozemských důstojníků ve velitelství armádního sboru, který do r. 1989 vytvářelo Nizozemsko samo a nyní společně s Německem. Obdobně Belgie mohla zachovat funkční námořnictvo a v rámci rotačního principu mohou belgičtí námořní důstojníci projít všemi velícími i štábními funkcemi standardního námořnictva středně velké země. Politicko-vojenská výhoda práce v mnohonárodním vojenském prostředí umožňuje také lepší připravenost na mezinárodní operace, které mají téměř bez výjimky mezinárodní charakter. Tento předpoklad se udrží i do budoucna ať už jde o klasické mírové operace, operace na zvládání krizí, vynucení míru nebo akce kolektivní obrany.

V politické rovině bezpečnostní politiky se mnohonárodní přístup ukázal jako možný model společné odpovědi na potřebu zlepšovat evropské vojenské kapacity v rámci procesu DCI (Defence Capability Initiative - iniciativa v obranných možnostech) v NATO a tzv. evropského základního cíle (EHG) v EU. V rámci Beneluxu například může ve střednědobém horizontu fungovat i částečná specializace, kdy Belgie a Lucembursko se zaměří na strategickou vzdušnou přepravu v rámci projektu letounu A400M a Nizozemsko nabídne svoje plavidla pro strategickou námořní přepravu. Tento přístup ovšem neznamená vyloučení investic do dalších oblastí, protože Belgie chce do budoucna pořídit vlastní loď pro strategickou námořní přepravu a Nizozemsko investovalo 50 mil. eur do německých schopností vzdušné strategické přepravy a samo chce posílit počet tankerů pro tankování za letu.

Konečně v čistě politické rovině je role pravidelné vojenské spolupráce stále důležitá pro zvyšování vzájemné důvěry. Vytvoření společného německo-nizozemského armádního sboru založeného na vysoké míře integrace byl v polovině 90. let chápán i jako symbolické završení normalizace vzájemných sousedských vztahů. Postupně se pak tyto projekty mohou stát politicky nekontroverzními, jako je tomu v současnosti napříč politickým spektrem ve všech zemích Beneluxu.

Problémy a nevýhody

Problémy, nevýhody a omezení spojená s existencí a fungováním mnohonárodních vojenských jednotek spadají do několika oblastí. Prvním klíčovým bodem je používání oficiálního velícího jazyka (vzhledem k integraci do NATO je jím převážně angličtina) a národních jazyků v běžné komunikaci, především pak u *de facto* dvoustranných jednotek. Ne všechny mnohonárodní jednotky mají také komplexně upravenou právní stránku svého fungování, pokud v rámci NATO nepřijímají smlouvy SOFA (Status of Forces Agreement - dohoda o statutu ozbrojených sil). Právní problémy pak mohou plynout z důsledků nasazení v konkrétní operaci, škod při výcviku apod. S rostoucím počtem participujících států roste i komplexita výše zmíněných problémů doplněná možnými komplikacemi v interoperabilitě systémů řízení, velení a komunikace. Proto se u stálých jednotek nejlepších výsledků dosahuje u dvoj- a trojstranných projektů.

Srovnatelnost partnerů pokud jde o jejich příspěvek do mnohonárodní formace může také ovlivňovat její funkčnost. V rámci vojenské spolupráce zemí Beneluxu existuje letecké uskupení DATF založené na obdobném příspěvku Belgie i Nizozemska, ovšem panuje zde rozdílná úroveň kvality výzbroje a výcviku pilotů. Během operace *Allied Force* se tyto rozdíly projeví, když nizozemské letouny F-16 byly všechny v modernizované verzi po Mid-Life Upgrade a byly schopné zasazení za jakýchkoliv podmínek, zatímco belgické letouny F-16 tuto kompletní modernizaci neměly. Také výcvik nizozemských pilotů se zaměřil na více možných rolí, zatímco belgičtí piloti měli pouze výcvik pro vzdušný boj a ne pro útok na pozemní cíle.

Dalšími problémy mohou být rozdílné procedury při schvalování operačního nasazení mnohonárodních formací a případná omezenost úkolů, k nimž je možné ji použít. Dobrým příkladem ze sledované oblasti, je fungování 1. GE/NL armádního sboru, kde v Nizozemsku stačí k vyslání vojenských jednotek do mezinárodní operace NATO, EU či OSN souhlas vlády, zatímco v Německu je nutná složitější procedura souhlasu vlády i parlamentu. Konečně posledním zásadním omezením může být neschopnost dané země při vysoké míře specializace v rámci mnohonárodních vojenských formací samostatně provádět určité operace, protože jí bude chybět odbornost a prostředky poskytované jinak dalšími partnery. Politická volba může být v takovém případě podstatně omezena a v řadě zemí by se podobná situace mohla chápat jako ohrožení národní identity a suverenity. V úzkém chápání by ovšem tato interpretace přicházela v úvahu především při obraně vlastního území proti vojenskému útoku. Takové míře omezení vlastních vojenských schopností ve prospěch posílení kolektivních schopností cestou zásadní specializace se ovšem dosud nevydal žádný evropský stát.

Operační nasazení

V oblasti skutečného operačního nasazení mnohonárodních jednotek mají země Beneluxu poměrně široké zkušenosti, byť ne všechny formace již mohly být vyzkoušeny v reálných operacích. Nejintenzivnější jsou zkušenosti s fungováním společné formace belgického a nizozemského námořnictva (ABNL) po dobu posledních šesti let. Protože jde o vysoce integrovanou vojenskou formaci, která spolupracuje v době míru, krize i války, její fungování již bylo možné ověřit v řadě scénářů. Společná námořní formace ovšem doposud nebyla nasazena v bojové operaci nebo misi na vynucení míru, která by se svým charakterem takové operaci podobala. Obě strany doposud hodnotí námořní spolupráci v rámci ABNL pozitivně, včetně jejího začle-

nění do operací NATO, což je usnadněno i používáním angličtiny jako velícího jazyka. Toto jazykové řešení tak přináší menší problémy nežli v případě spolupráce u pozemních sil.

Úkolové vzdušné uskupení DATF jako primární projekt spolupráce vzdušných sil států Beneluxu při operacích mimo jejich území byl naopak úspěšně vyzkoušen v náročných podmínkách operace *Allied Force*. Společná jednotka DATF disponovala 26 letouny F-16 (16 nizozemskými a 10 belgickými), které operovaly z italské základny Amandola. Společné nasazení DATF se ukázalo jako efektivní z vojenského i politického hlediska, protože podíl na celkových leteckých operacích byl srovnatelný se zapojením Francie a Velké Británie. V rámci pravidelné rotace velících důstojníků dokonce velel celému DATF belgický důstojník. V praktické rovině ovšem rozdílná úroveň vybavení letadel a výcviku pilotů nakonec přinesla vyšší vytížení nizozemského kontingentu.

Účast ve společných mezinárodních zbrojních projektech

Spolupráce zemí Beneluxu v oblasti mezinárodních zbrojních projektů, ať již jde o společný nákup, provoz, údržbu či modernizaci, nabízí několik modelů pragmatického řešení. Většina zbrojních projektů do kterých jsou země Beneluxu zapojeny se neodvíjí primárně od příslušnosti k tomuto uskupení. Lépe funguje především bilaterální spolupráce mezi Belgií a Lucemburskem. Klíčovým projektem je pro ně společný nákup vojenských transportních letounů A400M (Belgie 7 letounů a Lucembursko 1 letoun). V zásadě jde tedy především o možnost Lucemburska zakoupit letoun A400M a poté jej provozovat v rámci belgických vzdušných sil. V tomto směru byla mezi oběma zeměmi 13. června 2001 podepsána smlouva upravující tento projekt.

Mnohem známější je příklad spolupráce v oblasti modernizace, údržby a nákupu specializovaných zbraňových systémů pro letouny F-16 v rámci programu EPAF (European Participating Air Forces), jenž sdružuje pět evropských států – kromě Belgie a Nizozemska i Dánsko, Norsko a Portugalsko. Toto sdružení ovšem vzniklo až jako pragmatické řešení společných problémů ve chvíli, kdy jednotlivé státy samostatně rozhodly o nákupu letounů F-16 A/B. Belgické a nizozemské vzdušné síly společně modernizovaly letouny F-16 díky programu modernizace Mid-Life Update (MLU), byť v rozdílném počtu strojů. Obdobně shodou okolností Belgie a Nizozemsko provozují stejný typ minolovek.

Závěr

Mnohonárodní vojenská spolupráce v různých podobách zmíněných výše je chápána jako jeden z možných nástrojů k posílení evropských vojenských schopností identifikovaných v procesu DCI a PCC v rámci NATO a ECAP v rámci EU. Pro země menší a střední velikosti se v naprosté většině scénářů použití ozbrojených sil mimo vlastní území ukazuje taková spolupráce jako nezbytné pravidlo. Ovšem ani evropské vojenské velmoci se bez mezinárodní vojenské spolupráce neobejdou a většina z nich se k ní postupně staví velmi aktivně. Především pro německý Bundeswehr se stal model mnohonárodní vojenské spolupráce klíčovým politickým principem německé bezpečnostní politiky po konci studené války. Mnohonárodní vojenská spolupráce tak může v Evropě fungovat buď mezi velkými státy především u velkých akvizičních programů, koordinace využití národních kapacit a jejich sdílení nebo mezi velkými a menšími státy na bázi rámcových formací a podpory poskytované většími partnery, případně pouze mezi menšími státy.

Poznámky:

- [1] Výborným úvodem do problematiky mnohonárodní vojenské spolupráce je např. Roger H. PALIN, *Multinational Military Forces: Problems and Prospects*, Adelphi Paper No. 294, London: International Institute for Strategic Studies, 1995, či Edward FOSTER, *NATO's Military in the Age of Crisis Management*, RUSI Whitehall Paper Series, London: Royal United Services Institute for Defence Studies 1995.
- [2] Srov. detailní rozbor těchto faktorů in Thomas-Durell YOUNG, *Multinational Land Formations and NATO: Reforming Practices and Structures*, US Army Strategic Studies Institute, Carlisle Barracks 1997, str.7-24.
- [3] *Strategická koncepce NATO*, přijatá na summitu NATO 23.-24. 4. 1999 ve Washingtonu, bod 43 a bod 53c.
- [4] *Prague Summit Declaration*. NATO Press Release 127 (2002), 21. 11. 2002, bod 4c.
- [5] Nejstaršími mnohonárodními vojenskými jednotkami ve strukturách NATO byly Allied Command Europe (ACE) Mobile Force-Land vytvořené v roce 1960 a armádní sbor LANDJUT vytvořený v roce 1962 na základě německo-dánské spolupráce se zapojením Velké Británie, Kanady a USA. Vznik dalších mnohonárodních vojenských formací v průběhu 90. let je dobře patrný z informativních příloh in Thomas-Durell YOUNG, *Multinational Land Formations and NATO*, op.cit.
- [6] Závěr zmíněný např. v dokumentu *NATO Parliamentary Assembly Report AT-244, Multinationality in Crisis Response Operations*, November 2000, v sekci VI.
- [7] Viz Thomas-Durell YOUNG, *Multinational Land Forces and NATO Force Structure Review*, June 2000, Carlisle Barracks: US Army Strategic Studies Institute, str. 6.
- [8] Tamtéž, str.7-11. Definice zmíněných termínů OPCOM a OPCON je např. v dokumentu *AAP-6 (U): NATO Glossary of Terms and Definitions*.
- [9] Belgie, Česká republika, Dánsko, Itálie, Kanada, Maďarsko, Německo, Nizozemsko, Norsko, Polsko, Portugalsko, Řecko, Španělsko, Turecko, Velká Británie, USA.
- [10] NATO High Readiness Force (Land) Headquarters - HRF(L)HQ.
- [11] Belgie, Francie, Lucembursko (od r. 1996), Německo, Španělsko (od r. 1994).
- [12] Další rozvoj NORDCAPSu byl dohodnut v Memorandu o porozumění, podepsaném čtyřmi ministry obrany (Dánska, Finska, Norska a Švédska) v Alesundu 23. 4. 2002, viz <http://odin.dep.no/fd/>.
- [13] Tento orgán má tři hlavní pracovní skupiny - pro pozemní síly, vzdušné síly a námořnictvo, s konkrétním zaměřením na otázky výcviku, logistiky a technologií, plánování, operačního nasazení apod.
- [14] Viz obsáhlý přehled vojenské spolupráce zemí Beneluxu v *Jane's Defence Weekly*, 4. 2. 1995.
- [15] *Dutch Defence White Paper 2000*, str. 10-11 ilustruje tento přístup na případě struktury pozemních sil, které by se měly skládat ze 24 jednotek této velikosti (6 mechanizovaných praporů, 3 prapory 11. aeromobilní brigády, 3 prapory námořní pěchoty, 9 praporů služeb bojové podpory (ženisté, dělostřelectvo, spojaři) a 3 prapory logistického zabezpečení).
- [16] Projev náměstka nizozemského ministra obrany H. Van Hoofa 28. 2. 2002 na letecké základně v Eindhoven, http://www.mindef.nl/nieuws/toespraken/content/280202_toespraak.html.
- [17] Projev na zasedání European Air Group, 9. 2. 2001, http://www.mindef.nl/nieuws/toespraken/content/090201_eag.html.

Spojencům se podařilo minimalizovat vlastní ztráty (ztráty ovšem měli, byla to válka) i oběti na životech z řad civilního obyvatelstva (oběti ovšem byly, ani ta nejdokonalejší technika není dosud schopna bezpečně odlišit vojáka od civilisty). Pokusy protivníka o nasazení sebevražedných atentátníků se příliš neosvědčily - jsou účinné v době hlubokého míru, v restauracích, autobusech, nemocnicích a školkách, na bojišti se jaksí ztratí ve všeobecné vřavě.

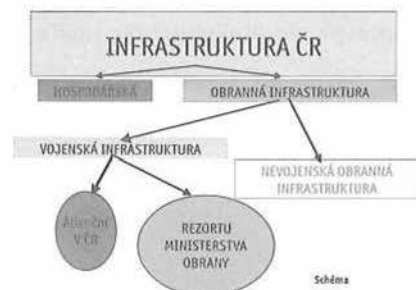
Bohumil Doležal
USA zatím uspěly, Evropa ne
MF DNES 10. 4. 2003

Operační příprava státního území, minulost, současný stav a perspektiva vývoje

Smyslem tohoto článku je navázat na úvodní část k zatím málo diskutované problematice teorie operační přípravy státního území zveřejněné ve Vojenských rozhledech číslo 4/2002. Hlavní myšlenky uvedené v tomto článku volně navazují na základní terminologické pojmy uvedené v předchozím titulu a rozšiřují tuto oblast zejména o fakta a zkušenosti z praktického vývoje operační přípravy státního území na teritoriu České republiky v nedávné minulosti až po současnost. Zároveň ukazují i některé zkušenosti a poznatky z této oblasti na území USA a vybraných evropských zemí.

ÚVOD

Operační příprava státního území (OPSÚ) je součástí systému obrany státu. Zasahuje do působnosti ústředních orgánů, správních orgánů a orgánů samosprávy a právnických osob důležitých pro obranu státu. Místo, úloha a význam OPSÚ se v souvislosti se společenskými změnami mění jen nepodstatně. Odpovědnost za její koordinaci spočívá na rezortu Ministerstva obrany (MO) a za její realizaci na vládě. Opatření OPSÚ tvoří důležitou složku obranyschopnosti České republiky. Z hlediska obsahu se v podstatě jedná především o **dlouhodobá opatření v oblasti rozvoje infrastruktury státu** (viz schéma), jejichž cílem je vytvořit na území státu nezbytné podmínky pro splnění úkolů ozbrojených sil a zabezpečení potřeb obyvatelstva.

Všechny činnosti spojené s OPSÚ je nutno koncipovat jako **cíleně orientovanou přípravu státního území** k zabezpečení nezbytných podmínek pro plnění úkolů ozbrojených sil ČR, ostatních součástí obranného (bezpečnostního) systému státu, spojeneckých ozbrojených sil a k zabezpečení ochrany obyvatelstva na teritoriu státu v oblasti obranné infrastruktury. Právně je problematika OPSÚ zakotvena v zákoně č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev

a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen **kompetenční zákon**), a v zákoně č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky, ve znění zákona č. 320/2002 Sb. (dále jen **zákon č. 222/1999 Sb.**). Z hlediska dalších dokumentů OPSÚ vychází rovněž z Bezpečnostní strategie České republiky z roku 2001, kde je definován jeden z životních zájmů České republiky: „Zajistit obranu svého území v souladu s článkem 51 Charty OSN, a to jak prostřednictvím národních sil, tak ve spolupráci se spojenci v rámci NATO.“

V rámci své obranné politiky počítá Česká republika s rozvojem ozbrojených sil s cílem zachovávat v maximální možné míře vnitřní rovnováhu jednotlivých složek a jejich potřebnou specializaci. V hospodářské politice pak také sleduje, aby rychlost, kvalita a zaměření výstavby infrastruktury státu braly na zřetel možné přímé a nepřímé účinky jejího narušení na vnitřní a vnější bezpečnost státu.

Dalším dokumentem, zabývajícím se OPSÚ, je Vojenská strategie České republiky, schválená usnesením vlády č. 438 ze dne 29. dubna 2002, která stanovuje, že k zabezpečení činnosti vojsk bude udržován v potřebném rozsahu **systém obranné infrastruktury**.

V dokumentu **Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky** se pak předpokládá provedení změn v plánování obrany tak, aby za prvotní bylo považováno plánování výstavby sil a prostředků AČR a vyjádření potřeb OPSÚ jako základu pro další plánování zdrojů, **rozvoje infrastruktury**, logistické a zdravotnické podpory, komunikačních a informačních systémů a další.

Vývoj operační přípravy státního území do roku 1989

Do roku 1989 byla oblast OPSÚ **centrálně direktivně řízena** v souladu s vojensko-politickými záměry orgánů Varšavské smlouvy. Systém řízení národního hospodářství (NH) a výstavby ozbrojených sil (OS) byl plně v souladu s těmito záměry. Umožňoval nejen realizovat ve vybraných lokalitách výstavbu zařízení předurčených pro OS, ale i ovlivňovat výstavbu státní infrastruktury tak, aby odpovídala potřebám případného vedení bojové činnosti na území státu. Opatření byla prováděna buď skrytě jako jednoúčelová zařízení nebo jako součást civilní infrastruktury, případně s plánovaným jiným (skrytým) využitím v období branné pohotovosti státu. Součástí „Základních směrů ekonomického zabezpečení obrany a bezpečnosti“ (dokument schvalovaný usnesením předsednictva vlády) byla i oblast hospodářských mobilizačních příprav a příprav civilní obrany. Tato oblast se z hlediska zdrojů použitých k financování členila na kapitoly Investiční výdaje, Neinvestiční výdaje a Výdaje na tvorbu státních mobilizačních rezerv. Rozhodující položkou v kapitole Investiční výdaje byla OPSÚ. Uvedeným dokumentem bylo ministru národní obrany uloženo rozpracovávat potřeby OS formou koncepce. Na období pěti let byla zpracovávána Koncepce OPSÚ a na základě vyhodnocování byla upřesňována v ročních Plánech OPSÚ. Uvedené dokumenty schvalovala Rada obrany státu (ROS). Výše popsaná činnost se opírala o zákon č. 40/1961 Sb., o obraně Československé socialistické republiky, ve znění pozdějších předpisů, rozpracovaném v „Jednotné koncepci obrany Československé socialistické republiky“ a v „Zásadách řízení obrany Československé socialistické republiky“.

Hlavní opatření OPSÚ byla v tomto období zaměřena na následující oblasti: válečná pracoviště, spojení, železnice, silnice, vnitřní vodní cesty, vzdušné cesty, budování letišť, přípravu postavení pro síly a prostředky protivzdušné obrany (PVO), produktovody, týl (skladové hospodářství a zdravotnická zařízení), geodetické a topografické zabezpečení.

Na tato hlavní opatření, která byla realizována věcně příslušnými ministerstvy, organicky navazovala vnitřezortní opatření Ministerstva národní obrany. Realizována byla formou zvláštních prací (ZP), které zabezpečovaly v tehdejší Československé lidové armádě realizaci plánovaných ženiných opatření OPSÚ. Zahrnovaly zejména opatření přispívající k zodolňování prostorů operační činnosti vojsk a ochrany živé síly před účinky zbraňových systémů, přípravě zatarasování na směrech výhodných pro útok protivníka, zabezpečení pohybu vojsk na teritoriu státu a k zabezpečení zdrojů pitné vody pro potřeby OS.

Základní finanční prostředky pro realizaci opatření OPSÚ byly vyčleňovány ve zvláštní části státního plánu rozvoje NH s předurčením pro OPSÚ. Na základě závěrů z jednání ROS byla celková částka cestou náměstka ministra národní obrany oznamována jednotlivým rezortům na realizaci konkrétních úkolů stanovených v Koncepci OPSÚ a upřesňovaných Plánem OPSÚ na příslušné období.

Vývoj operační přípravy státního území v letech 1990-99

V souvislosti se společenskými změnami v našem státě po roce 1989 se prvním základním právním dokumentem pro oblast OPSÚ, kterou však definuje jako opatření hospodářské mobilizace a výstavbu mobilizační infrastruktury, stalo nařízení vlády České a Slovenské federativní republiky č. 284/1992 Sb., o opatřeních hospodářské mobilizace, a na ně navazující usnesení vlády ze dne 10. února 1993 č. 55 o opatřeních k zabezpečení realizace nařízení vlády České a Slovenské federativní republiky č. 284/1992 Sb., o opatřeních hospodářské mobilizace, v podmínkách České republiky. Vydáváním souborů dokumentů „Základní dokumenty hospodářské mobilizace“ v gesci Ministerstva hospodářství byla celá oblast rozvíjena a reagovala na ostatní nové právní předpisy ovlivňující hospodářskou mobilizaci (HM). Žádný z uvedených dokumentů nebyl v rozporu s platnými ustanoveními § 16 odst. 2 písm. b) a d) kompetenčního zákona, která ukládají MO připravovat koncepci OPSÚ a koordinovat činnost ústředních orgánů, správních orgánů a orgánů samosprávy a právnických osob důležitých pro obranu státu při přípravě k obraně. Závazně definuje pojem OPSÚ až zákon č. 222/1999 Sb. v § 2 odst. 6 jako souhrn opatření vojenského, ekonomického a obranného charakteru, která se plánují a uskutečňují v míru, za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu s cílem vytvořit na území státu nezbytné podmínky pro splnění úkolů OS a zabezpečení potřeb obyvatelstva.

V praxi nově vzniklé AČR byly usnesením vlády ze dne 10. února 1993 č. 55 zrušeny rozpočtové plány OPSÚ plánované na léta 1991-95 vycházející z poslední schválené koncepce. Část plánovaných opatření byla vzhledem k rozestavěnosti objektů realizována, většina byla zrušena. S rozvojem poznatků teorie krizového plánování a tvorby krizových plánů subjekty HM byla dílčí opatření OPSÚ nadále realizována zejména v rezortech dopravy a spojů, zdravotnictví a hospodářství, později i Ministerstvem průmyslu a obchodu, respektive Správou státních hmotných rezerv a částečně i Ministerstvem životního prostředí, po přechodu působností také Ministerstvem zemědělství. Veškerá činnost však probíhala bez přímé účasti a systematické koordinace MO.

Řada činností spojených s **obránnou infrastrukturou** měla, především z ekonomických důvodů, charakter rušení zásob, likvidace udržovacích a obnovovacích civilních struktur, omezování rozsahu předběžných opatření apod. Významně byl narušen proces plánovité přípravy budování letištních úseků dálnic (LÚD) a letištních úseků silnic (LÚS). Na redukované určené železniční síti (UŽS) a určené silniční síti (USS) nebyly prováděny úpravy ke zvyšování jejich výkonnosti. Spojovací soustava postupně přešla plně pod kontrolu civilních subjektů a její schopnost k plnění úkolů ve prospěch OS z hlediska odolnosti v krizových situacích nebyla průběžně vyhodnocována.

Z hlediska **vojenské infrastruktury** je uvedené období charakterizováno snahou o její redukcí, provázenou řadou neefektivních a vysoce neekonomických kroků. V oblasti ZP byl realizován přechod jejich výkonu od jednotlivých svazků a útvarů AČR na vojenská doplňovací velitelství (později na velitelství sil územní obrany) a okresní vojenské správy v podřízenosti sil územní obrany (SÚZO). Postupně v důsledku nedostatku finančních prostředků byla zrušena pravidelná údržba objektů ZP. Těžiště činnosti bylo zaměřeno na vytvoření operačních skládek opevňovacího a zatarasovacího materiálu, udržení funkčnosti systému výstavby, kontroly a údržby **stálých zařízení pro ničení (SZN)** na pozemních komunikacích, evidenční podchycení objektů a materiálu, výběr objektů perspektivně využitelných. Zvláštní úsilí bylo věnováno

majetkoprávnímu vypořádání objektů ZP, které se však pro rozdílné právní názory na uvedenou problematiku, nedostatek finančních prostředků na jeho realizaci a prioritu při vypořádávání objektů opouštěných AČR nepodařilo dosud zcela vyřešit. Důležitým krokem k naplnění činností spojených s OPSÚ bylo v roce 1997 zahájení **systematického vyhodnocování území státu** z hlediska potřeb OS. Výsledky této práce, která byla po dvou letech přerušena se mohly stát, v případě jejího dokončení, východiskem pro formulování potřeb OPSÚ.

Již před přijetím České republiky do NATO byly v rámci Partnerství pro mír (*PfP - Partnership for Peace*) zahájeny, v souvislosti s přihlášením se k **principu podpory hostitelským státem** (*HNS - Host Nation Support*), **činnosti související s výstavbou společné infrastruktury formou Programu bezpečnostních (obraných) investic NATO** (*NSIP - NATO Security Investment Program*). Tento program vychází z operačních potřeb příslušného velitele teritoria a je nedílnou součástí OPSÚ. Podrobnosti jsou v článku již dříve ve VR 4/2002.

V té době byly do rozvoje infrastruktury pravidelně vynakládány finanční prostředky, avšak nikoliv z hlediska potřeb zabezpečujících operační záměry, ale z **hlediska zabezpečení funkčnosti stávajících objektů**. Pro ZP, jako jednu ze součástí OPSÚ, se podařilo vyčlenit potřebné finanční prostředky na přesuny železobetonových jehlanů z restituovaných prostorů do vojenských výcvikových prostorů. Na údržbu objektů ZP, včetně vojenských brodů poškozených při povodních v roce 1997, však finanční prostředky uvolněny nebyly.

Současný stav – po vstupu České republiky do NATO

Úkoly, vyplývající z obsahu OPSÚ, nejsou jako celek, ve smyslu **zákona č. 222/2002 Sb.** plněny, protože **chybí celková koncepce OPSÚ**. Úsilí jednotlivých rezortů, věcně odpovědných za dílčí oblasti, není pro tyto účely dostatečně koordinováno rezortem MO.

Přestože **koncepce výstavby a rozvoje chráněných míst velení a řízení** není zpracována, jsou tato místa nadále považována za důležitý článek v systému velení a řízení státu a jeho OS při řešení vojenských i nevojenských ohrožení. V závislosti na přidělených finančních prostředcích jsou zmiňované objekty v gesci MO udržovány v provozuschopném stavu, avšak bez možnosti zásadní modernizace značně zastaralých technologií a v jednotlivých případech jsou nekonceptně vyřazovány nejen z údržby, ale i z práva užívání státními orgány nebo orgány samosprávy. Do procesu údržby a modernizace jsou smluvně zapojeny ostatní příslušné rezorty a organizace potřebné k zajištění provozuschopnosti používaných technologických zařízení a nutných služeb. Požadavky (normy) na zřízení, vybavení a udržování krizových pracovišť ostatními ministerstvy, orgány krajů, obcí, případně rozhodujícími výrobními firmami nejsou stanoveny.

Problematika **dopravních sítí** je správně orientována na udržování základních podmínek pro zabezpečení potřeb OS v silniční, železniční a letecké dopravě. Přesto i v této oblasti je řada dílčích problémů, spojených například se zabezpečením materiálu a podmínek pro výstavbu náhradních přemostění a se zřizováním LÚD a LÚS.

V oblasti produktovodů a velkoskladů ropných produktů je i nadále, jako důsledek předcházející koncepce, podstatná část skladových kapacit zodolněna. Stejně tak jsou zodolněny důležité čerpací stanice na produktovodech. V současné době se provádí modernizace výdejních zařízení ve skladech, odběrných šachtách na produktovodech, v jejímž důsledku dochází k podstatnému zvýšení výdejní kapacity.

Vliv rezortu MO na rozvoj **telekomunikačních sítí** a jejich využitelnost pro OS je nízký. Celá oblast se rozvíjí především na komerčním základě bez zohledňování potřeb OS, které však nejsou vždy dostatečně přesně definovány.

Postupný útlum nemocničních kapacit a omezování schopností stávajících zařízení při přechodu na plnění úkolů v době ozbrojeného konfliktu má negativní dopady na **zdravotnické zabezpečení OS**.

Zabezpečení pitnou vodou se na základě „Koncepte zabezpečení OS a sborů pitnou vodou za krizových situací“, schválené Bezpečnostní radou státu v září 2001 dostává do realizační fáze. Je připravován výběr zdrojů pitné vody pro OS a následně jsou na ně uzavírány smlouvy o mobilizačních dodávkách. Tento proces však může být narušen tím, že vlastníci vodních zdrojů nejsou ze zákona povinni předmětné smlouvy uzavírat. V obdobné situaci je stav s uzavíráním smluv o mobilizačních dodávkách i s řadou dalších subjektů HM, u kterých nedošlo, ve smyslu zákona č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové stavy a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen zákon č. 241/2000 Sb.), k obnovení původních smluv (buď z hlediska opožděného uplatnění požadavků rezortu MO nebo z ekonomických důvodů subjektů NH).

Probíhají činnosti spojené s realizací Programu bezpečnostních investic NATO (NSIP), které jsou zaměřeny na rozvoj **vojenské infrastruktury** z hlediska komplexního zabezpečení provozu vybraných vojenských leteckých základen, posílení systému PVO a zprovoznění spojovacích sítí NATO ve vybraných vojenských objektech. Dále je vyhodnoceno území České republiky z hlediska možnosti přijetí sil podpory. Průběžně pokračují úvahy o dalších projektech zaměřených na rozvoj infrastruktury NATO na území České republiky.

Rozvoj opatření OPSÚ, prováděný přímo v AČR formou ZP, i v tomto období probíhá pouze v omezeném rozsahu. Pokračuje realizace souboru opatření spojených s výstavbou SZN. Až v roce 2001 se podařilo zapojením záchranných výcvikových základen formou výcviku zahájit běžnou údržbu objektů teritoriální radiační sítě a likvidaci nevyužitelných objektů polní obrany. Počínaje rokem 2002 je v souladu s nařízením náčelníka Generálního štábu Armády České republiky (NGŠ AČR) zahajován systém pravidelné údržby objektů ZP, včetně rekonstrukce vojenských brodů. Ani prohlášení NGŠ AČR o přebytku a neupotřebitelnosti objektů čs. opevnění z let 1935 – 1938 neřeší problematiku jejich převodu mimo rezort MO.

Do roku 2001 nebyl vydán žádný závazný dokument mimorezortního ani vnitrorezortního charakteru pro plánování, řízení a provádění OPSÚ. Věcně nejbližší k problematice OPSÚ má materiál „**Zásady plánování, financování a řízení výstavby a údržby obranné infrastruktury v ČR**“, schválený usnesením Bezpečnostní rady státu číslo 236, ze dne 22. 11. 2001, který **vymezuje základní pojmy, členění obranné infrastruktury a odpovědnost za její výstavbu a údržbu**. Jeho další zamýšlené rozpracování formou „**Metodiky plánování, financování a řízení výstavby a údržby obranné infrastruktury ČR**“ bylo zrušeno a odborná komise pro infrastrukturu Výboru pro obranné plánování, jako nositel tohoto úkolu, byla rozpuštěna. Dalším dokumentem, který přímo předpokládá zpracování plánu OPSÚ, je „**Koncepte zabezpečení OS a sborů pitnou vodou za krizových situací**“, schválený Bezpečnostní radou státu v září 2001.

V základních plánovacích dokumentech rezortu MO byla do roku 2002 plánována pouze oblast ZP, která **tvorí jednu ze součástí OPSÚ**. Teprve dnem 1. 10. 2001, po vytvoření oddělení OPSÚ na OPP SPP GŠ, byly zahájeny systematické práce v oblasti OPSÚ. Počínaje rokem 2002

byla oblast OPSÚ zahrnuta jak do **Plánu součinnostních úkolů MO a GŠ**, tak do **Směrnice NGŠ AČR pro přípravu vojsk ve výcvikovém roce 2002**. V uvedených dokumentech byly rozpracovány úkoly pro jednotlivé oblasti OPSÚ takto:

1. Zpracování Koncepce OPSÚ.
2. Opatření AČR k rozvoji obranné infrastruktury.
3. Zabezpečení úkolů v oblasti společné infrastruktury.
4. Zvláštní práce.

Z těchto úkolů lze vyvodit členění úkolů, vyplývajících z opatření OPSÚ, na dvě základní oblasti:

- ❑ Opatření přijímaná civilními subjekty **ve prospěch vojenské obrany státu**, tzv. opatření nevojenské obrany.
- ❑ Opatření **vojenské obrany**, která se dále člení na společná-alianční a státní.

V uvedených plánovacích dokumentech se předpokládalo zpracování Koncepce OPSÚ a následně Plánu OPSÚ na léta 2005-09, který by měl být jedním z důležitých dokumentů střednědobého charakteru, zahrnujících opatření OPSÚ k zajišťování obrany státu.

Odpovědnost ostatních příslušných rezortů a subjektů HM za rozvoj OPSÚ je vymezena jejich působností a ustanoveními zákonů č. 222/1999 Sb. a č. 241/2000 Sb., a bude se opírat o zásady, normy a úkoly stanovené Konceptí OPSÚ.

Samostatné finanční zabezpečení jednotlivých opatření OPSÚ uvnitř rezortu MO není plánováno a realizace dílčích opatření je roztržena do jednotlivých programů, majících vztah k výstavbě a údržbě vojenské infrastruktury. V civilní sféře jsou opatření OPSÚ financována ve smyslu zákona č. 241/2000 Sb., jako součást hospodářské mobilizace.

Zkušenosti z realizace opatření operační přípravy státního území v zahraničí

Opatření OPSÚ, jež jsou v NATO obvykle označována jako **rozvoj vojenské infrastruktury**, jsou systematicky organizována již od padesátých let na základě schvalovaných komplexních plánů rozvoje. V devadesátých letech nedocházelo k rušení objektů OPSÚ, ale začínala převládat tendence odklonu od výstavby nových objektů a zařízení směrem k modernizaci a kvalitativnímu zlepšování stávajících. Opatření OPSÚ v jednotlivých oblastech dosáhla vysoké úrovně především díky sklonu opatření státních a opatření NATO. Zvláštní důraz je kladen na vytvoření optimálních podmínek pro zaujetí operační sestavy, provedení mobilizace, přísun operačních záloh a přepravu strategických sil ze zahraničí (myšleno z území jiných členských států na území daného členského státu). OPSÚ je součástí aliančních doktrín a národních předpisů. Právním vyjádřením realizace těchto opatření na území členského státu NATO je například jejich kodifikace v člácích pojednávajících o ženíjních opatřeních operační přípravy státního území v předpise BW Spolkové republiky Německo.

V podmínkách rozvoje soudobého vojenského umění polského armády jsou činnosti z oblasti **obránné infrastruktury** označovány v odborné literatuře názvem **operační příprava území státu** (*OPOK - operacyjnie przygotowanie obszaru kraju*). Podle polských vojenských odborníků je cílem OPOK zajistit výstavbu a přípravu přesně stanovených prvků infrastruktury k plnění úkolů vyplývajících z potřeb obrany státu, včetně ozbrojených sil. S tím je v souladu

i názor na tvorbu moderního **systému obrany státu**, který vyžaduje konzistentní systém financování příprav k obraně a legislativní vymezení kompetencí, včetně určení postavení národního zbrojního průmyslu. Z hlediska zainteresovanosti jednotlivých orgánů státní správy jednoznačně vyplývá požadavek na spoluúčast podnikatelských subjektů na obranné činnosti. Opatření ženíjní přípravy a budování stálých objektů obrany je nutné podle některých názorů provádět v době míru, za stavu ohrožení státu a za válečného stavu. Proto se jeví nutným, jako výchozí předpoklad pro plánování výstavby infrastruktury (případně její modernizace) na území státu, vycházet z koncepce použití OS v době ohrožení státu a ve válečném stavu. Tento argument vystupuje do popředí zejména z **hlediska nutnosti přizpůsobení obranné infrastruktury Polska současným požadavkům NATO**.

Ruští vojenští specialisté považují nadále vojenskou infrastrukturu za velmi významnou pro přípravu na vedení bojové činnosti a poukazují na to, že je v současné době třeba urychleně přehodnotit přístup k rozvoji vojenské infrastruktury Ruska, protože neodpovídá požadavkům obrany a bezpečnosti státu. Z tohoto hlediska se snaží stanovit obecné požadavky na vybavení prostorů a pásem odpovědnosti vojsk, vypracování nových mechanismů plánování a budování vojenské infrastruktury a systémů efektivní kontroly stavu a využívání jejich objektů. Nedostatkem je, že v současné době fakticky neexistuje koordinovaný systém rozvoje vojenské infrastruktury. Tento problém je doposud chybně považován za úzce rezortní záležitost, ale začínají se prosazovat názory na zabezpečení jednotného přístupu státních a vojenských orgánů k řešení problémů souvisejících s obrannou infrastrukturou.

V souvislosti s nejnovějšími názory na možný způsob vedení války vystupuje do popředí ochrana informační infrastruktury státu, bez které v podstatě nemůže fungovat „klasická“, v rámci OPSÚ již vybudovaná, obranná infrastruktura státu. Ve Spojených státech amerických, ale například i v Rakousku převládají názory na to, že útoky na informační infrastrukturu státu prostřednictvím počítačových sítí jsou velmi nebezpečné a snadno proveditelné. Proto se v současné době, zejména u průmyslově vyspělých států, vyhodnocují možnosti zranitelnosti informačních infrastruktur vlád, rezortů obran a také civilního sektoru s cílem zabránění průniků do uvedených systémů, což by mělo za následek ohrožení celé obranné infrastruktury státu. Zároveň jsou v rámci OPSÚ z úrovně státu vytvářeny podmínky pro rychlá a účinná protiopatření.

Vyvození závěrů pro další rozvoj opatření operační přípravy státního území

Opatření k přípravě pro využití infrastruktury vlastního území k obranným účelům jsou ve státní odpovědnosti realizována ve všech státech bez ohledu na jejich začlenění do různých vojenských uskupení. U států začleněných do vojenských bloků jsou obvykle kromě toho přijímána opatření přesahující státní rámec. Základní rozdíly mezi jednotlivými státy v organizaci OPSÚ spočívají v rozsahu přijímaných opatření, způsobu jejich financování, právní podpoře, organizační struktuře a používané terminologii. Nebylo zjištěno, že by se některý z vyspělých států z hlediska upevňování své obranyschopnosti uvedenou problematikou nezabýval. Toto poznání podporuje nutnost obnovit rozvíjení OPSÚ v ČR i v současných podmínkách. V ČR došlo v průběhu posledních let k řadě změn i v rámci realizace opatření OPSÚ. Původní koncepce OPSÚ zanikla, v současné době probíhá snaha o implementaci Programu bezpečnostních investic NATO (NSIP), avšak vazba na rozvoj státních, vojenských i nevojenských opatření

není doposud zabezpečena. Řada činností spojených s opatřeními OPSÚ je prováděna, ale celkový přístup k jejich realizaci je nejednotný. Zásadní otázkou není, zda OPSÚ provádět či nikoliv, ale jak opatření OPSÚ zefektivnit, tj. která opatření a v jakém rozsahu provádět již v míru, jakými opatřeními zabezpečit co nejrychlejší reakci na změnu bezpečnostních rizik a jak v souladu s právními předpisy demokratického státu vyřešit jejich praktickou realizaci s nezbytnými nároky na finanční prostředky. Přitom nelze pominout zkušenost, že ke změně bezpečnostního prostředí může dojít velmi rychle a neočekávaně (viz např. situace po 11. září 2001), zatímco opatření spojená se zvyšováním kapacity infrastruktury využitelné pro OS a pro zvýšení obranyschopnosti státu mají vždy charakter dlouhodobý (řádově roky).

Oblast OPSÚ tvoří nedílnou součást obranného systému státu. Význam tohoto podsystemu se vstupem ČR do NATO nesnížil, naopak získal navíc novou dimenzi spojenou s realizací opatření Programu bezpečnostních investic NATO (NSIP), podpory hostitelským státem (HNS) a NPS (NATO Precautionary System – systém předběžných opatření). Současnému stavu OPSÚ chybí v první řadě jeho začlenění do systému obrany státu, respektive vytvoření systému obrany státu a v něm vymezení místa a úlohy OPSÚ. K tomu, aby systém obrany státu byl funkční, je nutné ho propojit se systémem financování obrany státu v míru, za stavu ohrožení státu a za válečného stavu. V žádném případě nejde pouze o vyčlenění finančních zdrojů do rozpočtové kapitoly MO, ale o průřezové celostátní zahrnutí finančních prostředků k realizaci opatření OPSÚ. Čerpání příslušných finančních prostředků v souladu s Koncepcí OPSÚ, respektive s plány pro krizová opatření, realizují ty rezorty, které jako ústřední správní úřady za věcnou stránku podle kompetenčního zákona odpovídají. Dopad tohoto rozhodnutí by se měl projevit už ve skladbě státního rozpočtu. Výsledkem realizace opatření OPSÚ by měl být funkční systém zahrnující jednotlivé objekty obranné infrastruktury, včetně zařízení a služeb spojených s jejich aktivací, údržbou nebo obnovou, předurčené za stavu ohrožení státu pro jejich využití při plnění úkolů OS. Musí splňovat kritéria potřebná pro jejich činnost s tím, že z ekonomického hlediska a s ohledem na bezpečnostní rizika se stavby dělí na ty, které se běžně využívají v míru, a pro stav ohrožení státu jsou plánována opatření k jejich přednostnímu využívání ozbrojenými silami, nebo jsou speciálně vybudovány pro použití ve válečném stavu a v míru jsou pouze udržovány. Poslední skupinu tvoří objekty, jejichž stavba je pouze plánována a bude realizována až v době výrazné změny bezpečnostních rizik. Všechny tyto činnosti musí být smluvně zajištěny, včetně finančních a materiálních prostředků, nezbytných pro jejich realizaci.

Z uvedeného je možno učinit objektivní závěr, že opatření OPSÚ jsou mimořádně důležitou součástí obranyschopnosti každého státu a na odpovídající úrovni je třeba se jimi trvale a systematicky zabývat, protože jejich dlouhodobé podcenění (zanedbání) nelze žádným jednorázovým opatřením v požadované době nahradit. K tomu, aby nedocházelo k neefektivnímu vynakládání finančních prostředků na opatření OPSÚ, je nezbytné přijmout takový systém, který zohlední nejnovější poznatky o charakteru možných budoucích bezpečnostních rizik a případných vojenských konfliktů a bude je schopen odpovídajícím způsobem aplikovat do všech oblastí souvisejících s opatřeními OPSÚ.

Závěr

Článkem jsme chtěli na základě analýzy vývoje a současného stavu OPSÚ obrátit pozornost na některé nesystémové kroky, které ve svém důsledku způsobily v této oblasti stagnaci. Základním úkolem OPSÚ v nejbližším období není okamžitá, bezhlavá a ekonomicky

nezdůvodnitelná výstavba a údržba zařízení, ale stanovení koncepce, která bude nejen orientovat všechny orgány podílející se na realizaci opatření OPSÚ, ale zejména vytvoří nový moderní systém operační přípravy státního území.

Seznam použité literatury, zákonů a vojensko-politických dokumentů:

- BALOUN, J. „Informační infrastruktura USA pro obranu.“ *Vojenské rozhledy* 4/1995, s. 99-103.
- BARYNKIN, V. M. „Problemy razvitiya voennoj infrastruktury v interesach razresheniya voennykh konfliktov.“ *Vojennaja mysl* 6/1995, s. 22-28.
- CAMPEN, A. D. „Vulnerability of info systems demands immediate action.“ *National Defense* 512/1995, s. 26-27.
- ENGLISH, J. „Systém obrany státu a železniční doprava.“ *Vojenské rozhledy* 4/1993, s. 50-51.
- FIRLEJ, E. „Infrastruktura gospodarczo-obronna a integracja z NATO.“ *Mysl Wojskowa* 4/1997, s. 130-135.
- GÓRSKI, P. „System obronny panstwa.“ *Mysl Wojskowa* 1/1999, s. 4-69.
- HABERMAYER, H. „Österreich, WEU und NATO-erweiterung.“ *Österreichische Militärische Zeitschrift* 1/1997, s. 21-26.
- CHOMČENKO, N. I., BIZJUK, I. N. „Operativnoje oborudovanie territoriji strany-funkcija gosudarstva.“ *Vojennaja mysl* 2/1995, s. 38-41.
- KAMIŃSKI, T., KUROWSKI, J. „Infrastruktura obranného hospodářství.“ *Ekonomika obrany státu: vybrané kapitoly*. Brno 1998, s. 226-233.
- KOZIEJ, S. „System obronny rzeczpospolitej polskiej.“ *Mysl Wojskowa* 2/1997, s. 5-10.
- PENNACCHIONI, D. „La défense opérationnelle du territoire est-elle toujours d'actualité?“ *Défense Nationale* 8-9/1993, s. 69-74.
- POLÁKOVÁ, K. Normativně-právní základy operačního vybavení území Ruské federace. Brno: VA VIP 24/1996.
- POLÁKOVÁ, K. Problémy budování a zdokonalování vojenské infrastruktury Ruska. VA VIP 66/1993, Brno.
- POMIRSKI, A. „Przygotowanie i wykorzystanie infrastruktury panstwa w dzialaniach obronnych.“ *Mysl Wojskowa* 4/1997, s. 52-67.
- RODRÍGUEZ, M. „Infraestructura para el siglo XXI.“ *Revista Española de Defensa* 89-90/1995, s. 14-18.
- STRBAČKA, J., ENGLISH, J. „Operační příprava státního území v současnosti, perspektivy a vývojové tendence.“ *Vojenské rozhledy* 4/2002, s. 40-49.
- Program infrastruktury NATO. *Informační zpráva* 6/1995, Ústav obranných studií.
- WINKLER, R. „Staatliche sicherheitsvorsorge.“ *Notfallvorsorge* 2/1996, s. 28-29.
- Bi-Sc 85-1, NATO Security Investment Program.
- HDv 100/500 V-F-S-NfD, Bonn 1998, SMO-velitelský štáb pozemního vojska-I 3, Národní teritoriální úkoly.
- Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb.
- Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, ve znění zákona č. 352/2001 Sb.
- Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky, ve znění zákona č. 320/2002 Sb.
- Zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon).
- Zákon č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové stavy a o změně některých souvisejících zákonů.
- Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění zákona č. 76/2002 Sb.
- Zákon č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 77/2002 Sb., o akciové společnosti České dráhy, státní organizaci Správa železniční dopravní cesty a o změně zákona č. 266/1994 Sb., o dráhách, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 77/1997 Sb., o státním podniku, ve znění pozdějších předpisů.
- Bezpečnostní strategie České republiky, schválená usnesením vlády ze dne 22. ledna 2001 č. 80.
- Vojenská strategie České republiky, schválená usnesením vlády ze dne 29. dubna 2002, č. 438.
- Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky, schválená usnesením vlády č. 1140 ze dne 13. listopadu 2002.
- Zásady plánování, financování a řízení výstavby a údržby obranné infrastruktury v České republice, č. j. 500174-5/2001-5006, schválené usnesením Bezpečnostní rady státu č. 236 ze dne 22. 11. 2001.

Určování polohy podle mapy, navigace GPS a souřadnicové systémy

Příslušníci AČR se v současné době zúčastňují a lze předpokládat, že i v perspektivě se budou zúčastňovat mírových misí a působit tak v různorodých přírodních podmínkách, za neobvyklého logistického a geografického zabezpečení spojenců. Jedním z prvořadých úkolů je zajištění kompatibility souřadnicových systémů používaných topografických map prostoru působení se souřadnicovým systémem spojenců a systémem navigačního prostředku, především přijímačů GPS. Na základě zahraničních i našich zkušeností jsou uvedeny aktuální informace a kritéria pro splnění tohoto úkolu ve složitých situacích.

Definice geodetického souřadnicového systému

Geodetický souřadnicový systém je geometrickým a matematickým modelem tělesa Země, který umožňuje prostřednictvím souřadnic přesnou nebo podle míry potřeby přibližnou lokalizaci objektů na jejím povrchu nebo v blízkém okolí. Vzhledem k tomu, že náhradním tělesem Země je rotační elipsoid, na který jsou promítnuty body zemského povrchu, definice jeho geometrických parametrů se vzájemně liší (velikosti jejich poloos a zploštění), protože tyto definice vznikaly v časově, historicky, profesionálně a kontinentálně rozdílných podmínkách. Navíc - jednotlivé elipsoidy s jejich systémy souřadnic jsou rozdílně umístěny a orientovány vzhledem k tělesu Země, vzhledem k její ose rotace a těžišti.

V důsledku toho se mezi různými **systémy (datums)** [1] liší geodetické (nebo také „elipsoidické“) zeměpisné souřadnice - zeměpisná šířka a délka - identických objektů, bodů na povrchu Země. Rozdíly geodetických zeměpisných souřadnic identických bodů mohou dosahovat značných hodnot, řádově až stovky metrů. Nástupem družicových technologií a jejich aplikacemi v oblasti geodézie bylo definováno náhradní geometrické těleso Země, jeho orientace s vysokou věrohodností a exaktností. Kromě parametrů geometrických byly odvozeny a stanoveny také parametry fyzikální, které úzce souvisí s charakteristikami tíhového pole Země a jejího, dnes již globálního geocentrického, geodetického systému.

Geodetickým systémem armád NATO je především **World Geodetic System 1984**, označovaný jako **WGS 84**. Další přípustné systémy (např. evropský ETRS 89) jsou takové, jejichž souřadnice identických bodů se liší od souřadnic WGS 84 do jednoho metru.

Vedle souřadnic geodetických [2], zeměpisných jsou široce používány - hlavně v pozemním vojsku - souřadnice rovinné, které jsou produktem matematického, kartografického zobrazení povrchu referenčního systémového elipsoidu do roviny mapy. V armádách NATO je standardním kartografickým zobrazením tzv. **Universal Transverse Mercator (UTM)**, s pravoúhlými souřadnicemi označovanými *E* (East), *N* (North) - grids. V praxi jsou používány alfanumerické lokalizační hláskové systémy - pro zeměpisné souřadnice to je Geographic Reference Frame (GEOREF) a pro rovinné Military Grid Reference System (MGRS) [3].

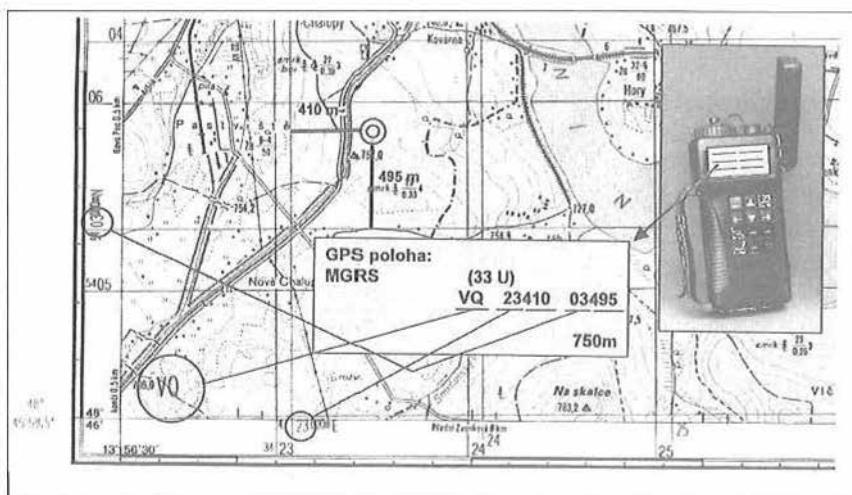
Koncem roku 2004 končí v AČR existence a používání geodetických údajů a topografických map zpracovaných v bývalém geodetickém systému S-1942/83 a v Gaussově-Krügerově

kartografickém zobrazení. Příklad velikosti rozdílů mezi oběma typy souřadnic v systémech WGS 84 a S-1942/83 je uveden v **tabulce**.

Převody rovinných souřadnic E, N ze systému WGS 84 do S-1942/83	Převody zeměpisných souřadnic φ a λ ze systému WGS 84 do S-1942/83
$X_{S-1942/83} = \frac{(N + 140 \text{ m})}{0,9996}$	$\varphi_{S-1942/83} = \varphi_{WGS 84} + 1,4''$
$Y_{S-1942/83} = \frac{(E - 74 \text{ m})}{0,9996}$	$\lambda_{S-1942/83} = \lambda_{WGS 84} + 6,2''$
Převody rovinných souřadnic X, Y ze systému S-1942/83 do WGS 84	Převody zeměpisných souřadnic φ a λ ze systému S-1942/83 do WGS 84
$N = 0,9996 \cdot X_{S-1942/83} - 140 \text{ m}$	$\varphi_{WGS 84} = \varphi_{S-1942/83} - 1,4''$
$E = 0,9996 \cdot Y_{S-1942/83} + 74 \text{ m}$	$\lambda_{WGS 84} = \lambda_{S-1942/83} - 6,2''$

Tabulka: Velikost systémových rozdílů a příklad vzájemných převodů rovinných a zeměpisných souřadnic mezi dnes používanými systémy S-1942/83 a WGS 84 v prostoru České republiky (souřadnice X, Y a E, N jsou v metrech, souřadnice φ a λ jsou v úhlových vteřinách).

Poznámka: Jedna vteřina (1") zeměpisné šířky je i nás přibližně 30 metrů, 1" zeměpisné délky 20 m.

Souřadnice z topografických map a z GPS

Současné použití topografické mapy a přijímače GPS je již dnes pro lokalizaci, přípravu a navigování přesunů v AČR velmi obvyklé. Vzhledem k tomu, že souřadnice poskytované GPS jsou v systému WGS 84, je pro současné přechodné období anebo v neznámých podmínkách geografického zabezpečení bezpodmínečně nutné ověření identity systémů souřadnic, poskytovaných oběma zdroji. Na tuto skutečnost upozorňuje také v časopisu Military Intelligence (Oct.-Dec. 2002) mjr. Manning, který ve svém článku [4] uvádí příklady stametrových rozdílů mezi souřadnicemi systému WGS 84 a systémy ED 50 (evropský), Tokyo, NAD-27, NAD-83. Spojení topografické mapy a dat z GPS v hlášeném systému MGRS na našem území pro stanovení lokalizačního údaje je uvedeno na připojeném obrázku (viz).

Závěr: nadmořské a geodetické (elipsoidické) výšky

Samostatnou kapitolou je úkol stanovení výšek bodů zemského povrchu v jednotném a jednoznačném výškovém systému. V současné praxi jsou běžné tzv. nadmořské výšky, podle STANAG 2211 vztažené k *mean sea level - m. s. l.*, střední hladině moře. Ovšem těchto regionálních systémů je jenom v Evropě dosud 8; v celosvětovém měřítku až 200, přičemž rozdíly mezi nimi dosahují až metrových hodnot. Podstatný, systémový rozdíl je však mezi výškami *m. s. l.* a výškami určenými GPS (elipsoidickými), který se v globálním měřítku pohybuje mezi +80 až -110 metry.

Na území ČR se tento rozdíl pohybuje mezi hodnotami od +44 m až po +48 m. V zásadě představuje systémový rozdíl mezi vzdálenostmi dvou globálních ploch - geometrické plochy referenčního elipsoidu daného geodetického systému a fyzikální plochy stejného potenciálu tíhového pole Země (geopotenciálu), spojující průměrné výšky hladin světových moří a oceánů - tzv. *geoidu*. Nadmořské výšky jsou tedy s velkým přiblížením vztaženy k ekvipotenciální ploše geoidu.

Uživatelé technologie GPS si musí být vědomi těchto skutečností a proto by před použitím techniky GPS měli ověřit, který typ výškového systému jim přijímač nabízí - zda výšky *m. s. l.* nebo výšky elipsoidické. Na základě tohoto ověření lze přistoupit k využívání výškových údajů získaných z různých zdrojů.

Exaktní řešení pro definici globálního vertikálního systému je aktuálním úkolem geografických služeb NATO, na kterém se také úspěšně podílí Vojenský topografický ústav geografické služby AČR.

Poznámky a literatura:

- [1] Podle standardu NATO STANAG 2211 je pro vojenské souřadnicové systémy zaveden termín *geodetic datum* nebo jen *datum*.
- [2] Existují také zeměpisné souřadnice *astronomické*, které jsou na rozdíl od *geodetických* vztaženy k tížnici místa, nikoliv k normále k elipsoidu jako zeměpisné souřadnice geodetické; mezi nimi jsou značné rozdíly.
- [3] Blíže viz TP AČR č. 0209/1994 a TP AČR č. 0211/1997 k dispozici na spisovných zařízeních AČR.
- [4] Richard J. MANNING. „Datums and Grids - What You Don't Know Can Kill You“, *Military Intelligence*, Oct.-Dec., 2002.

Spojence čeká úkol možná ještě obtížnější než to, co učinili dosud: zlikvidovat zbývající izolovaná ohniska odporu v celé zemi, a hlavně stabilizovat situaci poté, co se zjevně všechny, i civilní struktury iráckého režimu úplně sesypaly. A bude třeba vyvodit nějaké závěry i z pádu druhé fronty: obě strany budou muset přemostit konflikt vyvolaný poraženou stranou mírotvorců: zejména OSN prokázala svou velkou neúčinnost. V ambiciózní roli světového „nejvyššího soudního dvora“ se velmi neosvědčila. Měla by projít přestavbou, která by jí dala nějakou realističtější a užitečnější podobu.

Bohumil Doležal
USA zatím uspěly, Evropa ne
MF DNES 10. 4. 2003

Termínem klamání, respektive operační klamání, je nazýván souhrn opatření, jejichž cílem je vnutit nepříteli mylnou představu o situaci a činnosti vlastních vojsk a jejich objektech. Jsou to klamné akce, demonstrační činnost, poutání nepřítele, odvádění pozornosti, zřizování klamných objektů, šíření klamných zpráv apod. Obecně tyto činnosti provádějí všechny útvary, svazky, svazy, nepřetržitě, utajeně a v souladu s plánem boje (operace). Bojující strany se snaží dosáhnout překvapení v čase, prostoru, způsobu či intenzitě boje, aby tak snáze dosáhly vítězství. Operační klamání bylo s úspěchem používáno ve druhé světové válce, naposledy to nejmarkantněji ukázaly např. poznatky a hodnocení války v Perském zálivu.

Lsti a klamání ve starých čínských dějinách

Klamání je stejně staré jako válka sama. Důkazem je slavný spis čínského filozofa Sun Tsu z konce 6. století př. n. l. „O umění válečném“, v němž je klamání ve válce věnována celá kapitola. Autor píše: „Lze získat výhody bez použití zbraní, a to útokem pomocí válečné lsti. Vítězství dosažené silou zbraní je vítězstvím třetí třídy. Vítězství dosažené diplomacií je vítězstvím druhé třídy a do první třídy patří vítězství dosažené lstí. Použití lsti není nemorální.“ Spis byl po staletí učebnicí nejen na čínských, ale i japonských vojenských školách.

Mladšího data je soubor třiceti šesti čínských válečných lstí, tj. postupů umožňujících ekonomii prostředků změnit poměr sil buď využitím okamžité slabosti protivníka a jeho nestabilní rovnováhy, nebo jeho oklamáním mnoha způsoby. Tyto lsti obsahují dynamický pojem času a prostoru, předpokládají nestabilní situace a pomíjivé strategické situace, jichž je nutno ve vhodném okamžiku využít. Podle čínské tradice je vítězství pomocí lsti nejvíce obdivovaným způsobem, jak zvítězit.

Existují různé druhy lstí: lsti maskující něco, co existuje, lsti zastírání, lsti předstírající něco, co neexistuje, lsti simulování, lsti sloužící k získání iniciativy, lsti přinášející výhodu, lsti spočívající ve svádění, lsti spočívající v úniku.

Mnohé ze třiceti šesti lstí mají poetický název, např. „Přivést tygra z hor do nížiny“ čili uvést protivníka do nepříznivé situace. Jiné jsou na první pohled srozumitelné: „Rámus na východě, útok na západě“ nebo „Lest krásné ženy“. Všechny však mají stále aktuální obsah. Je možno je aplikovat na strategickém, operačním i taktickém stupni. Nejsou však lstmi pouze vojenskými, mají univerzální platnost. Mohou být aplikovány také v oblastech politiky, diplomacie, v povolání i v soukromém životě.

Soubor lstí byl v Číně považován za tajnou vědu, ale přesto byl většině obyvatelstva znám. Současné čínské sdělovací prostředky se snaží, aby tyto znalosti neupadly v zapomenutí, a knihy na toto téma jsou vydávány tiskem. Nová vydání obsahují také moderní aplikace lstí starých tisíců let. Čínská lidová republika klade důraz na aplikaci lstí jak na problémy zahraniční politiky, tak i na problémy vojenské. Teorie lstí je považována za důležitou složku vojenské teorie. Technický a vědecký pokrok vyžaduje, aby lsti byly aplikovány novými metodami, anebo aby jim byl dodán nový obsah, přičemž jejich podstata zůstává relativně stabilní.

O vztahu lstí a humanity bylo uvedeno: „Ten, kdo přistupuje k nepříteli s humanismem, škodí sám sobě.“

Čtenář, jenž se seznámí se spisem Sun Tsu a s čínskými lstmi, který zná vojenské dějiny, potvrdí, že jejich obsah je stále aktuální, že klamání si zachovalo svůj význam a že „není nic nového pod sluncem“.

Vojenský význam klamání

Klamáním je možno zvýšit sílu nejen útočníka, ale i obránce. Přitom klamání patří k vojenským akcím nejméně nákladným, z hlediska sil a prostředků.

Americké předpisy definují klamání (deception) takto: „... akce prováděné k záměrnému uvedení nepřátelských rozhodovacích činitelů v omyl ve věci našich vojenských možností, záměrů a operací, tím přimět protivníka k přijetí specifických opatření, jež přispějí ke splnění našeho úkolu.“ Klamání zahrnuje plánovaná opatření pro poskytování pravdivých nebo falešných informací týkající se našich strategických plánů, naší síly, sestavy, našich operací nebo naší taktiky, což přivede nepřítele k nesprávnému hodnocení, a proto k nesprávnému jednání.

Jakmile začne válka, těžko se zanedbání zájmu o klamání napravuje. Potom je nutno se klamání naučit metodou „pokus-chyba“, a to za velkou cenu.

Každá vojenská síla, ať má jakoukoli převahu, nebude-li používat lstí a klamání, riskuje neúspěch. Klamání přináší tyto výhody:

- může usnadnit dosažení překvapení, které zvyšuje naději na rychlý a úplný úspěch, přičemž snižuje ztráty na osobách a materiálu,
- může způsobit, že nepřítel plýtvá svými prostředky obranou nedůležitých prostorů, rozptýlí svoje síly anebo sníží jejich pohotovost,
- může uvést nepřítele v omyl zkreslením, manipulací anebo falšováním informace a tím ho přimět, aby konal něco proti vlastním zájmům,
- může oklamat nepřítele o čase a místu útoku,
- může vytvořit iluzi o síle tam, kde existuje slabé místo, nebo iluzi slabého místa tam, kde existuje síla, a tím přimět nepřítele k zasazení sil na nesprávném místě a k porušení zásady soustředění, nebo naopak přimět ho k soustředění sil v nesprávném čase proti neexistujícím cílům,
- může uvést nepřítele v omyl ve věci našich možností, druhu sil anebo polohy našich těžišť,
- může přetížít možnosti nepřítele v získávání a analýze zpravodajských a průzkumných údajů a tak mu znemožnit získání přesného a včasného obrazu operační anebo strategické situace,
- může zavést „šum“ do získávání a analýzy zpravodajských údajů a oslabit jasnost signálů.

Proto je účelné používat klamání na všech stupních velení, byť jen za tím účelem, aby byla vnesena trvalá nejistota do úvah nepřátelských velitelů o hodnotě získávaných zpravodajských údajů. Nepřítel, jakmile se jednou stal obětí klamání, bude podezřívavý k budoucím informacím. Klamání musí být, stejně jako překvapení, považováno za důležitou součást naší zpravodajské činnosti.

Klamání na různých stupních velení

Úsilí o klamání se na různých stupních liší podle cíle, prostoru, trvání, sil a prostředků.

Strategické klamání se plánuje a realizuje na úrovni státu nebo koalice, a to v míru i za války. Může být určeno ke skrytí slabých vojenských nebo ekonomických míst, ke zveličování silných stránek v míru nebo ke skrývání příprav k zahájení nepřátelství. Může vylákat nepřítele k otevření nové fronty nebo k zahájení nového tažení. Používá politických, diplomatických a informačních opatření, až po hrozbu silou.

Strategické klamání na válčišti je součástí státního nebo koaličního strategického klamání. Je zaměřeno na uvedení nepřátelského velitele na válčišti v omyl ve věci cílů, místa a času, počáteční velké operace v novém tažení. Zpravidla se uskutečňuje na dvou nebo více operačních bojištích nebo na hlavní části válčiště.

Operační klamání zahrnuje akce a opatření pro oklamání nepřítele co se týče času, místa a podrobností tažení, nebo velké společné operace vedené se strategickým cílem. Na takovém klamání se zpravidla podílejí všechny druhy ozbrojených sil a může vyžadovat mnohonárodní prostředky. Musí být zaměřeno na nepřátelské velitele, musí je donutit, aby reagovali žádoucím způsobem. Uskutečňuje se prostřednictvím nepřátelských zpravodajských systémů. Plány klamání musejí být sestaveny tak, aby nepřítel získával pečlivě podsouvanou informaci, zčásti falešnou, zčásti pravdivou, která se jeví jako logická a přiměje rozhodujícího velitele přijmout žádoucí závěr. Plánování, příprava a provádění operačního klamání spadá do odpovědnosti velitelů spojených sil a jejich štábů. Protože se centralizované velení a řízení osvědčuje nejlépe, musí být plánování řízeno jediným orgánem, který také řídí realizaci, přičemž dbá na to, aby veškerá opatření byla koordinována ke společnému cíli. Plány klamání musejí chránit zámysl operačního velitele proti nepřátelskému zpravodajství a posilovat domněnky a předsudky o našich silách a budoucích akcích.

Taktické klamání je určeno k uvedení nepřátelských taktických velitelů v omyl ve věci času, místa a podrobností taktické akce.

Klamná opatření na všech stupních velení se musejí vzájemně doplňovat. Úspěch nebo neúspěch na jednom ze stupňů ovlivní všechny ostatní. Hlavní plán klamání a podřízené plány klamání musejí dosáhnout svých stanovených cílů, aby bylo dosaženo optimálního úspěchu. Neúspěch na strategickém stupni zpravidla odsoudí k neúspěchu všechny sekundární plány. I když taktické a někdy také operační plány klamání mohou utrpět neúspěch, vždy je úspěch možný, jestliže strategické klamání ovlivní nepřátelské strategické velení.

Plánování operačního klamání

Operační klamání je zpravidla záležitostí všech druhů ozbrojených sil. Je k němu zapotřebí poměrně mnoho prostředků. Nepřítel musí být přesvědčen, že na válčišti proti němu stojí velké síly všech druhů ozbrojených sil. Úsilí potřebné k realistickému simulování aktivit v tomto měřítku může odradit od snahy o klamání. V dnešní době je nesnadné skrývat bojové síly a jejich pohyby.

Operační velitelé nemusí zpravidla vyčleňovat žádnou část svých sil pouze pro klamání. Plány, které spoléhají zcela na oklamání, často selhávají. Optimálním řešením je zřejmě použít skutečné síly pouze dočasně, nebo vytvořit fiktivní velitelství a síly, nebo použít kombinaci

skutečných a fiktivních sil. Proto je klíčovým předpokladem, že nepřítel nesmí mít možnost pozorovat a vyhodnotit skutečnou situaci.

Klamání nemůže mít za války úspěch, pokud nebyla již v míru vytvořena příslušná teorie a doktrína. Příprava prostředků musí být zahájena dlouho před vypuknutím konfliktu a musí být nepřetržitá. Připravenost je důležitá, protože musí být čas k sestavení koncepcí a plánovači a realizátoři musejí mít čas k vytvoření klamného obrazu. Plánovači musejí vědět, kolik času bude opatření potřebovat, aby ovlivnilo objekt klamání a kolik času bude potřebovat objekt klamání, aby reagoval.

Úloha zpravodajství

Při sestavování věrohodného obrazu situace se plánovači se opírají o zpravodajské údaje, jež jsou založeny na znalosti obav a předsudků nepřátelských velitelů protistojících sil. Na válčiště musejí nazírat očima nepřátelských velitelů, aby klamání mohlo spočívat na jejich představách o tom, co budou dělat naše síly. Zpravodajství je nutno používat nepřetržitě k rozpoznání těch částí nepřátelské struktury, které provádějí sběr a hodnocení zpravodajských údajů, a které jsou objektem klamání. Jakmile části klamného obrazu proniknou, zpravodajství musí hodnotit jejich účinek. Důležité je předpovědět, jak bude nepřátelský velitel reagovat. Plánovači potom využijí zpravodajských údajů k přizpůsobení jak klamání, tak operací. Proces vyžaduje nepřetržitou zpětnou vazbu od objektů klamání o tom, co nepřítel ví a co neví.

Operační zpravodajství spoléhá více na agenturní zpravodajství a na spojovací průzkum než na jiné zdroje pro hodnocení nepřátelské situace a záměrů nepřítel. Předávání určitých signálů orgánům získávajícím údaje od agenturního zpravodajství a od spojovacího průzkumu připravuje klamný obraz pro jeho přijetí nepřítel, přičemž skrývání příznaků naší vlastní sestavy a síly utajuje naše skutečné záměry.

K dosažení úspěchu je zapotřebí také porozumět nepřátelskému procesu získávání zpravodajských údajů i procesu jeho rozhodování, ja což i podstatě nepřátelské operační a taktické doktríny. Protože plány klamání využívají nepřátelské systémy sběru zpravodajských údajů, musejí rozpoznat způsoby sběru, lhůty hlášení, relativní význam dat přijímaných jednotlivými kanály i způsob, jakým jsou data zaváděna do rozhodovacího cyklu pro zajištění, aby byla vhodná informace podávána patřičnými prostředky ve správném čase.

Metody a prostředky klamání

Klamání se uskutečňuje pasivními a aktivními metodami:

- ❑ pasivní způsob spočívá primárně v utajení a maskování ke skrytí našich záměrů a možností,
- ❑ aktivní klamání zpravidla zahrnuje promyšlenou snahu o prozrazení polopравd podporovaných vhodnými důkazy, signály anebo jinými materiálními důkazy.

Nepřátelské zpravodajství musí odhalit podsunuté důkazy a nabýt přesvědčení o jejich autenticitě a důležitosti. Aktivní klamání zpravidla závisí na úspěchu klamání pasivního.

Čím rozsáhlejší je účel klamání, tím jsou používané metody složitější. Při taktickém klamání mohou postačovat lsti a triky, zatímco na operačním stupni jsou nezbytná jak vojenská, tak nevojenská opatření. Metody sahají od šíření šeptandy a podsouvání falešných informací až po bojové akce. Na nejvyšším stupni se pro dosažení strategického klamání používají diplomatické, politické, ekonomické a informační nástroje státní moci. Často se používají nasazení informační agenti a řízení nepřátelských agentů. Lsti, triky, demonstrace a okázalé projevy mohou poutat nepřátelské síly v určitých oblastech, aby se zmírnil odpor na hlavním směru.

Nejběžnější metodou klamání je zkreslení vlastního zámyslu nebo vlastních možností operačním tajemstvím nebo dokonale propracovaným aktivním klamáním, jež odpoutá pozornost.

Síla může být zkreslena utajením místa a druhu našich sil, velitelství a logistických prvků. Takové klamání může přivodit buď přehnané, nebo nedocenené hodnocení našich možností. Dojem „nafouknuté“ síly může být zesílen kombinací skutečných a fiktivních jednotek nebo vytvořením zcela fiktivního operačního učlenění (fiktivní bojové sestavy) v místě považovaném nepřítelem za důležité, včetně klamných velitelských stanovišť a jednotek, spojovacích sítí a rádiového provozu, zásobovacích skladů a jiných logistických prvků, vodních stanic, produktovodů, telefonních a dálkopisných linek, železnic a vykládacích míst. Mohou být soustředěny makety děl, tanků, nákladních vozidel a těžké ženijní techniky a mohou být zřízeny klamné střelnice a tanková cvičiště. Jednotky anebo námořní a letecké síly mohou být vysunuty do výchozích prostorů pro útok pod záminkou rozsáhlých cvičení. Operační bezpečnost může být zvýšena tím, že ani vlastním silám nebude vydána informace o skutečném účelu takových přesunů.

Na strategickém stupni je nesnadné klamat nepřítele o skutečné síle při vypuknutí nepřátelství, protože obě strany mají přesný obraz o celkové síle druhé strany. V průběhu války je to snazší. Nadměrné přehánění o síle na jednotlivých válčících však může nepřítele varovat.

Útočníci mohou dosáhnout překvapení, jestliže utají směr svého hlavního úsilí hromadnými leteckými údery na vedlejší směr, a potom tyto údery náhle přenesou proti silám rozvinutým na hlavním směru.

Udržovat klamné zdání

Klamná opatření mohou naše těžiště (centre of gravity) utajit. Jiným trikem je vytvářet dojem rutinních aktivit a navykat nepřítele na určitou šablonu.

Jedním z nejúčinnějších faktorů při každém klamání anebo skrývání plánu jsou tajné kanály. Kanály musí být vždy pod důkladnou kontrolou ze strany důstojníka odpovědného za klamání na válčícím. Při každém fyzickém klamání se akce musejí nepřátelským zpravodajským orgánům jevit jako normální, včetně rádiového odposlechu a monitorování, pozemního a vzdušného pozorování a zvláště tajných agentů.

Elektronická manipulace a simulování jsou vysoce účinné. Manipulace zahrnuje změnu vlastního operačního učlenění (bojové sestavy), nebo vytváření klamných úrovní rádiového provozu nebo řízené narušení bezpečnosti. Elektronická manipulace posiluje bezpečnost. Naproti tomu simulování vytváří fiktivní bojovou sestavu nebo udává nesprávnou polohu skutečné bojové sestavy.

Šeptanda může potvrdovat klamný obraz tím, že klamně uvádí přesuny sil nebo naši sílu na nějakém místě. Šeptanda je obvykle velmi živá před velkou operací nebo tažením. Musí se používat pozorně, protože může klamat stejně vlastní jako nepříteli. Avšak její záměrné šíření může vytvořit nejasnost ve věci našeho skrytého cíle a volby času. Její šíření je přípustné pouze v souladu se schváleným plánem.

Psychologické operace mohou napomáhat operačnímu klamání, i když jejich cíle jsou od základu rozdílné. Mohou podporovat přijetí klamně zprávy tím, že sdělují pouze to, co si přejeme, aby nepřítel slyšel, a potom to nahradí něčím jiným.

Informační technologie a klamání

Rostoucí výkonnost počítačů a propojení globálních sítí vytvářejí rozsáhlé možnosti pro zpracování a přenos informace. Tím se zase zvyšuje účinnost a rozmanitost metod klamání na všech stupních. Nárůst objemu informací může přesytit nepřátelské možnosti zpracování a hodnocení. Také velmi zkracuje čas, který mají zpravodajské orgány k dispozici pro zpracování, analýzu a předávání svých poznatků. I když klamající strana může přesytit objekt neužitečnými daty, nesmí přímý informační útok spoléhat výlučně na schopnost nepříteli informaci přijmout a vyhodnotit. Takový útok může být zaměřen na šíření falešné informace v bázi dat, jako je falešná bojová sestava. Klíčem je stanovit, jaké fikce jsou žádoucí. Útočník může použít také logické pumpy pro vyřazení nepřátelského informačního systému. Logické pumpy mohou „čekat a spát“, dokud nebudou aktivovány datem nebo libovolným číslem, a potom poškodit informační systém.

Jinou metodou je konvenční útok proti informačnímu systému, jako jsou objekty serverů počítačových sítí anebo telefonních ústředí. Soubor cílů je velmi rozsáhlý a čím více se nepřítel spoléhá na informační technologii, tím větší je jeho zranitelnost. Proto slabší strana také může plánovat a provádět klamání, neboť složitá technologie je sama o sobě citlivá na základní maskování a utajení. Jednoduché klamání může být účinné proti určitým typům informačního útoku, zatímco pro ochranu proti složitějším útočným opatřením jsou nezbytné dokonalejší metody.

Hodnověrnost, bezpečnost a koordinace

Klamání je vždy podpůrným opatřením. Operační plán nikdy nesmí být výlučně závislý na klamání. Plán klamání vnáší riziko do základního plánu. Operační velitelé a jejich štáby musejí toto riziko hodnotit během plánování a posuzovat nejen to, jak operace nebo tažení dosáhne svého operačního nebo strategického cíle, ale také to, jak klamání zapadá do všeobecného vojenského, politického a diplomatického schématu.

Když se uvažuje o primárním plánu a alternativním plánu, musejí být geograficky odděleny, aby se zvýšila věrohodnost klamání a snížila citlivost vůči „proti-klamání“.

Musí být k dispozici čas nejen pro plánování a sestavení „důkazů“ a pro jejich přijetí, zpracování a vyhodnocení objektem klamání, ale i pro to, aby nepřátelský operační velitel mohl přijmout rozhodnutí a vykonat žádoucí opatření, zvláště když se klamáním sleduje změna umístění nepřátelských sil. Opatření, jež nelze utajit, musejí být časově uspořádána tak, aby vyvolala hodnocení našich možností a záměrů, které je v souladu s možnostmi a záměry plánu klamání. Načasování klamného obrazu musí umožňovat, aby žádoucí akce byly

zahájeny a předány nepřátelským zpravodajským orgánům a jimi analyzovány dříve, než bude nepřítel reagovat.

Hodnověrnost, bezpečnost a koordinace jsou klíčové prvky. Nejdůležitější je hodnověrnost. Plán nemůže mít úspěch, jestliže objekt klamnému obrazu nevěří a považuje ho za logický průběh akce.

Hodnověrnost napomáhá zachovat integritu operace přes možné narušení bezpečnosti. Plánovači musejí zajistit, aby všechny prvky obrazu logicky zapadaly do celkového operačního nebo strategického scénáře. Klamný obraz – často optimální způsob činnosti podle hodnocení nepřátelského velitele – musí být zaměřen na očekávání, předsudky a obavy nepřítele. To je na operačním stupni nesnadné vzhledem k samotné velikosti sil a prostoru.

Hodnověrnost závisí na mnoha faktorech. Nepřátelský velitel nemusí klamný obraz přijmout. Časem mohou další signály ukázat, že první dojmy byly nesprávné. Je pravděpodobnější, že bude přijat za pravdivý takový klamný obraz, který odpovídá předem přijatým úsudkům a předsudkům nepřítele. Avšak každý klamný obraz musí odpovídat daným operačním a strategickým skutečnostem.

Všeobecně je snazší zachovat existující názor než ho změnit. Proto je velmi důležité mít podrobné a přesné znalosti představ, jednání, doktríny, taktiky, metod a postupů nepřítele. Nejúčinnější klamné obrazy jsou často ty, které nenuť nepřítele cokoli měnit.

Operační bezpečnost používá pasivních opatření ke skrytí svých prvků a ke klamání o nich. Je defenzivní stránkou operačního klamání. Všeobecně platí, že čím rozsáhlejší je klamání, tím složitější je plán klamání, a tím delší je trvání klamání. Operační velitel musí proto uvést do rovnováhy čas a prostor, protože podpůrný plán musí být udržován po týdny anebo měsíce. Riziko odhalení se zvětšuje s časem a důsledky mohou být zhoubné.

Falešné informace, záměrné úniky, polopравdy, mylná interpretace faktů napomáhají zachovat bezpečnost našeho plánu. Pro nepřítele jsou všeobecně největším problémem záměrné úniky, které mohou být jednotlivě bezvýznamné, avšak jejich souhrnná důležitost se rozvíjí s časem. Záměrné, ale někdy i nezamýšlené úniky informací, které jako by prošly našimi bezpečnostními opatřeními, znejišťují nepřítele ohledně našich skutečných cílů.

Nejlepším způsobem, jak zvýšit bezpečnost těchto operací, je omezit počet zařazeného personálu: vytvoří se malá specializovaná plánovací skupina v rámci velkého velitelství, která přímo spolupracuje s centrálním řízením a realizací.

Bezpečnost klamání se často zvýší uvedením vlastních vysokých velitelů a jejich podřízených v omyl. Neinformování vlastních sil zvyšuje vyhlídky celého plánu, protože jednotky jsou více motivovány pro nastávající akci, když jsou přesvědčeny, že jejich akce jsou reálné.

Nadměrná bezpečnost ale ztěžuje koordinaci. Proto musí existovat rovnováha mezi ochranou a účinností. Nepřítel vždy pozorně sleduje příznaky a varování, dokonalá bezpečnost neexistuje. Velitelé vědí, že jejich plány klamání mohou být prozrazeny, a proto musejí využívat bezpečnostní úniky ke svému prospěchu.

Operační velitelé musí účelně vyřešit difference mezi účelem klamání a metodami, jež doporučují jejich štáby. Toho se dosahuje koordinací na všech stupních velení. Protože plánování probíhá souběžně a v různých odděleních štábu, je nutno vyřešit rozpory. Plán operačního klamání nikdy neexistuje izolovaně, nýbrž podporuje hlavní plán tažení nebo operace, proto musí být plány koordinovány. Velitelé musejí zajistit, aby plány zpracované jejich nadřízenými i podřízenými nebyly v rozporu s jejich vlastními plány. Plán strategického klamání může také zahrnovat prostředky přidělené operačnímu veliteli, který si ale

tohoto plánu není vědom. Operační a taktické klamání musí také být synchronizováno. Kromě toho, plán operačního klamání musí být integrován do plánu strategického klamání. Diplomatické, politické, ekonomické a mediální prvky musí být koordinovány na strategickém a operačním stupni.

Plány klamání nesmějí používat pouze fiktivních sil, nýbrž také reálných sil, což může ohrozit reálný plán, jestliže fiktivní síly zasahují do sektoru hlavního úsilí nebo náhodně prozradí skutečný cíl. Proto je při plánování nezbytné oddělit klamání od reálného zámyslu. Tento postup musí být dodržen v celém průběhu operace nebo tažení.

Operační klamání často vyžaduje přesuny velkých a rozmanitých sil. Protože je nepravděpodobné, že budou k dispozici samostatné síly pro skutečný plán a pro plán klamání, oba plány musí být uskutečňovány souběžně týmiž silami. Soulad se zajistí koordinovaným plánováním. Operační velitel také musí být schopen celé klamání zrušit.

Klamání velkého rozsahu nemůže být omezeno na jeden jediný úsek. Mohou být nezbytné vojenské, politické, ekonomické a informační aktivity. Všechny musejí být uvedeny do souladu s celkovým plánem, aby byl nepřítel uveden v omyl. Operační klamání proto závisí na postupném a synchronizovaném zasazení rozsáhlých a rozmanitých sil a prostředků řízených operačním velitelem z hlediska času, prostoru, sil a účelů.

Klamání může být „násobitelem síly“ (force multiplier), jakož i důležitou součástí plánování tažení. Operační velitelé a jejich štáby musí rozumět jeho zásadám a musí umět tyto zásady aplikovat. Nové informační technologie a metody zvyšují příležitosti ke klamání tím, že poskytují útočníkovi i obránci rozsáhlejší možnost volby metod klamání. Ale ani vyspělé technologie, jakkoli sofistikované a pohotové, nemohou odstranit nutnost širšího pochopení účelnosti klamání na všech stupních vojenské aktivity. Klamání musí být integrální částí každé velké operace nebo tažení.

Literatura:

Milan KUBEŠA. „K systematizaci klamání.“ *Vojenské rozhledy* 10/1993.

SSUN-DS'. *Traktat über die Kriegskunst*. Berlín 1957.

Harro von SENER. *Stratagemes*. Trois millénaires de ruses pour vivre et survivre. Paříž, 1992.

Milan N. VEGO. "Operational Deception in the Information Age." *JFQ*, Spring 2002, Nr. 30.

Iráku nebudou vládnout Británie, USA nebo OSN. Musí mu vládnout Iráčané. Je na nich, aby vybrali plně reprezentativní vládu. Pochopitelně jim v tom Británie, USA a OSN pomohou. Není přesně jasné, kdy bude přechodná irácká vláda ustavena. Situace je stále velmi proměnlivá. Británie, USA a OSN musí pružně reagovat na místní situaci, snažit se nastolit pořádek a rychle zapojit místní činitele a rovněž Iráčany v exilu do formování přechodného uspořádání, obnovit fungování civilní správy a postupně převzít práci ministerstev, zdravotnictví, zemědělství, financí, bezpečnosti a další. Nějakou dobu to potrvá, ale nemohu zatím říci, kolik měsíců.

Anne Fyfe Pringleová, britská velvyslankyně v ČR
Nejvyšší prioritou je v Iráku obnovení pořádku
Právo 12. 4. 2003

Zvládnutí chaotické rychlosti změn v počínajícím století bude vyžadovat, aby letečtí a kosmičtí velitelé rozuměli tomu, jak se může letecká a kosmická moc účinně podílet na společných vojenských operacích. Článek vysvětluje základy letecké a kosmické moci, včetně bezpodmínečných požadavků a omezení letecké a kosmické moci. Byl uveřejněn v č. 2/2002 časopisu Aerospace Power, vydávaného United States Air Force, a to pod názvem The Essence of Aerospace Power. Jeho autorem je plk. USAF Dennis M. Drew. Zkráceno a redakčně upraveno.

Téměř chaotický ráz probíhajících změn a zmatek těmito změnami vyvolávaný představuje velký problém jež pravděpodobně bude přetrvávat dlouho do budoucnosti. Klíč k úspěchu při jeho řešení spočívá ve správném pochopení, co je to letecká a kosmická moc, jak je možno ji vyjádřit, co činí leteckou a kosmickou moc jedinečnou. Následující článek:

- odpovídá na tuto klíčovou otázku odvozením a posouzením „podstaty letecké a kosmické moci“, včetně jejich reálných omezení,
- vysvětluje, jak „podstata“ poskytuje psychologické a operační důvody pro nezávislé letectvo a posuzuje pojmové potíže týkající se kosmické části letecké a kosmické moci,
- vrhá letmý pohled do budoucnosti vysvětlením dilematu, před nímž stojí letci při vstupu do třetího tisíciletí.

Jaké možnosti činí leteckou a kosmickou moc jedinečnou? Odpověď nenalezneme ve srovnání relativních výhod rychlosti, doletu, pružnosti atd., které se uplatňují při působení ve třetí dimenzi. Naopak, letecká a kosmická moc se vyznačuje součinem těchto relativních výhod, protože podstatou letecké a kosmické moci je fakt, že *pouze letecká a kosmická moc může působit velkou silou, rychle, proti každému skutečnému cíli na planetě.*

Odvození podstaty letecké a kosmické moci

Je třeba zdůraznit, že mluvíme o „letecké a kosmické moci“, nikoli o „letectvu“ (tj. vzdušných silách). Podstata letecké a kosmické moci má málo společného s tím, pod jaký druh vojska spadají. Letecká a kosmická moc existuje, ať mluvíme o vzdušných silách USA, o leteckých složkách jiných druhů ozbrojených sil (např. taktické letectvo pozemních sil – USAAF), nebo o letecké moci spojenců a protivníků. Je zřejmé, že ne každé letectvo má plnohodnotnou strukturu, která může zcela naplnit podstatu.

Slovo *rychle* definuje jednu z hlavních výhod letectva oproti pozemním a námořním silám. Rychlost, jíž mohou moderní letecké a kosmické síly dosáhnout kteréhokoli bodu na Zemi, je řádově vyšší než rychlost nejrychlejších pozemních a námořních sil. Žádné místo na Zemi není vzdáleno více než několik hodin a tradiční obranné překážky (jako třeba oceány) již neposkytují bezpečnost. Od počátku druhé poloviny dvacátého století letectvo dodalo

každému vojenskému ohrožení ráz bezprostřednosti a tato situace se zостřila se zavedením kosmických možností.

Snad nejdůležitějším a nejčastěji špatně vykládaným slovem v souvislosti s podstatou letecké a kosmické moci je samo slovo „moc“ (power, mohutnost). Tradičně se moc (mohutnost) vztahovala k munici a ničení cílů. Avšak po studené válce nabyla „moc“ používaná letectvem formu humanitární pomoci: potravin, zdravotnických potřeb, strojů a zařízení. Moc může zahrnovat také personál pro udržování míru po krizi, technické odborníky nebo diplomaty.

„Moc“ může zahrnovat také informace. Poznatky jsou nejryzejší formou moci a pozorování shora a získávání průzkumových a zpravodajských údajů jsou velmi důležité za války i v míru. Informace mohou být použity k posílení vlastního režimu, k diskreditaci režimu nepřátelského, nebo k přímému útoku na morálku nepřátelských bojových jednotek. Za méně nepřátelských okolností mohou informace spočívat v humanitární výstraze o hrozících přírodních katastrofách, anebo ve zprávách o pomoci při jejich odstraňování.

Pokud jde o pojem „cíl“ (target), v tradičním vojenském smyslu může být cílem vše, co má vojenskou hodnotu pro nepřítele. Cíli mohou být zdroje nepřátelské vojenské moci (např. průmyslové cíle), komunikace po nichž se pohybuje vojenská moc (cíle pro rozvrácení zápolí), nebo samotné nepřátelské zasazené síly. Letecká moc může vést přímé ofenzivní akce proti nepřátelskému letectvu, a také proti pozemním a námořním silám, které ovšem nemohou dělat nic jiného než se bránit proti leteckým útokům a pouze za neobvyklých okolností mohou vést přímé ofenzivní akce proti letectvu. V méně tradičním smyslu mohou být cíli hlad, choroba, zaostalost, nezákonnost a mnoho jiných problémů.

Nehledě na níže vysvětlené požadavky a omezení, rozbor „podstaty“ (essence) letecké moci dokazuje, že možnosti pro její použití jsou skutečně neomezené a poskytují s ničím nesrovnatelnou pružnost. Tradiční letecký axiom, že „pružnost je klíčem k letecké moci“, musí být upřesněn a obrácen: letecká a kosmická moc je klíčem k pružnosti.

Absolutní požadavky

Technologický pokrok změnil *podstatu* letecké a kosmické moci ve fyzickou realitu. Avšak dříve, než se fyzická realita stane použitelnou a užitečnou, je třeba splnit tři základní požadavky:

Prvý požadavek je nejzřejmější - *disponibilita* vhodných druhů a počtů leteckých a kosmických prostředků. Je nutno pochopit, že požadované letecké prostředky zahrnují mnohem více než samotná letadla a munici. Téměř všechny státy mohou na světovém trhu nakoupit moderní letadla a munici na světovém zbrojním trhu, nicméně je to *infrastruktura*, jež vychovává, cvičí, ukazuje, motivuje a zabezpečuje letce a jejich vybavení, čímž odlišuje skutečnou leteckou a kosmickou moc od technicky vyspělých leteckých klubů.

Druhým základním požadavkem je *přístup* ke včasným a přesným zpravodajským údajům. Tvzení, že „letecká moc je v podstatě volbou cílů, volba cílů je zpravodajstvím a zpravodajství je analýzou účinků leteckých operací“, je nadnesené, ne avšak příliš. Nezbytný průzkum cílů se netýká pouze technických a taktických otázek, jako poloha, konstrukce, obrana atd., stejně důležité jsou požadavky strategické a operační úrovně, aby se dospělo k pochopení toho, zda, proč a v jakém rozsahu operace proti potenciálním cílům přispějí k celkovému vojenskému úsilí, a nakonec i k dosažení politických cílů. Zpravodajské údaje strategické a operační úrovně

informují rozhodovací činitele o tom, *co* musí letecká moc dělat. Průzkumové údaje taktické úrovně informují rozhodovací činitele o tom, *jak* to má letecká moc dělat.

Součástí požadavku na zpravodajství je nutnost *přesně hodnotit výsledky operací*. Hodnocení skutečného poškození cíle bylo pro letectvo nesnadné od prvních dnů jeho bojového použití. I s možnostmi moderních senzorů zůstává palčivým problémem. Situace je dále komplikována potřebou hodnotit nejen poškození taktické úrovně, ale také operační a strategické účinky poškození. Měření účinků prvního řádu leteckých a kosmických operací zůstává nesnadným a složitým úkolem. Měření účinků druhého a třetího řádu je ještě více problematické.

Třetím základním požadavkem je *politická vůle* plně využívat *podstaty*. Podle názorů mnoha letců bylo vždy Achillovou patou rozhodování a jednání politiků. Za studené války zabráňovaly obavy z jaderné eskalace použití letecké a kosmické moci v Koreji a ve Vietnamu, v období po studené válce to byl zase strach ze zbytečných civilních ztrát a obavy ze ztráty veřejné podpory omezovaly jejich politickou vůli. V průběhu operace *Pouštní bouře* vedlo např. zničení bunkru Al Firdos (při němž bylo zabito mnoho v něm ukrytých občanů) ke značnému omezení následného bombardování iráckého hlavního města a při operaci *Spojenecká síla* to byla nutnost zachovat jednotnou frontu, jež poskytovala všem členům Severoatlantické aliance možnost vetovat úderý proti srbským cílům, což značně omezovalo letecké útoky NATO.

Nevýhody, zranitelná místa a omezení

Bezprecedentní pružnost letecké a kosmické moci nevytváří neomezenou vojenskou funkčnost. Je zcela zřejmé, že letecká a kosmická moc se nemůže fyzicky zmocnit území a udržet je. Ovšem za určitých okolností může být samotná letecká moc schopna přinutit protistojící síly k opuštění území, nebo jim zabránit ve vstupu na území. Aby toho mohla dosáhnout, musí předvídat situaci nadvlády ve vzduchu nebo převahy ve vzduchu, pozemní situaci za níž bude pro protistojící síly nesnadné se skrýt, a protistojící síly tvořené „pravidelnými“ jednotkami se zranitelnými zásobovacími liniemi. Operace *Severní stráž* a *Jižní stráž* podnítily diskuze o koncepci tzv. „letecké okupace“. Obě tyto operace sice dosáhly alespoň jednoho ze svých hlavních cílů, tj. posílení tzv. bezletových zón, avšak to má ještě daleko k požadavku „okupace“ něčeho jiného než vzdušného prostoru nad Irákem.

Nejdůležitější zranitelná místa letecké a kosmické moci se projevují, jakmile letadla opustí své operační prostředí. Na zemi jsou letadla bezmocná, křehká, nechráněná a neschopná se bránit. Bohužel, bojová letadla i za válečných operací vedených vysokým tempem stráví většinu svého času na zemi. Jejich zranitelnost je značná, v bojovém prostoru je nutné provést nákladná opatření pro jejich ochranu, umístit je v odolných úkrytech nebo minimálně v ochranných valech. Za války ve Vietnamu zničily nepřátelské pozemní síly o 43 procenta více letadel USA na zemi než bylo ztraceno ve vzdušných bojích. Na zemi bylo údajně zničeno tolik letadel, kolik jich bylo sestřeleno severovietnamskými raketami země-vzduch.

Kromě těchto zranitelných míst má letecká moc také svá omezení. Tři z nejdůležitějších spolu navzájem přímo souvisí:

Prvým a nejdůležitějším omezením je skutečnost, že moderní letecká moc je velmi nákladná, řádově 10 milionů dolarů za letadlo, přičemž některé typy stojí až 100 milionů dolarů za jeden letoun. Jejich výzbroj, zvláště přesná řízená distanční munice, je rovněž velmi drahá.

Za druhé. Kombinace složitosti a ceny má za následek stále menší a menší letounové parky. Ačkoli jsou moderní letadla mnohem výkonnější než jejich předchůdci, jejich počty jsou mnohem více omezeny - a počty jsou tím, co se počítá, zvláště pro globální mocnost zápasící se souběžnými požadavky ve vzdálených místech Země. Letadlo může být v určitém čase pouze na jednom místě a může v daném čase plnit pouze jediný úkol.

Za třetí. Rozum diktuje, aby nákladná a relativně nedostatková letadla a jejich osádky nebyly vystavovány riziku a nákladné zbraně byly spotřebovávány výhradně proti cílům, jež stojí za to, v důsledku čehož se technicky vyspělé přesné letecké zbraňové systémy samy o sobě stávají vážnou nevýhodou - konkrétně za situace, kdy čelí protivníkům používajícím strategii a taktiku zdůrazňující rozptýlení, nikoli soustředění sil (např. povstalecké strategie, guerillová taktika).

Důvody pro samostatné letectvo

Téměř neomezené možnosti a velmi vysoká pružnost letecké moci jsou základními a přesvědčivými důvody pro nezávislé letectvo. Velké vzdušné síly mnoha států získaly svou nezávislost na pozemních a námořních silách, aby mohly účinněji plnit samostatné úkoly, z nichž nejvýznamnějším je strategický útok. Půlstoletí zkušeností dokázalo, že základní důvody pro samostatné letectvo jsou psychologické a operační, nikoli administrativní. Příčina spočívá v rozdílných duševních postojích vojáků, letců a námořníků. Pozemní síly se tradičně nejvíce zabývaly bezprostředním problémem, před nímž stály, což je pochopitelné, neboť nepřítel v poměrně nevelké vzdálenosti střelí a zabíjí. Tento postoj se projevoval mnoha způsoby. Např. za druhé světové války se důstojníci pozemního vojska, plánující invazi pro den D, zabývali mnohem více přímým problémem zachycení se na pobřeží Francie než následným průlomem do hloubky. Jiným příkladem byla situace v polovině sedmdesátých let. Doktrína pozemního vojska USA se soustředila na „vítězství v první bitvě“. Bezprostřední problém, první bitva, měl největší význam. Teprve po zavedení doktríny „kombinované vzdušné a pozemní operace“ (*air-land battle*) na počátku osmdesátých let pozemní vojsko zjistilo, že často je mnohem důležitější to, co se stane daleko od bojiště. Avšak teprve s novým oceněním „boje v hloubce“ pozemní velitelé zjistili, že jejich vnímání je omezováno postranními rozhraními, usměrňujícími jejich pozornost a zájem. Pozemní velení musí existovat a působit v úzké součinnosti na celém válčišti. Je nutno zachovat jasné rozdělení velitelské odpovědnosti, aby se předešlo střetbě na vlastní, a kontraproduktivním operacím podél rozhraní pásem velení. Pozemní velitelé od stupně sboru níže mají přesně definované oblasti odpovědnosti, jež obvykle sahají hluboko do týlu (pro vyjádření odpovědnosti za bezpečnost týlového prostoru) a daleko dopředu (pro vyjádření významu boje v hloubce). Do boků jsou ale vysíláni pozemní velitelé, omezení paralelními oblastmi odpovědnosti svých sousedních velitelů. Výsledkem je, že poměrně úzké oblasti odpovědnosti usměrňují pozornost a zájem, a tím omezují vnímání.

Vzhledem k povaze letecké moci je způsob nazírání letců opakem způsobu nazírání pozemních velitelů. Oblastí odpovědnosti letce - od nejmladšího pilota po nejvyššího leteckého velitele - je celé válčiště. Letci chápou, že v rámci politických omezení mohou vést svoje operace po celém válčišti, nebo soustředit svoje operace na jeden konec válčiště ráno, na opačný konec válčiště odpoledne. Letci také chápou, že v závislosti na protivníkovi a situaci nejdůležitější nepřátelské cíle, jejichž zničení může vést ke konečnému vítězství za nejnižší cenu, nemusejí být vždy nejvíce bezprostřední, nejzřejmější a nejbližší.

Ve srovnání s nazíráním pozemních vojáků mají námořníci mnohem širší a méně omezený pohled na svět. Ale i jejich způsob nazírání je svým způsobem ohraničený fyzickými a psychologickými skutečnostmi. Loď nemůže plout kam chce, a proto se uvažování námořníků zaměřuje na širá moře a na pobřeží. I fyzické charakteristiky letadel na letadlových lodích nutně snižují jejich možnosti. Válečné lodě jsou velmi drahé a nesnadno se nahrazují, proto má jejich ochrana právem vysokou prioritu, včetně vysoké priority při ukládání úkolů námořním letounům. Tato defenzivní priorita nevyhnutelně vede k omezení ofenzivního použití. Tyto fyzické a psychologické skutečnosti značně omezují vnímání a možnosti námořníků, pokud jde o použití letecké moci.

Existují důkazy, že když je letectvo organizováno jako součást pozemních a námořních sil a podřízeno kultuře, obyčejům a názorům těchto druhů ozbrojených sil, letci budou s mnohem menší pravděpodobností plně využívat neomezených možností zasazení, jež mají k dispozici. Letectví velitelé musí být schopni vysvětlit, že důvodem, aby letectvo - jako druh ozbrojených sil - bylo samostatné a postaveno na roveň pozemních a námořních sil není v plnění určitých „samostatných“ úkolů. Ani že důvod pro samostatné letectvo nespočívá v představě izolované možnosti dosáhnout vítězství ve válce. Základním a nejnaléhavějším argumentem pro samostatné letectvo je nezbytnost plně využít *podstaty* letecké a kosmické moci. Přesně tentýž argument vede k závěru, že na válčišti musí leteckým a kosmickým silám centralizovaně velet letec.

Hlavo!am kosmické moci

Kosmický prostor a kosmická moc mají stále rostoucí důležitost, avšak naše úvahy o nich se opoždují pro nedostatek pojmového myšlení o úloze kosmického prostoru ve vojenských operačních otázkách. Po většinu své historie bylo vojenské kosmické společenství totiž ovládáno spíše vědci než operátory, v důsledku čehož vojenská kosmická moc stále hledá svého velkého teoretika. Ale i když chybí všeobecná teorie, kosmické operace se nesporně staly životně důležitými pro vedení vojenských operací. Velení, řízení, spojení, zpravodajství, meteorologie, průzkum, pozorování, měření polohy a mapování jsou těmi neznámějšími oblastmi, v nichž kosmický prostor hraje velkou úlohu. Jak však mají leteckí velitelé při zvyšujícím se významu kosmických operací uvažovat o kosmické moci? Bez určitého **z evšeobecnujícího teoretického rámce** zůstanou jak kosmický prostor, tak kosmické operace pouze soustavou možností, byť možností velmi důležitých. Máme-li pochopit kosmickou moc tak jasně, jako chápeme leteckou moc, a jestliže máme porozumět jejich vzájemné souvislosti, musíme prozkoumat následující tři soubory základních problémů:

1. Předně musíme stanovit, zda se *podstata* skutečně vztahuje na kosmickou moc tak, jak se předpokládá v tomto článku. Může kosmická moc „použít velkou moc rychle, proti každému dosažitelnému cíli na planetě“? Mnozí by na tuto otázku odpověděli záporně vzhledem k politickým omezením umísťování zbraní v kosmickém prostoru. Jiní by podali kladnou odpověď založenou na technické, ne politické realizovatelnosti. V obou případech je otázka týkající se použitelnosti *podstaty* pouze předpokládána, ne prokázána. Nebo snad existuje verze kosmické moci týkající se *podstaty*, která se liší od všech jiných vojenských operací, včetně operací letecké moci?
2. Druhá skupina problémů se týká budoucnosti kosmické moci. Jaké druhy vojenských operací se pravděpodobně přesunou do kosmického prostoru a proč? Může se kosmický prostor stát jiným „bojovým prostorem“, nebo se může být pouze prostředím pro vojen-

ské operace zaměřené na neničivé aktivity podpory „boje jinde“? Obzor je široce otevřen pro možnosti a důsledky těchto alternativních budoucností.

3. Třetí soubor problémů má co dělat se vztahem mezi kosmickou mocí a leteckou mocí. Definiující charakteristikou letecké moci je vedení operací nad povrchem Země. Pojmově se může zdát, že kosmická moc je totéž, jen ve větší výšce, že je pojmem mlčky přijímaným letectvem v jeho současné základní doktríně. Výraz **letecký a kosmický prostor** (aerospace), zavedený na konci padesátých let, vyjadřuje stejnou myšlenku obsaženou v oficiálních vyjádřeních takto: „Ačkoli existují fyzické rozdíly mezi atmosférou a kosmickým prostorem, není mezi nimi žádná absolutní vazba. Tytéž základní vojenské aktivity mohou být vykonávány v obou, i když s odlišnými prostředky a metodami.“ Je však možno v pojmovém myšlení tak snadno ignorovat rozsáhlé rozdíly mezi operacemi v atmosféře a v kosmickém prostoru? Není jednoduché analyzovat tyto a mnohé jiné problémy bez všeobecné všezahrnující teorie kosmické moci. Úkol také znesnadňuje několik dalších faktorů, jako jsou omezené zkušenosti s vojenskými kosmickými operacemi, přísné bezpečnostní utajování většiny toho, co se děje v kosmickém prostoru, a rozdělení odpovědnosti za kosmické operace. Je to hlavolam, jehož řešení jednoho dne ukáže, zda kosmická moc patří, nebo nepatří, do kategorie letecké moci.

Klíč k budoucnosti

V letectvu je letecká a kosmická moc obvykle vysvětlována pomocí dvou rozsáhlých témat, jež jak se zdá jsou od poloviny minulého století téměř neměnná: jsou upřesňována technologicky, metodologicky, nikoli však pojmově. Prvým a nejběžnějším tématem je verze „výše, rychleji, dále“, jež zdůrazňuje relativní výhody působení nad povrchem Země. Druhé téma zdůrazňuje, co může letecká a kosmická moc dělat. Některé problémy jsou podrobně vysvětleny v bílé knize „Globální dosah, globální moc“ vydané v roce 1990, ale otázky, jako „základní možnosti letectva“, jsou popisovány v literatuře mnohem stručněji. Žádné z těchto témat ale nevystihuje jedinečnost letecké a kosmické moci.

Na druhé straně *podstata* letecké a kosmické moci nabývá mnohem širší význam založený na **jedinečných schopnostech** letecké a kosmické moci. Soustřeďuje se na koncepci, schopnosti (potenciál) a skutečně neomezený výběr, nikoli na porovnávání a prostý výčet možností. Řídí se absolutními požadavky, které ji uvádějí do činnosti, je ovlivňována zranitelnými místy a omezeními. Pochopení *podstaty* odhaluje intelektuální imperativy pro nezávislé letectvo a pro centralizované velení leteckým a kosmickým silám na válčišti, přičemž dokonalé pochopení *podstaty* ukazuje, že právě letecká a kosmická moc je klíčem k pružnosti, jež bude vzhledem k narůstajícím zmatkům ve světě nesporně nezbytná. Stručně řečeno, *podstata* poskytuje základ pro velení letecké a kosmické moci ve 21. století.

Letecká a kosmická moc má zřejmě zcela jasnou budoucnost. Nicméně stejně jako existuje *podstata*, existuje také dvojí realita vytvářející dilema, jemuž musejí letci čelit. Je realitou, že vzhledem k tomu, že se letecká a kosmická moc stala tak hodnotnou, tak mnoha různými způsoby, je poptávka po ní vskutku neomezená. Realitou je také, že letecké a kosmické prostředky jsou velmi omezené a budou stále omezenější. Shrnuto, existuje stále se zvyšující nesoulad nabídky a poptávky. To vše vytváří klasické dilema: jak mohou letci využívat neomezených možností výběru a uspokojovat neomezenou poptávku se stále omezenějšími prostředky? A právě způsob, jakým je letečtí a kosmičtí velitelé vyřeší v celém spektru konfliktů, bude ve velké míře určovat budoucnost letecké a kosmické moci.

Podle článku „*Fighting in the Street*“ reportéra časopisu *Jane's Defence Weekly* Kim Burgera (listopad 2002, č. 21) bude většina příštích vojenských konfliktů probíhat pravděpodobně ve velkých městech. Na potvrzení této teze je článek uveden noční fotografií zeměkoule z vojenské meteorologické družice (*Defense Meteorology Satellite*), na které je naše planeta doslova pokryta malými zářícími body - městy, snad s výjimkou střední Afriky a části Austrálie. Proto jsou v současné době na americkém ministerstvu obrany (MoD) rozpracovávány metody a postupy, zabývající se řešením boje ve městě (*urban warfare*). Bezprostředním impulzem pro studium boje ve městě byla chystaná intervence v Iráku, kde se předpokládaly rozsáhlé boje v jeho hlavním městě Bagdádu. V článku se užívá dvou anglických pojmů: „*urban terrain*“ nebo „*built-up area*“. Jim odpovídají české výrazy „městský terén“ a „zastavěný prostor“. Oba anglické i oba české výrazy lze považovat za synonyma. Zkráceno a redakčně upraveno.

Podle odhadů OSN bude v roce 2007 žít polovina světového obyvatelstva ve městech. To znamená, že ve městech (velkých městech - *cities*) bude probíhat většina konfliktů a že města budou nejvíce pravděpodobnými bojišti ve 21. století.

Nehledě na tyto předpovědi se ozbrojené síly USA zatím většinou připravovaly na ozbrojená střetnutí s vyloučením boje ve městech. Americká vojenská doktrína, výcvik a výzbroj jsou zaměřeny především na rychlé operace obrněných útvarů. Vůči boji ve městě existuje v podstatě averze, daná snahou velitelů omezit ztráty a vyhnout se politickým komplikacím. Stále větší počet důstojníků a analytiků však zdůrazňuje, že vojenské operace ve městě nelze nadále ignorovat. Právě naopak, po studené válce se počet konfliktů ve městech zvyšuje a ukazují se obtíže vedení operací v zastavěném prostoru. Problémy spojené s vojenskými operacemi ve městech je nezbytné řešit.

Společná doktrína pro boj ve městech

Před deseti lety začaly ozbrojené síly USA studovat vedení operací v zastavěném prostoru (*MOUT - military operations in urban terrain*). Dosavadní modely (*MOUT facilities*), založené na evropských městech a vesnicích druhé světové války, byly shledány zastaralými a neodpovídající současné realitě. Zvláště v poslední době studium operací v zastavěném prostoru přináší pozitivní výsledky. V září 2002 byla vydána společná (tj. pro všechny druhy vojsk, pozemní vojsko, vojenské letectvo, vojenské námořnictvo a námořní pěchotu) doktrína pro operace ve městech, jež v principu upouští od bombardování města a boje dům od domu a místo toho zdůrazňuje získávání průzkumných údajů (*advanced intelligence collection*) o městském prostoru dříve, než do něho jednotky pozemního vojska či námořní pěchoty vstoupí. Jejím význam je v tom, že sjednocuje úsilí ve společných operacích a pozvedává výkonnost na novou úroveň.

Podle studijní zprávy námořní pěchoty USA jsou ztráty při bojích ve městě 30 % a více, avšak mohou být vhodným výcvikem sníženy na 10 %. Značný technologický pokrok přinesly

nové zpravodajské, pozorovací a průzkumné prostředky ISR (intelligence collection, surveillance and reconnaissance – vojenské zpravodajství, přehledové snímání prostoru a průzkum), je však také nutno zavést i takové senzory a spojovací prostředky, jež by bylo možno užívat v „betonovém prostředí“ velkých měst.

Zatím není známo, jak účinně provádět výcvik, s výjimkou nejnižšího stupně. Neexistují ani simulační prostředky pro ověření technologií a organizace a taktiky jednotek. Není ale pochyb – na základě dosavadních výsledků – o tom, že již dnes vojenské síly USA jsou schopny efektivně bojovat ve městech, přičemž je dáována přednost boji v noci. Úspěch takového boje ale není snadno měřitelný, zvláště když je třeba dosáhnout vítězství za přijatelnou cenu.

Taktický stupeň

Nová společná doktrína tvrdí, že problémy spojené s bojem ve městě vyplývají z „městské třídy“, která je kombinací: velmi složitého terénu, civilního obyvatelstva, podpůrné infrastruktury.

Města poskytují nespornou asymetrickou výhodu technicky nevypělému protivníkovi čelícímu mohutné vojenské síle. Laserem řízená přesná munice může v zastavěném prostoru způsobit velké škody. Existující politický odpor proti ničení civilních cílů má za následek, že se vedlejší škody stávají zvláštním problémem. A zvláště přítomnost sdělovacích prostředků na bojišti může postavit vojenské jednotky do velké nevýhody z hlediska vztahů s veřejností.

Velení a řízení je rovněž problémem. Budovy a zdi ruší funkci spojovacích prostředků, které za operací s přímou dohledností slouží dobře. Podobně jsou omezeny možnosti navigačních prostředků a senzorů. Další komplikací je, že terén často nutí jednotky k rozptýlení, což má za následek jejich odloučení. Každý voják potřebuje znát situaci, ovšem vybavení, jako jsou radiostanice družstev a přenosné bezpilotní prostředky (*man-portable UAVs – unmanned air vehicles*), nemají k dispozici všichni. Změny přicházejí jen zvolna, projekty jako jsou nákupy ochrany kolen a loktů (*knee and elbow pads*) či malých vysílaček pro vojáky (*small-unit radios*) jsou často přehlíženy ve prospěch nákladných projektů, jež připadají atraktivní jak zástupcům průmyslu, tak členům Kongresu.

Operace ve městech se mohou často z operace poměrně nízké intenzity rychle změnit v konflikt vysoké intenzity. Proto musejí být vojáci připraveni na všechny možnosti. Výše uvedené problémy mají potom za následek, že operace ve městech jsou nákladné, vyžadují zasazení velkého počtu pěchoty a často rozsáhlou logistickou podporu ze strany zdravotníků (*medics*) a dílenského personálu (*maintenance*). Boj ve městě je vyčerpávající pro mužstvo i velitele. Taková situace – zvláště při zvyšujících se ztrátách – může rychle oslabit bojové možnosti.

Na druhé straně boj ve městě nemusí být náročný. Nové alternativy boje nabízejí informační technologie, jež umožňují do značné míry vyhnout se dřívější přeměně města v trosky. Nová koncepce boje v zastavěném terénu je založena na zpravodajství a na poznání města a vytvoření jeho obrazu jako bojiště ještě před zahájením operace.

Nová doktrína pro operace ve městě na prvním místě vyžaduje, aby velitelé vedli útoky proti hlavnímu nepřátelským uzlům, tj. jeho „těžištím“ (*enemy's key nodes, its „centers of gravity“*). Jednotky musí mít k dispozici hodnocení kulturních, sociálních a ekonomických sil působících ve městě a jednat tak, aby dosáhly požadovaného účinku. Například: jednotky

se vyvarují zničení elektrárny zásobující místní nemocnici, budou se snažit získat podporu místních činitelů schopných ovlivnit místní veřejné mínění.

Rozsáhlé použití senzorů a jiných zpravodajských a průzkumných prostředků může tuto koncepci podpořit. V neposlední řadě má velký význam agenturní zpravodajství.

Operační úroveň

Ministerstvo obrany USA zahájilo zevrubnou revizi (top-down review) možností boje ve městě u všech druhů ozbrojených sil a zpracovává všeobecný plán pro řízení budoucích aktivit. Bylo zahájeno studium operační úrovně boje ve městě. Uvažuje se o zřízení výcvikového střediska pro operace ve městech, společného pro všechny druhy ozbrojených sil.

Stále existuje odpor proti přípravám k situacím, jimž se vojáci vždy snažili vyhýbat. Namítá se, že přípravy k boji ve městech by vyžadovaly přesun financí z jiných oblastí, že výcvik pro boj ve městě by měl za následek pokles vycvičenosti pro jiné druhy boje, že jednotky musejí mít dovednosti použitelné za operací všeho druhu. Je tedy nutno hledat rovnováhu jednak mezi využitím zdrojů, jednak mezi druhy výcviku.

Výcvik

Velitelé se většinou řídí podle „seznamu úkolů důležitých z hlediska určení jednotek“ (mission-essential tasks lists) a málo pozornosti věnují boji ve městě. Kromě lehké pěchoty je jen málo jednotek orientováno na takovýto druh boje. Jednotky lehké pěchoty cvičí působení proti cílům na krátké vzdálenosti, vnikání do oken v přízemí, vyhledávání ostřelovačů za postupu cvičnou vesnicí (mock village) a boj v budovách. Pro nabytí zachování dovedností před zasazením je nutno operovat v realistických podmínkách, a to dostatečně často. Pro dosažení výkonnosti pro boj ve městě na úrovni praporu je zapotřebí minimálně čtyř až pěti týdnů (podle jiných expertů je to šest až osm týdnů). V praxi ale tento výcvik (MOUT training) obvykle trvá pouhých deset dní.

Pro jednotky je výhodný společný výcvik pěchoty, tanků a ženistů (combined-arms training, with infantry, armour and engineers) na stupni družstva a čety. Pozemní vojsko buduje řadu cvičišť pro vševojskový výcvik boje ve městě (celkem na 26 základnách, jak v USA, tak v zámoří), jež umožní nácvik pronikání do budov a útoku ve městě a bojovou střelbu. Odborníci říkají, že je zapotřebí cvičit podle realističtějších scénářů, než jaké poskytuje současná maketa města o 30 budovách (30-building mock city). Námořní pěchota například už teď cvičí své vojáky ve skutečných městech, což je výhodné zvláště pro větší celky. Cvičiště mají být vybavena kamerami a mikrofony, které umožní následný rozbor cvičení (post-action reviews of exercises). Při výcviku se používají také opuštěné vojenské objekty, jakož i simulátory a virtuální realita. K větší realitě může přispět vybavení nábytkem a zařazení civilních osob. Doporučuje se více užívat barevných střel (paint-pellet bullets), které skutečně „píchnou“ a proletí listím (na rozdíl od laserového paprsku).

Výcvik boje ve městě (MOUT training) nesmí být zaměřen pouze na taktické jednotky. Vyšší velitelé a štábní důstojníci musí zároveň studovat příslušné operační koncepce a strategie, týkající se boje ve městech, což bylo dosud více méně přehlíženo. Musí vědět, co město znamená z operačního hlediska a jak městské prostory v oblasti operací ovlivní jejich průběh.

Vhodný výcvik značně snižuje riziko. Neexistuje žádná kouzelná odpověď na to, jak zdokonalit výcvik pro boj ve městě, který vyžaduje revizi téměř všech aspektů bojového umění. To zahrnuje nové myšlenky jak zdokonalovat postupy jakými jsou zpravodajská příprava bojiště a ujasnění úkolu (intelligence preparations of the battlefield and mission assessments). Současná praxe je totiž příliš pomalá. Boj ve městě vyžaduje také nové myšlenky o tom, jak organizovat jednotky.

Pozemní vojsko buduje nové „úderné brigádní bojové skupiny“ (Stryker Brigade Combat Teams), vybavené lehkými obrněnými vozidly a samohybnými 105mm kanony, které jsou prý velmi vhodné právě pro tento druh zasazení. A bylo též doporučeno vytvořit zvláštní jednotky, určené výhradně pro boj ve městech. Tyto vševojskové jednotky (combined arms) by měly mít velký podíl ženistů a pracovníky pro civilní záležitosti (civil affairs). Zvláště ti ženisté jsou velmi důležití.

Výzbroj

Doporučuje se za boje ve městě používat bezpilotní prostředky (UAVs - unmanned aerial vehicles), včetně bojového bezpilotního letadla Predator vyzbrojeného protitankovými raketami Hellfire a malého přenosného bezpilotního letadla Pointer jako prostředku velitele roty. Návrhu na zavedení radiostanic pro družstvo je oponováno tím, že by tyto radiostanice byly snadno zjištěny a zneužity protivníkem. Bohužel, na přístroje, jež by svými senzory umožňovaly identifikovat objekty či osoby za zdí, si budeme muset ještě nějaký ten rok počkat. („See-through-wall sensors“ jsou vyvíjeny v laboratořích Fort Bennigu, stát Georgia. Jejich technologie je založena na milimetrových radarových vlnách a širokopásmových vysílačích.)

Bylo doporučeno vytvořit síť mnoha senzorů krátkého dosahu umístěných na zemi nebo ve vzduchu. Zpravodajské a průzkumné možnosti by jednotkám napomohly lépe využívat přesných zbraní a vést podpůrné údery do hloubky.

Neletální zbraně jsou rovněž žádoucí, protože mohou vyřadit skupinu osob, dříve než jsou vojáci schopni rozlišit civilisty od komabantů. Pozemní roboti (ground-based robotics) poskytují alternativu k vysílání vojáků do nebezpečných a nesnadno přístupných míst.

Někteří analytici podceňují důležitost nových technologií pro boj ve městech, jiní varují před přílišným spoléháním na technologii, jež vytváří asymetrické příležitosti, jichž mohou využívat i protivníci. I když si je americké velení dobře vědomo toho, že nové technologie samy o sobě nevyřeší četné problémy spojené s bojem v zastavěném terénu, iniciovalo intenzivní vývoj mnoha rozmanitých prostředků vhodných právě pro boj ve městě, od přenosných jednoduchých žebříků (portable ladders), pěchotní munici, jež je schopna vyrazit dveře (rifle-launched entry munition), zařízení pro mechanické vyražení dveří, jež lze složit do batohu, po senzory schopné „vidět“ skrze zdi a aerosolovou municí, včetně zařízení k detekci biologických prostředků (biological warfare agency surveillance techniques) a řídicího a velicího informačního systému, na čemž se spolu s pozemním vojskem (Army), námořní pěchotou (USMC - US Marine Corps) podílí hlavně správa Pentagonu pro pokročilé výzkumné projekty (DARPA - Defence Advanced Research Projects Agency).

Převládá názor, že boj ve městě je možno vést bez vážných ztrát a při vyvarování se rozsáhlých destrukcí. Město je pravděpodobným bojištěm, jež je nutno respektovat, avšak není nutno se ho obávat. Je třeba se na něj připravit. Nesmí se opakovat situace jako za druhé světové války, kdy byla města jako Stalingrad či Berlín obrácena v trosky.

Jaké otázky otevřela válka v Iráku (Operace „Iraqi Freedom“)

21. století přináší poznání, že pro globální svět mají platit globální pravidla. I pro arabské, nezápadní státy mají urychleně začít platit základní principy, jež uznávají demokratické státy. Mezinárodní dohody na podporu udržování mezinárodního míru a bezpečnosti, jako základní myšlenky Charty OSN, přijaly pravidlo, že státy nesmí skladovat a vyrábět chemické a biologické zbraně, nesmí vyhlazovat celé etnické skupiny. Zašla-li situace tak daleko, že tato pravidla i přes přijaté rezoluce OSN nejsou dodržována, není možné uvedený stav po dvanáctiletém úsilí přehlížet. Použití síly a vedení války jsou krajním prostředkem pro zastavení zvěrstva páchaného na vlastním národu, pro zastavení jaderných programů, pěstování kultur pravých neštovic a vytvoření potenciálu nekontrolovatelného produkování a používání zbraní hromadného ničení. Dvanáct let hledalo světové společenství lepší prostředek. Je jenom škoda, že všichni ti, kdo naznačují, že jsou i jiná řešení, je v těch posledních dvanácti letech nepoužili. A tak si uvědomujeme některé otázky, jež operace „Irácká svoboda“ zřetelněji než tomu bylo v minulosti otevřela a zahájila pokusy o jejich odpovězení. Tady jsou uvedeny jen některé z nich.

K čemu jsou rezoluce Rady bezpečnosti OSN a jak bude postihováno jejich neplnění?

Rada bezpečnosti OSN se dvanáct let snažila odzbrojit Irák. Druhé tažení proti diktátorskému režimu bylo Američany a spojenci zdůvodňováno třemi rezolucemi RB OSN:

Rezoluce č. 678 z 29. listopadu 1990 byla reakcí na iráckou okupaci Kuvajtu a legalizovala mohutnou spojeneckou akci vedenou USA pro „obnovu mezinárodního míru a bezpečnosti v oblasti“. Irák byl poražen a Saddám Husajn pokračoval v upevňování své moci.

Rezoluce č. 687 ze 3. dubna 1991 určovala po porážce Iráku podmínky příměří. Mimo jiné požadovala „zřeknutí se všech zbraní hromadného ničení a raket s doletem delším než 150 kilometrů“. Byla podkladem pro práci inspektorů OSN v Iráku. V roce 1998 byla činnost inspektorů iráckými orgány zablokována. Návrh prezidenta Clintona na vojenský zásah nebyl RB OSN při využití práva veta Ruska a Číny schválen. V prosinci 1998 byl čtyři dny bombardován Bagdád.

Rezolucí č. 1441 z 8. listopadu 2002 byl Irák vyzván k odzbrojení a upozorněn na to, že v případě neuposlechnutí bude muset počítat s vážnými důsledky. Inspektoři obnovili činnost, ale při nepříznivém vývoji událostí ji ukončili 18. března 2003. Zbraně hromadného ničení nenalezli.

Administrativa amerického prezidenta George Bushe hodnotí všechny tři rezoluce jako nesplněné a prohlašuje je za důvod k válce. Odpůrci války ve světě naopak požadovali přijetí nové rezoluce RB OSN. Tři ze stálých členů rady: Francie, Rusko a Čína, válku odmítly. Někteří odborníci ji označují jako premiéru preventivní války.

Rezoluce 1441 vyzývala Irák k bezpodmínečné spolupráci při odzbrojování a hrozila vážnými důsledky, pokud spolupracovat nebude. Všichni signatáři rezoluce, to znamená včetně Francie a dalších odpůrců ozbrojeného útoku, tuto skutečnost od samého začátku ví. Jsou

obeznámení s tím, že pokud se Saddámovi nic nedokázalo, nechal zbrojní inspektory pracovat, jakmile začali něco objevovat, znemožnil jim práci.

Podle Scotta Rittera, bývalého člena zbrojní komise USSCOM (UN Special Commission) měl Irák v r. 1998 – v roce vypovězení inspektorů – téměř tři kompletní atomové bomby, jejichž oživení bránilo jen nedostatečné množství štěpného materiálu. Totéž tvrdí např. i bývalý irácký jaderný fyzik Chidhír Hamza. V bitvě argumentů o stavu iráckého zbrojního programu bezpečnostní poradkyně prezidenta USA Condoleezza Riceová na adresu pochybovačů sarkasticky prohlásila, že posledním důkazem, na který svět čeká, také může být atomový hříb.

Často jsou zmiňovány nejen raketové nosiče, jež se Iráku podařilo ukrýt před zbrojními inspektory, ale také přestavěné české letouny L-29, které by mohly případně zbraně hromadného ničení nést. Mimochodem, co se týče tzv. „amerického“ vyzbrojování Saddáma Husajna, Mgr. Zdeněk Kříž, Ph.D. z katedry sociálních věd VA v Brně přesvědčivě dokládá, že 70 procent irácké výzbroje dodal SSSR a jeho spojenci, včetně bývalé československé republiky, Francie a Čína po 10 procentech, zbytek ostatní státy.

Jak lze prokazovat státní podporu terorismu?

Američané se v aktu legitimní sebeobranu po 11. září 2001 rozhodli nejenom stíhat jednotlivé teroristické skupiny, ale také se různými způsoby, včetně možného ozbrojeného zásahu, vypořádat s režimy, které by buď mohly teroristům poskytnout zbraně hromadného ničení, nebo jim prokazatelně poskytují zázemí. Rizika spojená s nečinností jsou totiž mnohem vyšší. Za několik let by se schopnost Iráku ohrozit bezpečnost svobodného světa několikanásobně zvýšila. Saddám Husajn a jeho terorističtí spojenci by byli schopni podniknout smrtelný útok v okamžiku, kdy budou v plné síle. Pokud by Spojené státy jednaly teprve poté, co tito nepřátelé zaútočí první, nešlo by o sebeobranu, ale o sebevraždu.

To je ve stručnosti obsah doktríny preventivní války, jak ji vyjádřil prezident Bush ve svém televizním projevu v souvislosti s útokem na Irák, jež byl vlastně posledním ultimátem Saddámu Husajnovi. Takto formulovaná doktrína sebeobranu je srozumitelným pokračováním války proti terorismu a Bushovu vládu je těžké obviňovat z toho, že vede právně neudržitelnou preventivní válku, jakož i z nejasnosti amerických cílů nebo ze skrývání skutečných zájmů za umělá zdůvodnění.

Deklarovanými válečnými cíli Spojených států je svrhnout irácký režim, zneškodnit arzenály chemických zbraní, zamezit zničení ropných polí, zabránit střetům mezi menšinami, zavést v zemi režim blízký demokracii.

Válka, jež byla zahájena 20. března 2003, neměla probíhat podle Clausewitze, který věřil, že nepřítel je nutno najít, porazit a zničit. Měla se odvíjet podle delikátnějších pravidel ještě staršího vojenského teoretika, Číňana Sun Tzu z 6. stol. př. n. l. Ten napsal, že ti, kdo se vyznaří v umění války, si podmaní nepřítel bez boje. A taková měla být i tato válka.

Víme jak a proč se svět změnil?

V druhé válce v Zálivu rozeznáváme obrysy nového světa. Vojáky s technikou do bojů poslali Američané, Britové a Australané, ale do Zálivu se dostalo i dalších deset zemí. Symbolicky tam odjelo na sedmdesát Albánců a několik stovek bulharských specialistů na dekontaminaci území zasaženého chemickými nebo biologickými zbraněmi; Dánové poslali zdravotníky na malé válečné lodi a jedné ponorce. Němci, hlasití odpůrci války, nabídli dekontaminační

tým až 250 mužů; pomáhat americké ofenzivě má zhruba stejný počet Poláků v nebojové jednotce. Rumuni dali k dispozici leteckou základnu, několik set vojenských policistů, mediků a dekontaminačních specialistů; ty poslaly na americkou žádost i Slovensko a Ukrajina. Proti-chemickou jednotkou se na válce podílí i Česká republika. Španělsko 900 nebojových vojáků, loď s lékařským vybavením a povolení k použití leteckých základen.

Dalších čtrnáct zemí dalo Spojeným státům souhlas s přelety letadel a poskytlo jim své základny. Jsou to Bahrajn (hostí velení americké páté flotily), Chorvatsko (přelety, letiště pro civilní provoz), Kypr (přelety), Etiopie (přelety, přistávací plochy), Maďarsko (irácká exilová opozice se na základně připravuje k vládnutí), Itálie (logistická pomoc, vojenské základny, přístavy), Jordánsko (přelety, má na svém území americké vojenské záchranáře), Kuvajt (odtud vstupuje většina vojáků do Iráku). Omán nechává Američany používat své letecké základny, ale sám nechce ve válce hrát aktivní roli. Portugalsko poskytlo letecké základny včetně jedné umístěné na Azorských ostrovech. V Kataru je mobilní ústředí oblastního velitelství amerických vojsk (U.S. Central Command). Letectvo využívá také základny v Saúdské Arábii a může využívat vzdušný prostor i letecké základny Turecka.

Zhruba tři tisícovky vojáků mají základnu ve Spojených arabských emirátech. Kromě těchto zemí vyjádřily Spojeným státům alespoň slovně podporu Japonsko, Jižní Korea, Filipíny, Litva, Lotyšsko, Estonsko, Afghánistán, Ázerbájdžán, Salvador, Eritrea, Nikaragua, Slovinsko, Gruzie a Uzbekistán. Později se k nim připojilo i Nizozemsko.

Zbytek světa je proti „Bushově válce“, což je většina zemí světa, včetně tří stálých členů RB OSN, a paradoxně některé země, které Američanům v Zálivu pomáhají. Čína vydala po zahájení útoku prohlášení, v němž požaduje okamžité zastavení akce a návrat k řešení politickou cestou. Francouzský prezident Jacques Chirac lituje začátku války, ale projevil zájem podílet se na obnově Iráku. Ruský prezident Vladimír Putin se postavil proti USA s tím, že válku nelze ničím omluvit. Německý ministr zahraničí Joschka Fischer se přidal se slovy, že válka je vždycky nejhorší řešení. Francie, Nizozemsko, Německo a Rusko odmítly vyhovět žádosti USA o vyhoštění iráckých diplomatů.

Bolestná kritika dopadala od představitelů klíčových spojenců Washingtonu v boji proti terorismu, jehož součástí má být i odstranění iráckého režimu. Nejdůležitější z nich, Pákistán, prohlásil, že by nikdy nepodpořil válku proti bratrskému iráckému lidu. S podobnými prohlášeními přišli politici Saúdské Arábie a Turecka.

Další země: Indie řekla, že vojenské akci šlo zabránit, Malajsie, že je to „černé místo dějin“, a indonéská prezidentka Megawati komentovala, že útok je hrozbou mezinárodní stabilitě. Podobně se vyjádřil Írán, dlouholetý rival Iráku i USA. Kritizovala rovněž Evropská unie prostřednictvím úředníků Evropské komise, Vatikán a prakticky všechny africké země od Alžírsko po Jihoafrickou republiku.

Jaká je reálná změna technologie vedení války?

Američtí důstojníci sedí u počítačových monitorů a sledují tzv. chytré zbraně, jež útočí na prezidentské paláce, vojenská zařízení, sklady zbraní. Při pohybu vojsk i navádění na cíl je využíváno družic (GPS - Global Positioning System). Současná válka se skutečně od první války v Zálivu podstatně liší. Ta první byla vedena ještě zbraněmi vyvinutými za studené války a taktikou více méně vymyšlenou za druhé světové války. Nová válka má využívat nebyvalé palebné síly, rychlosti, přehledu na bojišti a počítačové technologie. V roce 1991 tvořily „chytré zbraně“ jen desetinu toho, co bylo svrženo na Irák. Teď je poměr opačný.

Konkrétní vojenské cíle byly přesně stanoveny. První úder měl vyřadit protivníkovu velitelská stanoviště a spojovací uzly. Vojenští plánovači dopředu vyhlašovali, že útok začne nejmohutnějším bombardováním v historii válečnictví, na strategické cíle mělo být navedeno asi 3000 bomb a stfel s plochou dráhou letu. Ve skutečnosti byl prvním útokem relativně malý útok na budovy a zařízení, o kterých se CIA na základě získaných informací domnívala, že je v nich na poradě se svými generály Saddám Husajn.

Terčem první vlny byla i místa, kde mohly být umístěny rakety, či prostory podezřelé z toho, že jsou v nich skladovány otravné látky. Bomby však neměly dopadat na elektrárny a továrny, jako za minulé války nebo za války v Kosovu. Bylo plánováno, že infrastruktura má zůstat nedotčena, aby si Američané proti sobě nepostavili obyvatele země víc, než to bude nezbytně nutné. Z téhož důvodu byl vydán i pokyn, aby američtí vojáci používali své zbraně jen v tom případě, že na ně bude střeleno.

Nálety mají ještě jeden cíl, jenž dostal mezi americkými vojáky přezdívku „šok a bázeň“. Zničení iráckých obranných zařízení mělo vést i k zastrašení Saddámových vojáků. Těm byly určeny i zhruba dva miliony letáků, které americké a britské letouny ještě před začátkem akce shodily nad jihovýchodním Irákem. Příslušníci irácké armády v nich byli nabádáni, aby nepoužívali zbraně hromadného ničení, nepodpalovali ropné vrty a složili zbraně místo toho, aby „umírali za zbytečnou věc“. Američané vsadili na jasná hesla, doprovázená názornými fotografiemi a obrázky. Od začátku letošního roku bylo na Irák shozeno celkem 17 milionů letáků, což mělo přispět k tomu, aby Iráčané byli zlomeni a přinuceni ke kapitulaci.

Probíhající letecká válka má být největší, nejničivější, a také neúčinnější letecká kampaň vojenské historie. Jejím cílem je vyřadit irácké vedení, nemá však ničit irácké jednotky, má je jen umlčet, aby nebránily postupu amerických jednotek.

Stručně řečeno, útok na Irák, jak byl plánován, měl být rychlou kombinací leteckých úderů a pozemních útoků, manévrů, při nichž vojáci útočí po zemi i ze vzduchu, s cílem zlomit co nejdříve iráckou obranu a současně zamezit odvetnému úderu. Heslem takové války je simultánnost. Tempo by mělo být tak rychlé, že lze dokonce hovořit o novém druhu války: „blitzkrieg“ 21. století. Za týden po začátku velké ofenzivy měly mít USA obsazeny tři čtvrtiny Iráku. Zbytek měl být buď obklíčen, nebo je pro Američany nezajímavý.

Plán je jedna věc, konkrétní průběh operací věc druhá. Vzhledem k tomu, že válečné operace mj. začala komplikovat písečná bouře, znemožňující místy vidět dál než pouhých pět metrů, americký ministr obrany Donald Rumsfeld připustil, že válka s Iránem by mohla trvat i několik měsíců ...

Základní plán Spojených států byl jednoduchý: hlavní úder vedený z Kuvajtu za současného otevření „druhé fronty“ na severu, v iráckém Kurdistanu, aby byly rozděleny Saddámovy síly.

Nejdříve měl přijít zničující úder, který měl „šokovat a děsit“ Iráčany, zlomit jejich bojového ducha a donutit je, aby se vzdávali. Současně by byli v Iráku vysazeni výsadkáři a speciální jednotky, jež měli hledat irácké rakety, zbraně hromadného ničení, hlídat ropná pole a obyvatele. Další výsadkáři měli přistát v Kurdistanu a zaujmout pozice a držet je, dokud nepřiletí transportní letadla s těžkou technikou.

Americké síly se měly na směru hlavního úderu hned na iráckém území dělit do několika proudů. Hlavní kolona postupuje k Bagdádu vzdálenému asi 480 km, od ní se mají oddělit skupiny k obklíčení Basry, jež leží jen 50 km od kuvajtských hranic.

Jakmile obrněné kolony vjedou do jižního Iráku, cestu jim mají klesťt svou palebnou silou vrtulníky a bojová letadla. Tato taktika spočívá v tom, že letouny uzavrou protivníka do kapes,

z nichž nebude moci vyrazit do protiútoků. Poté se mají objevit pozemní síly či námořní pěchota, které tam dopraví transportéry, anebo ještě rychleji, vrtulníky. Vše má probíhat nikoliv krok za krokem, ale v jednom sledu. Cílem není nepříteli rozdrtit, ale zaskočit, odstranit z cesty, rozpráshit. Cílem je Bagdád, Basra, Tikrít. Tam se snaží dostat co nejdříve, proto v duchu výše uvedené taktiky obcházejí uzly odporu. Boj by je v rychlém postupu jen zdržoval.

Bagdád

Co se stane, až Američané dorazí k Bagdádu? Mají tři možnosti. Držet město v obklíčení, vyrazit do všeobecného útoku, nebo podniknout něco třetího. Obklíčení by pomohlo Sad-dámovi vydírat obrázky hladových a zraněných a žádat příměří. Frontální útok by byl příliš krvavý. Byl by to nejhorší možný scénář: Irácká armáda by se stáhla k obraně ulic do Bagdádu. Boje o každý dům se spoustou umírajících civilistů by svět sotva akceptoval. V ulicích města by Američané přišli o své výhody, jimiž jsou rychlost, palebná síla a přehled o bojišti. Třetí možností jsou chirurgické útoky na důležitá místa Bagdádu. Velitelství, ministerstva, kasárna. Teoreticky, při zasazení „chytrých“ zbraní, lze takto město vyčistit celkem bezbolestně, ale vyžadovalo by to velmi dlouhou dobu.

Jak konkrétně budou boje o Bagdád probíhat, ukáže nejbližší budoucnost. Zatím na něj útočí americké bombardéry, a to i na pozice vzdálené až 50 km od středu města, kde jsou rozmístěny republikánské gardy. Bombardéry B-52 do Iráku startovaly také ve Velké Británii a létaly přes Česko. Kolem Bagdádu byla vytyčena „červená linie“. Za ní jsou příslušníci republikánské gardy údajně připraveni použít chemické zbraně. Zhruba šedesát až sedmdesát tisíc příslušníků republikánských gard, a zvláště pak asi dvacet tisíc členů superelitních „speciálních republikánských gard“, má být hlavní překážkou postupu na Bagdád. Byly dlouhodobě cvičeny pro boj v ulicích, aby byly schopny ubránit hlavní město. Právě ony mají naplnit strategický záměr iráckého prezidenta: protahovat boje co nejdéle a způsobit Američanům a Britům co největší ztráty. Bývalý americký generál Barry McCaffery, jeden z nejvyšších velitelů americké armády z dob války v Perském zálivu v roce 1991, v této souvislosti varoval, že americko-britské síly riskují, že v Bagdádu ztratí až tři tisíce mužů.

Podle britských vojenských expertů má irácké velení před Bagdádem v podstatě tři možnosti. Irácké divize mohou přejít do protiútoků a pokusit se o manévr. V takovém případě by je téměř jistě zničilo koaliční letectvo. Proto budou spíše jejich tanky číhat v opevněných postaveních a snažit se odrazit americký útok, ale i tam mohou být zničeny. Poslední možnost je stáhnout se do města a bojovat dům od domu. Zde ztratí část výhod nejen Američané, ale také Iráčané. Tankům se ve městech bojuje špatně.

Všichni odborníci se shodují na tom, že největším rizikem koaliční operace je zásobování a komunikace se zázemím v Kuvajtu. Zásobovací linie k jednotkám na čele útoku přesahuje 500 km. Před Bagdádem je nutná trpělivost a v zázemí je potřebná ochrana koaličních komunikačních linií.

Válka v Iráku se skutečně komplikuje. Vojáci si nemohou do posledního okamžiku být jisti, s kým mají tu čest: kdo je voják, kdo civilista, kdo se vzdává a kdo udeří ze zálohy. Velení koaličních sil dokonce upozornilo na to, že se irácké jednotky cíleně a hromadně převlékají do civilu. Rozlišit ozbrojence a nevinné bude v Bagdádu těžké. Přesto se někteří američtí strategové domnívají, že Bagdád bez ohromných ztrát dobýt lze. Rozmístění republikánských divízií za městem vyvolává naději, že je bude možné zdecimovat leteckými útoky.

Závěr: Jaké poznání tato preventivní válka přinese?

Podle britského ministerského předsedy Blaira by Západ jako reakci na nové hrozby, jimž čelí, měl opět vytvořit jakousi verzi studené války, transatlantického Západu. To, čemu se říká „sblížování“ zbraní hromadného ničení a terorismu, by nám mělo nahánět stejný strach jako kdysi Rudá armáda. Evropa a Amerika by měly držet při sobě, aby mohly tento fenomén porazit. Způsob, jak reagovat na nové hrozby nespočívá v rivalitě, ale v partnerství. Ať se děje cokoli, Evropa a Amerika by měly spolupracovat jako partneři a všude, je-li to možné, by měly tak činit prostřednictvím mezinárodních institucí ustavených po druhé světové válce.

Nikdo nemůže tušit, jaká bude podoba nového světa. Ve hře je příliš mnoho neznámých. Možný rozpad Iráku, destabilizace regionu, statisíce uprchlíků, konflikt mezi Kurdy a Tureckem. Turečtí nacionalisté neustále zdůrazňují, že válka s Husajnem nesmí skončit vznikem kurdského státu, rádi by připojili k Turecku zdejší oblasti, zvláště kolem města Kirkúku, kde žije turecká menšina a kde jsou obrovské zásoby ropy. O bagdádský trůn má možná zájem Jordánsko: královský rod Hášimovců vládl v Iráku až do převratu v r. 1958, potom se udržel jen v Jordánsku. Jordánsko je vratké také vnitropoliticky, polovina jordánských občanů pochází z Palestiny a má pro Husajna určité sympatie. Spekuluje se o mnohém.

Proti pesimistickým úvahám je ale možné postavit i jinou alternativu. Pád bagdádského diktátora bude mít dominový efekt – irácká demokracie bude inspirovat demokratické změny nejen v arabském, ale obecněji v muslimském světě Asie i Afriky.

Nastolení demokracie v klíčových oblastech vojenskou silou je jednou z priorit Bushovy zahraniční doktríny, kterou představil v létě 2002 na Vojenské akademii ve West Pointu. Tato národní a bezpečnostní strategie v podstatě umožňuje napadnout státy, které ohrožují stabilitu USA i bez souhlasu spojenců. Proto se Saddám Husajn spoléhá na rozštěpení jednoty demokratických států, rozkol v OSN, vyhocení vztahů mezi USA, Evropou, Ruskem, Čínou. Ale to ho nezachrání.

Je poněkud nespravedlivé, že uskutečnění operace „Irácká svoboda“ neumožní potvrdit, zda by lidstvo čekalo použití zbraní hromadného ničení tak, jak bylo předpokládáno. Ale Evropa už nejednou váhala se svým rozhodným NE k diktátorům, až se do dějin zapsala zatím nejohrožnější druhou světovou válkou.

(Psáno na konci března 2003/fur-janoš)

Literatura:

- T. G. ASH. „Přesečná bouře a nově rozdané karty.“ *MF Dnes*, 21. března 2003.
G. W. BUSH. „Saddám už nemá šanci.“ *MF Dnes* 19. března 2003.
J. HYBÁŠKOVÁ. „Principy demokracie platí pro všechny.“ *MF Dnes*, 25. března 2003.
L. KRYŽÁNEK. „Bagdád mají spasit elitní jednotky.“ *MF Dnes*, 26. března 2003.
Z. KRÍŽ. „Horké téma: Kdo vyzbrojil Irák.“ *Hospodářské noviny*, 21. 3. 2003.
K. LEVÁ. „Blízkovýchodní šachovnice.“ *Týden* 45/2002.
J. PEHE. „Nejasný cíl je poloviční prohrou.“ *Hospodářské noviny*, 21. března 2003.
P. PODANÝ. „Saddám s nožem na krku.“ *Týden*, 38/2002.
P. PODANÝ, J. FINGERLAND. „Saddáma sice nesnášíme, ale ...“ *Týden*, 43/2002.
„Irácký fyzik: Saddámovi chybí krůček k atomové bombě.“ *Lidové noviny*, 4. listopadu 2000.
„Británie/Irák: Na válku zatím důkazy nestačí.“ *Týden*, 40/2002.
„Na Irák spadlo 17 milionů letáků.“ *Metro* 21. března 2003.
„Irácká válka“ (mimořádná příloha), *MF Dnes* 21. března 2003.
„Útok na Bagdád se zdržel.“ *MF Dnes*, 26. března 2003.
„Expert: Boj s Bagdádem vyžaduje trpělivost.“ *ČTK, Metro*, 28. března 2003.

Terorismus jako takový není nový jev. Zastrasování politických odpůrců hrozbou či přímým použitím násilí, atentáty, jejichž důsledkem jsou nesmyslné lidské oběti, nejsou v novodobé historii ničím výjimečným, byly využívány i některými diktátorskými státy k destabilizaci jim nepřátelských států. Avšak teroristické útoky 11. září 2001 překročily všechny zatím dosud běžné hranice. Tradiční policejní opatření zde přestala dostačovat, boj s terorismem se posunul do oblasti tzv. alternativních konfliktů. Pro tento boj existují v odborné vojenské angličtině dva výrazy: anti-terrorism a counter-terrorism. Pokud použijeme rozdělovník, lépe vynikne jejich rozlišnost. Antiterorismus zahrnuje veškerou pasivní protiteroristickou činnost, snižování zranitelnosti osob nebo majetku, naproti tomu counter-terrorism představuje aktivní činnost, ne jen pasivní ochranu, zasazení mj. i ozbrojených sil. Jakým způsobem ale mají tyto síly postupovat? Mezinárodní válečné právo (international war law, nyní častěji nazývané mezinárodní právo humanitární) omezuje volnost výběru prostředků válčících stran účastnících se konfliktu. Jeho základní zásadou je humanita vyjádřená v normách veřejného mezinárodního práva. Obecně stanoví povinnosti států v případě vojenského konfliktu. Jenže jak postupovat, když jedna strana, teroristé, zcela otevřeně a záměrně odmítá dodržovat jakákoli pravidla?

V jednadvacátém století většina politických i hospodářských jevů, včetně terorismu, daleko přesahuje hranice národních států a působnost jednotlivých vlád. Problém terorismu se proto nedá řešit tradiční válkou vyhlášenou vůči jednomu státu a poražením jeho armády. Jaká je vlastně úloha válečného práva v nadcházející „válce s terorem“ (war on terror), vyhlášené a zahájené Spojenými státy po teroristických útocích 11. září 2001? Při vedení vojenských operací v Afghánistánu, ale i jinde, nebylo možné tato pravidla v celé řadě případů dodržovat, zvláště co se týká rozlišení a volby cílů, ochrany civilního obyvatelstva, postavení zajatců a zacházení s nimi. Vzhledem k zvláštnímu charakteru tohoto ozbrojeného konfliktu, lišícího se v mnoha směrech od tradičních typů konfliktů, jež byly předpokládány při uzavírání mezinárodních smluv o vedení války, není smyslem analýzy tohoto problému pouze aplikace válečného práva jednotlivými válčícími stranami, ale také vyšetření zvláštních podmínek této války. Neříká to pouze chování jednotlivých stran, jehož skutková podstata má být vyšetřena, ale také přiměřenost a vhodnost použití současného válečného práva.

Tento článek se soustřeďuje na tři hlavní problémy:

- Je válečné právo (*jus belli*) formálně použitelné při vedení protiteroristických operací?
- Jestliže protiteroristické vojenské operace zahrnují i situace, jež jsou jiné než ty, které byly předvídaný mezinárodním válečným právem, lze na ně toto právo aplikovat?
- Mají zajaté osoby, podezřelé ze členství v teroristických organizacích, právo na status válečného zajatce (*PoW* – *prisoner-of-war*)?

Odpovědi na tyto otázky se mohou podle různých okolností lišit. Nejlepším příkladem je operace *Trvalá svoboda* (Enduring Freedom), vedená Spojenými státy coby válka s terorismem

(war on terror), jež byla zahájena 7. října 2001. Válka proti terorismu zahrnuje – a při jejím koncipování se předpokládalo, že bude zahrnovat – i jednotlivé akce v jiných zemích, každá v jiném právním i faktickém kontextu.

Válečné právo (laws of war), o kterém se mluví jako o „mezinárodním humanitárním právu vztahujícímu se k válečnému konfliktu“ (international humanitarian law applicable in armed conflict) je zakotveno v mnoha dokumentech a smlouvách. Zahrnuje obyčejové právo (customary law), právní rozhodnutí, právní spisy, vojenské předpisy a prohlášení mezinárodních organizací. Některé z těchto zákonů a pravidel jsou velmi detailně a rozsáhle rozpracovány, avšak jejich základní principy jsou velmi jednoduché: ranění a nemocní, váleční zajatci a civilní osoby mají být chráněni, na vojenské cíle musí být útočeno takovým způsobem, aby bylo zabráněno civilním obětem (civilian casualties), škody musí být omezeny na minimum, je třeba brát ohled na pracovníky humanitárních a mírových misí. Také neutrální a neválčící státy mají určitá práva a povinnosti, použití jistých druhů zbraní (včetně chemických) je zakázáno, totéž se týká i dalších prostředků a metod boje, jež způsobují zbytečné utrpení.

Válečné právo, respektive válečná pravidla, jsou výsledkem jednání mezi státy, odrážejí se v nich jejich zkušenosti a zájmy, včetně zkušeností a zájmů ozbrojených sil. I když tato pravidla a zákony bývají často předmětem sporů, již několik století hrají v praktické politice důležitou roli. Vzhledem k tomu, že je nutné, aby mezinárodní společenství sladilo svou činnost v celé řadě oblastí, mají pro jeho členy, jež vedou válku, zvlášť velký význam. I v situacích, kdy je jejich užití sporné, jsou často přijímány jako určité vodítko (guidelines) jednání a rozhodování.

Základ moderního válečného práva představují čtyři ženevské konvence z roku 1949 (do češtiny překládány také jako „ženevské úmluvy“, viz [1]). Nezabývají se ani tak samotným vedením války, jako spíše ochranou obětí války, počítaje v to ty, jež upadli do rukou protivníka. Explicitně vypočítávají celou řadu situací. Konkrétně článek 1 uvádí, že vysoké smluvní strany se „zavazují, že za všech okolností budou zachovávat tuto úmluvu a zajistí její vynucování“. Článek 2 stanoví, že se tato úmluva bude „vztahovat na všechny případy vyhlášené války nebo jakéhokoli jiného ozbrojeného konfliktu, vzniklého mezi dvěma nebo více vysokými smluvními stranami, i když válečný stav není uznáván jednou z nich“. Pro aplikace konvence tedy není důležité, zda válečný stav je či není formálně vyhlášen. Nicméně i přes tato ustanovení není snadné válečné právo jako takové aplikovat na protiteroristické operace, zvláště co se týká ženevských konvencí.

Válečné právo totiž není jediným souborem práva (body of law), jež se musí brát v úvahu při uvažování o teroristických akcích. Ve skutečnosti je celá řada teroristických činů sama o sobě v podstatě porušením válečného práva, i když jsou tyto činy prováděny v průběhu bojů mezi státy či dokonce jen v rámci domácího ozbrojeného konfliktu. Vzhledem k tomu, že tyto činy jsou páčány nejčastěji v době míru, je jejich nezákonnost (illegality) dána už tím, že jednak porušují zákony daného státu, jednak mezinárodní smlouvy o terorismu a s nimi související úmluvy, plus další mezinárodní dohody (včetně válečného práva a rezolucí OSN), jež jsou v platnosti jak v době míru, tak války. Jde např. o smlouvy týkající se genocidy, zločinů proti lidskosti, pravidla a ustanovení upravující ochranu lidských práv.

Útoky z 11. září by v tomto smyslu spadaly pod právní kategorii „zločiny proti lidskosti“, které zahrnují masové a systematické vyvražďování civilního obyvatelstva. Zločiny proti lidskosti byly definovány vojenským norimberským tribunálem v letech 1945–46 a v čl. 7 římského statutu z r. 1998 (nenabyl ještě právní moci). Válečné právo tak vytváří základní

– i když ne výlučný – právní rámec týkající se vedení protiteroristických operací, zvláště když se předpokládá, že budou mít charakter ozbrojeného konfliktu.

Jus ad bellum vs. jus in bello

V jakémkoli ozbrojeném konfliktu, včetně boje proti terorismu, je důležité rozlišovat mezi zákonným rozhodnutím použít sílu a zákonným způsobem, jakým je tato síla užitá. Vyjádřeno přísně právními termíny, zákony vztahující se k právu rozhodnout o užití síly (*jus ad bellum*) a zákony řídícími praktické užití síly ve válce, neboli **právem platným za války** (*jus in bello*), jsou vzájemně oddělené. Právo *jus in bello* se vztahuje k vedení mezinárodního konfliktu, bez ohledu, zda válčící strany jsou či nejsou oprávněny užití síly. Bylo by možná zajímavé zde probrat závažnost a oprávněnost důvodů *jus ad bellum*, jež vedly k válce po 11. září (podle mínění autora tohoto příspěvku byly akce v Afghánistánu zcela legální a plně ospravedlnitelné), avšak tato esej si klade jiný cíl: vyšetřit aspekty *jus in bello* vojenských operací vedených Spojenými státy.

Přestože mezi právem *jus ad bellum* a právem *jus in bello* existuje jen málo styčných ploch, v praxi existuje několik společných míst, jimiž se tato dvě práva vzájemně ovlivňují. Dodržování práva *jus in bello* totiž může přispět k ospravedlnění konfliktu ve třech směrech:

Za prvé. Ve všech vojenských operacích, ať už jsou či nejsou vedeny proti teroristům, vědomí toho, že stát či koalice dodržuje základní mezinárodní standardy, může přispět k získání podpory obyvatelstva státu, koalice. Může získat podporu či přinejmenším mlčenlivý souhlas ostatních států a zabránit sporům mezi členskými státy koalice.

Za druhé. Pokud by koalice měla narušit nějakým podstatným způsobem *jus in bello*, např. páčáním zvěrstev, napomáhalo by to zpětně protivníkovi při ospravedlnění jeho rozhodnutí *jus ad bellum*.

Za třetí. Zvláště při protiteroristické kampani je východiskem pro vedení vojenských operací vědomí, že existuje morální rozdíl mezi akcemi teroristů a akcemi, jež vedou jejich protivníci. Zachovávání *jus in bello* může tvořit součást toho morálního rozdílu.

Důvody *jus ad bellum*, kvůli kterým bylo zahájeno ozbrojené nepřátelství jako odpověď na závažné teroristické útoky, mohou vyvolat otázky o vhodnosti užití principů práva *jus in bello*. Dva z nich zde budeme podrobně analyzovat: za prvé, zda je možné být ve válce proti terorismu neutrální, a za druhé, zda ti, jež jsou odpovědní za teroristické útoky, mohou být bráni k odpovědnosti za smrt a ničení, jež přinese následující válka.

Právo států být neutrálním, neúčastnit se probíhajícího konfliktu, je odvěkým principem válečného práva. Ovšem některé události 20. století, zvláště vznik mezinárodních organizací, jako např. Spojených národů, zpochybnil tradiční principy nestranné, neutrální politiky a vedl k modifikaci pojmu neutrality či dokonce jeho zrušení. Některé státy se sice ozbrojených konfliktů přímo neúčastnily, ale evidentně vedly politiku ve prospěch jedné ze zúčastněných stran, třeba tím, že se připojily k sankcím proti straně, jež byla chápána jako agresor. Definice takových oficiálně neválčících (non-belligerent), nikoliv neutrálních států může pomoci při vysvětlování termínů, mezi které patří i termín „neutrální či neválčící mocnosti“ (neutral or non-belligerent powers). Tyto pojmy se začaly po r. 1945 objevovat v mezinárodních smlouvách týkajících se válečného práva, např. v třetí ženevské konvenci z r. 1949 (o zacházení s válečnými zajatci), v Dodatkovém protokolu I z r. 1977 (o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů) a dalších.

Co se týče Afghánistánu, sankce, jež byly iniciovány OSN v r. 1999 proti talibánskému režimu, byly zdůvodňovány právě jeho podporou terorismu a odmítnutím vydat Usámu bin Ládina. Jde o rezoluci Rady bezpečnosti 1267 z r. 1999 a další, zvláště rezoluci 1076 z r. 1996 a rezoluci 1193 z r. 1998, týkající se probíhajícího konfliktu v Afghánistánu. Tyto rezoluce vyzývaly státy, aby podnikly takové akce, jež by zamezily dodávkám zbraní a munice soupeřícím stranám a vybízely k akcím proti Talibánu.

Bezprostředně po útocích 11. září přijala Rada bezpečnosti rezoluce, jež stanovily, že všechny státy mají okamžitě podniknout rozsáhlé akce proti terorismu (rezoluce č. 1368 z 12. září 2001, rezoluce č. 1373 z 28. září 2001). Prezident George W. Bush šel 20. září ve svém projevu ke Kongresu ještě dále [2]:

„Každý stát, v jakékoli části světa, se teď musí rozhodnout. Buď je s námi, nebo je s teroristy. Od dnešního dne, každý stát, jenž poskytne útočiště teroristům bude pokládán za stát nepřátelský USA.“

Na závěr své řeči uvedl: *„Svoboda a strach, spravedlnost a krutost, byly vždy ve válce, a my dobře víme, že Bůh v jejich sporu není neutrální.“*

Je zřejmé, že prostor tradiční neutrality byl v rezoluci OSN skrytě (ve vystoupení amerického prezidenta otevřeně) při vedení války proti terorismu radikálně omezen. Je přirozené, že některé státy, včetně Íránu, vyhlásily, že „nejsou ani s Bushem, ani s bin Ládinem“, a řada států nebyla ochotna se přímo účastnit akcí, jež byly vedeny Spojenými státy. Válka v Afghánistánu jen potvrdila zkušenost získanou z předcházejících konfliktů, z války v Perském zálivu a z konfliktu v Kosovu. Pokud totiž ozbrojené síly plní usnesení OSN, potom skutečně nezbývá mnoho místa pro tradiční, tj. nestrannou, neutralitu, zvláště pokud – jako v případě al Kajdy – protivník (adversary) působí ve více zemích, po kterých Spojené národy žádají, aby proti nim podnikly účinná opatření.

Obecné rozhořčení, způsobené teroristickými útoky, ovlivňuje i uplatnění práva *jus in bello*, jehož důvodem – *jus ad bellum* – byl boj s terorismem. Často se argumentuje tím, že válku zahájili teroristé, proto jsou odpovědní za smrt i ničení, jež následuje. Avšak názor, jenž předpokládá, že jisté zvláštní okolnosti před zahájením válečného stavu (*jus ad bellum*) mohou anulovat právo *jus in bello* (právo platné za války) nemá oporu v zákoně. Existují důkazy, že po zahájení války v Afghánistánu takto smýšlelo v USA mnoho lidí. Americký ministr obrany Donald Rumsfeld tehdy řekl:

„My jsme tuto válku nezačali. Je proto pochopitelné, že odpovědnost za každou jednotlivou oběť, ať už se jedná o nevinné Afghánce, či nevinné Američany, nese al Kajda a Talibán [3].“

Další styčná plocha mezi právem *jus ad bellum* a *jus in bello* se vztahuje k principu úměrnosti (proportionality). Je to starý princip určující hranice použití síly. Jedním z jeho kritérií je poměr vojenské akce a způsobené škody. Použití síly musí být vyvážené, princip oko za oko, zub za zub je nesprávný. Je právně neospravedlnitelné, když se cílem vojenské operace stane zabití stejného počtu lidí, přičemž neexistuje ani náznak toho, že by tento cíl byl i cílem celé koalice.

Další hlavní důvod principu přiměřenosti (proportionality) se vztahuje k vedení probíhajícího nepřátelství. Lapidárně je tento princip vyjádřen v předpisu pozemního vojska FM 27-10 *The Law and Land Warfare* (1956, doplněn v r. 1976):

„Vedlejší ztráty na životech a majetku nesmí přesahovat konkrétní a přímé vojenské výhody, jež předpokládáme, že získáme.“

To je pravý význam „úměrnosti“, která je důležitým, i když skrytým principem *jus in bello*, a která není přímo spojena s právem *jus ad bellum*. Bohužel, tento princip je v ozbrojeném konfliktu uplatňován jen velmi obtížně. Může se omezovat – i když ne nezbytně – na použití sil ve stejném množství a stejné úrovni jako má protivník. Působí souběžně spolu s tzv. vojenskou nutností (*military necessity*), definovanou ve výše citovaném předpisu FM 27-10 *The Law and Land Warfare*, jako princip, který „ospravedlňuje ta opatření, jež nejsou zakázána mezinárodním právem a jež jsou nepostradatelná pro co nejrychlejší podrobení nepřítele“.

Princip úměrnosti je proto v jistém nesouladu – ne v rozporu – se současnou vojenskou doktrínou, která dává přednost zasazení velkého množství sil, aby bylo dosaženo rozhodujícího vítězství, rychle a při minimálním množství amerických ztrát.

Protiteroristické operace

Protiteroristické vojenské operace, včetně těch po 11. září, mají některé společné základní charakteristiky, značně vzdálené tradičním ozbrojeným konfliktům mezi státy (*armed inter-state conflicts*), které popisuje vojenské právo. Jde o šest následujících faktorů, jež souvisí s povahou protivníka (*the opposition*):

- Teroristické aktivity, ani protiteroristické operace, i když mají mezinárodní rozměr, nemusí mít formu ozbrojeného boje mezi státy. Obecně, teroristická hnutí jako taková, mají nestátní charakter. Ale i když jsou vojenské operace proti podobným hnutím vedeny mimo vlastní území státu, neznamená to nezbytně, že na ně lze automaticky uplatnit plný rozsah ustanovení týkající se ozbrojených konfliktů podle ženevských konvencí z r. 1949 a Dodatkového protokolu I o ochraně obětí války z r. 1977, při jehož ratifikaci v r. 1978 Británie oficiálně vyhlásila, že termín „ozbrojený konflikt“ se nevztahuje na obyčejné zločiny (*ordinary crimes*), včetně teroristických činů, ať už byly spáchány jednotlivci, či organizovanými skupinami.
- Předpokládá se, že protiteroristické operace mohou být vedeny ozbrojenými silami nejen na vlastním území státu, ale také – sice vzácně, ale přece – i proti vládě, jež sama teroristické akce řídí či teroristy podporuje. V obou případech se vojenské operace budou podobat spíše občanské válce než mezinárodnímu konfliktu. Budou zde používána pravidla válečného práva týkající se občanské války, ne mezinárodního konfliktu (i když i tady se v poslední době situace značně mění).
- V mnoha případech budou mít akce a činy teroristů takovou povahu, že na ně nebude možné aplikovat ani ta nejskromnější pravidla týkající se vedení ozbrojeného konfliktu, jenž neprobíhá mezi státy (*non-international armed conflict*). Základem těchto pravidel je tzv. „společný článek 3“ (*common Article 3*), jenž je společný všem ženevským konvencím z r. 1949. Bohužel, je v něm jen velmi málo o rozsahu případů, na něž ho lze aplikovat. Dalším zásadním dokumentem týkajícím se ozbrojených konfliktů, jež neprobíhají mezi státy, je Dodatečný protokol II z r. 1977 k ženevským úmluvám z r. 1949. Vychází se v něm z předpokladu, že probíhá konflikt mezi ozbrojenými silami státu a organizovanými ozbrojenými skupinami, jež mají společné velení a ovládají určitou část daného území, vedou jednotně řízené, koordinované vojenské operace. Protokol výslovně uvádí, že se nevztahuje na stavy tzv. vnitřního napětí a místních nepokojů, jako jsou pouliční bouře (*riots*) a izolované či sporadické výbuchy násilí.

- ❑ Protože teroristé berou jen malý ohled na mezinárodně dohodnutá pravidla, jež by jim ukládala jistou zdrženlivost, protiteroristické síly mají sklon chovat se stejně, především vzhledem k tomu, že nemohou očekávat žádnou reciprocitu. Také část veřejnosti, která je vystavena útokům, je ochotna přehlížet jejich porušování [4].
- ❑ Základním principem válečného práva je zásada, že by útoky měly být vedeny proti vojenským silám protivníka, ne proti civilistům. Tuto zásadu, kterou teroristé svými útoky proti civilnímu obyvatelstvu porušují, je jen velmi těžké během protiteroristických operací dodržovat, neboť „ozbrojené síly“ teroristických hnutí nelze tak snadno odlišit od civilistů.
- ❑ Někteří zajatí teroristé jen obtížně splňují kritéria válečných zajatců podle třetí ženevské konvence z r. 1949. Konkrétně nemohou prokázat, že „patří k jedné ze stran v konfliktu“, „mají v čele osobu odpovědnou za své podřízené“, „mají pevný rozeznávací znak viditelný na dálku (fixed distinctive sign)“, „nosí-li otevřeně zbraně“, a „vedou operace podle zvyků a pravidel válečného práva“. Přestože takové osoby nemají nárok na status válečného zajatce, mělo by s nimi být zacházeno humánně. Podrobněji se zajatci budeme zabývat dále v textu.

Těchto šest faktorů ukazuje i na problémy při aplikaci válečného práva v průběhu občanské války, kdy vlády pohlížejí na své protivníky (the opponent) jako na zločince, bez práva účastnit se ozbrojených operací. To také vysvětluje, proč se vlády zdráhají – navzdory určitému pokroku, jehož bylo v uplynulých desetiletích dosaženo – aplikovat celý rozsah mezinárodního válečného práva při vedení operací proti povstalcům a teroristům.

V USA i některých dalších státech se již přes pětadvacet let někteří lidé pokouší vypracovat základní rámec, jenž by spojil terorismus a válečné právo (laws-of-war framework). Takový rámec by stanovil určitá práva a povinnosti i stupeň morálního oprávnění určité skupiny uchýlit se k aktům násilí, přinejmenším proti vojenským cílům [5].

Americká administrativa má ovšem vůči takové revizi válečného práva zásadní námitky. Jednostranně by podporovala povstalce a teroristy tím, že by jim udělovala právní status, jež si nezaslouží. 29. ledna 1987 vysvětloval prezident Reagan, proč nedoporučuje, aby americký Senát schválil Dodatkový protokol I (1977) k ženevským konvencím z r. 1949. Podle něj by udělení statusu komatantů i tzv. nepravidelným silám (irregular forces) ohrožovalo civilisty, mezi kterými se teroristé či příslušníci zvláštních jednotek (irregulars) obvykle snaží ukrýt. Navíc by přijetí podobných opatření – podle vyjádření sboru náčelníků štábů (Joint Chiefs of Staff) – ohrožovalo i samotné americké vojáky. Teroristické organizace a jejich stoupenci by vynaložili značné úsilí, aby zlegalizovali své cíle a praktiky [6]. Je-li tato interpretace Dodatkového protokolu I (1977) k ženevským úmluvám pravdivá, či ne, může být předmětem debat, jež však jdou mimo rámec tohoto článku. Ovšem základ tvrzení prezidenta Reagana se od r. 1987 zásadně nezměnil. V řadě případů by mohlo být válečného práva zneužito, protože by do jisté míry teroristy právně uznávalo. Mohli jsme to vidět v afghánské krizi.

Je důležité v boji proti teroristům válečné právo dodržovat, i když je to obtížné. Zvláště jsou poučné ty příklady, kdy se omezení, která klade válečné právo, zachovat nepodařilo. Při vojenských operacích majících za cíl zastavit aktivity teroristů jsou tendence tato základní právní omezení nedodržovat. Máme mnoho příkladů, kdy bylo se zajatci špatně zacházeno a kdy byli i mučeni. V některých případech však reakce vlády či intervenujících sil jen přispěly k dalšímu nárůstu terorismu.

Příkladem, který ukazuje jak je důležité zachovávat právní omezení při protiteroristických opatřeních, je izraelská intervence v Libanonu v letech 1982-2000. Ukazuje také, jak je nebezpečné omezení válečného práva nedodržovat. Tento příklad má svým způsobem mnoho společného s intervencí v Afghánistánu v letech 2001-2002. Izraelská intervence do Libanonu byla odpovědí na neustávající arabské provokace, včetně 150 teroristických útoků, jež od června 1981 podnikla Organizace pro osvobození Palestiny (PLO), jež byla založena pro boj proti izraelským státním příslušníkům, Židům, nejen v Libanonu, ale i jinde ve světě, v Athénách, ve Vídni, Paříži a Londýně. Izrael tehdy vyhlásil, že pokud není Libanon schopen zabránit tomu, aby si v něm teroristé budovali tábory, cvičili se, dostávali peníze, musí se připravit na izraelská protiopatření. Bylo vytvořeno nárazníkové pásmo proti palestinským útokům na izraelská území. Intervence vyvolala útoky na uprchlické tábory v Sabře a Šatíle u Bejrútu, jež byly provedeny tamějšími izraelskými spojenci, libanonskými falangisty. I nejnižší odhady uvádějí několik set mrtvých, včetně žen a dětí. Ve světě se zdvihla silná vlna odporu proti tomuto vraždění, jež zasáhla i Izrael. Izraelské úřady sestavily vyšetřovací komisi. Ta došla k závěru, že přímou zodpovědnost za masakry mají falangisté, izraelské ozbrojené síly mají odpovědnost nepřímou. Také zacházení s osobami podezřelými z terorismu bylo kontroverzní. Izrael byl zásadně proti tomu, aby byl zadrženým udělen status válečného zajatce, protože – podle izraelského výkladu – to bylo neoprávněné. Zadržení byli „nepřátelští cizinci, protože patří k teroristickým silám či jsou s teroristickými organizacemi v úzkém kontaktu“. Avšak i když jim Izrael odmítl udělit status válečného zajatce, bylo oficiálně vyhlášeno, že zacházení se zajatci se bude řídit „humanitárními principy“ (humanitarian guidelines) podle čtvrté ženevské konvence z r. 1949 o ochraně civilních osob za války [7]. Zadržení (detainees) byli drženi ve špatných podmínkách, v nechvalně známých táborech, včetně tábora al Khaim, kontrolovaným sice Izraelci, ale založeným jiholibanonskou armádou, a táborem al Ansar, jenž byl přímo řízen izraelskou armádou (tzv. izraelskými obrannými silami). Po celou dobu byla izraelská přítomnost v Libanonu kritizována jak ve světě, tak v samotném Izraeli. Vše skončilo jednostranným izraelským stažením v květnu 2000.

Většina protiteroristických operací probíhá obvykle na vlastním území státu, je jeho vnitřní záležitostí, akce probíhají v rámci určitých právních a praktických omezení. Teroristické kampaně bývají zastaveny rozvážnou a trpělivou policejní prací, často jen s omezenou vojenskou asistencí, ne díky rozsáhlým vojenským operacím, příkladem mohou být operace proti tzv. frakcím Rudé armády v Německu a Rudým brigádám v Itálii v sedmdesátých letech. V koloniálním kontextu jsou příkladem úspěšného dlouhodobého a trpělivého boje proti „komunistickým teroristům“, operace britské armády a policie v Malajsku po r. 1948. Na Západě, pokud protivník ukázal, že alespoň minimálně respektuje etická a právní omezení, zasazené ozbrojené síly vždy zachovávaly základní principy válečného práva. To lze demonstrovat na příkladu války v Perském zálivu v r. 1991. Irák, který špatně zacházel se zajatci a záměrně ničil životní prostředí, musil být několikrát důrazně varován, aby se neodvážil použít chemické a biologické zbraně, respektive aby se ani neopovážil vést teroristické útoky. Koalice vedená Spojenými státy v principu dodržovala válečné právo ne kvůli reciprocitě, ale bylo to důležité pro udržení vnitřní disciplíny, pro získání a udržení domácí i mezinárodní podpory. Podobné závěry můžeme odvodit i z války v Kosovu v r. 1999. Reciprocita není jediným důvodem pro dodržování válečného práva.

Americké ozbrojené síly dávají jasně najevo, že hodlají dodržovat válečné právo i v těch případech, kdy se situace v jistém ohledu liší od klasického modelu války mezi státy. Tento

princip je kodifikován ve Stálých pravidlech zasazení (Standing Rules of Engagement), jež vydal americký sbor náčelníků štábů (Joint Chiefs of Staff) 15. ledna 2000 [8]:

„Ozbrojené síly Spojených států se budou řídit válečným právem v průběhu všech vojenských operací, zahrnující ozbrojený konflikt, bez ohledu na to, jak jej bude mezinárodní právo charakterizovat, a budou zachovávat jeho principy a ducha i během dalších operací.“

Vývoj pokročilé techniky umožnil vznik vysoce přesných zbraní s velkou rozlišovací schopností. Co se týče volby cílů, je možné použít zejména letectvo tak, aby to odpovídalo válečnému právu. Jde o historický mezník ve vedení války, ale jeho dosah zejména při boji proti terorismu nesmíme přeceňovat. Ani zasazení vysoce přesných zbraní nedává stoprocentní jistotu, že nebudou zasaženi nevinní. Tyto zbraně lze využít na nepohyblivé cíle, jako třeba budovy, zatímco pohyblivé cíle mohou být zamaskovány, např. tanky. Oběti mezi civilním obyvatelstvem budou stále, ať už kvůli tomu, že se bude útočit na cíle dvojího užití (dual-use targets), či vzhledem blízkosti vojenských cílů a civilistů, nebo kvůli nesprávným zpravodajským informacím, lidským a technickým chybám. I bezohlednost a zášť mohou vést k útokům na nesprávná místa a osoby. Dalším neméně závažným problémem je skutečnost, že se nezúčastněnému pozorovateli může zdát, že pro Američany mají životy Iráčanů, Srbů či Afghánců menší cenu než životy téměř nezranitelných posádek amerických letadel. I to může motivovat teroristické útoky.

Tak jako v jiných válkách, i v ve válce proti terorismu, musíme válečné právo dodržovat. Zaručuje nám to podporu veřejnosti, teroristé nemohou propagandisticky využít své utrpení, pomáhá to udržovat disciplínu a profesionální standard protiteroristických sil. Vylatí se dodržovat válečné právo jak ve velkých konfliktech, tak drobných střetnutích, jež nejsou uvedeny v základních mezinárodních dohodách. Je důležité dodržovat válečné právo bez ohledu na to, zda existuje reciprocita jeho dodržování všemi stranami účastnicími se konfliktu. Není ovšem realistické očekávat, že dodržování válečného práva dá vzniknout takovém druhu války, v níž bude eliminováno utrpení a smrt civilního obyvatelstva.

Afghánistán

Války jsou v Afghánistánu vedeny po celá staletí zcela odlišným způsobem, než stanoví válečné právo. Jde o války s rysy válek občanských, tradičně je dodržováno jen několik málo pravidel. Občanské války, jež jsou v Afghánistánu nepřetržitě vedeny již od 19. století, stírají rozdíl mezi vojáky a civilisty. Ale právě dodržování rozdílu mezi vojáky a civilisty je tím hlavním zákonem válečného práva. Navíc některé místní zvyky, např. zabíjení zajatců a rabování, jsou přímo v protikladu k zavedeným principům válečného práva. I další afghánské zvyky jsou jiné než pravidla válečného práva, nicméně přímo je nenarušují. Jde například o zavedenou praxi, kdy vojáci poražené strany raději vstupují do armády vítěze, než aby se stali zajatci. Někdy jejich chování mezinárodním normám odpovídá, např. v průběhu války proti sovětské intervenci bylo povoleno Mezinárodnímu výboru červeného kříže (ICRC - International Committee of the Red Cross) navštěvovat zajatce, i když snaha vyhovět jeho požadavkům byla limitována.

Válka v Afghánistánu – v podstatě šlo válku mezi Talibánem a Severní aliancí – probíhala před 11. zářím již několik let. Obě soupeřící strany byly mezinárodním společenstvím opakovane vyzývány, aby dodržovaly pravidla mezinárodního humanitárního práva. Rezoluce Rady bezpečnosti č. 1193 z 28. srpna 1998 mezi jiným vyhlášovala, že

„... všechny strany konfliktu musí vyhovět svým závazkům plynoucím z mezinárodního humanitárního práva, zvláště ženevské konvence z 12. srpna 1949, a ty osoby, jež spáchají nebo nařídí spáchat čin, jenž je hrubým porušením této konvence, budou za to odpovědní“.

Výraz „hrubé porušení“ (grave breaches) ukazuje, že Rada bezpečnosti pokládá všechna pravidla ženevských úmluv z r. 1949 za proveditelná, ne jen společný článek 3 (common Article 3), zabývající se občanskou válkou. Tři roky předtím se OSN, USA i ostatní velmoci přímo angažovaly v afghánském konfliktu, proto dobře ví, že válečné právo lze aplikovat i v Afghánistánu.

Po 11. září 2001, kdy bylo zřejmé, že hrozí propuknutí konfliktu mezi Talibánem a Severní koalicí, Mezinárodní výbor červeného kříže v souladu se zavedenou praxí rozeslal několika vládám osobní poselství, ve kterém jim připomínal jejich povinnosti plynoucí z mezinárodního humanitárního práva. Naneštěstí v tomto poselství byly nevhodné zmínky o jaderných zbraních, které vyvolaly značnou nevoli a odmítnutí. Muselo být rozesláno opravené poselství. V poselství z 28. září 2001 zaslaném vládám Velké Británie a USA stálo, že „použití jaderných zbraní je neslučitelné s mezinárodním humanitárním právem“. Taková slova ale ve válečném právu nejsou, výrok byl vypuštěn a nová verze byla vládám zaslána 6. října. Následně Mezinárodní výbor Červeného kříže vydal veřejné prohlášení, v němž vyzýval jak Talibán, Severní alianci i mezinárodní koalici vedenou Spojenými státy, aby bylo respektováno válečné právo, a zároveň oznamoval, že Červený kříž bude v Afghánistánu vyvíjet celou řadu nejrůznějších aktivit.

Stejně jako v období sovětské intervence 1979–89, lze válku v Afghánistánu (od 7. října do současnosti) nazvat jako „mezinárodní občanskou válku“ (international civil war). Není to oficiální právní termín, ale nejlépe ukazuje, že na tento konflikt lze v různých fázích aplikovat jak pravidla mezinárodní, tak i občanské války.

Po formálně právní stránce je hlavním zákonem – jenž se vztahuje po říjnu 2001 na strany konfliktu v Afghánistánu – čtvrtá haagská konvence o zákonech a pravidlech pozemní války z r. 1907, protože v podstatě získala status obyčejového práva, které zavazuje všechny státy, ať už konvenci podepsaly, či ne. Afghánistán i hlavní členové mezinárodní koalice jsou smluvními stranami následujících dohod:

- ☐ ženevského protokolu z r. 1925 o zákazu užívat ve válce dusivých, otravných nebo podobných plynů a bakteriologických prostředků,
- ☐ úmluvy (konvence) o zabránění a trestání zločinů genocidy z r. 1948,
- ☐ všech čtyř ženevských konvencí z r. 1949 (o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli; o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři; o zacházení s válečnými zajatci; o ochraně civilních osob za války).

Některé zúčastněné státy sice podepsaly i další dohody, nicméně výše uvedené smlouvy představují základní rámec, v němž lze uvažovat o aplikaci válečného práva v tomto konfliktu. Navíc užívané mezinárodní právo (customary international law) chápe tyto smlouvy, včetně určitých ustanovení Dodatkového protokolu I z r. 1977, jako východisko a základ všech vztahů mezi státy.

Co se týče prvků občanské války, jež s sebou nese válka v Afghánistánu, vztahují se na ně některá z ustanovení výše uvedených dohod, samozřejmě, že ne všechny. Haagská konvence o pozemní válce z r. 1907 (čtvrtá haagská konvence) uvádí, že uzavřené dohody a pravidla se vztahují pouze na válku mezi státy, naproti tomu ženevský protokol z r. 1925 nelze for-

málně aplikovat na civilní válku. Konvenci o genocidě z r. 1948 lze použít jak při vnitřních konfliktech, tak mezinárodně. Společný článek 3 (common Article 3) ženevských konvencí z r. 1949 uvádí jistá minimální opatření pro humánní zacházení s těmi, kdo se aktivně probíhajícího konfliktu neúčastní, a je možné ho uplatnit i ve vnitřních ozbrojených konfliktech (non-international armed conflicts).

Od samého počátku operace *Trvalá svoboda* měly spojenecké síly problémy s realizací válečného práva. Konfliktu se účastnily desítky afghánských jednotek, kterým veleli místní velitelé (warlords). Jednotky neměly pevnou organizaci, řízení a velení. To vše situaci komplikovalo. Jednou z těchto skupin byla i al Kajda, jež v zahraničí provedla anebo podporovala řadu kriminálních operací. Mezi praktické problémy, které stály před koalicí, patřilo:

- ☐ při vedení operací nutnost pečlivého rozlišení mezi vojáky a civilisty,
- ☐ možnost, že protivník bude špatně zacházet se zajatci z jednotek koalice nebo je popraví,
- ☐ fakt, že se nepřátelské osoby (enemy personnel) odmítnou vzdát a odevzdat zbraně, čímž ztratí nárok na status válečného zajatce (PoW Status),
- ☐ udržování zákona a pořádku v osvobozených městech (zamezení drancování a zabíjení jako aktu pomsty),
- ☐ jak donutit síly Severní aliance, aby dodržovaly alespoň základní normy válečného práva,
- ☐ pomoc (asistence) při humanitárních a záchranných operacích.

Aktivní účast médií v tomto konfliktu zaručovala, že se všem problémům dostane široké publicity. Reportéři byli blízko fronty, někdy i překračovali první linii, na které se bojovalo. Jak se situace vyvíjela, neustále vysílali reportáže a pořizovali velmi kvalitní fotografie. Na konci ledna 2002 bylo více mrtvých novinářů než padlých vojáků koalice, kteří nebyli afghánského původu (non-Afghanistan coalition military personnel). V období od října do prosince 2001 zahynulo osm reportérů, více jich padlo za obětí banditům než při vlastních vojenských operacích. Potvrdilo se to, co známe z válek moderní doby: tisk hraje důležitou úlohu při všem, co se vztahuje k válečnému právu.

Jedním z takových problémů, jenž se ve všech fázích války v Afghánistánu vztahoval k válečnému právu, byla humanitární pomoc (humanitarian relief). Ta je problémem všech současných válek. Potřeba humanitární pomoci vyvstává zákonitě při vedení protiteroristických operací ve státech, který má slabou správu, respektive se zcela rozpadá. V takovém státě jsou ty nejlepší podmínky pro teroristická hnutí, která vznikají zároveň s velkou lidskou bídou. Skutečnost, že je vedena válka proti teroristům, by neměla poskytování humanitární pomoci zásadním způsobem ovlivňovat, snad jen metody jejího poskytování (např. mohou být přepadány pozemní konvoje). Závazek, který stanoví, že strany účastníci se ozbrojeného konfliktu mají za povinnost pomáhat při humanitárních operacích, je zakotven ve čtvrté ženevské konvenci z r. 1949, o civilistech [9].

Ukázalo se, že otázka humanitární pomoci je obzvláště důležitá právě v Afghánistánu. Při vyhlášení operace *Trvalá svoboda* prezident Bush uvedl:

„Když útočíme na vojenské cíle, také shazujeme potraviny, léky, zásoby pro trpící afghánské ženy a děti [10].“

Souběžně s probíhajícími nálety Američané shazovali velké množství materiální pomoci. Mezi USA a různými humanitárními organizacemi však existovalo napětí, protože jejich

členové byli proti bombardování a pochybovali o hodnotě shazované pomoci. Také se cítili při poskytování humanitární pomoci probíhajícími vojenskými operacemi ohrožováni sami. Nadcházející zima potřebu humanitární pomoci zvýšila. Ani pád talibánského režimu začátkem prosince 2001 a jeho nahrazení dočasnou vládou nezvýšil bezpečnost dopravy humanitární pomoci po pozemních komunikacích (land routes).

Bombardování

Antiteroristický charakter koaličních operací v Afghánistánu ovlivnil dvě věci, jimiž se válečné právo zvláště zabývá: bombardování a zacházení se zajatci.

Že volba cílů v Afghánistánu byla nadměru pečlivá, to bylo již mnohokrát zdůrazňováno. Předseda sboru náčelníků štábů gen. Richard B. Myers uvedl:

„Poslední věcí, kterou si přejeme, jsou civilní oběti. Každý vojenský cíl volíme velmi pečlivě. Volíme zbraně úměrné cíli. Naším záměrem je za prvé zničit cíl, za druhé vyhnout se vedlejším ztrátám (collateral damage), zasažení civilní infrastruktury a civilního obyvatelstva [11].“

Americké bombardování Afghánistánu vzbudilo velkou mezinárodní pozornost, zvláště co se týče civilních obětí a škod. Při bombardování v říjnu 2001 bylo v Kábulu zasaženo skladiště Mezinárodního červeného kříže. Podle tiskových zpráv při bombardování Kama Ado a okolních vesnic (nedaleko od komplexu Tora Bora) 1. a 2. prosince zahynulo přes sto vesničanů. V několika případech vedlo bombardování i ke ztrátám mezi koaličními silami. I když se na takové případy válečné právo nevztahuje, a ani to není ve válečných konfliktech neobvyklé, dokazuje to, že bombardování má ještě velmi daleko k naprosté přesnosti.

Je obtížné spolehlivě odhadnout celkový počet civilních obětí bombardování v Afghánistánu. Ani ve válce v Perském zálivu v r. 1991, ani ve válce v Kosovu v r. 1999, neposkytoval Pentagon tyto údaje příliš ochotně. Podle vyhlášení Talibánu byl počet obětí v polovině prosince přes tři a půl tisíce, ale jsou důvody o tomto čísle pochybovat.

V reakci na prohlášení Talibánu ministr obrany Donald Rumsfeld v interview 8. ledna 2002 uvedl:

„... pravděpodobně nikdy ve světové historii neexistuje konflikt, jenž by byl veden tak opatrně, s takovou pečlivostí a starostí, s tak minimálními vedlejšími ztrátami na budovách a infrastruktuře, s tak malým počtem civilních obětí [12].“

Ale i kdyby počet obětí uváděný Talibánem byl přehnaný, bombardování přineslo smrt řadě civilních osob a tisíce lidí musely opustit své domovy. Bude muset být vynaloženo ještě mnoho práce, aby byly tyto lidské i materiální škody napraveny.

Z právního pohledu, lidské oběti *per se* (samy o sobě), bez dalších okolností, nemusí vždy představovat porušení válečného práva. Vzhledem k výše uvedeným americkým prohlášením se můžeme domnívat, že tyto oběti byly nezamýšlené, náhodné. Některé byly důsledkem různých chyb, jiným nebylo možné se vyhnout, byly to tzv. kolaterální škody. Jednou z příčin, jež způsobila lidské oběti, byla skutečnost, že ještě od dob sovětské intervence měl Talibán ukryty zbraně a vojenský materiál uprostřed hustě obydlených měst, mezi civilisty, kteří takto byli vystaveni nebezpečí leteckých úderů. Cíle sice byly voleny velmi pečlivě, je ale otázkou, zda bylo uděláno opravdu vše, aby se snížil počet civilních obětí a škod. Tyto civilní oběti a škody neznamenají porušení válečného práva, avšak negativní reakce veřejnosti může ohrozit věc, za kterou koalice bojuje.

Spojené státy jsou zvláště citlivé na nařčení, že nebyly rozlišovány cíle. Rumsfeld obvinil představitele Talibánu i al Kajdy, že jednak tyto ztráty a škody způsobili sami, jednak že údaje falšují:

„Používají mešity jako řídicí a velící stanoviště, pro sklady munice, což pochopitelně neukazují novinářům. Těm ukazují jen ženy a děti, když skončí bombardování [13].“

Je jen těžko určit, co je pravda, a co není. Zastavil ohled na civilní oběti americké bombardování? Tempo náletů se opravdu zvolnilo, ale na druhé straně se tak zvýšilo ohrožení lidí, kteří je prováděli. Bombardování některých důležitých cílů bylo zrušeno, vzhledem k nebezpečí možných civilních ztrát. Vznikl i spor mezi druhy ozbrojených sil, zvláště pozemní vojsko tvrdilo, že jeho operace mají mít přednost.

Byly vedeny spory o použití tzv. kazetových pum (cluster bombs). Jsou to v podstatě kontejnery obsahující velký počet submunice, např. kuličkové pumy s vysokým tříštivým účinkem. Kazeta se v určitém bodě její dráhy otevře a je z ní vymetena obsažená submunice, jež se rozptýlí nad daným územím. Submunice se samoaktivuje po určité době, či se aktivuje nárazem. Užití kazetových pum může vážně ohrozit civilní osoby. Opravdový problém nastává, když kazetová puma selže. Je to podobné jako u pozemních protipěchotních min, které mohou zabít lidi ještě dlouho po ukončení konfliktu. Takové případy hlásí z Kosova organizace zabývající se lidskými právy (např. Human Rights Watch). Naproti tomu podle zpráv z Afghánistánu bylo právě zasazení kazetových pum velmi efektivní. Nelze říci, že kazetové pumy jsou nelegální *per se*, ale jako takové vyvolávají otázku, zda je jejich užití skutečně slučitelné s válečným právem. V současnosti je obecně vyvíjen nátlak, aby se buď přestalo s jejich užíváním, či aby byly alespoň zvýšeny záruky proti jejich náhodnému výbuchu.

Druhý bod se týká bombardování při operacích proti Talibánu a příslušníkům al Kajdy po pádu talibánského režimu začátkem prosince 2001. V předcházející fázi bylo bombardování používáno na podporu operací Severní aliance, při dobývání měst obsazených Talibánem. Když bylo tohoto cíle dosaženo, bombardování bylo zaměřeno proti zbytkům jednotek Talibánu a al Kajdy a jejím velitelům. Ve světovém tisku proběhly zmínky o několika incidentech, ale v žádné z nich se nepsalo nic o mrtvých. Články se soustřeďovaly na obtíže při rozlišování mezi civilisty a ozbrojenými bojovníky. Byla položena otázka, jež se v širším smyslu dotýká veškerého boje proti terorismu: Do jaké míry je bombardování vhodné, za situace, kdy většina území je pod kontrolou vlády, jež bojuje proti teroristům? Do jaké míry mají iniciativu převzít policejní a vojenské jednotky, jejichž zasazení pravděpodobně způsobí méně civilních škod než bombardování?

Jedním z dlouhodobě zakázaných způsobů vedení války je použití plynu a bakteriologických zbraní. USA opakovaně prohlašují, že mají důkazy o tom, že al Kajda připravuje teroristické útoky právě za použití těchto zbraní. V minulosti nastaly situace, kdy byl činěn nátlak, aby USA plyn použily. Když v r. 1975 USA ratifikovaly ženevský protokol z r. 1925 o zákazu užívat ve válce dusivých, otravných nebo podobných plynů a bakteriologických prostředků, dávaly jasně na srozuměnou, že použití určitého druhu látek (např. herbicidů) či slzného plynu při potlačování pouličních nepokojů není narušením tohoto ženevského protokolu.

Začátkem prosince 2001 se na tiskové konferenci novináři zeptali amerického ministra obrany Donalda Rumsfelda, zda USA použijí proti příslušníkům Talibánu a al Kajdy, kteří se skrývají v jeskyních, bojový plyn. Jeho odpověď takové použití plynu přímo nepopřela:

„V Mazaru byli bojovníci přinuceni vyjít ven, až když byl tunel a posléze celý komplex zatopen. Konečně vyšli poslední bojovníci al Kajdy ven. Myslím, že se udělalo vše, co udělat šlo. Pokud se snad tito lidé nevzdají, nemáme jinou volbu [14].“

Zajatci

Od konce listopadu 2001 se stávala otázka zajatců z války proti teroru hlavním mezinárodním problémem. V Pentagonu (ne nezbytně na politické úrovni) bylo již od počátku konfliktu jasné, že otázka zajatců bude velmi složitá. V nepublikovaném dokumentu z 21. září 2001, jenž byl šířen v rámci právního odboru vzdušných sil, stálo, že se s teroristy má zacházet jako s „nezákonnými kombatanty“ (unlawful combatants), že je „velmi nepravděpodobné že zajatí teroristé budou mít nárok na status válečného zajatce podle ženevských konvencí“, ale že „je v zájmu USA, aby zachovávaly principy válečného práva na základě principu reciprocit zacházení se zajatými osobami“. Co se týče zacházení v zajetí:

„... jestliže je terorista zajat, musí s ním pracovníci sektoru obrany zacházet podle principů v duchu válečného práva (Law of Armed Conflict) Osoba podezřelá z terorismu, zajatá příslušníky americké armády, bude požívat ochrany, ale nebude mít status válečného zajatce [15].“

Z počátku se pozornost mezinárodní veřejnosti soustředila na jednu událost: zabití velkého množství zajatců, příslušníků Talibánu a al Kajdy, při potlačení povstání v pevnosti Quala-e Jhangi, poblíž Mazar-e Sharif, 25. listopadu až 1. prosince 2001. I předtím, než byli zajati u Kunduzu, na podzim někdy 23. – 24. listopadu, bylo patrné, že kapitulace a zajetí neafghánských bojovníků, kteří válčili po boku Talibánu, bude nesmírně obtížné. Bylo evidentní, že nikdo nevěděl, jak s vězni zacházet, přestože řada z nich byla velmi nebezpečná. Přesný sled událostí, jež vedly k povstání není znám, ale zdá se, že mezi ně patřilo: (1) zajetí fanatických bojovníků, pro něž kapitulace byla nepřijatelná; (2) zařízení, jež mělo sloužit pro přijetí, ubytování a výslech zajatců byla vytvářena *ad hoc*, bez plánu; (3) řada zajatců neodevzdala své zbraně, ukryla je pod šaty, a tak nesplňovala status válečného zajatce; (4) zajatci byli drženi na místě, poblíž kterého byla velká skladiště zbraní, ke kterým posléze získali přístup; (5) podle některých zpráv se zajatci obávali, že budou všichni popraveni, takže neměli nic, co by mohli vzpourou ztratit.

Když se na tiskové konferenci Rumsfelda zeptali, zda potlačení vzpoury v Mazar-er Sharifu bylo „úměrné“ (proportionate), ministr obrany byl vyveden z míry:

„Slova – ‚úměrnost‘, ‚úměrný‘ – jsou zajímavá. Nevím, za je vhodné je používat, a ani, zda bych to dokázal definovat. Lze říci – ale já bych to raději neřikal – /smích/ – lze říci, že rychlé a tvrdé potlačení vězeňské vzpoury v jednom místě odradí podobné vzpoury, útek a zabíjení v jiných místech. Možná tomu tak je. Může to snad také přesvědčit ty, jež mají u sebe zbraně a zabíjejí jeden druhého, i jiné lidi, aby s tím přestali Vaše otázka je pro mne příliš těžká, skutečně nevím, co slovo ‚úměrný‘ znamená [16].“

Vzpoura v pevnosti Quala-e Jhangi byl zoufalý čin, ve kterém zahynulo nejen mnoho vězňů, ale také řada příslušníků jednotek Severní aliance, kteří měli pevnost střežit. Na potlačení povstání byly použity americké bombardéry a ostřelovači britských speciálních sil, takže se veřejná diskuze v Británii, ale i jinde, točila kolem problému, nebyla-li tato použitá síla zbytečně velká (excessive). Pokud ale situace byla opravdu tak zoufalá a nebezpečná, jak naznačovaly přicházející zprávy, nasazení takové síly by nemělo nikoho překvapit. Veřejná diskuze by se měla spíše zaměřovat na to, jak jsou vězni přejímáni a jak je s nimi zacházeno. Tyto události vynesly do popředí otázku, zda Spojené státy, a zvláště Severní aliance, mají vůbec nějaká pravidla, jak zacházet s vězni, včetně vězňů z řad těch, co přišli do Afghánistánu ze zahraničí (foreign fighters). Skutečnou příčinou povstání byl zřejmě fakt, že nebylo vyřešeno, jak se zajatci zacházet a že se jim nepodařilo odebrat všechny zbraně.

Zprávy z jiných míst Afghánistánu vypovídají o špatném zacházení se zajatci, o jejich úmrtí, což dokazuje, že přístup k Severní alianci k zajatcům byl od počátku chybný. Existuje řada svědectví o jejich bití. Mezinárodní červený kříž hlásil, že ze sedmi tisíc bojovníků, které Spojené státy zajaly a předaly afghánským spojencům, jsou zaregistrovány jen čtyři tisíce. Je ovšem sporné mají-li Spojené státy a jejich spojenci vůbec nějaký vliv na Severní alianci ve věcech, jako je třeba zacházení se zajatci. Názory o tom se různí.

Otázka zacházení se zajatými bojovníky al Kajdy v Afghánistánu (jež by mělo být jiné než zacházení se zajatými příslušníky Talibánu), zahrnuje širší problém: mají či nemají být tito bojovníci pokládáni za komatanty, tj. příslušníky pravidelných nebo nepravidelných ozbrojených sil, jejichž status je právně vymezen, a kteří – upadnou-li do zajetí – mají nárok na postavení válečných zajatců? Klíčovým prvkem je zde vztah bojovníka k jedné ze stran konfliktu, jeho oprávnění účastnit se přímo válečných akcí (hostilities).

Skuteční komatanti (lawful combatants) jsou příslušníky buď státem organizovaných ozbrojených sil, včetně domobrany, milicí, různých dobrovolných jednotek (volunteer corps), nebo jednotek jiné, obecně uznávané strany, jež se účastní konfliktu. Mohou zahrnovat i příslušníky hnutí odporu, kteří se hlásí k jedné ze stran konfliktu, za předpokladu, že splňují určitá kritéria: (a) musí podléhat určitému odpovědnému systému velení, (b) nosit určité jednotné označení, (c) zbraně nesmí ukrývat, ale otevřeně je nosit, (d) vést boj podle mezinárodního válečného práva.

Příslušníci pravidelných ozbrojených sil, kteří taková kritéria splňují, jsou skutečnými komatanty (lawful combatants), i když režim, jemuž slouží, není uznáván jako zákonný, legální. Tito komatanti mají nárok na status válečného zajatce, tak jak je popsán ve třetí ženevské konvenci o válečných zajatcích. Komatanti nemohou být trestáni za to, že se účastnili ozbrojeného nepřátelství, ale jen za porušování mezinárodního práva, včetně válečného práva, pokud se ho dopustili.

Jaký je ale status osob, které se tak či onak účastní ozbrojeného nepřátelství a výše uvedená kritéria nesplňují? Od konce druhé světové války byl tento problém řešen několikrát. Pro takového bojovníky byl např. navrhován termín „bojovník bez právní ochrany“ (unprivileged belligerent). Pokud by bojovník nesplňoval jen jedno z kritérií komatanta, pak by nárok na status válečného zajatce měl. Na takový status by neměli nárok všichni. Profesor Levie, jenž o postavení válečných zajatců napsal několik knih, míní, že i ti, kteří mají jinou státní příslušnost než státu, v jehož armádě bojují, jsou oprávněni pro udělení statusu válečného zajatce, ovšem má pochybnosti o tom, zda tento status patří i vyzvědačům a záškodníkům, pokud nejednají otevřeně a nenosí uniformu [17].

V současných amerických vojenských předpisech jsou pro bojovníky, kteří nejsou příslušníky pravidelných ozbrojených sil jedné ze stran konfliktu (party to the conflict) – a tak nemají právo účastnit se boje proti druhé straně – užívány dva téměř identické výrazy: „nezákonný komatant“ (unlawful combatants) a „nelegální komatant“ (illegal combatants). Takoví komatanti mohou být za přímou účast v ozbrojeném nepřátelství i za jiné aktivity s konfliktem spojené trestně stíháni a nemají oprávnění na status válečného zajatce. Nicméně přesto neztrácejí nárok na dodržení jistých základních práv při svém zadržení a na určité právní řízení [18].

Rozdíl mezi skutečnými a nelegálními komatanty je důležitý. Článek 5 první části třetí ženevské konvence z r. 1949 říká, že v případě pochybností má být s vězni zacházeno jako s válečnými zajatci, „dokud jejich postavení nebude určeno příslušným soudem“. Termín

„příslušný soud“ není upřesněn, je specifikován až v Dodatkovém protokolu I z r. 1977, článek 45. Článek sice obsahuje určitá konkrétní ustanovení, nicméně ponechává volný prostor pro jejich výklad. Nevylučuje, že určitá opatření mohou být přijata i po skončení soudního procesu, či že proces může být ve státním zájmu veden jako tajný (*in camera*).

Předpisy americké armády ustanovení článku 5 nepopírají. Zmiňovaná právní příručka stanoví jednoznačně:

„Když existují pochyby, jsou zajaté nepřátelské osoby (captured enemy personnel) oprávněny požívat status válečného zajatce (PW status) a musí být svolán soud podle článku 5.“

Skutečnost, že na určité vězně je pohlíženo jako na „nezákonné kombatanity“, že svolaný soud jim nepřizná status válečného zajatce neznámá, že nemají vůbec žádná práva. Ať už mají či nemají takový status, měli by mít alespoň určité základní garance, jež mají váleční zajatci. Navíc článek 75 Dodatkového protokolu I z roku 1975 uvádí základní záruky, jež mají být poskytnuty těm, kteří nejsou chráněni jinými ustanoveními. Tady je třeba zdůraznit, že jakýkoli stát, pokud chce v mezinárodních vztazích jednat v souladu s mezinárodním právem, i když sám není signatářem dodatkových protokolů z r. 1977 – a není jím ani USA, ani Afghánistán – musí brát pravidla uvedená v čl. 75 vážně a dodržovat je jako minimální standard zvláště proto, že na tato pravidla je obecně pohlíženo jako na tzv. obyčejové právo (*customary law*). Čl. 75 patří mezi články Dodatkového protokolu I z r. 1977, na něž se ve Spojených státech nahlíží jako na obyčejové mezinárodní právo, jež je závazné pro všechny státy.

Velká Británie má dlouholetou zkušenost s bojem proti terorismu v Severním Irsku, což vytváří důležitý precedent pro aplikaci mezinárodního práva na postavení válečných zajatců, jejichž status válečného zajatce je popírán. Británie odmítá tvrzení, že by se v Severním Irsku jednalo o konflikt, a nechce udělit status válečného zajatce zadrženým podezřelým osobám, i osobám usvědčeným z terorismu, nicméně při zacházení se zajatci dodržuje dané mezinárodní standardy. Zpráva britské vyšetřovací komise z r. 1972 vedla k závěrům, jež jsou zajímavým příkladem širší platnosti mezinárodních právních standardů, které se vztahují i na vnitřní konflikty, včetně některých hlavních ustanovení všech čtyř ženevských konvencí z r. 1949 [19].

V průběhu války ve Vietnamu v letech 1967–68 byly vydány směrnice, které zařadily příslušníky hlavních i pomocných sil vietkongu, včetně příslušníků nepravidelných jednotek, mezi osoby, jimž přísluší status válečných zajatců. Status jim byl udělen navzdory pochybnostem, zda skutečně splňují podmínky stanovené v čl. 4 (váleční zajatci) třetí ženevské konvence z r. 1949.

Existovala ovšem jedna výjimka týkající se právě terorismu: příslušníci nepravidelných jednotek vietkongu (Viet Cong irregulars) měli nárok na status válečných zajatců jen tehdy, byli-li zajati v boji, jako „bojující strana se zbraní v ruce“, nikoliv byli-li zajati, když prováděli špionáž či sabotážní akce. Nařízení obsahovalo i ustanovení o zřízení tribunálu podle článku 5 k rozhodnutí sporných případů, zda jednotliví vězňové jsou oprávněni získat status válečného zajatce. Pokud takové oprávnění nezískali, byli předáni jihovietnamským úřadům.

Americká politika ohledně zajatců v Afghánistánu ponechávala z počátku jen velmi málo místa pro zásady ochrany podle válečného práva. O vězních se mluvilo jako o „zadržených v boji“ (*battlefield detainees*) nebo o „nezákonných kombatantech“ (*unlawful combatants*). Spojené státy jevily značnou neochotu udělit příslušníkům al Kajdy či Talibánu postavení válečných zajatců. Když se 11. ledna 2002 zástupci Mezinárodního červeného kříže zeptali,

zda budou mít k vězňům drženým na americké základně Guantanamo na Kubě přístup, ministr obrany Rumsfeld odpověděl:

„Právě probíhá proces roztřídování vězňů, podle toho, jak budou zařazeni, budeme se k nim chovat. Nebude s nimi zacházeno jako s válečnými zajatci, protože to nejsou zajatci, ale nezákonní kombatanți (unlawful combatants). Jak tomu rozumím já, nemají formální nárok na ochranu podle ženevských konvencí. Budeme s nimi jednat – alespoň ve většině případů, pokud to bude možné – způsobem, jenž je s ženevskými konvencemi slučitelný, a to je také přesně to, co děláme [20].“

Toto tvrzení bylo nesprávné, podle třetí ženevské konvence v případech, kdy existují pochybnosti, mají zajatci nárok, aby podle článku 5 určil jejich postavení soud. Ve svém dalším prohlášení z 22. ledna to Rumsfeld v podstatě přiznal: *„Podle ženevských konvencí má i nezákonný kombatanť nárok na lidské zacházení [21].“*

V každém případě byla 18. ledna povolena stálá přítomnost Mezinárodního červeného kříže na Guantanamo a jeho pracovníci začali zadržené vyslýchat. Dne 7. února Bílý dům vyhlásil, že se třetí ženevská konvence vztahuje na příslušníky Talibánu, ale nevztahuje se na příslušníky al Kajdy. I když žádná z těchto skupin vězňů neměla nárok na řádný status válečných zajatců, Bílý dům jim záruky slušného zacházení dal.

Proč se však Spojené státy z počátku zdráhaly udělit zadrženým v Afghánistánu status válečných zajatců? První důvod se vztahuje ke způsobu jejich zajetí, druhý se týká vedení soudních řízení. Podle třetí ženevské konvence (o zacházení s válečnými zajatci) z r. 1949 je válečný zajatec povinen uvést své jméno, hodnost, datum narození, osobní nebo služební číslo. Spojené státy však chtěly od zajatců získat podstatně více informací než jen tyto, i když je sporné, zda neudělení statutu válečného zajatce by skutečně zvýšilo vyhlídky na více informací. Co se týče soudních řízení, od samého počátku Spojené státy údajně zamýšlely soudně stíhat řadu představitelů al Kajdy a Talibánu, včetně Usámy bin Ládina, pokud se ho podaří zajmout. Nechtěly se držet postupů daných ženevskou konvencí, jež stanoví, že jakýkoliv rozsudek proti válečnému zajatci může být pravoplatně vyneseno jen „se zachováním téhož řízení, jako u osob příslušejících k ozbrojeným silám mocnosti, která zajatce drží v zajetí“ [22].

Američtí činitelé se obávali, že dodržování podobných postupů by umožnilo podezřelým z al Kajdy a jejich obhájčům protahovat soudní řízení, přitahovat pozornost veřejnosti. Bylo by velmi obtížné poskytnout hodnověrné důkazy, které by prokazovaly přímou účast při teroristických aktivitách v případě, že obžalovaní by byli bez jakýchkoli dokumentů, odmítali by spolupracovat, a důkazy by byly založeny většinou jen na zpravodajských informacích. Navíc by al Kajda mohla získat cenné údaje například o slabých místech získávání zpravodajských informací, pokud by byly otevřeně projednávány u soudu. Postupovalo-li by se podle normálních procedur, dalším problémem by byla možnost neustálého se odvolávání.

I v dalších ohledech by zacházení s vězni jako s normálními válečnými zajatci působilo komplikace. Např. praxe obvyklá po skončení každého válečného konfliktu – propuštění a návrat zajatců – je v tomto případě komplikována třemi věcmi:

Za prvé: i když válka v Afghánistánu může k určitému datu skončit, válka proti terorismu se může táhnout ještě celé desetiletí, než bude definitivně ukončena. Za druhé, v „normální“ válce mezi státy se váleční zajatci vrací domů, ale tito zajatci, vzhledem k jejich motivaci, výcviku, jsou velmi nebezpeční, a je pravděpodobné, že ve své činnosti budou pokračovat i po propuštění. Za třetí. Může se stát, že země, odkud pocházejí, je odmítnou přijmout, leda snad opět jako vězně.

Rozkaz prezidenta Bushe z 13. října 2001 uvádí několik možností, jak soudit obviněné teroristy vojenskými komisemi, jež se řídí speciálními pravidly. Výslovně stanoví, že jednotliví teroristé, včetně příslušníků al Kajdy, mohou být zadrženi a souzeni pro „porušování válečného práva a dalších platných zákonů“, a že vojenské komise nebudou vázány „právními zásadami a pravidly ohledně důkazů, tak jak je to běžné v kriminálních případech u soudů v USA“. Velmi stručně se uvádí opatření týkající se podmínek věznění a zmocňuje ministra obrany, aby vydal podrobná nařízení týkající se vojenských komisí [23]. Toto opatření má svůj precedent: vyhlášení prezidenta Roosevelta z 2. června 1941, o zamezení přístupu některým nepřátelským osobám k soudům USA [24]. Dne 30. listopadu 2001 vyhlásil prezidentův poradce Alberto Gonzales, že takové komise jsou jen jednou, nikoli však jedinou možností. Zda je vojenský rozkaz prezidenta Bushe ústavní, praktický a vhodný, bylo po právní i politické stránce rozebíráno po celých Spojených státech. Jednou z námitek bylo například to, zda postupy vojenských komisí jsou v souladu s deseti uznávanými principy obvyklých soudních procedur, které jsou uvedeny v článku 75 (4) Dodatkového protokolu I z r. 1977.

Zacházení se zajatci a jejich status, zvláště těch, jež zadržovala Severní aliance, vyvolaly všeobecný zájem i kritiku. Zásady, které byly vytyčeny ve zmiňovaném dokumentu USAF z 21. září 2001, nebyly důsledně dodržovány a opatření, zvláště v době vzpoury v pevnosti Mazar-e Sharif, byla nepřiměřená. Mnohé americké kroky byly omluvitelné, zvláště nepřiznání statusu válečných zajatců, jiné aspekty americké politiky však uspokojivě prezentovány nebyly a v některých případech to vypadalo, jako kdyby nebyly zcela domyšleny.

Otázka zajatců – velmi citlivá v jakémkoli konfliktu – byla v této válce zvláště důležitá. Pokud by snad vznikl dojem, že koalice zachází se zajatci nehumánně, či že problém týkající se jejich právního postavení (statusu) se nachází v mezinárodním právním vakuu (legal limbo), potom by bylo obecně oslabeno postavení jakýchkoli zajatců, včetně případných zajatců z řad protiteroristické koalice. Neochota USA přijmout všechny důsledky třetí ženevské konvence o válečných zajatcích by signalizovala, že Spojené státy mají k uplatňování mezinárodního práva selektivní přístup. Ovšem prohlášení Bílého domu ze 7. února – třebaže nereaguje na všechny zde uvedené problémy – znovu potvrzuje, že americká politika dodržovat ustanovení ženevských konvencí bude.

Závěr

Bushova administrativa k problémům válečného práva přistupuje uvážlivě. Jak se ale zdá, ani Spojené státy, ani jejich kritici, nechápou zcela jasně, jak aplikovat válečné právo při protiteroristických operacích. Uplatnění tohoto práva je totiž velmi komplikované.

Za prvé, pokud bychom se drželi přísně litery zákona, bylo by možné hlavní ženevské dohody, týkající se vedení mezinárodních ozbrojených konfliktů, aplikovat na boj proti terorismu jen za předpokladu, že tyto operace budou mít mezistátní (inter-state) charakter. Kde by měly protiteroristické operace povahu občanské války, potom by musela být použita pravidla vztahující se k občanským válkám.

Za druhé, protiteroristické operace se v určitých fázích a za určitých situací budou podstatně lišit od toho, co bylo předpokládáno v hlavních ženevských dohodách, týkajících se ustanovení válečného práva vedení mezinárodních i vnitřních (non-international) konfliktů. Třebaže je aplikace mezinárodního práva v boji proti terorismu velmi obtížná, mělo by být dodržováno. Tento závěr je ostatně potvrzován rozhodnutími vyšetřovacích komisí,

rezolucemi Rady bezpečnosti OSN, praktickými opatřeními některých států a vede nás k tomu i určitá opatrnost.

Za třetí, velká většina zadržených ve válce splňuje kritéria pro válečné zajatce, jak jsou stanovena mezinárodními dohodami, a pokud budou vězněni, musí být s nimi zacházeno jako s válečným zajatci. Ovšem ve válce proti terorismu se mohou vyskytnout jednotlivci, kteří kritéria válečného zajatce splňovat nebudou. Takoví jedinci, například členové teroristických organizací, mohou jak v zajetí, tak po jejich osvobození, představovat určitý problém. Podle mezinárodních dohod i podle amerických vojenských předpisů má být s takovými osobami zacházeno jako s válečnými zajatci, ale nemají mít jejich status, pokud svolaný soud, komise, nerozhodne, jaké má být jejich skutečné postavení, podle jakých pravidel se k nim chovat, včetně pravidel obsažených v článku 75 Dodatkového protokolu I z r. 1977. Jakýkoli vězeň, ať už má status válečného zajatce, či ne, může být souzen za trestné činy proti mezinárodnímu právu, jež spáchal předtím, než byl zajat.

Představují vojenské operace proti terorismu novou kategorii války? Koaliční operace v Afghánistánu, které jsou součástí rozsáhlé války proti terorismu, se sice v řadě případů dřívějším válkám nepochybně podobají, na druhé straně však existuje řada hledisek, která jsou popisována tradičním válečným právem. Válka, jejímž základním cílem je přinést a prosadit spravedlnost lidem, o nichž předpokládáme, že jsou zločinci, má řadu momentů, jež zcela neodpovídají současnému válečnému právu. Tím, že velmocí využívají místní spojence, kteří válečné právo dodržují málo nebo vůbec ne, se jim vydávají na milost a nemilost. Přezíravý postoj k mezinárodnímu právu pak může vytvářet další problémy. Pokud by velmoc ignorovala základní normy válečného práva, mělo by to negativní dopad nejen na nepřítel, ale i na spojence. Ovlivnilo by to chování i dalších států účastnících se konfliktu. V širším smyslu jde o princip reciprocity, dodržovat právo jako takové svůj smysl má.

Co tedy dělat? Tak jak je, nelze současný právní rámec *en bloc* ani odmítnout, ani zachovat v nezměněné podobě. Bohužel neexistují žádné seriózní návrhy na vytvoření nových, alternativních pravidel, a proto je současné válečné právo – jakkoli nedokonalé – nenahraditelné. V průběhu protiteroristických operací neustále vyvstává a nepochybně bude vyvstávat otázka jak ho správně užívat. Odpověď zní: je třeba, aby ve „válce proti terorismu“ byla základní pravidla válečného práva jasná, srozumitelná, aby nebylo možné je za určitých, neobvyklých a mimořádných okolností porušovat, a toto jejich porušování zpětně ospravedlňovat.

Literatura:

- [1] *Mezinárodní právo humanitární v dokumentech*. (Monika Chutná, Dalibor Jílek, ed.) Brno: Edice učebnic Právnické fakulty MU, 1994.
- [2] President George W. BUSH. *Address to a Joint Session of Congress and the American People*. Washington DC, 20 September 2001.
- [3] *Pentagon briefing*, 4 December 2001.
- [4] *1977 Geneva Protocol II Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts*, Article 1.
- [5] Lawrence FREEDMAN at al (eds). *Terrorism and International Order*. London: Routledge & Kegan Paul, 1986.
- [6] President Reagan's letter of transmittal of the 1977 Geneva Additional Protocol II to the US Senate. *American Journal of International Law*, no. 4, October 1987.
- [7] *Israel Yearbook on Human Rights* 1983, vol. 13, pp. 360-64.
- [8] *Standing Rules of Engagements for US Forces*. 15 January 2000, p A-9.
- [9] 1949 Geneva Convention IV Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Part II (Articles 13-26), česky: *ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války*. Monika Chutná, Dalibor Jílek (ed.). *Mezinárodní právo humanitární v dokumentech*. Brno: Edice učebnic Právnické fakulty MU, 1994.

- [10] President BUSH, televised address, 7 October 2001. *International Herald Tribune*, 8 October 2001, p. 3.
- [11] Richard MYERS, interview with *This Week* on ABC TV, 21 October 2001.
- [12] RUMSFELD, Interview on C-SPAN, 8 January 2002.
- [13] RUMSFELD, Remarks outside ABC TV, 28 October 2001.
- [14] Ronald RUMSFELD interviewed by Tim Russert on *Meet the Press*, NBS TV, 2 December 2001.
- [15] *Summary of Legal Issues Relevant to Terrorism Incidents of 11 Sep 01*, Pentagon, Washington DC, 21 September 2001 [unpublished] pp. 5-6.
- [16] RUMSFELD, Press Briefing with Gen. Pace, 30 November 2001.
- [17] Howard S. LEVIE. Prisoners of War in International Armed Conflict. *US Naval War College International Law Studies*. Newport, RI: Naval War College Press, 1978.
- [18] *Operational Law Handbook*. US Army, JA 422, p. 18-9.
- [19] *Report of the Committee of Privy Counsellors Appointed to Consider Authorized Procedures for the Interrogation of Persons Suspected of Terrorism*. London: Her Majesty's Stationery Office, 1972, pp 1-2, and 11-23.
- [20] RUMSFELD, News Briefing, 11 January 2002.
- [21] RUMSFELD, News Briefing, 22 January 2002.
- [22] 1949 Geneva Convention III Relative to the Treatment of Prisoners of War, Article 102, česky: 3. ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci. Čl. 102. Monika Chutná, Dalibor Jílek (ed.). *Mezinárodní právo humanitární v dokumentech*. Brno: Edice učebnic Právnické fakulty MU, 1994.
- [23] President George W. BUSH, Military Order of 13 November 2001, Detention, Treatment and Trial of Certain Non-Citizens in the War Against Terrorism. *Federal Register*, Washington DC, vol. 66, no 222, 16 November 2001.
- [24] President Franklin D. ROOSEVELT. Proclamation No. 2561 of 2 July 1942. *Federal Register*, vol. 7, issue of 7 July, 1942.
- [25] Statements by President's Counsel, Alberto GONZALEZ, in an address to an American Bar Association meeting, 30 November 2001. *American Society of International Law Newsletter*, November-December 2001.

Podle Counter-terrorism, Armed Force and the Laws of War, A. Roberts, Survival, Spring 2002/red.

Mohou USA již nyní říci, že irácké tažení bylo úspěšné?

Navzdory momentální euforii není operace Irácká svoboda u konce. Z vojenského hlediska nás čeká ještě pár těžkých dnů. Je třeba také vykonat spoustu humanitární práce. Musíme Iráčanům pomoci při obnově jejich společnosti – ne kvůli válce, ale kvůli zkáze, kterou režim páchal v uplynulých desetiletích. Všichni se ptali, jestli k tomu, co vidíme dnes – radující se lidi – skutečně dojde. Někteří se budou snažit bagatelizovat, co každý vidí na vlastní oči, ale ti lidé jsou skuteční. Chceme, aby se Irák stal příkladem pro oblast i svět. Že je o jeden zločinecký stát méně. Že místo, které bylo zdrojem napětí a nestability, už tím místem není. Právě to je naším cílem a zůstaneme v Iráku tak dlouho, jak bude pro dosažení tohoto cíle nutné.

Colin Powell, ministr zahraničních věcí USA
Je o jeden zločinecký stát méně
Lidové noviny 11. 4. 2003

V běžném, každodenním životě používáme řady pojmů, které vyjadřují mravní skutečnosti nacházející se v našem okolí. Většinou se tyto pojmy vyskytují ve dvojicích, jejichž významy představují protipóly při hodnocení činů a jednání lidí, jejich charakterových vlastností, jejich motivace, odpovědnosti apod. Tak se běžně setkáváme s kladnými lidskými hodnotami jako je dobro, krása, spravedlnost, poctivost, věrnost, lidskost, ale také s jejich opačným, záporným hodnocením. Skutečnost, že tyto pojmy běžně používáme a jsme schopni obsáhnout jejich mravní obsah znamená, že vycházíme z určité úmluvy, vnímání mravní skutečnosti.

Výše zmíněné skutečnosti jsou platné v určité, konkrétní lidské společnosti. V první řadě jde o běžnou skutečnost, že svému jednání i jednání druhých lidí připisujeme mravní smysl a význam. Tedy i určitou mravní hodnotu. Toto jednání hodnotíme jako dobré či špatné, podporujeme je nebo odsuzujeme. Stejně tak posuzujeme i osoby, o nichž říkáme, že jsou dobré nebo špatné, mravně či nemravně. Mravně hodnotíme také charakter sociálních institucí, struktur, zákonů a poměrů ve společnosti, které označujeme jako humánní či nehumánní, spravedlivé nebo naopak nespravedlivé. Měli bychom mravně hodnotit především samotná jednání a až potom i jejich původce, tj. osoby a sociální útvary. Dalším předpokladem mravního hodnocení je orientace v tom co je dobré a co je špatné, přesvědčení, že dobro je nutno konat a zlo nekonat. Toto vědomí tvoří základ svědomí člověka nebo jiných sociálních subjektů. Mravní hodnocení jednotlivých činů, jednání, vlastností či charakterových rysů člověka vypovídá také i o jeho mravní hodnotě a důstojnosti. Vytváří se tak vědomí vlastní hodnoty a sebeúcty a posiluje se i hodnota a prestiž osoby ve společnosti lidí.

Etika, morálka a mravnost hrají významnou úlohu v lidském životě. Starořecké slovo „éthos“ se původně týkalo zvířat a označovalo místo jejich pastvy či stáj, jejich chování a způsob života. Ve vztahu k člověku pak éthos znamenal bydlení v rámci určitého společenství, zvyky, obyčeje a mravy společné pro všechny jedince. Postupně pak nabyl významu charakteru jednotlivce vzhledem ke společnému mravu a nakonec i jeho celkového smýšlení, postojů a způsobu jednání.

Morálka je odvozena od latinského slova „mos“, které původně označovalo vůli. Nejprve vůli uloženou člověku nadpřirozenou či světskou mocí, postupně pak i předpisy, zákony, tradiční mravy a obyčeje (mores). Nakonec se „mos“ stalo obdobou starořeckého „éthos“ a znamenalo způsob života, smýšlení, vlastnosti a charakter individua, mravní chování a jeho vnitřní podstatu.

„Mrav“ pochází z praslovanského základu „norv“ - ve staročestíně „nрав“, tedy něco co se líbí, co je vhodné a žádoucí. Zápor „nenrav - nemrav“ se vyvinul v novočeský mrav a používá se v množném čísle jako mravy.

Původ uvedených pojmů vyjadřuje jejich původní společenský kontext - společenské mravy, zvyky, obyčeje a zákony. Postupně význam těchto pojmů nabýval charakteru subjektivního mravního smýšlení a jednání jednotlivců.

Etika, dříve nazývaná mravoukou či mravovědou, je relativně samostatnou vědní disciplínou, jež se zabývá analýzou mravního smýšlení a citění, problémy mravního rozhodování,

volby a odpovědnosti, mravním rozměrem chování a jednání jednotlivých sociálních subjektů, utvářením a přetvářením mravně-hodnotového vědomí a jeho úlohou v životě jednotlivce i společnosti. Etika je vědou o morálce. Etika je tak kritickou reflexí morálky.

Morálka dovoluje člověku orientovat se ve zvláštní sféře individuálního a společenského života, ve světě sociálních hodnot. Může upevňovat i narušovat systém společenských vztahů, sjednocovat i rozdělovat jednotlivé sociální skupiny, vyvolávat vnitřní uspokojení nebo také trestat soudem vlastního svědomí. Mravní vědomí a morální praxe sociálních subjektů mají zakotvení v jejich světonázorových pozicích a postojích. Zde nalezneme zdroje určování hodnoty člověka a jeho místa ve světě, hledání smyslu života, cílů a ideálů, odpovědnosti ve vztahu k sobě, ke společnosti, k přírodě, ke duchovním a materiálním hodnotám apod. Můžeme ji charakterizovat jako neadministrativní, přirozený inspirátor a regulátor lidského myšlení a jednání jak na individuální, tak také na společenské úrovni. Kontrolu nad dodržováním mravních norem pak vykonává vlastní svědomí nebo veřejné mínění.

Jednání sociálních subjektů je často objektivně hodnoceno jako odporující mravním normám, a tudíž nemravné, či jako odporující právním normám, tedy nezákonné. V této souvislosti si však musíme uvědomit souvislosti s hodnotami a normami v životě člověka a společnosti. Být hodnotou znamená mít lidský význam. Významu nabývá předmět tehdy, když si k němu člověk vytvoří svůj aktivní, lidský vztah. Hodnocení je tak připisování smyslu, role předmětu ve společenské praxi i v životě jednotlivce. Význam pak ukazuje, jaké místo má daná hodnota v tomto celku, jak je podstatná pro sebeutváření člověka v konkrétně historických podmínkách. Každý hodnotový vztah na sebe váže dvě formy možné realizace - buďto kladnou, nebo zápornou hodnotu. Všechny významy totiž ve vztahu k potřebám a zájmům lidí objektivně navozují protikladné důsledky (násilí, revoluce, války apod.) Hodnotové systémy jsou variabilní a mají svou historii. Nejinak je tomu s morálním kodexem vojáků Armády České republiky.

Dějiny lidstva jsou dějinami válek. Dějiny českého vojenství jsou převážně odrazem dějin vojenství střeoevropského. Výjimku tvoří jenom dějiny válek husitských. Tehdy se naopak české vojenství stalo vzorem skoro všem sousedním zemím.

V první, starší době zhruba do XII. století převládalo vojsko lidové nebo také národní - pěší. Druhá doba, století XIII. a XIV., je dobou rytířského vojska s těžkou jízdou. Třetí dobou můžeme označit dobu Žižkova husitského válečnictví. Bylo signifikantní pěším vojskem, které se opíralo o vozovou hradbu a palbu ze střelných hlavnových zbraní. Pátá doba, století XVII. a začátek XVIII., je dobou císařského vojska žoldnéřského. Šestá doba, druhá polovina XVIII. a první polovina XIX. století má již stálé vojsko, v němž působil hlavně vzor pruský a napoleonský. V sedmém období, druhá polovina XIX. až do konce XX. století, se národní vojsko modernizuje a reorganizuje pod vlivem revolučních a válečných událostí. Obrovský vliv na vývoj vojenství měly dvě světové války v uplynulém století. Brzy po ukončení druhé světové války vznikají dvě hlavní světová, proti sobě stojící vojensko-politická uskupení. Demokratické státy podepisují ve Washingtonu smlouvu o společném postupu při obraně a zabezpečení své bezpečnosti - vzniká NATO. Československá armáda se stává součástí vojensko-politického uskupení sovětského bloku, známého pod názvem Varšavská smlouva.

Poslední období, období po „sametové revoluci“, rozpadu Varšavské smlouvy a ukončení studené války, přerodu armády na armádu odpovídající požadavkům počátku třetího tisíciletí, je obdobím malé, vysoce mobilní a moderní armády.

Z první doložené vojenské organizace u nás utvořené Sámem v první polovině sedmého století nezůstalo po smrti tohoto velikého knížete nic než několik písemností.

Z pozdějšího období, z doby husitů, se nám dochovaly zmínky především o úspěšné historii českého vojenství. Tak, jako byla moderní a na svou dobu převratná vojenská strategie, tak byla také vysoká morální a ideologická úroveň Žižkových vojáků. Slavný husitský chorál „Ktož jsú boží bojovníci“ vypovídá o důležitosti morálních hodnot vojáků - „Nepřátel se nelekajte, na množství nehleďte, pána svého v srdci mějte, proň a s ním bojujte a před nepřáteli neutiekajte“.

Poněkud stranou pozornosti doposud nezaslouženě stojí příslušníci Stráže obrany státu, kteří v pohnutém roce 1938 střežili naše pohraničí. Osamocená strážní družstva, složená z příslušníků četnictva, finanční stráže, státní policie a vojáků, se nacházela v bezprostřední blízkosti státní hranice, na území obydleném německým obyvatelstvem, většinou zcela podléhajícím nacistické propagandě. Možnost účinné podpory větších jednotek z vnitrozemí byla přitom minimální a zpravidla přišla i pozdě. V létě a na podzim 1938 došlo k celé řadě zákeřných útoků na celnice, četnické stanice a osamocená strážní stanoviště. V hrdinském boji za zachování suverenity naší vlasti jen do přijetí mnichovského diktátu, tj. 30. září 1938, padlo 37 příslušníků Stráže obrany státu, dalších 132 bylo zraněno a desítky odvečeny do Německa.

Positivní odkaz čs. legionářů z let první světové války se stal jedním ze základních pilířů mravní výchovy příslušníků čs. armády v letech 1918 až 1939. Vlastenecky vychovávaní příslušníci čs. armády považovali přísahu věrnosti republice za závazek, který není možné porušit. Po nacistické okupaci zbytku republiky se řada nyní již bývalých vojáků zapojila do protinacistického odboje jak na domácí půdě, tak v zahraničí. Opustili své rodinné zázemí i hmotné statky a zahájili odhodlaný boj proti okupantům. Povinnost bojovat za vlast jim byla nade vše. V hrdinném boji za svobodu Československa celá řada z nich obětovala to nejcennější, vlastní život.

Mezi výrazné osobnosti zahraničního i domácího protinacistického odboje se mimo jiných zařadili příslušníci výsadku Anthropoid rotmistři Jan Kubiš a Josef Gabčík, kteří uskutečnili atentát na Reinharda Heydricha, členové diverzní skupiny Tři králové podplukovníci Josef Balabán, Josef Mašín a štábní kapitán Václav Morávek nebo vedoucí představitel odbojové organizace Obrana národa armádní generál Josef Bílý, který na popravišti zahynul se slovy „Ať žije svobodné Československo! Psi, palte!“. V jedné řadě s nimi stál i náš nejúspěšnější stíhací pilot z Velké Británie četař Josef František či držitel Řádu bílého lva Za vítězství a sedmi čs. válečných křížů ze sovětsko-německé fronty nadporučík Arnošt Steiner.

Odvaha, věrnost a obětavost byly ceněny v dobách Jana Žižky z Trocnova a nemenší význam mají také v dnešní době.

S vývojem lidské společnosti dochází k vývoji také umění válečného. Ve strategii, v efektivitě a intenzitě vedení vojenských operací, ale také v tom, čemu říkáme humanita a mezinárodní válečné právo. V dobách dávno minulých i v novodobých dějinách lidstva se objevují tendence zabezpečit mír a bezpečnost národů. Snaha zajistit svou bezpečnost a vzájemné mírové soužití co největšího počtu národů světa vedly v roce 1945 k vytvoření Organizace spojených národů. Přijetím jejího základního dokumentu - Charty OSN - byly položeny základy principů směřujících k zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti. Studená válka však proces vzájemné důvěry a mírového soužití států s rozdílným společenským zřízením značně zkomplikovala. Až v roce 1975 se v Helsinkách mohla uskutečnit konference k evropské bezpečnosti. Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě vyústila přijetím Závěrečného

aktu, jehož obsah se především týkal nezávislosti států (jejich autonomie a hranic), zdržení se použití síly, uplatňování lidských práv, ekonomické a kulturní spolupráce, oznamování předem hlavních vojenských cvičení. Po helsinském summitu následovala další mezinárodní jednání. Jejich výsledkem bylo mimo jiné přijetí Kodexu chování ve vojenskopolitických aspektech bezpečnosti (v platnost vstoupil 1. 1. 1995).

Kodex se stal unikátním dokumentem, který poprvé ukládá všem členským zemím (všechny evropské země, bývalé sovětské republiky, Turecko, Kypr, USA a Kanada) konkrétní, politicky závazné normy vzájemného chování ve vojenskopolitické oblasti. Kodex rovněž zahrnuje principy a hodnoty, které jsou nápomocné při začleňování České republiky do euroatlantických, politických, ekonomických a bezpečnostních struktur.

Vojsko a válka v pojetí T. G. Masaryka a E. Beneše

Aby mohla armáda úspěšně dostát svým úkolům a uchovala si přitom úctu a důvěru společnosti, musí být chování jejich příslušníků zakotveno ve srozumitelných, obecně přijatelných a pevně stanovených etických a morálních normách. Morální a etické hodnoty to nejsou jenom slova. Mají svůj význam a důležitost. Otázkám humanity, etiky a morálky vojáků věnovali velkou pozornost také zakladatelé první republiky, její prezidenti T. G. Masaryk a E. Beneš. Jejich názory na armádu, na důstojníka a vojáka, na sociální funkci vojska v míru i ve válce a na válku samu nejsou pouze teoretické studie. Masaryk a Beneš si vytvářeli o válce a armádě stanoviska a názory a zároveň armádu také tvořili. Mezi jejich teorií a skutečností, v níž se octli za války v osvobozovacím boji a po válce při budování státu, není mezery. Jak Masaryk, tak i Beneš nebyli pouhými organizátory naší armády v odboji v první světové válce. Formulovali přesný vojenský program, osvětlovali národní a sociální poslání armády a dávali mravní pečť na její prapor. Tvořili také její vojenskou, politickou a mravní tradici. Záměrně usilovali o to, aby tato tradice ne jako muzejní ozdoba, nýbrž jako životodárná jiskra přešla do ideových základů československé armády.

Benešova zahraniční politika vycházela z mravních předpokladů a sledovala mravní cíle jako byly: světový mír, odzbrojení, společenství národů, vzájemné respektování práv i smluv. V rámci těchto zásad navazoval konkrétní vztahy našeho státu se zahraničím. Byl si vědom toho, že politika pevné linie a světové mravní odpovědnosti vyžaduje oporu ve vojenské zdatnosti státu. Proto se Beneš jako zahraniční ministr snažil o vybudování armády technicky vyspělé, demokraticky založené, mravně citící, neboť se mělo jednat o armádu obrany, armádu která jakoby ztělesňovala Masarykovo volání, že obrana je nejen mravně přípustná, nýbrž i nutná. Masarykova humanitní filozofie měla a má aktivistickou povahu.

Humanitou rozuměl, „...čistou člověčností, smysl pro člověka, úctu a lásku k člověku a rozvoj oněch společenských sil a útvarů, které člověka nepotlačují a neznervosňují. Je to idea lidskosti a všelidskosti, ideál, který umožňuje, aby důstojně a hrdě žil člověk neznásilněný vedle lidí ostatních, jemu rovných, a aby tak žil národ vedle národa ve všelidské harmonii. Humanita musí být účinná, vyjádřená prací pro naše nejbližší a vůlí bojovatí pro ni. Vnější nebo fyzická stránka boje bývá sice u napadeného i útočníka stejná, ale vnitřní pohnutka a duševní a mravní postoj k boji jsou u nich různé. Ve vnitru - a to je rozhodující pro mravní posouzení otázky - je si napadající dobře vědom, že jest útočníkem. David není vrahem v boji s Goliášem....“.

Z přístupů obou prezidentů k armádě a vojákům vyplývá, že ukázněnost, smysl pro pořádek a oddanost republice byly vysoce ceněnou mravní a občanskou ctností. Masaryk i Beneš žádali

od důstojníka, aby mnoho znal, mnoho se učil, aby byl mravně osobnostní silou, která by právě svou mravní autoritou vnášela do armády pravou rovnost, svobodu, bratrství a kázeň, ne faleš. Žádali od důstojníka velkou míru idealismu a mravní síly k vypěstění vlastní osobnosti. Tvrdili, že důstojník musí být pracovitý a svědomitý, v tom tkví jeho hlavní důstojnost. Prošel školou velmi přísné kázně, velké práce, svědomitosti, přesnosti a odříkání. Zkusil na sobě všechno to, co jako důstojník musí žádat od podřízených.

Od vojáků Masaryk vyžadoval, aby: *„...voják má žít ukázněně. Pěstuje-li zábavu, tedy slušnou. Má se vystříhat hlavně alkoholu a pohlavních nemravností již proto, že jako nastávající muž musí žít čistě, musí žít rozumně. Demokratický voják žije zdravě, hygienicky a zaměstnává mozek. Využívá vojny k zvýšení své osobní, mravní, společenské, kulturní úrovně. Voják si musí být vědom toho, že v armádě, která je vedená k poslušnosti, oživení i duchem, má i on - prostý muž - velkou odpovědnost. Musí být natolik vycvičen, ale také sám mít tolik podnětnosti posílené vzděláním, aby v bitvě, když padne poddůstojník, ho mohl nahradit. Československý voják není jen výkonným orgánem pro záruku bezpečnosti státu, nýbrž je i symbolem pevně národní vůle, státní svrchovanosti a nejvyšších občanských ctností...“*

Od prvních dnů republiky Masaryk hlásal, že musíme být věcně, vojensky, technicky, organizačně i vnitřně, duševně, mravně připraveni na případný příštích boj. Vojenský výcvik se konal intenzivně, racionálně a prakticky a obsahoval tyto složky:

- ☐ mravní výchovu,
- ☐ tělesnou výchovu a
- ☐ vojenský výcvik, tj. vlastní výchovu vojáka-bojovníka

Mravní výchova vojáka první republiky

„Aby byl voják schopen splnit své povinnosti i za nejtěžších okolností, je třeba, aby byl nejen dokonale technicky připraven k boji, ale aby měl také dostatek mravních hodnot. Vypěstování tyto mravní hodnoty je úkolem mravní výchovy. Vojenská mravní hodnota se projevuje ve dvou hlavních vlastnostech: ve statečnosti a v ukázněnosti. Všechny ostatní projevy opravdové vojenské zdatnosti jsou jen jejich obměnou. Ačkoli mravní vojenské hodnoty jsou v mnohém závislé na mravní síle občanstva, na rodině, na škole a vůbec na prostředí, v němž bránc žil před nastoupením do vojenské služby, snaží se velitelé ze všech sil, aby mravní fond svých podřízených co nejvíce rozšiřovali a přizpůsobovali vojenským účelům. Mravní výchovu lze konati po celý den vždy a všude, neboť každý projev a opatření velitele jsou vlastně už mravní výchovou. Proto hlavním a nejdůležitějším prostředkem mravní výchovy je osoba velitelova...“

Z uvedeného jasně vyplývá, že otázka morálky byla v armádě první československé republiky důležitá a byla jí věnována značná pozornost.

Morálka, etika a Československá lidová armáda

Po ukončení druhé světové války a po „Vítězném únoru“ v roce 1948 opanovala společnost, a tím i armádu, komunistická strana. Tradiční vojenské hodnoty jako jsou čest, odvaha, věrnost, obětavost, smysl pro povinnost byly sice formálně proklamovány, ale praxe byla diametrálně odlišná. Mnozí profesionální vojáci první republiky byli postaveni mimo aktivní službu. Jejich postoje a nesouhlas s komunistickým režimem měly za následek jejich kriminalizaci. Vzorem vojenské cti je postoj těch příslušníků armády, kteří byli po únoru 1948 nespravedlivě obviněni z protistátní činnosti a vlastizrady. Celá řada vojáků-vlastenců se ocitla ve věznicích, kde s nimi bylo zachá-

zeno velmi kruté, mnohdy hůře než v době nacistické okupace. Obvykle se jednalo o příslušníky západního odboje z let druhé světové války, i když represe postupně postihly i celou řadu bývalých vojáků východní fronty. Přestože byli zatčeni a souzeni za těžké zločiny vlastizrady a vyzvědačství, jejich jediným proviněním zpravidla byla čestnost. Byli vystaveni velkému nátlaku, aby nepravdivě svědčili proti osobám nepohodlným představitelům nové politické moci. Odmítali křivě obvinít své přátele a spolubojovníky, vědomi si tragických důsledků svého odmítnutí. I pod pohrůžkou smrti svoji čest neztratili. Na popravišti skončilo dvaadvacet z nich, kromě jiného legionář a vlastenec div. gen. Heliodor Píka, příslušník protinacistické odbojové organizace Rada tří pplk. gšt. Josef Robotka nebo pětinasobný držitel čs. válečného kříže z východní fronty podplukovník František Skokan. Řada dalších byla ubita k smrti v průběhu výslechů nebo zemřela na následky nelidského zacházení ve věznicích a táborech nucených prací. Čest jim byla bližší než vlastní život.

Profesionální vojáci první republiky, vychovávaní v duchu demokracie a vojenské cti, jsou vystřídání „dělnickými a rolnickými kádry“. Prvorepublikoví osvětoví důstojníci byli nahrazeni po vzoru Sovětské armády zaváděnými politickými pracovníky – „politruky“. Jejich mnohdy jedinou odbornou kvalifikací byla poslušnost a věrnost komunistické straně. Hlavní politická správa Československé lidové armády sice navenek proklamuje tradiční vojenské hodnoty a jejich důležitost pro armádu, v praxi se však stala ideologickým strážcem a propagátorem komunistické politiky. Té politiky, která neměla nic společného s demokracií, svobodou a úctou k člověku. Výsledkem rozporů mezi propagandou a praktickým životem příslušníků armády byla velice nízká společenská prestiž a značná neoblíbenost vojáků z povolání mezi širokou veřejností Československé socialistické republiky.

Armáda a polistopadové změny

Listopadové události v roce 1989 znamenaly začátek konce vlády jedné strany a návrat společnosti k demokracii. Revoluční změny ve společnosti neměly adekvátní odezvu v armádě. Probíhající hodnocení morálních kvalit vojáků z povolání bývalé ČSLA ze strany občanských komisí mělo vést k tomu, aby v armádě sloužili pouze „morálně působiví“ vojáci z povolání. Jejich snaha se však mnohdy minula účinkem. Armáda stojící na okraji zájmu politiků neprošla radikální reformou, ale aplikovaly se postupné „kosmetické“ zásahy do její struktury a činnosti. Nejviditelnější změnou byla apolitizace armády a zrušení politického aparátu v armádě. Vojáci armády České a Slovenské federativní republiky již nepřisahali věrnost Komunistické straně Československa, ale ještě dlouhé roky po pádu komunismu se řídili zastaralými služebními řády a předpisy. Ani rozpad Československa a vznik samostatné České republiky neměl rozhodující vliv na změny v armádě. Postupné změny v armádě probíhaly, ale nejednalo se o zásadní kroky, které by podstatným způsobem ovlivňovaly život jejich příslušníků.

Otázkám morálky a etiky vojáků nebyl přikládán takový důraz, jak by si zasloužily. Výchova k občanství a demokracii, kterou realizovali pracovníci „sociálního řízení“, měla mnohdy punc neblaze proslulého politického školení mužstva a marxisticko-leninské přípravy důstojníků a praporčíků ČSLA. To, že „v sociálním řízení“ našli azyl mnozí bývalí „politruční“, do značné míry devalvovalo snahu o kvalitní výchovu vojáků k občanství a demokracii. Pokus navázat na výchovnou a osvětovou činnost prvorepublikových osvětových důstojníků byl rozkazem náčelníka Generálního štábu AČR ukončen. Svým rozkazem dnem 31. 12. 1993 zrušil „sociální řízení“ AČR. Tím byla přerušena kontinuita ideologické a občanské výchovy vojáků Československé, později samostatné české armády.

Vstup České republiky do NATO, morální hodnoty příslušníků armády členských zemí

V roce 1999 vstoupila Česká republika do NATO. Tím se její armáda začlenila po bok armád států, které přikládají otázkám morálky a etiky svých příslušníků značnou pozornost. Vojenští odborníci vyspělých zemí se zabývají významem morálního faktoru při vedení současného boje. Je možno sledovat posun při posuzování úlohy člověka v současném ozbrojeném konfliktu, zejména ve vztahu „člověk - vojenská technika“. Podle názoru nejvyššího velení NATO může řešení otázek spojených s morálním faktorem vést k vytvoření takových podmínek, které by v podmínkách rozpoutání všeobecné války mohly vést k dosažení politických a vojenských cílů. Neustále se objevuje otázka, kdo vlastně rozhoduje o výsledcích války, zda člověk, nebo technika. Vždy, když se objeví zbraň nové kvality vzniká domněnka, že člověk přestal být hlavním a rozhodujícím prvkem vztahu „člověk - bojová technika“, že je pouze jakýmsi přívěškem techniky. Historie však objektivně zhodnotila úlohu obou faktorů a dokázala, že pouze člověk, tedy voják, byl tou silou, která rozhodla o výsledku války.

Vojenská etika jako pojem se v těchto armádách používá od poloviny minulého století, kdy světová válka vyvolala potřebu zabývat se mravními souvislostmi existence armády. Odjakživa však byla přítomna v základních vojenských dokumentech.

V demokracii je vojenské povolání chápáno jako služba společnosti, tedy veřejná záležitost. Armáda zaručuje společnosti, že v případě nutnosti bude schopna hájit její svobodu a suverenitu i územní celistvost státu, který společnost vytváří. Přestane-li být vojenská služba obyvatelstvem vnímána jako čest a občanská povinnost, stane se stát zemí lidí neschopných či postrádajících vůli za svou svobodu a principy, na nichž je založen, bojovat.

V současné americké teorii vojenské etiky platí zásada, že válečné konflikty mezi státy jsou vzhledem k biologické, psychické, sociální, kulturní a duchovní povaze člověka stále možné. Proto je tak důležité, aby byly mezinárodní vztahy, do nichž země vstupuje, podepřeny i příslušnou silou, neboť existence armády vzbuzující respekt odrazuje potenciálního agresora.

Profesionální vojenská etika má vojákům pomáhat čelit vlastním slabostem, které s sebou nese povaha člověka a které mohou ohrozit řádné plnění vojenských povinností. Zdůrazňuje důležitost rozkazů, vojenské hierarchie a rozdělení funkcí. Vychází ze stupnice vojenských, nikoliv jiných hodnot, jako jsou tradice, vojenský duch, jednota a pospolitost. Specifickým požadavkem vojenské etiky je odhodlání vojáka obětovat v případě potřeby i vlastní život. Základní kategorie obecné etiky - dobro a zlo jsou přitom odsouvány do pozadí. V centru pozornosti vojenské etiky je např. statečnost, odvaha, věrnost, zodpovědnost apod.

Uposlechnutí rozkazu nadřízeného je základní povinností vojáka. Nepřípustné je však, aby značné pravomoci, jimiž je velitel v demokratické společnosti vybaven, vedly k zneužívání podřízených. Nikdy a ničím nelze omluvit zejména ponižování lidské důstojnosti. Vztah nadřízeného a podřízeného nesmí být nikdy vztahem nadřazeného a podřadného. Závažným porušením etických norem je v této souvislosti využívání podřízeného k uspokojování osobních potřeb nadřízeného.

Požadavky na morálku vojáků v NATO i v jednotlivých armádách mají vzrůstající tendenci. Na její úlohu jsou v armádách jednotlivých členských států podobné názory, existují však rozdíly vyplývající z tradic i z rozdílných podmínek. Například základem morálně-etické výchovy amerického vojáka a kultivování vztahu veřejnosti k armádě jsou ideje amerikanismu, oddanost prezidentovi a státní vlajce, tradice jednotlivých druhů vojsk, svazků a útvarů. Významnou roli zde sehrávají hromadné sdělovací prostředky a reklama.

Velký vliv na dodržování profesionální vojenské etiky má mj. fakt, že v systému atestací, prováděných u všech kategorií vojáků, je rovněž hodnocen morálně-etický profil vojáka a jeho vztah k vojenské službě. V rámci udržení požadované morálně-psychologické, etické a intelektuální úrovně příslušníka armády má nezastupitelnou úlohu morálně-etický kodex amerického vojáka, který je založen na vojenských tradicích a zvyklostech i konkrétních morálně-etických normách. Vojenské tradice a zvyklosti zahrnují zejména službu vlasti, odpovědné plnění úkolů, umění vést podřízené, loajálnost, disciplinovanost, připravenost, součinnost a vzájemnou pomoc, udržování obrazu slušného člověka a nestrannost. Na jejich rozvoji se podílejí jednotlivé složky armády – stupně velení, služba pro styk s veřejností, vojenská právní služba a služba vojenských duchovních. Významnou roli zde hraje také síť vojenskohistorických institucí, jako jsou např. vojenská muzea (v USA je jich nyní více než 80), vojenské památníky atd. Značná pozornost je věnována vojenským vyznamenáním. Morálně-etický kodex zdůrazňuje tyto obecné zásady:

Služba v armádě je ctí občana USA.

- ☐ Každý voják je povinen dodržovat a bránit Ústavu USA.
- ☐ Příslušníci armády plní bojové úkoly v souladu s přísahou a nezávisle na svých osobních názorech na politiku státu či na vydané rozkazy.
- ☐ Vojenské povolání není soukromá, ale veřejná záležitost, neboť americký lid udržuje armádu k obraně své země a její suverenity.
- ☐ Velitelé všech stupňů nesou plnou odpovědnost za všechny stránky života a činnosti svých podřízených.
- ☐ Příslušníci armády se ve své praktické činnosti řídí komplexem konkrétních morálně-etických norem, zejména zásadami spravedlnosti a čestnosti, vzájemné důvěry a úcty. Činí tak nezávisle na národnosti, sociálním postavení, vyznání a vzdělání.

Scénář bipolárního světa přiřkl vojákům výlučně úkoly vyplývající z obrany vlasti, demokracie a svobod západního světa. Po skončení studené války a se zánikem Varšavské smlouvy se však jasná možnost konfrontace mezi dvěma vojenskopolitickými bloky změnila na velmi neurčitou situaci, charakterizovanou velkými zónami nestability (zejména v balkánských státech). V tomto rámci se ozbrojené síly provizorně stávají politickým nástrojem, jehož vyvážené použití může udržet či znovu obnovit stabilitu a zákonnost. Jsou tedy chápány nikoliv jako krajní prostředek, ale jako funkční a použitelný nástroj pro politiku stability a míru.

Ze srovnání tradičních a nových úkolů NATO vyplývá, že dnes jsou na každého vojáka mírových sil kladeny větší nároky než při plnění úkolů ve válce. Při mírových misích je totiž voják občas vystaven palbě, jejíž charakter neodpovídá ani tomu, co se voják naučil při výcviku, ani prostému instinktu. Agresora navíc nelze přesně a jednoznačně spojovat s určitým nepřitelem. Proto musí být voják schopen měnit vlastní chování a umět správně zhodnotit nebezpečí a přijmout rozhodnutí odpovídající danému prostředí. Tyto radikální změny poslání ozbrojených sil vyžadují také upřesnění a zdokonalení základních vojenských dokumentů. Podkladem k rozpracování etického kodexu současného vojáka jsou především eticko-morální dilemata, před nimiž stojí vojenští velitelé všech stupňů vždy, když musí přijímat rozhodnutí, která mají za následek velké materiální škody, poškození zdraví nebo ztráty na životech. Voják je konfrontován s problémy, které se v civilní společnosti téměř nevyskytují. Profesionální vojenská etika by mu proto měla dát odpověď na otázky, s nimiž civilní etika nepočítá. Např. jak se zachovat vůči ozbrojeným „dětským vojákům“?

Profesionální vojenská etika ve státech NATO není pouze jakýmsi katalogem hodnot a norem, nýbrž počítá i s připraveností vojáků stále znovu přemýšlet o hodnotovém základě vlastních rozhodnutí a vědomě přijímat vlastní hodnotové orientace.

Slib vojáka z povolání a vojáka v aktivní záloze dobrovolné

Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky, kterou schválila vláda České republiky ve svém usnesení č. 1140 z 13. listopadu 2002, znamená historický mezník v novodobých dějinách naší armády. Její realizací se Armáda České republiky stane relativně malou, ale moderní, efektivní, vysoce výkonnou a profesionální armádou. Reforma armády, to není jenom přezbrojování a redislokace. Reformu provádějí lidé. Na nich záleží, jak reforma proběhne, zda bude úspěšná, či nikoli. Voják budoucí reformované armády musí mít odpovídající obecné, vojenské, a také morální kvality.

Na shromáždění s veliteli naší armády v pražském Kongresovém centru dne 18. prosince 2002 ministr obrany České republiky vyhlásil rozkaz ve kterém stanovil „Slib vojáka z povolání a vojáka v aktivní záloze dobrovolné“. Voják z povolání nebo voják v aktivní záloze dobrovolné (voják), který se rozhodne složit slib vojáka, dobrovolně přebírá morální závazek v něm obsažený. Zavazuje se tak dodržovat Kodex vojáka z povolání a vojáka v aktivní záloze dobrovolné. Zavedení kodexu v AČR vypovídá o pozornosti, důležitosti a významu, které současné velení armády věnuje otázkám morálky v ozbrojených silách České republiky. Vypovídá také o tom, že armáda se konečně vymanila z periferie pozornosti politiků.

Zveřejnění slibu a morálních hodnot vojáků AČR zcela jednoznačně vyjadřuje o jaké morální vlastnosti a hodnoty vojáků reformované AČR se jedná:

„Jako příslušník ozbrojených sil České republiky slibuji, že budu hájit zájmy České republiky a jejích občanů ve shodě se svým svědomím a přesvědčením a podle svých nejlepších schopností. Ve svém jednání se budu řídit právním řádem České republiky a předpisy ozbrojených sil. Budu sdílet, dodržovat a prosazovat hodnoty ozbrojených sil - odpovědnost, obětavost, odvahu, věrnost a čest. Budu plnit rozkazy velitelů a nadřízených a budu dbát na profesionální přístup k plnění svých povinností. Budu bránit svobodu a demokracii, v případě ohrožení vlastní nebo spojenecké země jsem připraven pro jejich obranu nasadit i svůj život.“

Odpovědnost a smysl pro povinnost: „*Uvědomuj si své povinnosti, projevuj iniciativu a tvořivý přístup ke službě.*“

Tato hodnota představuje respektování a dodržování zákonů, nařízení a rozkazů. Základem je odpovědný vztah jedince k plnění povinností podle jeho nejlepších schopností. Neznamená však uposlechnutí rozkazů, které jsou v rozporu s právním řádem České republiky. Významným projevem odpovědnosti jsou samostatnost, iniciativa a tvořivý přístup jedince.

Obětavost: „*Dej všechno, dej víc, než dostáváš, uvědom si, že úspěch celku stojí výš než úspěch tvůj.*“

Tato hodnota představuje především správné řazení priorit. Pro vojáka musí být zájmy celku nadřazeny jeho individuálním zájmům.

Odvaha: „*Neboj se rozhodnout a přijímat nové výzvy, měj sílu překonat složité, nebezpečné a riskantní situace.*“

Tato hodnota představuje odhodlání, morálně-volní a duševní sílu dělat to, co je správné, i v případě možných nepříznivých následků a okolností. Velitelé a řídící pracovníci v ozbro-

jených silách musí umět převzít odpovědnost a rozhodovat i ve složitých, nebezpečných a riskantních situacích.

Věrnost: „*Buď oddaný své zemi a její armádě a loajální ke svým nadřízeným, respektuj své spolupracovníky a podřízené.*“

Tato hodnota znamená být oddán zemi a armádě, která ji brání. Znamená ztotožnění, sepětí vojáka se zájmy a osudy národa, armády, útvaru, jednotky, osoby velitele a ostatních příslušníků celku. Blízko k této kvalitě má pojem hrdost, který vyjadřuje vztah jedince k útvaru, jednotce, ale též k vojsku, odbornosti, hodnostnímu sboru nebo hodnosti. Věrnost je významná pro vytváření a posilování sebedůvěry, pocitů jistoty, pozitivních pracovních vztahů a výkonnosti, je důležitá pro navození pocitu sounáležitosti a vytvoření vztahů soudržnosti.

Čest: „*Buď přímý a zásadový, jednej vždy v souladu se svým svědomím, tvé poslání tě zavazuje.*“

Tato hodnota je završením etických hodnot v armádě. Je motivačním činitelem a opravňuje morální rozhodnutí založená na příkladných osobních kvalitách a čistém svědomí. Čest propojuje všechny hodnoty, které jsou obsaženy v Kodexu etiky vojáka. Má blízko k mravnosti, protože čestný jedinec se ztotožňuje se skupinovými, tedy vyššími hodnotami a pracuje ve prospěch vyšších celků. Vnímání a respektování otázek cti poskytují jedincům významné intelektuální zázemí a motivaci k jednání.

Závěr: Jaká je profesní vojenská morálka?

Lze konstatovat, že normami vojenské mravnosti a vojenskou morálkou je soubor deklarovaných hodnot, jež sice mají původ ve společenské morálce, ale funkčně se vztahují především k vojenské činnosti a vojenskému prostředí. Jestliže společnost pečuje o svoji bezpečnost, musí mít zájem na uplatňování a dodržování zásad a norem vojenské mravnosti a morálky.

Vojenská morálka reflektuje a respektuje základní hodnoty občanské morálky, jejich vyžadování a dodržování je však ve vojenském prostředí daleko přísnější a kategoričtější. Složitost vztahů mezi občanskou a vojenskou morálkou navozuje řadu problémů, které stojí před současnou vojenskou etikou. Jedná se například o otázku, je-li vztah mezi občanskou a vojenskou morálkou vztahem mezi morálkou humánní a nehumánní nebo o otázky slučitelnosti občanského a vojenského mravního svědomí v osobnosti vojenského profesionála.

Stejně tak jsou důležité otázky zda negativní vztahy a jevy v armádě vyvěrají z podstaty vojenských mravních zásad a norem nebo zda úroveň humanizace vojenské služby a života v armádním prostředí odpovídá humánnímu občanskému vědomí. Současně s těmito otázkami je třeba řešit i samotnou otázku podstaty humanizace vojenské služby jako „zlidšťování“ služebního a pracovního prostředí, utváření kultivovaných interpersonálních vztahů a umožnění všestranného rozvoje každého jednotlivce při zachování efektivnosti, akceschopnosti a bojeschopnosti jednotlivých prvků armádního organismu.

Při řešení těchto problémů je nutné vycházet z toho, že hodnoty vojenské profesní morálky nejsou ve svém obsahu ani formě identické s hodnotami občanskými. Například zabít člověka je již po věky považováno za nejtěžší prohřešek proti právu i morálce. Naopak zabít nepřítele, který proti nám pozvedl zbraň, je však právně i morálně ospravedlnitelné, děje-li se tak ve spravedlivém boji za obranu národních a společenských zájmů.

Stejně jako všechny ostatní profesní morálky, i vojenská profesní morálka vyrůstá z konkrétních sociálních, ekonomických, politických, právních, náboženských a mravních podmínek daného typu společnosti. Na míře humanity celé společnosti závisí i mravně humanistický obsah profesionálních kodexů a tedy i kodex vojáků AČR determinuje smysl, obsah, cíle i jednotlivé mravní zásady a normy příslušníků reformované Armády České republiky.

Použitá literatura:

- AZENBACHER. *Úvod do etiky*. Praha 1994.
RICKEN, F. *Obecná etika*. Praha 1995.
VANĚK, J. *Základy sociální a ekonomické etiky*. Praha 1997.
Etika a armáda. (Kolektiv). Praha 1992.
HULAN, B. *Etika profesionálního vojáka*. Bratislava 2000.
HANÁKOVÁ, M. *Profesionální vojenská etika v armádách NATO a západního světa. NATO: Kodex chování ve vojensko-politických aspektech bezpečnosti*. 1998.
KŘIVÁNEK, A. *Obecná, sociální a profesní etika*. Brno 1999.
MAREK, V. „Čest jako nejvyšší hodnota.“ *A Report*, b.r. 2002.
PLANT, J. „Být vojákem je záležitostí srdce.“ *A Report*, b. r. 2002.
NOWOSIELSKI, W. Hodnoty a standardy britských pozemních sil. *SamO 3/2000*.
KOZÁK J. B. *Masaryk jako etik a náboženský myslitel*. Praha 1931.
Materiály Archivu AČR: Armáda a národ, Praha 1938. Masaryk a revoluční armáda, Praha 1924.

Překvapilo vás jako odborníka něco z toho, co v Iráku použila Američany vedená koalice ať už z hlediska vedení boje nebo nasazení nových zbraní, nebo se to odehrávalo tak, jak se to dalo očekávat?

Tak překvapením, řekl bych, takového toho moderního charakteru je schopnost reagovat bezprostředně na bodové cíle. To se ukázalo v několika případech a řekl bych, i na zničení těch základních jednotek iráckých. To, myslím, je ukázka pronikání té moderní informatiky, čidel, kooperace, prostě je to něco, co dříve trvalo podstatně déle, to je jedna věc. Druhá věc je, že se potvrdilo, že absolutní letecká převaha je předpokladem k provedení úspěšných manévru. Je tam ještě řada věcí, například, že ten boj v noci se dneska stal výrazným činitelem pro tu stranu, která je pro takový boj připravena, ale našla by se ještě řada dalších.

***Z rozhovoru s arm. gen. v. v. ing. Karlem Pezlem o Iráku
BBC 10. 4. 2003***

Tento článek se zabývá reformou německých ozbrojených sil, úkoly, které před nimi stojí při modernizaci a přípravě armády na výzvy 21. století. Zamýšlí se nad potenciálním podílem Bundeswehru na operacích ať pod vedením NATO či EU a shrnuje zkušenosti z operace Spojenecká síla. Ukazuje, jak Německo tyto získané zkušenosti využívá v oblasti interoperability a co z nich je zahrnuto do probíhající reformy. V článku je zmíněna i v poslední době tolik diskutovaná profesionalizace Bundeswehru.

Zatímco mezinárodní odpovědnost Německa vzrůstá, finanční prostředky, nezbytně nutné, aby Německo mohlo hrát odpovídající roli i na mezinárodní scéně, klesají. Neexistence jasně definovaného nepřítele, posun potřeb vojenského potenciálu, chybějící veřejná diskuze o nevyhnutelnosti vyšších vojenských výdajů, to vše dohromady přispělo k pomalému tempu reformy. V lepším případě tento stav omezí schopnost Německa hrát vedoucí roli při řízení velkých krizí a při zasazení mnohonárodních sil. V horším případě nedostatečné finanční zabezpečení vojenských misí bude stát životy německých vojáků, což jen podpoří domácí pacifistické nálady a zpochybní německou účast v budoucích operacích.

Reforma Bundeswehru začala před dvěma lety, v r. 2001, následně po vydání zprávy komise von Weizsäckera v květnu 2000. Určitá revize ozbrojených sil vlastně proběhla již v r. 1994, ale současná reforma je tím největším a nejobsáhlejším přehodnocením německých ozbrojených sil od jejich vzniku od r. 1955. Reforma má sladit organizaci, strategii, strukturu sil a vybavení Bundeswehru s realitou a úkoly evropského bezpečnostního prostředí po skončení studené války. Také má za cíl znovu prověřit roli Německa jako vedoucí evropské mocnosti, včetně jeho odpovědnosti při zajišťování evropské bezpečnosti, jak prostřednictvím NATO, či při tvorbě evropské bezpečnostní obranné politiky (ESDP - European Defence and Security Policy), třetího pilíře EU.

Důležitou, ne-li přímo rozhodující částí reformy je zlepšení stupně interoperability se spojení ze Severoatlantické aliance. Vzrůstající spolupráce Německa na všech operačních úrovních, zvláště na velitelské úrovni, činí otázku interoperability ještě důležitější. Také zkušenosti z Kosova získané v průběhu operace Spojenecká síla (Allied Force) v oblasti velení, řízení, spojení, vojenského zpravodajství, přehledového snímání a průzkumu (C3ISR - Command, Control, Communication, intelligence, surveillance, and reconnaissance), vzdušné doplňování paliva (AAR - air-to-air refueling) a umlčení PVO protivníka (SEAD - Supression of Enemy Air Defence) jen potvrzují závažnost interoperability.

Německá role v nové evropské bezpečnostní architektuře

Žádné jiné zemi v Evropě se po pádu Sovětského svazu tak zásadním způsobem nezměnila role, jež měla hrát v bezpečnostní architektuře, jako Německu. Z postavení v první linii mezi Východem a Západem, ze země, kde mohla s velkou pravděpodobností vzniknout třetí světová válka, se Německo změnilo na oporu stability střední Evropy, stalo se jednou z hlavních

bezpečnostních záruk (security provider) na evropském kontinentě. Poprvé ve své historii je Německo obklopeno ze všech stran spojenci. Se všemi sousedy má uzavřené vojenské dohody nikoliv ze strachu či potřeby vytvářet protiváhu vůči ostatním evropským mocnostem, ale proto, že evropská bezpečnost spočívá v účinném mnohostranném bezpečnostním uspořádání, jež je schopno řešit problémy, které budou před evropským kontinentem stát ve 21. století.

Ať už otevřeně či skrytě, Německo se stalo jednou z hnacích sil, jež stojí za mnohonárodním přístupem k bezpečnosti v NATO i EU. Je připraveno jít při podřizování svých národních zájmů a suverenity nadnárodním (supranational) institucím ještě dále než většina zemí, zejména v otázkách obrany a zahraniční politiky. Zatímco Francie a Velká Británie jsou takovou myšlenkou v podstatě znechuceny, Německo se aktivně zapojuje do multinárodních vojenských uspořádání, jako je např. eurosbor, tvořený spolu Francií, Belgií, Španělskem a Nizozemím a dánsko-německo-polská brigáda. Neexistuje zde jediná německá jednotka, jež by zůstala skutečně samostatná, každá je připojena nebo má být zasazena v rámci mezinárodního vojenského uspořádání.

Německo dokazuje, že bude plnit závazky NATO týkající se kolektivní bezpečnosti a účasti na řešení nejen menších krizí, ale také prestižních bezpečnostních operací (higher-end security operations), jakými jsou operace na udržování míru (peacekeeping) a vynucování míru (peace enforcement). I když preferovanou německou oficiální zahraniční a bezpečnostní politikou je řešení konfliktů prostřednictvím vyjednávání, německé ozbrojené síly se účastnily leteckých operací a následných misí v Bosně a Kosovu, kde mělo své velení. Způsob, jakým koordinovalo mnohonárodní mírové operace, mu získal vážnost i obdiv ostatních států. Přitom účast Německa na operacích mimo území členských zemí Alliance („out of area“ military operations) podporovali jak konzervativní křesťanští demokraté (CDU), levostředoví sociální demokraté (SPD), tak i zelení. Je to překvapivé zvláště u zelených, kteří vyznávají pacifismus. Všichni se shodují v tom, že při vytváření evropské bezpečnosti Německo nesmí zůstat pasivní, ale musí rázně jednat.

Země se sjednotila, Národní lidová armáda NDR (*Volksarmee*) byla spojena s Bundeswehrem. Ve velmi krátké době nastal posun z pozice „konzumenta bezpečnosti“ k „poskytovateli bezpečnosti“. Vzhledem k německé historii musela být ústavně projednána možnost zasadit armádu mimo vlastní území.

Ovšem ochota Německa účastnit se budoucích koaličních operací není stoprocentně zaručena. Jeho účast bude posuzována „případ od případu“ (case-by-case), protože rozhodování politiků je stále ovlivňováno historickou pamětí. Každé zasazení armády mimo vlastní území vyžaduje souhlas Spolkového sněmu (*Bundestag*). Nikdy nebude jisté, zda bude stačit pouhá politická vůle, aby byla schválena účast Německa v té či oné koalici, zvláště při současné sestavě vládní koalice. Proti nasazení stíhaček pravděpodobně námitky nebudou, ale zcela jistě vzniknou při účasti velkého množství vojáků, jako tomu bylo během operace Spojenecká síla.

Operace Spojenecká síla: transformace a interoperabilita

Podíl Bundeswehru na operaci Spojenecká síla byl vysoký. Bylo zasazeno 8500 vojáků, 20 bojových letounů, několik námořních plavidel. Bundeswehr hrál zvláště významnou roli při leteckých operacích. Bylo provedeno 438 bojových letů (sorties) a vypáleno přes 230 protiradiolokačních řízených střel s vysokou rychlostí typu vzduch-země AGM-88 HARM (High

Speed Anti-Radiation Missile) na umlčení PVO protivníka. Dopravní letadla provedla přes 500 vzletů pro humanitární akce. Nicméně ve srovnání s účastí jiných evropských států se vyskytly nedostatky v bojové připravenosti, v námořní a letecké přepravě, při zjišťování a identifikaci cílů. Bundeswehr měl zastaralou strukturu sil, chyběla munice s koncovým navedením (PGM – precision-guided munitions), nazývaná též vysoce přesná munice. Na základě zkušeností z Kosova proto Bundeswehr specifikoval následující okruhy problémů, jež musí být v rámci procesu interoperability napraveny:

- ❑ zvýšit účinnost řízených protiradiolokačních střel AGM-88,
- ❑ zvýšit kapacitu evropských cisternových letadel (tankers),
- ❑ zavést vysoce přesnou munici, včetně zbraní, jež mohou být použity za každého počasí, snížené viditelnosti, a tzv. distančních zbraní, odpalovaných z bezpečné vzdálenosti (standoff weapons),
- ❑ provádět průzkum a zjišťování cílů (target acquisition) za každého počasí,
- ❑ zajistit bezpečné, digitální spojení.

Zvýšená účinnost střel AGM-88 HARM

Při umlčování PVO protivníka v rámci operace Spojenecká síla hrál velkou úlohu letoun *ECR-Tornado* (Electronic Combat Reconnaissance), který prováděl elektronický průzkum. Jako velmi efektivní se ukázalo použití protiradiolokačních řízených střel s vysokou rychlostí vzduch-země AGM-88 HARM proti stálým i mobilním systémům protivzdušné obrany, což otevřelo vzdušné koridory pro stíhače i bombardéry. Ochrana ve vzduchu (in-flight defense) spojeneckých letounů během plnění jejich bojových misí, kterou poskytovala Luftwaffe, byla téměř stoprocentní. Bohužel, spojenci sice dokázali vyřadit nepřátelskou protivzdušnou obranu, ale vždy jen na krátkou dobu. Proto byla stálá i mobilní stanoviště řízených střel v Kosovu i Jugoslávii do samého konce operace Spojenecká síla předmětem zvýšeného zájmu pracovníků štábů (planners) i pilotů.

Vedoucí představitelé Bundeswehru se domnívají, že zmodernizované řízené střely AGM-88 mohly být proti jugoslávskému integrovanému systému protivzdušné obrany daleko efektivnější. Kdyby byly vybaveny „inteligentnějším“ řídicím a naváděcím systémem, mohly by účinněji ničit jugoslávský radarový systém. Nálety na tyto radary by nemusely být tolikrát opakovány.

Tankování ve vzduchu

Nepřeženeme, když napíšeme, že vzdušné doplňování paliva (AAR – air-to-air refueling) patřilo během operace Spojená síla k nejdůležitějším. Denně byl prováděn velký počet vzletů, průměr se blížil k číslici 100. Při většině z nich se vzdušným tankováním. Nepříznivé povětrnostní podmínky a velký počet letounů v prostoru operací kladl na tankování ve vzduchu velké nároky. Nebylo neobvyklé, když bojové letouny během jednoho letu tankovaly dvakrát. Během operace Spojenecká síla představovalo tankování ve vzduchu 21 % z celkového počtu vzletů, ovšem jen 8 % jich bylo provedeno letouny evropských členů Aliance. Evropané dokázali provést pouze zlomek potřebných letů. I to je jedním z důvodů, proč se německá armáda zaměřuje na zvýšení schopnosti tankování ve vzduchu, které by se mělo stát nedílnou součástí všech budoucích spojeneckých operací.

Přesně řízená munice, zbraně použitelné za ztížených povětrnostních podmínek a distanční zbraně

Každý, kdo sleduje vývoj německého zbrojního arzenálu vidí, že je stále více a více způsobován potřebám armády po skončení studené války. Luftwaffe má velké zásoby střel vzduch-vzduch pro izolaci prostoru bojové činnosti (interdiction missions), ale teprve v poslední době byly modernizovány letouny, aby mohly nést munici s koncovým naváděním a distanční zbraně, působící z prostoru mimo dostah protivníka. Německému vojenskému letectvu byla svěřena pomocná role umlčení PVO protivníka nejen proto, že Německo jako jediný evropský stát NATO mělo dostatečný počet prostředků pro tento úkol, ale také proto, že nemělo potřebné množství přesně řízené munice, jež by mohla být zasazena v boji. V té době ještě nebyl ukončen program modernizace letounů úderného elektronického průzkumu Tornado, který by umožnil tuto munici používat. Existují i určité spekulace ohledně historických reminiscencí: po roce 1945 to byla první akce, při níž Bundeswehr působil mimo území Německa, proto byl odstaven pouze do pomocné role.

Klasické pumy (general purpose munitions) byly užívány na cíle, jako sklady ropy, pohonných hmot a mazadel, letiště a elektrárny. Munice s koncovým naváděním byla používána výhradně na cíle, jež vyžadovaly vysokou přesnost zásahu: mosty, cíle v zastavěných oblastech (urban targets). V operaci Spojenecká síla připadalo 70% všech potvrzených zásahů na vysoce přesnou munici, i když co se týká množství, poměr klasické munice k munici s koncovým naváděním byl 2:1.

Dalším „poučením“ z Kosova byla důležitost a efektivita munice použitelné za ztížených povětrnostních podmínek a distanční munice. V Kosovu, stejně jako v ostatních částech střední a východní Evropy, hraje otázka této munice důležitou úlohu při rozhodování, zda se státy budou účastnit bojových operací. Země, jakými jsou Velká Británie, Francie a Nizozemí, sice mají munici s koncovým naváděním, ale žádná z nich nemá schopnosti vést operace za ztížených povětrnostních podmínek. Proto za špatného počasí a zvýšené oblačnosti (heavy cloud cover) muselo vojenské letectvo Spojených států podnikat většinu bojových letů samo. Přísná pravidla zasazení, omezení dostupu (flight deck) na 15 000 stop, zvýšená snaha zabránit ztrátám, to vše vyžaduje potenciál použitelný za ztížených povětrnostních podmínek, působící z prostoru mimo dostah protivníka (all-weather and standoff capabilities), ten mají jediné Spojené státy. Vzhledem k trendu vývoje budoucích koaličních operací se stalo pro německou armádu doplnění tohoto potenciálu absolutní prioritou.

Taktický průzkum a zjišťování cílů

Akvizice a používání systémů, jež umožňují vést operace za ztížených povětrnostních podmínek, vyžadují také vybudování prostředků taktického průzkumu a vyhledávání cílů za každého počasí, umožňující lokalizovat, identifikovat a zachytit před vypuštěním v čidlu hledáčku laserovou energii odraženou od cíle. Právě špatné povětrnostní podmínky při operaci Spojenecká síla snižovaly schopnost spojenců vyhledávat a identifikovat cíle. Ukázalo se, že je nutné vyvíjet prostředky průzkumu použitelné za jakýchkoli povětrnostních podmínek, jakými jsou například taktické bezpilotní letouny (UAVs - Unmanned Aerial Vehicles). Tyto letouny se staly nepostradatelnými kvůli přísným pravidlům zasazení vzdušných sil a strategii „flexibilního zaměření a navedení na cíl“ (flextargeting), jež znemožňovaly umlčet integrovanou protivzdušnou obranu Jugoslávie.

Úkoly zadávalo přímo středisko smíšených (combined) vzdušných operací. Německá bezpilotní letadla provedla celkem 237 letů, přibližně 90 % z nich bylo úspěšných. Mnoho letů bylo pod úrovní mraků (cloud base). Zároveň byly získávány údaje pro vyhodnocování efektivitu úderů a pro vyhledávání cílů. V současnosti má Německo bezpilotní letouny pouze s omezeným doletem i dobou letu, nicméně při průzkumu a pozorování v Kosovu měly tyto letouny velmi dobré výsledky.

Zlepšený potenciál C3I

Současným trendem je vedení operací v rámci koalicí. Proto je třeba vyvíjet takové prostředky spojení a velení, které zajistí bezpečné spojení mezi členy NATO a usnadní interoperabilitu uvnitř Aliance. Vzhledem k chybějícímu bezpečnému digitálnímu spojení probíhá dorozumívání v průběhu operací na otevřených frekvencích, což zvyšuje nebezpečí, že tyto rozhovory zachytí nepřátelská protivzdušná obrana, a tak se zvýší možnost ohrožení pilotů letadel. Pokročilé systémy velení, řízení, spojení a vojenského zpravodajství (C3I - command, control, communication and intelligence), které jsou bezpečné a schopné koordinovat složité letecké operace, mají jediné ozbrojené síly Spojených států.

Pokročilé spojovací systémy jsou také typickým příkladem zaostávání vojenských technologií evropských partnerů za USA. Toto zaostávání je dále zesilováno snižujícími se výdaji na vojenskou vědu a výzkum v Evropě v posledním desetiletí. A tato mezera bude v následujících letech ještě narůstat, pokud se nezvýší investice do nových technologií, či nebudou-li získávány vhodné technologie ze soukromého sektoru.

Velký problém: připravenost a struktura sil

Výše uvedené zkušenosti upozornily na nedostatky německé armády na operační úrovni. Operace Spojenecká síla ale ukázala i na slabá místa připravenosti a struktury sil (readiness and force structure), jež musí být odstraněny, pokud chce Německo aktivně přispívat k evropské bezpečnosti. Jedním z opravdu velkých problémů německých ozbrojených sil byly potíže při shromažďování požadovaného množství vojáků, včetně výstroje a výzbroje pro nasazení v Kosovu. Aby Německo získalo potřebnou výzbroj a vybavení pro operaci Spojenecká síla, muselo ji shromáždit ze 123 různých jednotek (*Einheiten*), používat demontovaná vybavení a náhradní díly (cannibalize), jež byly původně určeny pro užití v Německu v případě války. I když se uvádí, že 60 % německého vybavení je možné použít při plnění bojových úkolů (*einsatzbereit*), skutečné číslo je podstatně nižší. I technika, jež se osvědčila v Kosovu, jako kolová bojová vozidla pěchoty „Luchs“ a „Fuchs“, byla 20 let stará a jejich údržba byla velmi nákladná. Byl vyvozen závěr, že současný stav Bundeswehru je bohužel takový, že se nelze simultánně účastnit dvou operací, podobných té v Kosovu.

K nedostatkům vybavení ještě přistupovala nutnost udržovat dostatečné množství personálu, který by byl schopen létat i zabezpečovat bojové lety jak v době letecké války v Kosovu, tak i po jejím skončení. „Bestandsaufnahme 1999“ uvedl, že „hlavními příčinami tohoto stavu jsou omezené počty německých sil reagování na krizi (reaction forces), klesající počet důstojníků, materiálový nedostatek a snižující se výdaje na obranu“ [1].

Zájem o minulost je vlastně zájmem o dnešek. Německé ministerstvo obrany si je dobře vědomo toho, že je nutné k tomu, aby se současný stav zlepšil, zvýšit technické zabezpečení

a získat novou bojovou techniku. Aby mohl Bundeswehr plnit přepokládané úkoly, jakými je zasazení vojáků a bojové techniky v zahraničí (force projection), je zapotřebí mít větší dopravní letadla, modernizovaný a bezpečný systém C3I (strategického „velení, řízení, spojení a vojenského zpravodajství“) a více nákladních lodí. Ovšem vojenský rozpočet se prý má v příštích deseti letech snížit až o deset miliard dolarů, což tyto programy zcela jistě ohrozí. Právě krácení vojenského rozpočtu v uplynulých letech způsobilo, že se z Bundeswehru stala v podstatě armáda žijící ze „sociální podpory“ („subsistence-type“ military), která se nedokáže efektivně účastnit a zabezpečovat více než jednu mezinárodní operaci. To se mj. potvrdilo v létě 2001 při debatě v Bundestagu o vojenské účasti Německa na operaci NATO Nezbytná sklizeň (Necessary Harvest) v Makedonii. Debata se točila kolem toho, zda jsou německé síly vůbec schopny provést tuto misi, a kolem strategických problémů, jež přináší přítomnost Aliance v Makedonii. Redakční článek v jedné z velkých německých novinách uvedl: „Není to politické rozhodnutí účastnit se té či oné mise, jež určuje vliv Německa v rámci NATO a plnění našich mezinárodních závazků, ale schopnost uskutečnit tyto mise jak z hlediska zabezpečení materiálem, tak vhodným personálem [2].“

Před operací Spojenecká síla se Němci jen velmi málo zabývali vlastní strukturou ozbrojených sil. Bílá kniha z roku 1994 i nadále kladla důraz na těžké obrněné divize. Zbývalo tam jen málo místa pro „lehké síly“, jež by bylo možné použít pro mírové a humanitární aktivity, kterých se Německo mělo účastnit. Problém byl zmíněn i v poslední *Bestandsaufnahme*. 13 500 vojáků bylo převedeno z hlavních obranných sil k sboru reagování na krizi (*Kriesereaktionskorps*). Většina těchto jednotek byla určena pro síly rychlé reakce Evropské unie.

Je třeba si povšimnout, že navzdory omezeným prostředkům, si Bundeswehr vedl v operaci Spojenecká síla nadmíru dobře. Plnil jeden z nejdůležitějších úkolů: otevřel letecký koridor, takže se spojenecké stíhače a bombardéry mohly dostat ke svým cílům. Německé bezpilotní letouny měly velké procento úspěšnosti, dodávaly data jak při vyhledávání cílů, tak při vyhodnocování škod (battle damage assessment) za špatné povětrnostní situace a v bojových podmínkách. I když tato činnost byla úspěšná, bylo by omylem se domnívat, že příspěvek Německa a vůbec Evropy byl přiměřený. Nedostatek podpůrných letadel (support aircraft), zvláště cisternových letadel, způsobil, že spojenci byli zcela závislí na amerických zdrojích. Chybějící vysoce přesná munice, distanční zbraně a schopnost vést boj za ztížených povětrnostních podmínek, vyloučily Německo z účasti na leteckých úderech (strike sorties).

Těžká cesta reformy

Ve světle změn evropského bezpečnostního prostředí a stále větší roli Německa při udržování stability, byla zahájena důkladná revize velitelských struktur a ozbrojených sil. I když při obranném plánování je stále tím hlavním obrana německého území, nastal jasný posun směrem k budování sil rychlé reakce pro operace NATO a EU. Zásadní reforma byla sice plánována ještě před zahájením operace Spojenecká síla, ale technologická mezera mezi evropskými a americkými silami, jež se zřetelně ukázala právě během této operace, dodala reformě na naléhavosti. Bylo třeba takové reformy, která by zajistila přechod Bundeswehru do 21. století.

Reforma byla zahájena vlastně už v r. 1994, ale jednalo se spíše o snižování počtů (downsizing) než o skutečnou reformu. Německá armáda se postupně adaptovala na nové bezpečnostní prostředí a připravovala se na nové mise. Federální ústavní soud (*Bundesver-*

fassungsgericht) v r. 1994 pouze odsouhlasil účast Bundeswehru v operacích mimo území členských zemí NATO, zejména v operacích udržování míru, i když se Německo ve skutečnosti již celá desetiletí předtím humanitárních operací Spojených národů účastnilo. Těžištěm německé strategie a zaměření struktury ozbrojených sil zůstávala i nadále obrana vlasti, něco na způsob zastavení sovětských obrněných jednotek pronikajících přes Fuldský průsmyk, a ne nasazení sil v nestabilních regionech na periferii Evropy.

Po první německé účasti v bojích od druhé světové války a několika oficiálních zhodnoceních stavu ozbrojených sil v letech 1998 a 1999, byla vytvořena nezávislá komise, jež měla podrobně vyšetřit stav Bundeswehru a navrhnout opatření, která by umožňovala plnit mise v rámci euroatlantické bezpečnostní a obranné politiky, přičemž měla brát v úvahu domácí politické a hospodářské faktory, ovlivňující vztah veřejnosti k armádě. Stručně řečeno, komise měla připravit opatření, jak reformovat strukturu Bundeswehru na všech úrovních, co se týče organizace, personálních opatření, výstroje a výzbroje, řízení a velení, financí.

Studie známá jako „*Gemeinsame Sicherheit in Zukunft der Bundeswehr*“ doporučila 15 speciálních opatření, jež měla Bundeswehr přeměnit na skutečnou armádu 21. století. Tato opatření byly v podstatě návrhy, které měly orientovat ozbrojené síly od obrany území směrem k prevenci krizí a na úkoly krizového managementu. V první řadě měla být zvýšena připravenost ozbrojených sil, jež měly poskytovat 140 000 vojáků pro koaliční operace mimo území aliance NATO, mírové počty měly být sníženy z 340 000 na 240 000 vojáků, výstroj a výzbroj měla být reorganizována a modernizována, měl být zvýšen německý vojenský potenciál. Interoperabilita nebyla přímo zmiňována, ale důraz, který komise kladla na zlepšení velení a řízení koaličních operací, byl jasným signálem, že německé ozbrojené síly musí být schopné spolupracovat (interoperate) se svými spojenci při společných vojenských operacích či při operacích krizového managementu.

Von Weizsäkerova zpráva zahájila rozsáhlou diskuzi uvnitř vojenské a bezpečnostní komunity (defence a security community), ale ministr obrany Rudolf Scharping ji více méně ignoroval. Za necelý měsíc poté, co zvláštní komise vydala svoji zprávu, ministersvo obrany publikovalo studii vlastní: „Bundeswehr – cesta do 21. století: její milníky a základní obroda“ (*Die Bundeswehr – sicher ins 21. Jahrhundert: Eckpfeiler für eine Erneuerung von Grund auf*) [3]. I když se studie zbývala v podstatě stejnými tématy jako zvláštní vládní komise, měla na určité otázky jiný názor, zvláště pak na úkoly Bundeswehru a na rozsah snižování jeho počtů. Ukazovalo se, že ministerstvo obrany ještě není připraveno na odvážná, politicky citlivá opatření, jako je radikální reforma armády.

Zpráva ministerstva obrany (*Eckpfeiler*) navrhovala značně skromnější soubor opatření, co se týče počtů vojáků (troop strength), i účasti armády na mezinárodních operacích. Místo snížení počtu na 240 000, navrhovala konečný počet 265 000 vojáků, se 150 000 vyčleněnými pro akce v zahraničí. Konkrétně mělo Německo být schopno zasadit (deploy) a zabezpečit (sustain) 50 000 vojáků po dobu jednoho roku na jakémkoli bojišti, nebo nasadit 10 000 vojáků na několik let ve dvou konfliktech současně. Po organizační stránce zpráva navrhovala centralizaci velitelských struktur všech složek ozbrojených sil pod jedno společné velitelství. Mělo to být něco na způsob amerického sboru náčelníků štábů (Joint Chiefs of Staff), ve kterém by nejvyšší představitelé (top officers) pozemního vojska, vzdušných sil a námořní pěchoty vytvářeli jednotnou velitelskou strukturu. Vznikla by tak efektivnější organizační struktura a Bundeswehr by se mohl účastnit řešení mezinárodních krizí a všech koaličních operací. Problém interoperability měl být řešen získáváním zkušeností ve velkých mnoho-

národních vojenských jednotkách, v rámci NATO a EU, jako jsou evropské síly rychlé reakce, eurosbor, dánsko-německo-polská brigáda. Přímo v praxi by bylo možné zjistit problémy interoperability, od nejvyšších struktur velení až po obyčejného pěšáka. V oblasti materiálního zabezpečení a logistiky byla primární odpovědnost přesunuta na nově vytvořenou společnou zabezpečovací službu (*Streitkräftebasis*), společnou lékařskou službu a civilní komerční prodejce (commercial vendors). Za těchto předpokladů by měly velitelské, logistické a bojové struktury Bundeswehru fungovat daleko efektivněji a více vševojskovým (joint) způsobem.

Ovšem důraz na obranu území (territorial defense) nadále pokračoval. Toto zaměření mělo několik evidentních jak vojenských, tak politických nedostatků. Z vojenského hlediska pokračující orientace na obranu území bránila opravdové reformě, protože nevytvářela doktrínální, ani institucionální předpoklady pro porozumění zásahům sil „rychlé reakce“ a operacím na vynucení míru, které jsou ve své podstatě ofenzivními operacemi, a tudíž vyžadují zcela jinou formu výcviku, velení, výstroje a výzbroje (equipment capabilities). Pracovníci štábů (military force planners) pokračovali v tradici obranných scénářů z dob studené války: kolony obrněné sovětské techniky valící se přes Fuldský průsmyk, doprovázené eskadrami migů a bombardérů Badger, jež budou bojovat o převahu ve vzduchu. Možná se jim nedostávalo analytických schopností, jež by jim umožnily rozpoznat mimořádné situace (contingencies), které mohou nastat na periferii Evropy či dokonce mimo ni, jejichž řešení by vyžadovalo zasazení jednotek na velké vzdálenosti.

Jak již bylo zmíněno, toto zastaralé myšlení mělo negativní dopad na volbu výzbroje a techniky, do které chtěl Bundeswehr investovat přidělené finanční zdroje. Investiční cykly (procurement cycles) trvají 18 let, řada investičních rozhodnutí devadesátých let byla učiněna ještě v období studené války. Německo se pozvolna začalo orientovat na zasazení v zahraničí, ale odpovídající investice neexistovaly. Místo toho, aby byly stávající finanční prostředky přesunuty na zbraně a vybavení odpovídající 21. století, tj. distanční zbraně dalekého dosahu, samonaváděcí, vysoce přesnou munici, bezpečné spojovací systémy, strategickou leteckou a námořní přepravu, velká část investic byla stále zaměřena na scénáře, jež opakovaly konflikty 20. století. Projekt evropského stíhacího letounu (Eurofighter), samohybné houfnice (Haubitzer 2000), řízená střela vzduch-vzduch Merlin, to všechno jsou příklady investic studené války.

Z politického hlediska váhavý přístup ke strategii rychlého reagování a krizového managementu – jež nebyly označeny jak hlavní priorita – snižoval důvěryhodnost účasti Bundeswehru v silách rychlé reakce NATO a EU.

Vlastně i zatím dost opatrný vojenský přístup k nové bezpečnostní strategii a novým operačním koncepcím, vyžadující nové výzbrojní a materiálové zabezpečení (equipment requirements), znamenal velmi radikální změnu předchozí německé obranné politiky, jež trvala 50 let. V minulosti mohlo Německo poukázat na svou ústavu, která zakazovala zasazení vojenských jednotek mimo hranice Německa. Bundeswehr byl budován výhradně jako obranná síla a poslanci Bundestagu neměli žádné morální problémy při zdůvodňování každoročního vojenského rozpočtu, nechyběly ani přesvědčivé argumenty pro debaty týkající se výzbroje pro německé ozbrojené síly, jež byly orientovány na obranu. Výdaje na armádu byly spojeny s ochranou národní suverenity, proto se nákupy potřebných zbraní setkávaly jen s malým odporem.

Po skončení studené války byla situace v Německu stejná jako v jiných evropských zemích. Jak se měnila politická mapa Evropy, měnila se i potřeba mít armádu. Se změnou politického prostředí se měnily i bezpečnostní hrozby. Změnily se zóny nestability, změnily se i způsoby,

jak na ně reagovat. Nastal posun argumentace v parlamentních debatách: vojenské výdaje již nebyly zdůvodňovány prostým přežitím země, ale tím, že jsou nutné pro zbraňové systémy, které budou použity jako ofenzivní prostředky, nutné pro ochranu národních cílů a záměrů. Ve většině mírně levicových evropských parlamentů bylo získat zdroje na výzbroj a techniku, jež by odpovídala nové strategické a operační situaci, daleko obtížnější, než provést politické změny ve střední a východní Evropě. Požadavek finanční střízlivosti, na kterém trvala Evropská monetární unie, a nedostatek argumentů, jež by dokázaly zdůvodnit nákupy v podstatě ofenzivních zbraní, dělaly skutečnou vojenskou transformaci evropských zemí v následujících letech v lepším případě velmi obtížnou.

Německo nebylo výjimkou. Reformovat armádu, aby odpovídala zvyšující se moci a vlivu Německa, byl namáhavý zápas, navzdory tomu, že reforma vlastně již začala. Bezpečnost a obrana nebyla oblíbená témata veřejných diskuzí a uvnitř vládní koalice bylo na armádu pohlíženo jako na ten až skutečně poslední prostředek obrany. Všechny politické strany se na armádu dívaly v lepším případě s podezřením, v tom horším případě nepřátelsky. Jak kancléř Gerhart Schröder, tak ministr zahraničí Joschka Fischer, vzbudili mnoho nenávisti uvnitř vlastní politické strany, když v r. 1999 podporovali bombardování Jugoslávie. Německo omezovalo finanční výdaje, byly redukovány i potřebné zdroje na armádu. Snižování výdajů na obranu jistě nepřipravilo německé poslance o hlasy.

Zatímco v menších zemích EU i NATO probíhaly pomalé vojenské reformy, v Německu chyběla jakákoliv politická vůle poskytnout armádě nezbytné finance, aby reforma ozbrojených sil mohla vůbec pokračovat směrem k budování jednotek schopných rychlých, delších přesunů a zasazení v zahraničí (power-projection force). To mělo negativní dopad jak na Evropu, tak na transatlantické vztahy. Role Německa v Evropě se zvyšovala. Německo už nebylo jen ekonomickým motorem Evropy, jeho vliv se zvyšoval i v mezinárodně politické sféře, což s sebou přinášelo i povinnost zasadit ozbrojené síly v oblastech neklidu a politické nestability, respektive všude tam, kde by byly ohroženy zájmy spojenců.

Na konferenci EU v listopadu 2000 se Německo zavázalo, že poskytne většinu vojáků pro plánované šedesátitisícové síly rychlé reakce EU, jež by měly být vybudovány v r. 2003. Konkrétně mělo přispět 13 500 muži k celkovému počtu všech sil, které by měly dosáhnout asi 120 000 vojáků. Takové sliby se ale těžko plní, když je pokladna v Berlíně prázdná a generální štáb (military planners) příliš opatrný. Nedostatek peněz dokáže zabít jakoukoli plánovanou reformu a má i negativní vliv na atlantické partnerství. Ukázalo se, že Německo není schopno plnit roli státu, který zajišťuje evropskou bezpečnost, což ohrozilo celou tolik vyhlašovanou koncepci evropské bezpečnostní a obranné politiky (ESDP - European Security and Defence Policy), jež měla být právě tím prostředkem, kterým by EU mohla zasahovat do světové politiky.

I když ESPD nesplnila vše, co se od ní čekalo, přesto dosáhla dvou věcí. Za prvé, v Evropě nastal pozvolný přesun mocenského těžiště: Německo nahradilo Francii v roli hnacího motoru evropských reforem, včetně zahraniční a obranné politiky (nicméně existuje velká pravděpodobnost, že se tento posun brzy vrátí zpět a vedoucí roli opět převezme Francie). Za druhé, Německu se zatím daří úspěšně vyvažovat dva směry obranné politiky: Francie by chtěla vést poměrně nezávislou evropskou bezpečnostní politiku. Na první místo klade tradiční úkoly NATO, zatímco Británie a Německo dávají přednost transatlantické cestě.

Nepodařily se splnit hlavní úkoly (headline goals) budování evropského obranného potenciálu, zvláště v Německu. Byl to požadavek postavit do r. 2003 síly rychlé reakce EU

v síle 60 000 mužů. Mimochodem, proč byl právě tento rok určen jako poslední termín, kdy měly být vyčleněné jednotky připraveny k plnění tzv. petersberských úkolů (udržování míru, vynucování míru a humanitární operace) není zcela jasné.

Dále se nepodařilo zvýšit obranné kapacity NATO, tak jak je stanovila tzv. iniciativa v obranných možnostech (DCI - Defence Capablity Initiative) přijatá na washingtonském summitu v r. 1999. Tato iniciativa stanovila pět oblastí, na které měli členové NATO soustředit své úsilí: (1) efektivní bojová činnost (effective engagement); (2) zasaditelnost (deployability) a mobilita (mobility); (3) schopnost vydržet, tj. uchovat potřebnou úroveň bojové síly po dobu, kdy je potřebné plnit úkol (sustainability) a logistika (logistics); (4) odolnost vojsk (survivability); (5) velení (command), řízení (control) a spojení (communications). Stanovené cíle této iniciativy by měly překlenout narůstající mezeru mezi Spojenými státy a evropskými členy NATO.

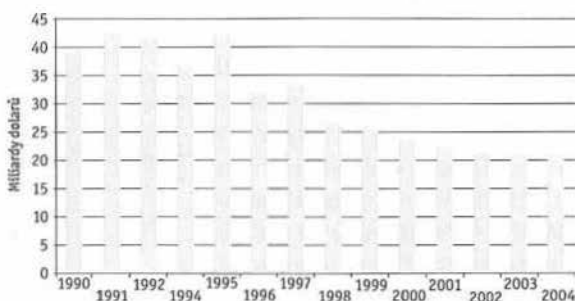
To vše dohromady vyvolalo velkou vlnu euroskepticismu mezi některými členy amerického Kongresu. Bylo proneseno několik projevů na téma nerovnoměrného rozdělení nákladů na obranu (unequal burden-sharing). Hrozilo nebezpečí, že by americká nespokojenost s tím, že Evropa neplní své závazky, mohla vyústit až v požadavek po jednostranném přehodnocení americké politiky vůči Evropě, což by mohlo mít velmi negativní vliv na americko-evropské bezpečnostní vztahy, a to zvláště v době, kdy probíhá transformace armád na obou stranách Atlantiku, a kdy jsou nově definovány vzájemné bezpečnostní vztahy a závazky (responsibilities).

V Německu sice nastal určitý posun ve vojenském myšlení směrem k budování sil, jež by bylo možné nasadit v cizině (power projection), tj. směrem ke zcela jiné struktuře armády a k interoperabilitě, ale většina politiků se stále ještě nedokázala vymanit z tradiční koncepce velkých obranných sil ve střední Evropě. Nicméně veřejnost si začala uvědomovat, že na periferii Evropy existují pásma nestability, a že Spojené státy začínají redefinovat svou roli v Evropě. Že je nejvyšší čas, aby Německo provedlo skutečnou reformu ozbrojených sil a stalo hlavní zárukou bezpečnosti (security provider) na této nebezpečné křižovatce evropské bezpečnosti a transatlantických vztahů.

Utažené opasky: německé výdaje na obranu

Tolik potřebná reforma je vším možným, jen ne jednoduchou záležitostí. Tím největším problémem je nedostatek finančních prostředků (underfunding). Na grafu 1 vidíme, že tyto výdaje poklesly od r. 1990 téměř o 20 % a pravděpodobně budou klesat ještě v r. 2003. Pokud se na výdaje na obranu díváme z hlediska hrubého domácího produktu (GDP - gross domestic product), potom tyto výdaje poklesly mezi roky 1990 a 1994 z cca 2,1 % na 1,1 % v r. 2001. V rámci NATO je před Německem, co se týče procenta z GDP, už jen Lucembursko. Je to hluboko pod průměrem států NATO, který je 2,1 %. Pro srovnání, americký rozpo-

Graf 1. Celkové německé výdaje na obranu (1990–2004)

Zdroj: CSIS 2001 (1990–2001), Spolkové ministerstvo obrany (2002–2004)

čet na obranu činí zhruba 2,8% hrubého domácího produktu; mezi politiky i vojáky existuje trvalá shoda v tom, že v době míru je třeba na armádu vydávat něco mezi 2 až 3% hrubého domácího produktu, aby byla udržena moderní, výkonná armáda, s vysokou pohotovostí k zasazení do akce. Současné výdaje na obranu jsou v přímém protikladu vůči růstu německé ekonomiky v posledních letech, přitom nedostatek prostředků vynakládaných na armádu může ovlivnit průběh reformy ozbrojených sil, ne-li tuto reformu zcela pohřbít.

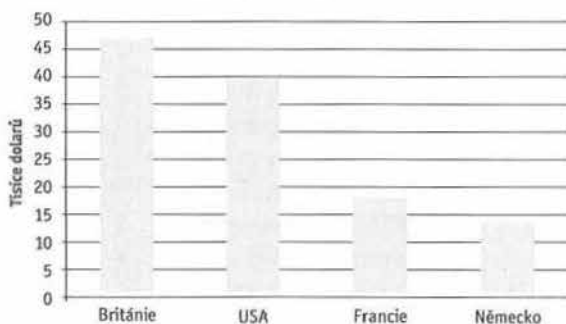
Téměř tak důležitou otázkou, jako kolik peněz je na vynakládáno na armádu, je otázka jak jsou tyto prostředky rozdělovány (allocated). Velmi obecně: jsou čtyři hlavní oblasti, kam jsou přidělovány finance na obranu: vojenské osoby (personnel), provoz a technické zabezpečení (O&M - Operations and Maintenance), akvizice (procurement), výzkum a vývoj (R&D - research and development). Podle velikosti procenta zdrojů, jež vláda na jednotlivé kategorie vynakládá, lze určit stav a připravenost ozbrojených sil. Moderní armáda, jež chce udržovat poměrně vysoký stupeň připravenosti (readiness) a chce být vybavena moderní výzbrojí (hardware), by neměla na příslušníky armády vydávat více než 40-50 %, ne méně než 20 % na akvizici a zhruba 10-15 % jak na provoz, technické zabezpečení, tak na výzkum a vývoj.

Současné rozdělení zdrojů ukazuje na armádu s nízkým stupněm připravenosti, se stárnoucí výzbrojí a výstrojí. Celkové výdaje ve finančním roce 2001 byly 21,3 miliardy USD (23,5 euro). 50,75 % bylo vynakládáno na příslušníky armády, 24 % na provoz a technické zabezpečení (téměř 15 % bylo určeno pro operace KFOR a SFOR), 4,3 % na akvizice, 4,7 % na výzkum a vývoj [4]. Vzhledem k tomu, že na akvizi bylo vynaloženo jen o trochu více než 14 %, bylo velmi těžké modernizovat a provést výměnu výstroje a výzbroje (equipment), aby odpovídala budoucím operačním koncepcím. Z dlouhodobého hlediska je třeba na provoz a údržbu starých zařízení vynakládat stále více prostředků. Nedostatek akvizičních zdrojů donutil Bundeswehr, aby se spoléhal na starší, zastaralou techniku a výzbroj, která má časté poruchy, vyžaduje větší náklady na provoz a údržbu, a na jejichž opravu se používají demontované součástky ze starších vozidel (canibalizing), protože většina této techniky i zbraňových systémů se už dávno přestala vyrábět.

Nedostatek investic také ovlivňuje vojenskou připravenost. Pokud vyjádříme investice jako množství dolarů, jež jsou vynaloženy na jednoho vojáka (viz graf 2), potom vidíme, že Německo v r. 2000 utratilo pouze 12 299 USD na akvizici na jednoho vojáka (13 578 euro), zatímco Francie, Spojené státy a Velká Británie utratili 16 838 USD (18 589 euro), 38 658 USD (42 347 euro), a 45 951 USD (50 729 euro). Jestliže se neinvestuje potřebné množství prostředků do potřebné akvizice, na modernizaci armády, potom ty, jež by měly být investovány na výcvik a zvyšování připravenosti, jsou používány na zaplacení oprav a na údržbu nebo – jak vysvětlíme v následujícím – na výdaje spojené s vojenským personálem.

Velké procento peněz určených pro příslušníky ozbrojených sil brzdí modernizaci armády. V případě Německa činí finanční prostředky určené pro vojenský personál přes 51 % rozpočtu na obranu, ve Spojených státech je to jen asi 39 %. Na první pohled by se mohlo zdát, že tak velké množství zdrojů

Graf 2. Akviziční výdaje na jednoho vojáka

Zdroj: The Military Balance 1999/2000

určených pro příslušníky ozbrojených sil asi znamená, že vojáci jsou velmi dobře placeni. Bohužel, není tomu tak. Velké množství zdrojů určených pro personál obvykle signalizuje, že v armádě je příliš mnoho vysokých důstojníků, kteří mají vysoké platy, velké penze, a zároveň nedostatek poddůstojníků (NCOs – non-commissioned officers), špatně placení povolanci (recruits) a vůbec příslušníci armády v nižších funkcích. Vzhledem k tomu, že je nedostatek poddůstojníků a důstojníků v nižších hodnostech, kteří z armády odcházejí kvůli nízkým platům, vojáci nejsou dobře vycvičení, protože jednak nejsou lidé, kteří by je cvičili, jednak chybí fondy na vycvik.

Německá armáda má nedostatek profesionálních vojáků. Podle časopisu *Jane's Defence Weekly* jí chybí 3715 rotmistů a praporčíků (senior NCOs), což činí 17 % požadovaného počtu, poddůstojníků (junior NCOs) chybí 3573, což je 11,5 % požadovaného počtu. V podstatě chybí do požadovaných počtů 14 800 vojáků, respektive je jich o 7,3 % méně než by jich mělo být [5]. Jedná se hlavně o profesionální vojáky a specialisty.

Tato čísla také ukazují, jaké jsou vzhledem k současným platům v armádě obtíže jak při získávání nových vojáků (recruiting), tak při prodlužování jejich závazku (retaining). Je to problémem dlouhodobý – i při zvýšení platů to potrvá několik let, než se naplní potřebné počty.

Většina armád evropských zemí spadá do kategorie „malých armád“, u nichž se nepředpokládá, že by při řešení krizí poskytovaly velká množství vojáků (manpower) a bojové techniky. Výjimkou je Bundeswehr, u kterého se naopak očekává, že jeho vojáci se budou ve velkém počtu účastnit řešení krizí, který se ale v současné době spíše řadí po bok tzv. malých armád, s nízkou připraveností (low-readiness militaries).

Transformace Bundeswehru: pozorování, analýza

Při reformování armády je Německo v nezáviděníhodné pozici: na jedné straně od něho mezinárodní společenství očekává větší účast při řešení krizí, což předpokládá reformu armády, která by měla být pružnější, lehčí a efektivnější. Ovšem reforma vyžaduje značné množství peněz (funding). Na straně druhé se už od r. 1994 po armádě chce, a chce to hlavně vláda, bez ohledu na to, která strana je právě u moci, aby plnila své povinnosti, pochopitelně s menším množstvím zdrojů. Jak socialistům, tak křesťanským demokratům a křesťanským socialistům se podařilo postupně snížit vojenský rozpočet od poloviny 90. let o 20 %. Pracovníci ministerstva obrany se zcela vážně obávají, že s tak omezenými prostředky se nepodaří reformu provést. A jak již bylo zmíněno dříve, neúspěch reformy by měl velmi neblahý dopad hlavně v zahraničí.

Německé ministerstvo obrany přišlo s plánem jak maximalizovat zdroje, a zároveň jak ušetřit. Navrhuje několikanásobné snížení počtů ozbrojených sil, rušení vojenských základů, prodej vojenského majetku v drahých a atraktivních lokalitách, jako je např. Mnichov nebo Hamburk. To by mělo vynést 450 milionů USD (cca půl milionu euro) za rok. Bohužel, většina expertů se domnívá, že německá armáda potřebuje alespoň 2,7 miliardy USD (2,98 miliardy euro) ročně, aby mohly být zamýšlené reformy provedeny.

Ministr obrany vydal dokument, který nastiňuje hlavní akviziční potřeby Bundeswehru. Z 213 uvedených systémů je 13 označeno jako prioritních a nezbytných pro reformu. Tyto priority zahrnují mezi jiným několik velitelských a řídicích zařízení, získávání informací prostřednictvím satelitů, prostředky pozorování a průzkumu, strategickou dopravu po moři i leteckou dopravu (sealift and airlift), zesílený pancíř německých obrněných vozidel na ochranu před

minami. Každý z těchto programů zvyšuje schopnost zasazení v zahraničí (power projection), do oblasti krize. Jakmile se tam armáda dostane, musí být schopna zůstat po určitou dobu v oblasti operací, za využití zpravodajské i ozbrojené převahy, modernizované výzbroje a výstroje. Akviziční plán ministerstva obrany však neobsahuje žádná programová doporučení, protože potřebné zdroje budou k dispozici až po r. 2003 ...

Za rozhodující období německé vojenské reformy jsou pokládány finanční roky 2002 a 2003. Pokud nebudou v příštích dvou rozpočtových cyklech zahájeny programové a strukturální reformy a časový rozvrh akvizic bude i nadále odkládán, výsledky reformy neuvidíme dříve než v r. 2015. V takovém případě by bylo ohroženo postavení Německa jak v NATO, tak v EU, protože se očekává, že se Bundeswehr bude např. v silách rychlé reakce EU podílet téměř jednou čtvrtinou. Pokud bude hrozit propuknutí mezinárodní krize, bude vyvíjen nátlak, aby Bundeswehr přispěl podstatně více než povinným minimem bojových jednotek a vzdušných prostředků. Pro evropskou mocnost, jakou je Německo, by to byla trapná situace, která by vzbudila nežádoucí pozornost na obou stranách Atlantiku.

Stále se zmenšující vojenský rozpočet navozuje otázku, zda je Německo vůbec schopno provést reformu včas, pokud vůbec. Je důležité, že Německo signalizuje ochotu provádět reformu co nejlépe, že přijímá taková radikální programová, strukturální i personální opatření – i když je to politicky obtížné – jež zaručují co nejefektivnější využívání finančních zdrojů, jež jsou tolik nutné pro úspěšné pokračování reformy.

Doporučení ministerstva obrany „*Neuausrichtung der Bundeswehr: Grobausplanung Ergebnisse und Entscheidungen*“ (Nová orientace Bundeswehru: celkové hodnocení výsledků a rozhodnutí) by měla zajistit zvýšení bojové připravenosti, bojového potenciálu (capabilities), i zvýšení podílu Německa na budoucích koaličních operacích, ať už pod hlavičkou NATO či EU.

Měníci se politický i vojenský étos

Předně, aby mohla být prováděna jakákoli reforma armády, musí nastat posun (paradigmatic shift) v politickém i vojenském myšlení. Německo by mělo přejít od ozbrojených sil určených původně k obraně území – to jest k obraně hodnot jako je národní přežití a suverenity – k armádě, jejímž úkolem bude obrana mezinárodně uznávaných práv a zákonů, včetně lidských práv, zabránění genocidě, násilné migraci, vně bezprostředních hranic Německa. Jinými slovy, musí to být armáda, která může nejenom chránit, ale také osvobozovat. Výše uvedné hodnoty a práva jsou sice také v zájmu německé bezpečnosti, ale ne nezbytně se dotýkají německé suverenity či existence národa jako takového. Nejsou definovány ani jako obrana určitého území, což by usnadňovalo pochopení nutnosti zasazení sil mezi veřejností. Je nutná celonárodní diskuze o změněné roli Německa v evropské bezpečnostní architektuře, o přechodu od obrany územní k vedení mezinárodních koalic, jež by dokázaly osvobodit utlačované, a zároveň potlačily exterritoriální zdroje nestability v Evropě. Bez pochopení těchto změn se Německo nestane hlavní zárukou evropské bezpečnosti (main force provider to European security) a Bundeswehr nebude mít dostatečný potenciál na to, aby jeho účast na koaličních operacích byla vyšší.

Radikální snižování počtů a profesionalizace Bundeswehru

V současné době má Bundeswehr přibližně 315 000 vojáků. Je plánováno, že se do r. 2004 tento počet sníží na 280 000. Bude se jednat hlavně o snižování počtů vojáků základní služby

(conscripts), větší důraz bude kladen na vojenské profesionály. Podle ministerstva obrany tento plán předpokládá, že se v r. 2004 ušetří 316 milionů USD (348 miliard euro), v devítiletém období to bude 1,25 miliardy USD (1,38 miliard euro). Většina potenciálních úspor bude investována na rekrutaci a prodlužování závazku (retention). Úspory získané během fiskálního roku (out-year savings) mají být investovány do modernizačních programů. Avšak ani úspory v té výši, jak je plánováno, nestačí na to, aby německé ozbrojené síly mohly být transformovány na moderní armádu, schopnou rychlého přemístění a zasazení v zahraničí (power projection force). Ani plánované snižování počtů neřeší beze zbytku současné personální problémy, konkrétně příliš velký počet důstojníků a málo poddůstojníků.

Německá vláda by se měla vážně zamyslet nad daleko radikálnějším snížením současných počtů o 35 %, tj. na zhruba 200 000 vojáků (v případě krize by byly postaveny zálohy). Pro takové radikální snížení existují dobré důvody. Poprvé v historii je Německo obklopeno mírumilovnými sousedy, přičemž všichni – s výjimkou Švýcarska – jsou členy stejných bezpečnostních a ekonomických institucí. Navíc je celá armáda napojena na existující mezinárodní vojenské formace. Německé jednotky jsou vyčleněny pro NATO, eurosbor, dánsko-německo-polskou brigádu, síly rychlé reakce EU. Bundeswehr se stal skutečnou mezinárodní armádou, jeho ozbrojené síly spolupracují s ozbrojenými silami sousedů, což z druhé strany zvyšuje bezpečnost a stabilitu v Evropě. Bezpečnostní a ekonomické instituce, díky nimž byl uchován posledních padesát let v Evropě mír, také umožňují, aby byly v armádě provedena úsporná opatření, aniž by přitom byla ohrožena bezpečnost Německa či stabilita regionu.

Současně s celkovou redukcí ozbrojených sil by Německo mělo jednou a provždy skončit se systémem povinné vojenské služby (conscription) a přeměnit Bundeswehr na moderní profesionální armádu. Konskripční armáda má své historické kořeny: bez ní hrozilo nebezpečí, že by znovu mohla vzniknout profesionální vojenská kasta, jako tomu bylo v bývalém Prusku a v Německu za císaře Viléma. Německé „občanské armádě“ se skutečně podařilo spojit vojenské instituce a německé občany. Demokratické instituce jsou uznávány nejen řadovými občany, ale respektuje je i armáda. Z vojenského hlediska konskripční armáda nabídla příležitost, jak levně a rychle vycvičit velké množství vojáků, kteří by mohli v případě ohrožení (national emergency) být povoláni do zbraně (call up).

V minulosti, za studené války, se očekávalo, že v případě konvenčního konfliktu by se jednotky států Varšavské smlouvy, mající velkou převahu, pokusily protrhnout německé linie. Proto tím nejlepším možným řešením bylo zasazení velkého počtu vojáků základní služby (conscripts) jako protiváhy. V současném světě jsou ale tím hlavním problémem krize v okrajových oblastech Evropy a zde je nejlepším jak vojenským, tak politickým řešením zasazení dobře vycvičené profesionální armády.

Snížením celkového počtu na 200 000 vojáků by přineslo třiapůlkrát větší úspory než je plánováno nyní. Místo odhadovaných úspor 616 milionů USD (680 milionů euro) v roce 2004, by mohla německá armáda ušetřit 1,1 miliardy USD (1,21 miliardy euro). V roce 2009 by tyto úspory vzrostly na 4,39 miliard USD (4,84 miliard euro), možná i větší, pokud by bylo provedeno nezbytné uzavření základen, odpovídající zmenšující se struktuře ozbrojených sil. Protože profesionální armády přijdou draž než konskripční armády, velké procento úspor z počáteční 35% redukce by mělo být vynaloženo na vyšší platy poddůstojníků, na rekrutaci a prodlužování závazků mladých mužů a žen z civilu, zvláště těch, kteří umí pracovat s počítačem a znají informační technologie. I s takovými investicemi by stále zbývalo dost zdrojů na pokračování transformace a modernizaci Bundeswehru.

Vyhledky interoperability v příštím desetiletí

Definovat interoperabilitu není jednoduchá věc. Abychom mohli určit oblasti, které jsou z hlediska Atlantické aliance nejdůležitější, musíme interoperabilitu definovat co nejobecněji, jako schopnost systému užívat části nebo zařízení jiného systému. Jedna studie firmy RAND interoperabilitu charakterizuje jako:

„Schopnost systému, jednotek či sil, poskytovat a přijímat služby, schopnosti, dovednosti z jiných systémů, jednotek či sil, a používat tyto vyměňované služby, schopnosti, dovednosti tak, aby mohly spolu efektivně operovat [7].“

Vzhledem k napjatému rozpočtu v příštích dvou až pěti letech bude krátkodobý pokrok v oblasti interoperability zřejmě minimální. Z hlediska plánování je většina projektů modernizace Bundeswehru a interoperability střednědobá. Německo si stejně jako další evropské země dobře uvědomuje, že vývoj a financování nových technologií nelze provádět jen na národní úrovni. Interoperabilita a standardizace vojenské výzbroje a techniky (military hardware and software), způsobů činnosti a vojenských struktur, je nezbytná: musí přijít, raději dříve než později. Je proto důležité, aby se Německo již nyní vydalo na cestu interoperability a podílelo se na vývoji a implementaci nových vojenských možností, které jsou v rámci aliance NATO velmi žádané. Jak se ukázalo v průběhu operace Spojenecká síla, „vysoce žádané a dostupné“ možnosti interoperability, kterých může Německo využívat, existují, ale většina z nich vyžaduje příliš velké finanční zdroje, než aby mohly být do armády okamžitě zavedeny.

Bezpečné spojení

Aby mohla Německá armáda efektivně spolupracovat s ostatními armádami NATO, je zapotřebí, aby byl vybudován dokonalý strategický systém velení, řízení, spojení, vojenského zpravodajství, přehledového snímání a průzkumu (C3ISR - command, control, communication, intelligence, surveillance, and reconnaissance). Ministerstvo obrany proto jako jednu z hlavních priorit plánu modernizace určilo akvizici (procuring) bezpečného, digitálního spojení. Na aliančním základě má být do roku 2010 zaveden víceúčelový systém distribuce informací (MIDS - Multifunctional Informational Distribution System), do něhož spadá také digitální komunikační síť LINK-16. Systém distribuce informací MIDS byl pojat jako mezinárodní projekt, který je financován společně USA, Francií, Německem, Itálií a Španělskem. Jeho cílem je poskytnout Spojeným státům a spojencům v NATO komunikační síť, která bude pokrývat všechny důležité letouny, účastníci se vzdušných bojů. MIDS má spojoval stíhače s řídicími letového provozu (airborne controllers), s vybranými centry a zařízeními vojenského zpravodajství, přehledového snímání a průzkumu (ISR - intelligence, surveillance, reconnaissance), s pozemními uzly velení a řízení (C2 - command and control), jež by poskytovaly letounům USA a NATO nejrychlejší bojové informace v téměř reálném čase. Digitální komunikační síť LINK-16 může překlenout i jazykové bariéry, jež existují v mnohonárodních formacích, vzhledem k nutnosti rychle předávat data, která získávají piloti, do dalších komunikačních sítí. Síť LINK-16 umožní Spojeným státům i evropským členům NATO v průběhu vzdušných bojů bezpečně komunikovat a spolupracovat. Německo plánuje, že v příštím desetiletí provede instalaci tohoto systému na EF-2000, na zařízeních velení a řízení letectva (ACCS - Air Command and Control System) a na fregatách vojenského námořnictva Frigate 124.

Bezpečné spojení je pro budoucí operace zcela nezbytné. Ve zmiňované studii firmy RAND o interoperabilitě se o systému distribuce informací MIDS píše nejen jako o bezpečném interoperabilním spojení, ale také jako o modelovém případě (test case), týkající se implementace skutečně mnohonárodního systému, jenž by měl zprostředkovat interoperabilitu mezi členy NATO. Navíc vzhledem k nutnosti sdílet technologie (nutnosti vyplývající hlavně z trvale omezených vojenských rozpočtů evropských zemí) státy NATO prosazují spolupráci obranného průmyslu na transatlantické úrovni. Financování MIDS bude mezinárodní.

Bezpilotní prostředky

Německo má velký zájem o bezpilotní prostředky průzkumu (UAVs - unmanned aerial vehicles), respektive dálkově ovládané bezpilotní letouny (drones). Velký úspěch měly na Balkáně. Během operace Spojenecká síla se ukázalo, že jejich efektivita je vzhledem k vynaloženým nákladům velmi vysoká. Proto Bundeswehr plánuje modernizaci svého parku (fleet) bezpilotních letounů CL-289. Budou modernizována jejich průzkumná zařízení a vybavení přehledového snímání, optické prostředky a globální systém určování polohy. V současné době probíhá vývoj několika původních bezpilotních prostředků, včetně zařízení pro určování cílů Brevel, útočného i průzkumného bezpilotního letounu Taifun, vzdušných bezpilotních letounů užívaných pro elektronický boj Muckle a Hornisse. Součástí užitečného modulárního zatížení (modular payload) bezpilotních letounů Taifun a Muckle je stejné vybavení, která užívají jiná vzdušná a pozemní zařízení.

I když zatím tyto bezpilotní prostředky pro potřeby Bundeswehru stačí, velkou pozornost německého ministerstva obrany z hlediska taktické interoperability upoutal americký Global Hawk, jako možná to nejperspektivnější bezpilotní průzkumné zařízení. Němečtí experti by Global Hawk rádi použili zejména pro rádiový průzkum (SIGINT - signal intelligence). V misích NATO mohou pozemní jednotky Bundeswehru spolupracovat jak s bezpilotními letouny Global Hawk, tak s pilotovanými pozorovacími letouny jakéhokoli člena Aliance. Model použití bezpilotních průzkumných prostředků v kombinaci s pozorovacími a hlídkovacími letouny (ground-surveillance aircraft) a pozemními kontrolními prvky, odráží současnou strukturu sil Spojených států. Bepilotní letouny představují novou úroveň integrace vojenských struktur, a zároveň vytvářejí vhodné prostředí pro spolupráci mezi spojenci.

Má-li se interoperabilita zvyšovat, musí být interoperabilní nejenom letouny a jiná zařízení (platforms), ale také vybavení na plnění daného úkolu (payloads). Prostředky rádiového průzkumu (SIGINT) letounu Global Hawk musí být schopny koordinovaně spolupracovat nejenom s německým personálem, jež jej řídí, ale také se všemi pozemními operátory NATO. Na příkladu Global Hawk vidíme skutečný stupeň vojenské kooperace. Jeho variantami jsou EuroHawk a NATOHawk (firma Northrop Grumman), ve spolupráci s evropskou společností EADS [8].

Německá armáda by ráda využila úspěchu, jehož dosáhly její průzkumné bezpilotní letouny, které byly schopny podávat informace za každého počasí. Mají být i nadále modernizovány. I když co se týče akvizičních požadavků tyto letouny nepatří mezi nejvyšší priority vyhlášené ministerstvem obrany, řadí se mezi ty oblasti, kam má být přiděleno více finančních prostředků. Důležitost bezpilotních letounů jako „násobitele síly“ (force multiplier) v budoucích operacích se zvyšuje. S využitím německých zkušeností v oblasti elektroniky a optiky by se právě tento obor mohl stát tou oblastí, kde Německo výrazným způsobem přispěje zvyšová-

vání schopnosti spojenců vést zpravodajské, pozorovací a průzkumné mise. Tím, že Německo zvolilo Global Hawk jako svůj bezpilotní letoun, je zároveň demonstrována dosažená úroveň interoperability a transatlantické spolupráce v oblasti zpravodajství a průzkumu. Vzhledem k tomu, že je zapotřebí stále vyšší počet bezpilotních prostředků, a s ohledem na nutný výcvik pro jejich ovládání, může se z Německa stát klíčová země pro vedení operací s bezpilotními prostředky.

Munice s koncovým navedením odpalovaná z bezpečné vzdálenosti

Jedním z problémů, v němž se odráží obtížný přechod od obrany vlasti (homeland defense), k armádě schopné zasazení v zahraničí (power projection), a kterým se německá armáda musí zabývat, jsou nízké zásoby munice s koncovým naváděním (PGM – precision guided munition). Existují sice signály, že Německo plánuje získat vysoce přesnou munici Paveway II a III, ale na posledním akvizičním seznamu tato položka chybí.

Protože rozpočet na akvizici stále klesá, jsou nákupy tzv. vysoce přesné munice dobrou investicí. Vysoce přesná munice je relativně levná, vzhledem k tomu, že její nejdražší součást – naváděcí systém – je ve vesmíru, jako dálkoměrný družicový navigační systém (PGM – global positioning system). Nejsou zde nutná zařízení pro navádění laserem, takže se opět snižuje poměr cena vs. efektivita. Taková vysoce přesná munice pro přímý útok (joint direct attack munition) stojí přibližně 21 tisíc USD za jednotku (23 tisíc euro), zatímco laserem naváděná puma GBU-24 s bojovou hlavicí stejné velikosti stojí 77 tisíc USD (85 tisíc euro). Čili nejenom akvizice přesně naváděné munice je levnější, ale její účinnost v boji činí její užití ekonomičtější. Vysoká přesnost zásahů také nevyžaduje zasazení velkého počtu zbraní, což umožňuje snížit množství spotřebované munice desetkrát [9].

Pro Německo představuje akvizice modernizované protiradiolokační řízené střely HARM účinný doplněk k elektromagnetickým průzkumným schopnostem průzkumného letounu RECCE-Tornado. Alespoň jeden evropský člen NATO tak může přispět k umlčení PVO protivníka. Německo také zahájilo práce na antiradiační zbraň dlouhého dosahu ARAMIS, odpalovaná z bezpečné vzdálenosti, která by případně mohla nahradit řízené střely HARM. Antiradiační zbraň ARAMIS se používá jako vyhledávací a naváděcí zařízení vycházející ze dvou zdrojů (dual-seeker), založené na širokopásmovém pásmovém pasivním přijímači (broadband passive receiver), s infračerveným subsystémem. Bude poháněn náporovým tryskovým motorem (ramjet). Očekává se, že bude mít dosah 100 km, desetkrát větší než řízená střela AGM-88.

Tankování za letu

I když vzdušné doplňování paliva (AAR – air-to-air refueling) není v rámci interoperability obvykle pokládáno za „vysokou technologii“ (high-tech), je důležitou složkou zabezpečování koaličních leteckých operací. Cisternová letadla umožňují letounům zůstat ve vzduchu a provádět několik bojových letů (sorties), aniž by se musely vracet na základnu a znovu tankovat. Bohužel, státy NATO, s výjimkou Británie, potřebné kapacity nemají. Během operace Spojenecká síla bylo možné zásobovat palivem z britských cisternových letadel pouze letouny F-16. Navíc byla Británie jedinou zemí NATO, která na svých cisternových letadlech instalovala společný systém pro předávání taktických informací (JTIDS – Joint Tactical Information Distribution System), jehož prostřednictvím byly zabezpečovány palivem z 85 % ostatní země.

Vzhledem ke značné závislosti na Spojených státech při vzdušném doplňování paliva během operace Spojenecká síla, jak Německo, tak Francie a Itálie zařadily mezi své priority právě tankování ve vzduchu. Německé ministerstvo obrany zvažovalo koupi čtyř víceúčelových cisternových letadel A310 (Multi Role Transport Tankers). Je totiž třeba mít nejen kapacity na tankování ve vzduchu, ale rovněž je důležitá i interoperabilita. Letouny musí být vybaveny zařízeními, které by umožnilo doplňovat palivo různým typům letounů. Instalace komunikačních systémů, podobných těm, jež mají britská cisternová letadla, posílí celkové kapacity vzdušného doplňování paliva tím, že propojí cisternová letadla s pozemními spojovacími uzly. To mj. zlepší koordinaci letů pro doplňování paliva (refueling sorties) mezi koaličními letouny.

Závěr

Německo se ocitlo na křižovatce, jak co se týče vojenské reformy, tak svého postavení v evropském bezpečnostním systému. Aliance NATO i počínající evropská bezpečnostní a obranná politika EU kladou základní kameny bezpečnostního systému příštího desetiletí. V případě Německa je klíčem úspěšné provedení reformy Bundeswehru. Na tom závisí, stane-li se Německo zárukou bezpečnosti (security provider) v Evropě, bude-li kotvou i mostem středu Evropy. Podstatou reformy Bundeswehru je otázka, zda se podaří přeměnit armádu, jejímž prvořadým úkolem byla ochrana *Vaterlandu*, na armádu, která bude schopna zasazení v okrajových oblastech Evropy, možná ještě dále, která by reagovala na propuklé krize, či byla schopna se účastnit operací na vynucení míru. Vše se bude odvíjet od toho, budou-li k dispozici potřebné zdroje na provedení reformy. Na tom bude záviset, stane-li se z Německa vlivný, důležitý člen mezinárodního společenství.

Realizace výše uvedených doporučení bude vyžadovat velkou politickou odvahu. Veřejná debata by se měla týkat zvláště toho, zda se z německých ozbrojených sil stane armáda, jež bude reflektovat postavení Německa v Evropě. Budoucí výzvy evropského bezpečnostního prostředí nevyžadují nic menšího než změnu veřejného mínění na to, jakou roli má hrát německá armáda jak v zahraničí, tak doma. Transformace Bundeswehru je tím základním prvkem, jenž bude určovat evropskou bezpečnostní architekturu. Odkládání důležitých opatření, zabývání se maličkostmi, snad může uspokojit konzervativní politiky a starší generaci důstojníků, ale úkoly (challenges), jež před Německo klade 21. století, vyžadují pevný rámec evropské bezpečnostní architektury.

T. E. Liston: Reform and the German Bundeswehr. National Security Studies Quarterly, Winter 2002 (red. upraveno)

Literatura:

- [1] "Country Briefing – Germany, Reaction Time". *Jane's Defence Weekly*, 7 July 1999.
- [2] Gunther NONNENMACHER. "Germany and Macedonia: The Struggle over Strategy". *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, NET, 3 July 2001.
- [3] *The Bundeswehr – Advancing Steadily into the 21st Century: Cornerstone of a Fundamental Renewal*. The German Federal Ministry of Defence, July 2000.
- [4] *Übersicht über den Regierungsentwurf des Verteidigungshaushalts 2001*. Berlin: Bundesministerium der Verteidigung, September 2000.
- [5] Rüdiger MONIAC. "Germany in Bid to Boost Forces". *Jane's Defence Weekly*, 9 May 2001.
- [6] *Neuausrichtung der Bundeswehr: Grobplanung Ergebnisse und Entscheidungen*. Berlin: German Ministry of Defence, October 2000.
- [7] Myron HURA, et al. *Interoperability: A Continuing Challenge to Coalition Air Operations*. Santa Monica, CA: RAND, 2000.
- [8] David FULGHUM. "UAV Appetite Grows, Questions Linger." *Aviation Week & Space Technology*, 2 June 2001.
- [9] Jorgen HÖCHE. "Erfahrungen aus den Luftoperationen der NATO im Kosovo." *Europäische Sicherheit*, February 2000.

Reforma armády Německa vyvolala potřebu nových struktur a organizačních forem. Základním tématem reformních úvah je připravenost armády na nasazení v konfliktech kdekoli ve světě. S cílem optimalizovat administrativní a logistické procesy a systémy vytvořilo německé ministerstvo obrany program SASPF. Technologickým základem tohoto programu je software společnosti SAP.

Německá armáda je uprostřed největšího reformního procesu od svého vzniku. Tato armáda – ve své podstatě defenzivního charakteru – by se měla stát tím, co charakterizoval generál Kujat jako „vysoce efektivní nástroj německé zahraniční a bezpečnostní politiky“. Tato změna vyžaduje nové struktury a změny organizačního uspořádání při omezení početního stavu a zdrojů.

Reforma spuštěná ministerstvem obrany vyžaduje nasazení moderních informačních technologií založených na vědecky ověřených metodách a průmyslových standardech. Pouze tento postup optimalizuje všechny dostupné příležitosti.

Stávající informační infrastruktura už dosloužila

V kontrastu s požadavky budoucnosti tvoří infrastrukturu informačních technologií německé armády řada samostatných systémů. Tyto systémy jsou propojeny příliš velkým počtem rozhraní a některá data jsou v něm uložena vícenásobně, a tudíž zbytečně.

Taková redundantní infrastruktura plýtvá zdroji a přestává poskytovat účinnou informační podporu pro moderní armádu. Na základě tohoto stavu vytvořilo ministerstvo obrany program SASPF (z anglického *Standard Application Software Product Families*), aby modernizovalo armádní administrativní a logistické procesy a systémy pomocí standardního počítačového vybavení německé společnosti SAP. Tým realizující program SASPF je sestaven z armádních specialistů na informační technologie, z dalších složek armády a z externích odborníků. V současné době pracuje v Bonnu na programu SASPF tři sta osob.

Podle programu SASPF bude zavádění a provoz nového informačního systému svěřeno privátnímu dodavateli, který bude vybrán ve výběrovém řízení. Obchodní partner tímto převzme rozsáhlou odpovědnost za tuto oblast. Armáda nicméně zůstane odpovědná za rozvoj vojenských, technických a ekonomických aspektů projektu. Navíc musí udržovat operační minimum svých vlastních zdrojů, aby garantovala soběstačný provoz systémů SASPF v průběhu vojenských operací.

Informační systém řízení německé armády a využití zbraňových systémů FüWES zabezpečuje primární podporu pro plnění základních úkolů armády. Expertní informační systém FachInfoSys pak pokrývá podpůrné a monitorovací procesy. Software implementovaný jako součást SASPF se týká právě tohoto expertního informačního systému. Dále poskytuje systému FüWES aktuální informace v reálném čase, a tím umožňuje kvalitní a odborné řízení

a velení. Základním konceptem projektu SASPF je vytvoření tzv. procesního modelu. Ten zaznamenává vztahy mezi těmi, kterých se reforma dotkne, a těmi, kteří jsou odpovědní za její provádění v jednotlivých specifických oblastech. Tento postup zajišťuje, aby všechny konkrétní a legitimní potřeby byly zohledněny a aby byl nový systém pro uživatele akceptovatelný.

Německá armáda harmonizuje a standardizuje své existující základní procesy podle takto zdokonaleného procesního modelu. Standardizace je totiž základním předpokladem úspěchu programu SASPF. Tento postup je založen na metodologii Accelerated SAP (ASAP), která tvoří součást balíku nástrojů a metodologií ValueSAP pro kvalifikovanou implementaci programového vybavení SAP. Tento strukturovaný procedurální plán zabezpečuje jednotnou a plošnou implementaci několika vývojových projektů podle jednotné globální vojenské strategie. V projektu SASPF je v předstihu jednoznačně definováno zhruba devadesát procent informačních procesů. Zbývajících deset procent může být upraveno podle lokálních požadavků bez nutnosti vyvíjet samostatné aplikace.

Restrukturalizace armádních informačních systémů je plánována ve třech etapách v letech 2002 až 2006. První etapa by měla být ukončena v roce 2003 vytvořením základního (sloučeného) vývojového systému. Nasazení (*roll-out*) systému bude zahájeno v roce 2004. Na konci projektu armáda plánuje připojení asi 45 000 koncových uživatelů k centrálnímu systému.

Zkušenosti z německé armády budou k dispozici

Během práce na cílovém konceptu se ukázalo, že standard SAP nemusí plně uspokojit všechny potřeby německé armády. Jde zejména o požadavky na využití software SAP přímo při vojenských operacích. Po specifikační fázi v roce 2001 vstoupila armáda spolu se společnostmi SAP do strategického vývojového projektu (*SDP - Strategic Development Project*) s cílem uspokojit tyto požadavky. Přitom armáda i SAP rovnoměrně sdílí finanční náklady na vývoj. Výsledky vývoje se stanou standardem SAP a budou dostupné také ostatním zákazníkům SAP, pravděpodobně jako součást řešení pro obranu.

Průběh strategického vývojového projektu je spojen se dvěma otázkami: „Jak může být popsána požadovaná organizační flexibilita?“ a „Jak mohou být splněny specifické vojenské požadavky na mobilní a nezávislý provoz systémů SAP?“ Nezávislé využití informačního systému SAP znamená, že systém může pracovat kdekoli mimo území Německa a je funkční také v případě, že dojde k přerušení komunikační linky s ústředím v Německu.

První způsob řešení organizační flexibility byl již vyvinut. Tvoří ho nový softwarový objekt SAP, tzv. *force element*, který je schopen spravovat informace o personálu a materiálovém vybavení nasazené jednotky. Umožňuje pružnou organizaci, takže z jednotlivých skupin či jednotek může být vytvořen požadovaný kontingent.

První mobilní komponenty budou dostupné koncem roku 2003. Stále však vyžadují komunikační spojení s centrálním systémem. Řešení pro nezávislé systémy bude vyvinuto a otestováno koncem roku 2003, připraveno k provozu bude v roce 2004. Program SASPF předpokládá využití informačního obranného portálu (*defense portal*) jako základního uživatelského rozhraní. Portál může být přizpůsoben individuálním uživatelským rolím, což zjednoduší práci koncového uživatele se systémem.

Rozsáhlá reforma

Nejdůležitějším faktorem restrukturalizace informačních systémů je rozsah plánované integrace. V současné době bylo definováno dvacet pět procesně orientovaných vývojových projektů ve třech dílčích projektech SDP. Zároveň musejí být všechny identifikované procesy integrovány horizontálně a vertikálně.

Dosažení integrace jednotlivých komponentů bylo mimořádně obtížným úkolem již během vytváření cílového konceptu. Například procesní rozhraní existují v současnosti pouze na ministerské úrovni a vycházejí z tradice. Tento způsob výměny informací nesplňuje současné požadavky pro svou časovou náročnost. K integraci těchto rozhraní by mělo dojít pomocí systému SAP. Úspěch integrace závisí na schopnosti armády vymezit kompetence a zkrátit rozhodovací procesy.

Dalším důležitým úkolem programu SASPF je počet stávajících systémů a vlastní množství dat, která z nich bude nutné převést do nových systémů. Poslední fáze předpokládá odstavení zhruba jednoho tisíce stávajících systémů, které musí být v přechodném období připojeny prostřednictvím dalších rozhraní. Existující kmenová a transakční data, která jsou částečně redundantní a nekonzistentní, bude nutné vyčistit a naformátovat pro použití v systému SAP. Personální oddělení v současné době registruje 350 000 zaměstnanců a vojáků a devět milionů záložníků. Oblast logistiky zahrnuje téměř dva milióny různých materiálových položek.

Samotný software reformu nedělá

Software společnosti SAP je nástrojem určeným pro veřejný i soukromý sektor. Bylo by mylné se domnívat, že prostá implementace SAP v německé armádě zavede funkční provozní procesy a zajistí bezproblémový převod dat ze stávajících systémů do systému SAP. Těžištěm programu SASPF jsou jednotliví kvalifikovaní pracovníci a proškolení uživatelé.

*Dr. Adolf-Peter Bröhl, manažer programu SASPF, německá armáda.
Překlad: Ing. Antonín Emler*

Ministr Straw ve čtvrtek v parlamentu prohlásil, že Británie chce zapojit do přeměny Iráku i sousední Sýrii a Írán. Můžete to objasnit?

Je v našem zájmu, aby celá oblast Blízkého východu byla demokratická, stabilní a prosperující. To musí být naším cílem. Měli jsme o obraze oblasti upřímné diskuse s Íránem a Sýrií. Musí být v našem zájmu pokusit se je získat pro podporu těchto jasných cílů.

**Anne Fyfe Pringleová, britská velvyslankyně v ČR
Nejvyšší prioritou je v Iráku obnovení pořádku
Právo 12. 4. 2003**

„The real target in war is the mind of the enemy commander, not the bodies of his troops.“ [1]

Captain Sir Basil Liddell Hart,

Thoughts on War, 1944

Současná doba je charakteristická mohutným rozvojem komunikačních a informačních technologií, čímž se šíření, dostupnost a využití informací stává snazším. S jejich pomocí získáváme obraz o událostech, které se dějí v okolním prostoru a napomáhají nám utvářet si svůj názor a postoj k těmto událostem. Informace tak představují velký potenciál, s jehož pomocí lze ovlivňovat chování a postoje osob, v konečném důsledku i jejich rozhodování. Zkušenosti z posledních válečných konfliktů dokazují, že řízením šíření informací lze zabezpečit podporu nejen vojenských operací, ale i politického a diplomatického úsilí. Proto je vhodné takové řízení rozšiřování informací provádět dostupnými prostředky a způsoby, s cílem ovlivňovat posluchače, diváky a čtenáře (příjemce informací) a získávat jejich podporu.

Při plánování této činnosti čelí řídicí orgány zásadnímu problému, jak splnit nebo dosáhnout požadovaného výsledku s minimálními ztrátami a maximálním ziskem. V konečném důsledku vyřešení uvedeného problému napomáhá posilovat důvěru v řídicí orgány mezi podřízenými a posiluje morálku. V ozbrojených silách je na vyřešení uvedeného problému kladen velký důraz, protože při dosahování požadovaného výsledku, může dojít i ke ztrátám na lidských životech. Při dosažení úspěchu s minimálními ztrátami na životech vojáků, a rovněž i mezi civilními obyvateli, nejenže potvrzuje správnost přijatých rozhodnutí, ale jako vedlejší účinek, napomáhá posilovat morální složku vojenské síly.

Morální složka – společně s fyzickou a koncepční – tvoří vojenskou sílu. Doktrína AČR charakterizuje morální složku jako odhodlání (vůli) lidí bojovat za zájmy státu a jeho občanů, což se projevuje v motivaci, umění velet a řízení. Proto může být rozhodovací proces předmětem působení protivníka nebo potenciálního protivníka (dále druhé strany) za účelem následného ovlivnění morální síly. Příklady ovlivňování rozhodování velitelů můžeme najít v různých studiích o válkách či v teoriích vedení válek. Všechny se shodují na tom, že ovlivnění rozhodovacího procesu se provádí přes informace, jejich zdroje, prostředky šíření a příjemce.

Definice a poslání informačních operací

Armády USA, Velké Británie, SRN a vůbec států NATO vedou k ovlivnění rozhodovacího procesu tzv. **informační operace** (Information Operations - INFO OPS nebo IO). Jde o relativně novou oblast, která na základě vývoje nových komunikačních a informačních technologií, spolu s využíváním nových forem komunikace nahrazuje boj v oblasti velení a řízení, informační válku (C2W - Command and Control Warfare).

Doktrína AČR, vydaná v roce 2001, definuje informační operace v podmínkách AČR jako akce prováděné k ovlivňování řídicích orgánů pro podporu politických a vojenských cílů působení

ním na informace potenciálního protivníka nebo protivníků a jeho nebo jejich informačních procesů v systému velení a řízení, komunikačního a informačního systému, a současně umožnit využívání a ochranu svých vlastních informací a informačních systémů.

V dílčí studii Ústavu strategických studií VA Brno pod názvem „Informační operace Armády České republiky“, vydané v roce 2002 pod označením S-2-016, jsou informační operace v podmínkách AČR definovány jako **souhrn koordinovaných činností k ovlivnění rozhodovacího procesu potenciálního protivníka a jeho spojenců působením na jeho informace, informační procesy a komunikační infrastrukturu při současném využívání a ochraně vlastních informací a komunikační infrastruktury.**

Z porovnání uvedených definic vychází, že informační operace představují souhrn vojenských činností [2], jejichž použití je koordinováno k působení na zdroje, prostředky šíření a příjemce informací a k ochraně vlastních zdrojů a prostředků.

Podle směru předpokládaného použití vojenských činností, informační operace rozdělujeme na útočné (ofenzivní) a obranné (defenzivní).

Místo a úloha informačních operací

Nejnovější studie [3] o vedení války docházejí k závěru, že v plánovacím procesu a řízení budoucích válek bude dosažení požadovaného výsledku záviset na kvalitě a kvantitě získaných informací. Snahou bude dosažení **informační převahy** nad řídicími orgány druhé strany, což může sehrávat větší roli než dosažení převahy ve fyzické složce vojenské síly. Dosažení informační převahy sehraje stejnou roli jako dosažení vzdušné převahy v průběhu druhé světové války.

„We will have to say that in any cause the decisive role does not belong to technology - behind technology there is always a living person without whom technology is dead.“ [4]

*Michal Frunze,
1985*

Informační převaha ve své ideální podobě vytváří podmínky k plnému využívání naší komunikační infrastruktury, získávání a využívání takových informací. Její dosažení není důležité pouze ve vojenvství, ale její místo a význam můžeme najít i v diplomatickém, ekonomickém a politickém úsilí daného státu při řešení krize vnějšího charakteru (dále krize).

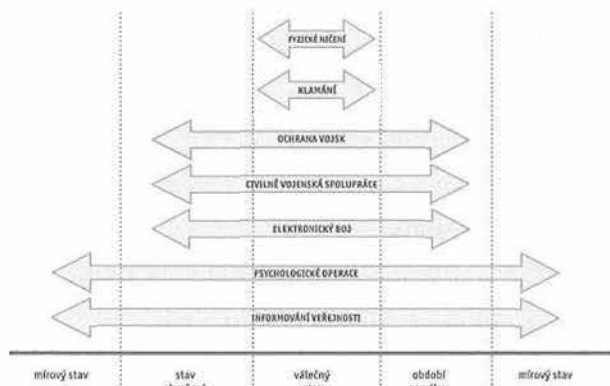
Musíme však vzít v úvahu, že i řídicí orgány druhé strany se budou snažit získat informační převahu. Proto dojde k **informační válce**, jež ale nebude vedena samostatně. V oblasti vojenvství bude součástí války jako takové, s cílem podporovat vedení vojenských operací.

V podmínkách AČR budou informační operace představovat prostředek k vedení informační války s cílem získání informační převahy, a to nejen ve vojenské oblasti, ale rovněž k podpoře diplomatického (např. hrozba použití síly), ekonomického (např. podpora mezinárodních sankcí) a politického úsilí České republiky k vyřešení krize. Informační operace představují určitou strategii, jsou plánovány a řízeny centrálně, ale vedeny decentrálně.

Síly a prostředky AČR k vedení informačních operací

AČR může k vedení informačních operací ve vojenské oblasti použít síly a prostředky k fyzickému ničení, klamání, elektronického boje, k zajištění ochrany vojsk, orgány civilně-

-vojenské spolupráce a komunikace s veřejností a nově budované síly a prostředky k vedení psychologických operací (viz obr.)

Obr.: Grafické znázornění vojenských činností k vedení informačních operací v jednotlivých obdobích

Posláním **fyzického ničení**, jako jednoho z nejstarších způsobů vojenské činnosti k podpoře vedení útočných informačních operací, je neutralizace nebo zničení prostředků šíření informací a „likvidace“ řídicích orgánů druhé strany. Provádí se silami a prostředky pozemních a vzdušných sil, včetně speciálních, zejména v období samotné války. K vedení defenzivních informačních operací se síly a prostředky fyzického ničení používají k zabezpečení plnění opatření ochrany vojsk,

např. eliminace zpravodajských, průzkumných orgánů nebo diverzních skupin.

Podstatu **klamání**, jako další vojenské činnosti zasazované v plné míře k vedení informačních operací, vystihuje následující citát:

*„All warfare is based on deception.“ [5]
Sun Tzu, The Art of War
c. 500 BC*

Příklady použití klamání můžeme rovněž najít v studiích o válkách v minulosti. Jeho cílem je poskytnout řídicím orgánům protivníka jakýmkoliv způsobem informace, na jejichž základě přijme chybné rozhodnutí vzhledem k našemu předpokládanému záměru.

Základem úspěšného použití klamání je pochopení způsobu myšlení řídicích orgánů protivníka a schopnost odhadnout jeho reakci na vzniklou situaci, z hlediska operačních a taktických zásad vedení bojové činnosti.

K vedení klamání se budou používat dostupné vojenské síly a prostředky, včetně psychologických operací, za účelem poskytnutí klamných informací v různých formách. Ke klamání se nesmí využívat orgány civilně-vojenské spolupráce a komunikace s veřejností.

Elektronický boj patří mezi novější druhy vojenských činností, vyvinutých a používaných k působení na prostředky šíření informací druhé strany a posílení ochrany našich vlastních prostředků.

Základem úspěšného nasazení elektronického boje k vedení útočných informačních operací je analýza slabých a zranitelných míst komunikační a informační soustavy protivníka, zjištění její topologie a možnosti využívání jednotlivých komunikačních a informačních okruhů ke zpravodajským nebo klamným účelům. Stejně důležitá je i znalost možností našich prostředků elektronického boje. Úkolem sil a prostředků elektronického boje v obranných informačních operacích je podpora ochrany našich prostředků šíření informací.

Nevýhodou použití prostředků elektronického boje je, že v důsledku rychlého tempa ve vývoji a zavádění nových komunikačních a informačních technologií se nedaří zavádět adekvátní prostředky k působení a získávání informací.

V rámci profesionalizace ozbrojených sil České republiky bude u pozemních sil vybudována **jednotka psychologických operací**. Jejím hlavním posláním je přímé ovlivňování morální složky vojenské síly. Snižováním morálky vojsk a obyvatelstva protivníka, které se projevuje např. případy dezerte, vzpour, počtem zajatců a demonstracemi obyvatelstva, se vytváří předpoklady ke snižování počtu použitelné vojenské síly a ztrátě podpory domácí a zahraniční veřejnosti.

Ochrana vojsk je v podmínkách AČR velmi rozsáhlou oblastí, ve které mají své místo i obranné informační operace. Jsou směřovány k zabezpečení ochrany informací a prostředků jejich šíření, a to nejen vojenských, ale i obranných a národních [6].

V rámci informačních operací je cílem ochrany vojsk:

1. Zabezpečit ochranu vlastních vojsk před účinky psychologického působení (propaganda) protivníka stanovením opatření k vedení kontra propagandy doplněné šířením informací o dané situaci velitelskou cestou.
2. Zabránit protivníkovi v získávání informací z našich prostředků šíření nasazením sil a prostředků elektronického boje, které budou doplněny o opatření realizovaná jinými silami a prostředky. Základem ke stanovení účinných opatření je zhodnocení bezpečnostních mechanismů našich prostředků šíření, zhodnocení možného dopadu kompromitace přenášených informací a zhodnocení možností prostředků protivníka k jejich získávání.
3. Zabránit protivníkovi v působení na naše prostředky šíření informací. Základem ke stanovení účinných opatření, realizovaných stejnými prostředky jako v předešlém bodě, je analýza možností prostředků protivníka a zhodnocení bezpečnostních mechanismů našich prostředků šíření.

Opatření k zajištění ochrany vojsk jsou úzce spjata s klamáním, kde právě poskytováním klamných informací vytváří podmínky k zajištění ochrany vojsk. Důležitou roli ve stanovování opatření k ochraně vojsk v informačních operacích mají:

- zpravodajské a průzkumné orgány,
- složky komunikačních a informačních systémů štábů všech stupňů velení a řízení, které zpracovávají uvedené analýzy,
- velitelské orgány k zabezpečování plnění přijatých opatření,
- vojenské obranné zpravodajství a bezpečnostní složky (Vojenská policie, Policie České republiky).

Využití **orgánů informování veřejnosti** v informačních operacích je velice citlivou otázkou. Uvedené orgány se prostřednictvím informování domácí a zahraniční veřejnosti, cestou hromadných sdělovacích prostředků, nepřímo podílejí na získávání a posilování důvěry. Z tohoto důvodu nesmí být použity k šíření klamných informací.

Dobrým příkladem zapojení uvedených orgánů do informačních operací, s cílem získat informační převahu, můžeme najít v operaci „Pouštní bouře.“ S využitím prostředků fyzického ničení byly eliminovány možnosti Iráku poskytovat informace zahraniční veřejnosti o průběhu operace. Zástupci hromadných sdělovacích prostředků tak byli odkázáni pouze na informace od spojenců, resp. USA.

Obdobná situace je i ve využití orgánů **civilně-vojenské spolupráce** v informačních operacích. Poslání těchto orgánů vytváří podmínky k jejich působení mezi zástupci státní a místní

správy a zástupci mezinárodních humanitárních organizací v místě působení našich sil. Svým vystupováním při styku mohou napomáhat k získávání a posilování důvěry mezi uvedenými představiteli, která se může projevat např. v interpretaci pohledů na opatření velitele vojsk k dané situaci. Současně se mohou orgány civilně-vojenské spolupráce podílet na získávání názorů na situaci u těchto představitelů.

Operace ve výpočetních sítích

Operace ve výpočetních sítích (*CNO - Computer Network Operation*) představují novou formu vojenské činnosti, předurčenou k působení na prvky výpočetních sítí (např. získávání informací, eliminace prvků ap., samozřejmě i zabezpečení jejich ochrany před zneužitím).

Požadavek na jejich zavedení vychází ze stále větší závislosti armád na využívání výpočetní techniky a systémů k řízení, přenosu a zpracování informací. Na druhé straně, potřeba jejich zabezpečení vychází z přítomnosti nových forem hrozeb (aktivity hackerů), které jsou pro ně vlastní.

Na způsoby zabezpečení ochrany informačních systémů v podmínkách AČR ukázala 7. konference spojovacího vojska, zorganizovaná 1. fakultou VA Brno dne 10. prosince 2002. Neřešenou otázkou operací ve výpočetních sítích však zůstává její aktivní forma, tj. působení a získávání informací z výpočetní sítě protivníka. Proto by orgány určené k jejímu vedení v podmínkách AČR měly disponovat silami a prostředky elektronického boje.

Závěr

Při zavádění informačních operací v AČR v některých případech dochází k jejich zaměňování za komunikaci s veřejností. Objasnění rozdílů mezi nimi, komunikací s veřejností a psychologickými operacemi, z hlediska jejich účelu, cíle působení, použitých „zbraní“ a prostředků, je znázorněno v **tabulce**:

	Psychologické operace	Komunikace s veřejností	Informační operace
ÚČEL	ovlivnit	informovat	ovlivnit
CÍL	specifikován, postoje a chování cílové skupiny protivníka	nespecifikován, vnitřní a vnější veřejnost ve vztahu k resortu	rozhodovací proces protivníka
ZBRAŇ	informace, vybrané z hlediska účelu	informace/fakta	informace, vybrané z hlediska účelu a prostředky k působení na komunikační a informační soustavu protivníka
PRO- STŘEDKY	vlastní	hromadné sdělovací prostředky	vlastní a hromadné sdělovací prostředky

Je samozřejmé, že na strategické úrovni velení a řízení bude docházet k určitému prolínání všech těchto aktivit. Hlavním způsobem jejich vedení budou informační aktivity politických a vládních představitelů státu. Zásadní rozdíly najdeme ve výběru informací, kde v případě „informačních operací půjde“ o klamné a zkreslené informace a protivníkovi bude zabraňováno získávat informace, popřípadě využívat informace, v jeho národní komunikační infrastruktuře. V případě komunikace s veřejností a psychologických operacích se budou používat

informace spojené se snahou o získání důvěry. Dalším rozdílem je požadovaný konečný stav. U informačních operací se požadovaný konečný stav projevuje reakcí protivníka na danou situaci, která nám poskytuje výhodnější pozici k další činnosti při řešení krize než má protivník. Požadovaným konečným stavem u komunikace s veřejností je pochopení a následná podpora našich aktivit veřejností.

Informační operace představují koordinační nástroj nasazení vhodných vojenských činností k dosažení informační převahy nad protivníkem. Nevyžadují výstavbu nové jednotky, ale rozšiřují využívání schopností stávajících a nově budovaných sil a prostředků AČR k jiným účelům. Vytváří prostor ke kompenzaci s jinými formami převahy (např. v počtu techniky, živé síly) protivníka vůči nám. Na základě námi ovlivněných informací, které protivník použije v jeho rozhodovacím procesu, nebude mít možnost účinněji využít dané formy jeho převahy.

Poznámky k textu:

- [1] „Ve válce je skutečným cílem mysl nepřátelského velitele, ne životy jeho vojsk,“ *Joint Pub 3-13, Joint Doctrine for Information Operations*, Joint Staff, USA 1998.
- [2] Na strategické úrovni k vedení informačních operací armáda USA předpokládá použití i diplomatické, ekonomické a politické prostředky. V rámci NATO se předpokládá např. použití mezinárodních sankcí.
- [3] Např. Květoslava POLÁKOVÁ. Informační válka a informační zbraně. VA Brno, *Adresná informace č. 74/2000*.
- [4] „Musíme říct, že ve všech případech rozhodující úloha nepatří technologii – za technologií je vždy živá bytost, bez které je technologie mrtvá“, *Joint Pub 3-13, Joint Doctrine for Information Operations*, Joint Staff, USA 1998.
- [5] „Celá válka je založena na klamání,“ *Joint Pub 3-13, Joint Doctrine for Information Operations*, Joint Staff, USA 1998.
- [6] Vojenské prostředky šíření informací jsou určeny k přenosu informací v rámci armády; obranné prostředky šíření informací slouží k přenosu informací k zajištění obrany státu; národní prostředky tvoří prvky přenosu informací potřebných k řízení státu.

Použitá literatura:

- Pplk. Ing. Jaroslav MORAVČÍK. *Informační operace Armády České republiky*. Dílčí studie. Brno: ÚSS VA Brno, 2002, ÚSS/2002-S-2-16.
- Joint Pub 3 - 13: Joint Doctrine for Information Operations*. Joint Staff, Washington, USA, 1998.
- Květoslava POLÁKOVÁ. Informační válka a informační zbraně. *Adresní informace č. 74/2000*. VA Brno, 2000.
- FM 100-6 Information Operations, Headquarters*. Department of the Army, Washington, USA, 1996.
- MC 422/1 NATO Military Policy on Information Operations*. IMS 2002.

(Připravuje se doktrína psychologických operací AČR)

Psychologické operace jsou v NATO velice známým a často užívaným pojmem. Především Spojené státy americké, Velká Británie a Německo mají v této oblasti dlouholeté praktické zkušenosti a jsou tedy v jejich využívání daleko před ostatními. V současné době se však začíná problematika psychologických operací dynamicky rozvíjet i v ostatních členských státech NATO. Patří mezi ně především Polsko, Itálie, Turecko, Španělsko, Belgie, nově také některé státy PFP jako je Rumunsko.

Pro psychologické operace se vžila zkratka PSYOPS (Psychological Operations), která se používá ve všech dokumentech NATO a převzala ji i AČR. V literatuře se můžete setkat zároveň se zkratkou PSYOP, jenž znamená totéž a je používána v USA [1]. Co se za touto zkratkou skrývá?

Definice psychologických operací

Doktrína PSYOPS NATO (AJP 3.7) definuje **psychologické operace** jako plánované psychologické činnosti prováděné v době míru, krizí a ve válce zaměřené na nepřátelské, spojenecké a neutrální cílové skupiny za účelem ovlivnit jejich postoje a chování takovým způsobem, aby bylo dosaženo vytyčených vojenských a politických cílů. Tuto definici obsahuje i připravovaná doktrína PSYOPS Armády České republiky.

Například dokumenty Armády USA definují psychologické operace jako plánované operace zaměřené na ovlivňování emocí, motivů, myšlení, postojů a chování vybraných objektů psychologického působení (organizace, skupiny, jednotlivci, vlády), aby jejich reakce byly v souladu se zájmy a cíly původce psychologických operací.

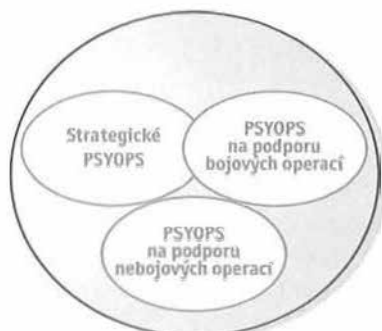
Mohli bychom zde uvést dlouhý výčet definic z mnoha dokumentů zabývajících se touto tématikou, ale v podstatě se od sebe nijak výrazně neliší. Všeobecně se shodují i v tom, že cílem PSYOPS je prostřednictvím sdělení **oslabit vůli cílových skupin protivníka či potenciálního protivníka ke kladení odporu nebo k vedení aktivní bojové činnosti, dále pak posílit podporu spojenců pro naše politické a vojenské cíle a získat podporu a spolupráci nezúčastněných či nerozhodnutých cílových skupin.**

Psychologické operace vedené na kterékoli úrovni jsou zaměřené na tzv. cílové skupiny (*Target Audience*). **Cílovou skupinu** představují osoby nebo jednotlivci s určitými společnými charakteristickými znaky, které jsou určeny k ovlivňování prostřednictvím psychologických operací. Cílovou skupinou nikdy není vlastní armáda nebo obyvatelstvo. Charakteristickými znaky mohou být věk, pohlaví, etnická příslušnost, náboženské vyznání, zaměstnání, příslušnost k vojenským organizacím apod. Důležitou roli při komunikaci s cílovou skupinou hrají **klíčoví komunikátoři**, které lze charakterizovat jako jedince, k němuž se cílová skupina nejčastěji obrací pro zhodnocení nebo interpretaci informací či událostí. Dobře vytipovaní klíčoví komunikátoři pak usnadňují přístup k cílové skupině a spoluvytváří možnost efektivního vedení PSYOPS.

Rozdělení a charakteristika kategorií psychologických operací

Psychologické operace rozdělujeme na tři základní kategorie (obr. 1):

- ❑ Strategické psychologické operace (SPO - *Strategic Psychological Operations*).
- ❑ Psychologické operace k podpoře bojových operací (CPO - *Combat Psychological Operations*).
- ❑ Psychologické operace k podpoře nebojových operací (CRPO - *Crises Response Psychological Operations*).

Obr. 1: Psychologické operace

Strategické psychologické operace (SPO) jsou plánovaným psychologickým působením vedeným na cílovou skupinu v době míru, krizových situací a v době válečného stavu. Cílem SPO je získat podporu a spolupráci spřátelených a neutrálních zemí a snížit vůli a odhodlání protivníka vést válku vůči České republice a Severoatlantické alianci. SPO jsou v míru součástí uplatňování bezpečnostní a obranné politiky směřující k dosažení národních zájmů České republiky. V případě vzniku krizové situace, SPO demonstrují odhodlání, vůli a způsob kterým ji chtějí řešit představitelé státu a obyvatelstvo. SPO jsou plánovány, řízeny a vedeny silami a prostředky státních orgánů, zejména ministerstvem zahraničních věcí. V případě nutnosti mohou být tyto operace koordinovány s velitelstvím NATO, avšak vždy za ně nesou svrchovanou odpovědnost jednotlivé země. Rezort obrany bude v případě potřeby přispívat svými silami a prostředky k jejich plánování nebo tvorbě produktů psychologického působení.

Psychologické operace k podpoře bojových operací (CPO) jsou plánované a vedené v době válečného stavu jako integrální součást bojových operací k zabezpečení obrany státu nebo kolektivní obrany podle článku 5 Washingtonské smlouvy. Podle hlediska času je lze charakterizovat jako krátkodobé a na operačním stupni jsou vedeny jako součást informačních operací. Cílem CPO je vyvíjet psychologický nátlak na síly protivníka a obyvatelstvo pod kontrolou protivníka v oblasti bojové činnosti, a napomoci tak dosažení operačních a taktických cílů operace. CPO jsou v podmínkách AČR plánovány a řízeny velitelem operačního uskupení a vedeny silami a prostředky Armády České republiky.

Psychologické operace k podpoře nebojových operací (CRPO) jsou plánované psychologické aktivity prováděné jako integrální součást nebojových operací. Jejich záměrem je přispět k vytvoření atmosféry kooperace mezi obyvatelstvem a působícími vojenskými jednotkami s cílem napomoci k uklidnění situace, prosazení míru, ovlivnění politického prostředí, zamezení nelegálních aktivit apod.

V případě poskytnutí pomoci obyvatelstvu Armádou České republiky při nevojenském ohrožení (přírodní katastrofy a pohromy) mohou být síly a prostředky psychologických operací využity k informování veřejnosti. V tomto případě se ale jednoznačně nejedná o psychologické operace.

Uvedené rozdělení vychází z připravované doktríny psychologických operací AČR. Jednotlivé kategorie mají určité odlišnosti a s tím spojený rozličný způsob vedení psychologických operací.

Plánování psychologických operací

Provedení efektivních psychologických operací vždy předchází včasné a kvalitní plánování, stejně tak, jako u ostatních vojenských činností. Plánování PSYOPS je součástí **operačního plánovacího procesu** a probíhá ve štábu velitele daného stupně velení a řízení, který má oprávnění k vedení psychologických operací. Plánování strategických psychologických aktivit probíhá na strategickém stupni velení a řízení. Plánování psychologických aktivit k podpoře bojových a nebojových operací probíhá u štábu svazu nebo svazku, který se podílí na řešení dané krize. **Za vedení psychologických operací zodpovídá velitel.**

Plánování psychologických operací je koordinovaný štábní proces k určení nejvýhodnějšího způsobu použití sil a prostředků psychologických operací k podpoře vojenských operací a probíhá v následujících fázích:

- ☐ zahájení plánování,
- ☐ ujasnění úkolu,
- ☐ zpracování záměru použití sil a prostředků psychologických operací,
- ☐ zpracování výstupů plánování psychologických operací.

Plánování psychologických operací je **vždy zahájeno současně** s plánováním použití sil a prostředků daného stupně velení a řízení. Počátečním krokem je vytvoření štábního prvku k plánování psychologických operací, který je přidělen z jednotky psychologických operací pozemních sil.

Cílem **ujasnění** úkolu je upřesnění podmínek vedení psychologických operací a zahrnuje: studii úkolu velitele a přílohy rozkazů psychologických operací, stanovených nadřízeným stupněm,

- ☐ studii vydaných norem pro psychologické operace,
- ☐ hodnocení vlastních i protivníkových sil a prostředků k vedení PSYOPS,
- ☐ hodnocení prostředí (stav komunikační infrastruktury pro distribuci produktů, dostupnost médií, sledovanost, jejich orientace na politické či vojenské organizace, skupina apod.)
- ☐ určení cílových skupin

Stěžejním prvkem plánování je **analýza cílových skupin** (TAA - *Target Audience Analysis*), kterou lze vymezit jako systematický a nepřetržitý proces sběru, vyhodnocování a třídění informací o kulturních, sociálních, etnických, náboženských a společenských podmínkách uvnitř dané cílové skupiny obyvatelstva či jednotlivců. Sběr informací provádí příslušníci psychologických operací, zpravodajské orgány AČR a v případě potřeby i externí specialisté na daný region.

Analýza definuje **slabá a zranitelná místa** příslušníků cílových skupin, jejich **vnímavost** na psychologické působení a **účinnost** použitých prostředků šíření produktů jako ukazatel hodnocení psychologických operací.

Při zpracování **záměru použití sil a prostředků psychologických operací** se upřesňuje počáteční hodnocení psychologických operací a výstupem je stanovení návrhů cílů psychologických operací (vychází z cílů operace velitele daného stupně velení a řízení), zpracování návrhu plánu použití psychologických operací, zpracování a posouzení návrhů produktů psychologického působení a určení způsobu jejich šíření (distribuce).

Na rozhodovacím brífinku je velitel následně seznámen se záměrem použít síla a prostředků psychologických operací, který obsahuje:

- ☐ úkoly k vedení psychologických operací,
- ☐ určení cílových skupin,
- ☐ způsoby šíření produktů psychologického působení,
- ☐ koncepty produktů psychologického působení,
- ☐ indikátory pro stanovení úspěšnosti PSYOPS,
- ☐ složení skupiny k posuzování produktů PSYOPS.

Posuzování návrhů produktů psychologického působení provádí skupina odborníků schválená velitelem. Její složení se mění v závislosti na podmínkách, druhu operace a časových možnostech. Obvykle se skládá z právního poradce, jazykového experta, odborníka na informační operace, politického poradce apod. Při hodnocení se vychází i z výsledků tzv. **před-testování**, které napomáhá k určení nejúčinnějších produktů PSYOPS. Jde o testování připravených produktů na předem vytipované a dostupné skupině, která svou charakteristikou co nejvíce odpovídá cílové skupině. Lze tak předejít jazykovým nejasnostem, použití negativně chápaných barev, symbolů apod.

Při schvalování produktů má konečné slovo vždy velitel. Bez jeho svolení nelze žádný produkt psychologického působení distribuovat.

Výstupem operačního plánovacího procesu je **zpracování výstupních dokumentů** (předběžný plán, stálý obranný plán nebo operační plán). Prvek plánování psychologických operací v této fázi zpracovává:

- a) grafický výstupní dokument - mapa v příslušném měřítku, která je součástí operačního plánu/rozkazu daného stupně velení a řízení,
- b) textový dokument - příloha L operačního plánu/rozkazu, výstupní dokument operačního plánování [2].

Vedení psychologických operací

Vedení psychologických operací zahrnuje **tvorbu a distribuci produktů** psychologického působení příslušníkům cílových skupin. Produkty psychologického působení lze rozdělit na následující kategorie:

- ☐ tiskové (letáky, plakáty, noviny, časopisy),
- ☐ audio (krátké prohlášení, výzvy, rádiové spoty),
- ☐ video (krátké filmy, reportáže, animované produkty, reklamní spoty),
- ☐ softwarové (webové stránky).

Tvorbu produktů psychologického působení lze zabezpečit silami a prostředky psychologických operací v prostoru rozmístění nebo silami a prostředky na území jiného státu, a posléze je dopravit na místo distribuce. První způsob zpravidla neumožňuje využití náročných technologií, které zaručují vyšší kvalitu produktů, a rovněž limituje jejich vyrobené množství. Druhý způsob je však časově náročnější a vyžaduje bezchybnou koordinaci přepravy či přenosu. Je-li možné využití satelitních linek nebo dostatečně rychlé letecké přepravy, je druhá varianta bezesporu zárukou kvality. Tvorbu produktů zpravidla zajišťuje **centrum pro tvorbu produktů (PDC - Product Development Centre)**. Při rozhodování o zabezpečení tvorby produktů

se musí vzít do úvahy úroveň, objem a rozsah potřeby jednotlivých kategorií produktů, úroveň a možnosti podpory hostitelskou zemí a podmínky pro plnění úkolů. V praxi se většinou jedná o kombinaci obou možností, především u států, jejichž psychologické operace jsou stabilní součástí vojenských operací, jako USA, Velká Británie a Německo.

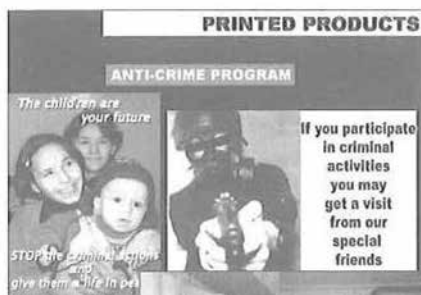
Tiskové produkty (obr. 2, 3) jsou podle možností šířeny letecky (letákové bomby), dělostřelectvem nebo přímou distribucí, např. prostřednictvím taktických týmů PSYOPS, které jsou v přímém styku s cílovou skupinou.

Šíření **audio a video produktů (obr. 4, 5, 6)** je zabezpečováno sdělovacími prostředky, které jsou dostupné v operačním prostoru. Jde o distribuci produktů zabezpečenou dohodou či komerčním způsobem, případně silami a prostředky Aliance.

Jednotka psychologických operací má standardně ve své organizační struktuře prvek se silami a prostředky k vedení psychologických operací na taktickém stupni, tzv. **taktické týmy PSYOPS (TPT - tactical PSYOPS teams)**, které zajišťují šíření audio produktů, přímou komunikaci s cílovou skupinou a šíření tiskových produktů (obr. 7).

Obr. 7

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 5

Obr. 4

Obr. 6

Šíření audio produktů je zabezpečováno prostředky hlasité reprodukce. Umístění prostředku musí zabezpečit co nejlepší šíření zvukového signálu a zajištění jeho ochrany a obrany. Při přímé komunikaci PSYOPS ústně předává připravené informace členům příslušné cílové skupiny. Komunikace se provádí za podmínek maximálního snížení ohrožení členů PSYOPS při jejich nasazení a může být doplněna distribucí tiskových produktů. Tým musí být doplněn tlumočnickem a z hlediska posilování důvěry je vhodné nasazovat totožnou skupinu na stejném místě.

Kontra PSYOPS

Používání psychologických operací je již dlouhodobě všeobecně rozšířeno. Je tedy více než pravděpodobné, že i naše jednotky a obyvatelstvo na území ČR mohou být vystaveni působení psychologických operací ze strany protivníka.

Kontra PSYOPS jsou definovány jako souhrn opatření k ochraně vlastních vojsk a obyvatelstva před účinky psychologického působení vedené protivníkem.

Analýza produktů psychologického působení protivníka je prováděna orgány psychologických operací ve spolupráci se zpravodajskou službou a psychologickou službou. Obsahuje definování zdroje, charakterizuje obsah, specifikuje cílové skupiny, použitá média k šíření a možný zamýšlený a nezamýšlený účinek produktů psychologického působení.

Orgány psychologických operací následně navrhnou veliteli opatření k ochraně vlastních vojsk před účinky psychologického působení protivníka. Realizace odsouhlasených opatření je zabezpečována veliteli všech stupňů velení a řízení.

Všichni příslušníci psychologických operací musí mít nejen kvalitní základní, ale i odborný výcvik. Jelikož jsou PSYOPS vedeny v rámci NATO většinou v mezinárodním týmu je pro příslušníky psychologických operací nezbytná nejen dobrá znalost anglického jazyka, ale i postupů vyplývajících z dokumentů NATO, a s tím související stupeň bezpečnostního prověření (NATO SECRET). Očekává se od nich nejen znalost vlastních sil, ale především znalost protivníka, umění vcítit se do myšlení a chování cílové skupiny. Tomu musí předcházet kvalitní vzdělávání dobře vybraného personálu a současně i dlouhodobé sbírání praktických zkušeností. Jen tak mohou být psychologické operace úspěšné.

Odborníci v oblasti plánování psychologických operací musí být již od samého počátku součástí týmu, který plánuje danou operaci. Musí mít všechny dostupné informace o zamýšlených postupech, aby mohli vytvořit nejefektivnější variantu psychologického působení, která spolu s ostatními vojenskými činnostmi podpoří splnění úkolu jednotky. Na druhé straně je nutné i vzdělávání velitelů, aby věděli k čemu a jak PSYOPS použít. Neméně důležité je i profesionální technické zázemí, které se musí pro PSYOPS vytvořit, mají-li fungovat efektivně.

Závěr

Zatímco PSYOPS jsou v USA, Velké Británii či Německu už nedílnou součástí vojenských operací, v jiných státech jsou teprve ve svém zrodu. Proto označení psychologické operace mohou u mnohých vyvolávat rozpaky a někteří je stále ještě zaměňují s psychologickou službou.

Psychologickými operacemi se v ČR zabývá zatím jen relativně malá skupina lidí. Na sekci perspektivního plánování GŠ se připravuje doktrína psychologických operací ČR, která by

měla být vydána v polovině letošního roku. Pracuje zde také pracovní skupina PSYOPS, jež se spolupodílí na přípravě příslušníků AČR určených pro psychologické operace. Jedná se o několik desítek příslušníků pozemních, vzdušných sil a sil územní obrany. Jsou vzdělávání v národních kurzech a deset z nich se zúčastnilo různých zahraničních kurzů PSYOPS v USA a v Německu. Někteří mají zkušenosti z práce PSYOPS v misi KFOR v Kosovu, velitelství mezinárodní brigády střed, Priština, MNB (C) - *Multinational Brigade Centre*, a další ze cvičení NATO.

Nabízí se nám možnost, poučit se z chyb těch zkušenějších, a jít přímoú cestou k cíli. Byla nám nabídnuta pomocná ruka. Dobrým příkladem jejího využití byl seminář NATO PSYOPS v Olomouci, který se uskutečnil v loňském roce za spolupráce příslušníků oddělení operací a doktrín sekce perspektivního plánování generálního štábu (SPP GŠ) a mobilního týmu ze SHAPE, či společný výcvik se 6. praporem psychologických operací (6th BN PSYOPS) USA v Brně v letech 2001 a 2002.

Je jen na nás jestli tuto šanci využijeme a nebo ji promarníme. Moderní armáda by jistě měla využívat nejmodernější a nejúčinnější dostupné vojenské technologie k vedení vojenských operací. Jelikož AČR je zároveň armádou demokratickou, jejímž hlavním úkolem je obrana, měla by využít všechny dostupné možnosti k odvrácení či zmírnění dopadu ozbrojeného konfliktu - a to ještě dříve, než padne první výstřel.

Poznámky:

- [1] Definice psychologických operací uvádí např. také Mgr. J. HODNÝ: „Psychologické operace USA v období leteckých útoků NATO proti Jugoslávii a během operace JTF Shining Hope (březen až červen 1999)“ ve *Vojenských rozhledech* 1/2003, otázkami vedení psychologických operací se zabývá Ing. J. PROCHÁZKA: „Psychologické a informační operace: organizace psychologické a informační kampaně v mírové misi SFOR II“ ve *Vojenských rozhledech* 1/2001.
- [2] Viz příloha číslo 4 doktríny operačního plánování AČR (AD-5).

Je potřeba vyvinout úsilí pro reformu Organizace spojených národů a především to, že ochrana západního společenství a hodnot, jako je demokracie, jako jsou lidská práva vyžaduje, abychom měli například kvalitní a rmády, armády schopné operovat i mimo naše území, že nevystačíme pouze s diplomacií, jakkoliv ji všichni upřednostňujeme a dáváme jí přednost, jakkoliv nikdo z nás si nepřeje nasazení vojsk, jakkoliv nikdo z nás nevolá, netouží po válečných operacích, ale ukazuje se, že někdy je to nezbytné a speciálně pro nás, pro český národ s naší zkušeností z uplynulého století, z třicátých let, je zjevné, že někdy včasné použití ozbrojené síly je cestou, která zabráni podstatně horším věcem, než jsou ty špatné věci, které vždycky s válečným konfliktem souvisí. Kdyby se Hitlerovo Německo podařilo zastavit již ve třicátých letech, byť za cenu války, tak bychom si ušetřili ty obrovské desetimilionové ztráty, které v Evropě byly mezi lety 1939 až 1945.

*Z rozhovoru s poslancem Parlamentu ČR Petrem Nečasem,
Český rozhlas 6
17. 4. 2003*

Teorie motivace a její význam z pohledu dosahovaného výkonu

V tomto článku jsou vysvětleny základní pojmy z teorie motivace, která se standardně využívá v podmínkách civilních státních a soukromých organizací. Naším cílem je objasnit teoretické přístupy k dané problematice a poskytnout tak vojenským i civilním odborníkům dostatečné základy pro úvahy nad možnostmi motivování profesionálních vojáků Armády České republiky. Konkrétně se článek zabývá základními definicemi z teorie motivace. Je zde pojednáno o charakteristických rysech pohledu na motivaci a jsou vyjmenovány a popsány jednotlivé zdroje motivace. Článek se rovněž zabývá vztahem mezi motivací a výkonem. V souvislosti s vazbou mezi výkonem a motivací hovoříme o tzv. výkonové motivaci, aspiraci a aspirační úrovni.

V současné době se stále více do popředí zájmu organizací dostává lidský faktor. Způsob jakým organizace získává, podporuje a udržuje své personální zdroje má vliv na úspěch či neúspěch. Úspěch nebo neúspěch se potom odráží na úrovni prospěchu každého jedince.

Nově navrhovaná reforma Armády České republiky s sebou přináší nelehký úkol zejména v oblasti řízení lidských zdrojů. Změna v profesionální armádu bude vyžadovat zejména změnu v organizační hierarchii, struktuře, ale zvláště v přístupu k řízení lidských zdrojů. Redukce počtu vojáků bude směřovat k cílovému počtu 34–36 tisíc vojáků reprezentujících profesionální armádu. Od profesionalizace se v oblasti řízení lidských zdrojů očekává především větší zájem a sounáležitost vojáků, kteří se rozhodnou dobrovolně. Armáda České republiky bude vypovídat o tom, že s vojáky se musí zacházet způsobem odpovídajícím situaci, zároveň by jim měl být dán prostor pro uspokojení vlastních potřeb a rozvinutí jejich potenciálu. Jedině tímto přístupem je možné účinně zajistit efektivnost plně profesionální armády.

Vymezení problematiky motivace

Pojem motivace lidské činnosti neboli motivace veškerých aktivit člověka, zahrnující konkrétní formy pracovního jednání, chápeme jako jednu ze základních osobnostních substruktur. Tuto osobnostní substrukturu můžeme považovat za nejzajímavější, a zároveň za nejkomplikovanější. V literatuře bývá často označována jako dimenze osobnosti.

Bedrnová, Nový (2002) spatřují v problematice motivace lidské činnosti jistou zajímavost, která spočívá především v tom, že určité jednání člověka můžeme posuzovat či hodnotit někdy až zcela protikladně – v závislosti na okolnostech a podmínkách, které jedince k danému jednání vedly, a zejména v závislosti na motivaci tohoto jednání.

Dle mého názoru a z vlastních zkušeností je mnohdy velmi složité v běžném pracovním životě dosáhnout určitého způsobu jednání či chování druhého člověka. V zásadě se jedná o to, že se snažíme o ovlivnění a motivaci. Myslím si, že se jedná o záležitost velice složitou a obtížnou. Vyplyvá to zejména z toho, že většinou nejsme motivováni pouze jedním motivem, ale vždy souborem motivů ve kterém jsou motivy vzájemně propojeny a ovlivňují se.

Pojem motivace (má původ v latinském „movere“ hýbat se, pohybovat se) vyjadřuje skutečnost, že v lidské psychice působí specifické, ne vždy zcela vědomé či uvědomované vnitřní hybné síly – pohnutky, motivy. Činnosti člověka (tj. jeho chování, resp. poznávání, prožívání i jednání) se určitým směrem orientují (zaměřují), v daném směru ho aktivizují a vzbuzenou aktivitu udržují. Navenek se pak působení těchto sil projevuje v podobě motivované činnosti, motivovaného jednání. Bedrnová, Nový (2002). Typické pro lidskou motivaci dle Homoly (1972) je tihnutí k určitým specifickým cílům, jichž jsme si více či méně vědomi. V utváření a formování motivů našich činností hraje značnou roli okolí, zejména okolí sociální.

Jedním ze základních charakteristických rysů v pohledu na motivaci je skutečnost, že působí současně ve třech rovinách neboli dimenzích. V prvé řadě se jedná o **dimenzi směru**. Zde se vychází z toho, že motivaci člověka a jeho následné činnosti určitým směrem zaměřuje a orientuje. Je zřejmé, že od některých směrů člověka odvrací čili odvádí. Tuto skutečnost můžeme vyjádřit pomocí pojmů: „chci to a to“, „rád bych to a to“, „toužím po tom a tom“, „je pro mne přitažlivé to a to“, „nechci se zabývat tím a tím“, „nezajímá mne to či to“ apod.

Další dimenzí je **dimenze intenzity**. Z tohoto přístupu vyplývá, že lidská činnost v daném směru je v závislosti na síle neboli intenzitě jeho konkrétní motivace vždy více či méně prostoupena úsilím jedince o dosažení předem vytyčeného a žádoucího cíle. Tento cíl vychází z předchozího pojetí definované v dimenzi směru. Pro dosažení svého cíle musí každý jedinec vynaložit větší či menší dávku energie. Zde pak můžeme jednotlivé skutečnosti přiblížit výrazy podle míry intenzity: „docela bych chtěl“, „chci“, „velmi toužím“ apod.

Třetí charakteristika je definována pomocí pojmu **dimenze stálosti** (vytrvalosti, perzistence). Z tohoto pohledu se motivace projevuje jako schopnost jedince překonávat nejrůznější vnitřní i vnější překážky, které se mohou objevovat při realizaci motivované činnosti. Je žádoucí, aby jedinec pokračoval ve své motivační činnosti v původním směru a s nezměněnou intenzitou. Vyžaduje se aby dokázal čelit nejrůznějším překážkám, dílčím nezdarům či neúspěchům tak, abychom mohli hovořit o vysoké perzistenci.

Z uvedeného vyplývá, že motivace velmi výrazným způsobem determinuje lidskou činnost. Můžeme tedy říci, že motivované jednání člověka vedené určitým směrem a uskutečňované s určitou intenzitou může být realizováno nejrůznějšími způsoby a formami. Právě v těchto způsobech spatřují Bedrnová, Nový (2002) jedinečné formy uskutečňování motivované činnosti, jsou vždy spolu determinovány jednak kognitivním zpracováním situace, v níž se jedinec nalézá (tedy procesy poznávacími), jednak specifickým prožíváním každého člověka. Výzkumy ukazují, že problematika motivace je velice složitá.

Tyto závěry vychází zejména z toho, že v psychice každého člověka v určitý okamžik většinou nepůsobí jeden, ale zároveň hned několik mnohdy soubor motivů. Otázkou je, jakým směrem se bude člověk v jednotlivých motivech ubírat, jakou intenzitu a perzistenci bude mít konkrétní činnost člověka. Z teoretického přístupu pak vyplývá, že motivy orientované stejným nebo podobným směrem se vzájemně posilují čímž podporují vznik a průběh motivované činnosti. Na druhé straně motivy protikladné se většinou vzájemně oslabují. Z toho je zřejmé, že dochází k narušování či dokonce znemožnění motivované činnosti.

Druhý ze základních pojmů je pojem **stimul**. Jedná se o jakýkoliv podnět nejen vnitřní, ale i vnější, který vyvolává určité změny v motivaci člověka. Mnohdy dochází k rozlišování tzv. impulzů. Můžeme je charakterizovat jako endogenní neboli vnitřní, intrapsychické podněty, které signalizují nějakou změnu v těle nebo mysli člověka. Do skupiny impulzů můžeme zařadit např. bolest zubu (která může vyvolat motiv návštěvy zubního lékaře), tělesnou únavu (motiv

odpočinku) či nervozita před zkouškou (motiv vyhnout se zkoušce). Vše tedy může být impulzem k určitému motivu. Jakým způsobem se pak projeví motiv, to bude záležet na motivační struktuře konkrétního člověka a na jeho motivačním profilu.

Potřeby jako základní zdroj motivace

Potřeba je definována jako nedostatek něčeho, který je člověkem prožíván ne vždy zcela uvědomovaný. Z tohoto vymezení je zřejmé, že potřeby jsou základním zdrojem motivace pro člověka. Na potřebu můžeme pohlížet i v rovině prožívání. Může být vyjádřena jako nelibě pociťovaný stav napětí, který vyvolává snahu vedoucí k odstranění tohoto napětí, neboli směřující k odstranění příslušného nedostatku. Základ je ovšem v konkrétním cíli, který umožní uspokojení dané potřeby. Mentalisticky potřeby vymezuje S. L. Rubštejn (1967): Potřeby jako výchozí pohnutky k činnosti – jsou prožíváním žádosti něčeho, co se nachází vně člověka. Vyjadřují lidskou závislost na světě a zaměřenost na svět. Ve svých potřebách se člověk projevuje současně i jako pasivní i jako aktivní, jako dychtivá bytost. Stav potřeby je pasivně aktivní stav. Pasivní aspekt potřeby je vyjádřen pozitivním nebo negativním stavem – v závislosti na stupni uspokojení potřeby. Potřeba dle Homoly (1972) je chápána jako určitá fyziologická podmínka nebo jako hypotetický pojem pro označení určitého, mnohdy konečného zdroje motivační síly. Hlavním znakem potřeby je pak přesycení či nedostatek. Proto je potřeba jakýmsi pocitem člověka, že je nutné něco udělat vzhledem k pociťované nepřijemnosti či nedostatku.

Potřeby se obvykle člení na:

- Potřeby biologické, fyziologické, které vycházejí z podstaty fungování lidského těla. Mezi ně patří zejména potřeba kyslíku, potravin a tekutin. Můžeme je tedy definovat jako potřeby primární. Jsou zcela nezávislé na vnějším prostředí.
- Potřeby sociální, společenské, psychogenní, jejichž podstata se vztahuje na člověka jako tvora sociálního, společenského a kulturního. Do této skupiny potřeb řadíme potřeby lásky, dominance a seberealizace. Jedná se o potřeby sekundární.

Potřeby primární neboli vrozené vycházejí z fungování organismu jako celku. Sekundární potřeby navazují přímo na primární. Podnět, který vzniká z hlediska primární potřeby může být posléze asociován s uspokojením plynoucím z dosažení cílového stavu. Vystupuje již v podobě určitého cíle, který získává samostatnou motivační hodnotu. Skutečnost, že potřeba může představovat i ne vždy zcela uvědomovaný nedostatek, znamená, že existují nejen vědomé, ale i nevědomé potřeby tj. „potřeby, u nichž si subjekt neuvědomuje motivační souvislosti“. Hylík, Nakonečný (1977).

Návyky jako zdroj motivace

Teoretické přístupy definují skutečnost, že člověk v průběhu celého svého života realizuje některé činnosti častěji dokonce pravidelně většinou v určitých situacích. Vzhledem k pravidelnosti dochází k opakování těchto činností a ty se pak stávají svým způsobem stereotypy čili návyky. Proto člověk většinou jedná v souladu se svým návykem, který aplikuje na řešení stejných situací. Chová se tedy podle naučeného vzorce chování. Návyk pak můžeme definovat jako opakovaný, fixovaný a zautomatizovaný způsob činnosti člověka v určité situaci.

S návyky se setkáváme ve všech oblastech lidské činnosti. Mohou tedy vystupovat nejen jako výsledky výchovy, ale i v podobě sebeutvářejících aktivit člověka.

Zájmy jako zdroj motivace

Zájmy jsou motivy, zdroji poznávací činnosti a současně i jejích produktem. Hyhlík, Nakonečný (1977). Zájem lze také chápat jako odvozenou potřebu, která je uspokojována prováděním určité zájmové činnosti. Říčan (1975). Zájem je jakýmsi trvalejším zaměřením jedince na určitou oblast předmětů či jevů, které je spojeno s aktivizací jeho činnosti. Růžička (1992).

Jestliže se budeme zabývat klasifikací, je třeba vycházet z toho, že „zájmů existuje tolik, kolik je činností, které mohou člověka těšit“. Říčan (1975).

Za klasický výčet zájmů je možné považovat Stavělův (1944, cit. dle Balcar, 1983):

1. zájmy poznávací	6. zájmy technické
2. zájmy estetické	7. zájmy rukodělně materiálové
3. zájmy sociální	8. zájmy výtvarné
4. zájmy přírodní	9. zájmy sportovní
5. zájmy obchodní	

Zájem tedy můžeme chápat jako specifický druh motivů. Vyplývá to zejména z pojetí zájmů, které se projevují, naplňují či rozvíjejí a obohacují člověka ve všech substrukturách, tedy i v oblasti zaměření a motivace. Každý člověk má projevy zájmů různé, což souvisí s jeho zájmovými orientacemi, preferencemi a motivy.

Hodnoty jako zdroj motivace

V průběhu získávání životních zkušeností se člověk setkává se skutečnostmi, které mu připadají jako nové a neznámé. Tyto skutečnosti se snaží poznat, zhodnotit a přisoudit jim určitou hodnotu či význam. Hodnoty mohou být charakterizovány nejen z pohledu prospěchu jedince, ale i z pohledu prospěchu celé společnosti. Mnohdy právě základní hodnocení člověk přejímá ze svého sociálního prostředí a vytváří si hodnotové mapy, neboli hodnotový systém. Na jedné straně určitým skutečností přisuzuje hodnoty vyšší, na druhé straně hodnoty nižší. Hodnotový systém každého člověka je velice důležitý zejména z důvodu ovlivňování jednání člověka. Hodnoty se pak projevují jak zdroj motivační činnosti a motivačního jednání jednotlivců.

Je pravděpodobné, že člověk bude motivován k těm činnostem, které povedou ke skutečnostem podle jeho hodnotové hierarchie důležitějším, tj. ke skutečnostem, kterým připisuje vysokou pozitivní hodnotu, a naopak bude se vyhýbat skutečnostem, jímž připisuje hodnoty negativní, resp. bude relativně lhostejný ke skutečnostem bez výraznějšího pozitivního či negativního hodnocení. Bedrnová, Nový (2002)

Je zřejmé, že každý člověk bude mít jiné hodnoty. Hodnotou pak může být prakticky cokoliv. Existují ovšem obecně platné hodnoty jako jsou zdraví, rodina, děti, práce, přátelství, vzdělání, společenské postavení, peníze, upřímnost, láska, pravda, svoboda, úspěch atd. Základ typologie hodnotových orientací položil německý psycholog Spranger (viz Říčan, 1975, Balcar, 1983). Definoval šest osobnostních typů podle převažujícího zaměření:

1. **Typ teoretický** - snaží se hledat pravdu, kritiku, uvažuje racionálně až intelektuálně, pro něj je nejvyšší hodnotou poznání.
2. **Typ ekonomický** - měří všechno užitečností, praktičností, je zaměřen na prospěch prosperity, na hromadění majetku, nejvyšší hodnotou je užitek.
3. **Typ estetický** - nejvyšší hodnoty spatřuje ve formě a harmonii, patrné jsou jeho tendence individualismu a soběstačnosti, nejvyšší hodnotou je krása.
4. **Typ sociální** - charakterizuje člověka nesobeckého, altruistu pro něhož je láska tou nejsprávnější, nejhodnotnější formou vztahů, nejvyšší hodnotou vůbec.
5. **Typ politický** - za nejvyšší hodnotu považuje moc, má tendenci neustále vyhledávat soutěž, vliv a příležitost ovládat druhé.
6. **Typ náboženský** - má tendenci vidět nejvyšší hodnotu v jednotě, je zaměřen k absolutním božským hodnotám, hledá mystickou náboženskou zkušenost.

Tento model bychom mohli z hlediska rozvoje člověka ještě rozšířit o typ technický či sportovní. Z výše uvedeného vyplývají konkrétní hodnotové orientace každého člověka.

Ideály jako zdroj motivace

Ideálem rozumíme určitou ideovou či názornou představu něčeho subjektivně žádoucího, pozitivně hodnoceného, co pro daného jedince představuje významný cíl jeho snažení, skutečnost, o kterou usiluje. Bedrnová, Nový (2002). Z jednotlivých ideálů pak můžeme definovat určitý typ osobního profilu v podobě životních cílů, osobního života či života pracovního. Ideály vznikají na základě působení konkrétních sociálních faktorů, působících na vývoj a utváření osobnosti člověka. Podstatnou úlohu zde hrají také procesy učení, nápodoby a identifikace.

Závěr

René McPherson uvádí: „Téměř každý souhlasí s tím, že lidé jsou naše nejdůležitější aktiva. Avšak téměř nikdo se podle toho nechová.“ Je tedy zřejmé, že tam kde selžou veškeré motivační strategie a programy, nemůžeme očekávat od profesionálních vojáků zainteresovanost a pocit sounáležitosti s Armádou České republiky. Z tohoto důvodu bychom se měli zaměřit na identifikaci konkrétních kritických míst ve velmi důležité oblasti motivace pracovního jednání. Platí tedy, že úspěch, prosperita či celková efektivnost spočívá v lidech. Proto je třeba v nastartované reformě ozbrojených sil v oblasti lidských zdrojů postupovat tak, abychom vytvořili jasný předpoklad pro dosažení požadované úrovně pracovní motivace u všech profesionálních vojáků Armády České republiky.

Literatura:

- BEDRNÁ, E., NOVÝ, I. a kol. *Psychologie a sociologie řízení*. Praha: Management Press, 2002, 586 s.
 KLEIBL, J., DVOŘÁKOVÁ, Z., ŠUBRT, B. *Řízení lidských zdrojů*. Praha: C. H. Beck, 2001, 264 s.
 NAKONEČNÝ, M. *Emoce a motivace*. Praha: SPN, 1973, 160 s.
 PROVAZNÍK, V., KOMÁRKOVÁ, R. *Motivace pracovního jednání*. Praha: VŠE, 1998, 210 s.

Výzkumná práce „Rozdělení armády - zkušenost Československa“ se zabývá otázkou, proč ve srovnání např. s jugoslávskou a do jisté míry i sovětskou armádou se Československá armáda rozešla do dvou nástupnických států, České republiky a Slovenské republiky, naprosto pokojně, organizovaně, nekonfliktně a kultivovaně. Práce vychází z analýzy státu a ozbrojených sil od zrodu Československa až do současné doby, zejména z hlediska vztahu dvou národů Čechů a Slováků. Dominantní pozornost věnuje národnostní situaci v Československé armádě bezprostředně před rozpadem státu. Popisuje a analyzuje postup vlády, vedení rezortu obrany a velení armády v přípravě a provedení rozdělení armády, a to jak pokud jde o personální a legislativní otázky, tak i pokud jde o dělení zbraní, techniky, munice a vojenského zařízení i nejsložitějších problémů, jakými jsou vojenské archívy. Výzkumná práce vyústí ve obecný model analytických, rozhodovacích, plánovacích a realizačních kroků použitelných i v jiných analogických situacích.

Rozdělení armády jakéhokoli státu není jednoduché. Představuje souhrn vzájemně spjatých státních, společenských, politických, ekonomických, vojenskotechnických, sociálně právních, organizačních a jiných úkolů, které je třeba kvalifikovaně řešit, plánovat a realizovat. A má řadu politických, sociálních, ekonomických, personálních, profesních, mezilidských, rodinných, existenčních i existenciálních důsledků.

I. Řešení národnostní otázky v Československu v období let 1918 - 1992 a její vyústění do rozdělení státu

Základním poznatkem studia společenských procesů v Evropě je, že revoluční přeměny neproběhly úspěšně, pokud dostatečně nebraly v úvahu národnostní otázku. Je tomu proto, že státy střední Evropy, podobně jako Evropy východní, byly a jsou ve srovnání se západní Evropou výrazně mnohonárodní. Typickým příkladem v historii bylo Rakousko-Uhersko a Rusko, stejně tak v nedávné historii Sovětský svaz a Jugoslávie, i když charakter mnohonárodního spojení byl zde odlišný.

Důkazem tohoto poznatku byly též revoluční procesy probíhající v letech 1848-1849 v Evropě v mnohonárodnostním Rakouském císařství a jejich úzká spojitost s osudy českého a slovenského národa. I když národní obrození Čechů a Slováků probíhalo s určitým časovým posunem, vrcholilo v devatenáctém století a zmaření jejich cílů podminily stejné okolnosti.

Vytvoření československého státu v roce 1918 bylo historickým mezníkem jak pro Čechy, tak Slováky. Bohužel idea jednotného československého národa znemožňovala uspokojivě dořešit národnostní otázku v duchu zásady dvou suverénních národů, což bylo vyhlášeno ještě před vytvořením ČSR. Odklon od přijaté dohody, její ignorování i přes velký vklad českého národa do kulturního rozvoje Slovenska oslabovalo základy společného státu. Nejtragičtější se to projevilo po mnichovském diktátu v roce 1938.

Rozpad ČSR a vznik Slovenské republiky v roce 1939 byl především dílem vnějších okolností, brutálního nátlaku Hitlera a ústupnosti západních mocností. Hrál tu roli i to, že se Slovákům nepodařilo získat v rámci Československa autonomii, jak to požadovala Hlinkova slovenská lidová strana. Vážnou roli tu sehrála i fikce „československého národa“, dvou jejích větví – české a slovenské, která vznikla jako politická taktika vůči německé menšině, jíž se do společného státu nechťelo a byla početnější než slovenská populace. Českoslovakismus tak jistou měrou přispěl i ke zrodu tzv. klerofašismu.

Ideu jednotného československého národa, resp. politiku tzv. čechoslovakismu, nelze interpretovat jen negativně. Nebyla pouze reakcí na velkou německou menšinu se záporným postojem ke vzniku československého státu. Stejně tak nebyla snahou většího a historicky rozvinutější českého národa podřídit si Slováky, ale pokusem o symbiózu, tj. spojení národního rozvoje s určitými společnými, federalistickými principy. Vlastní možnosti seberozvoje slovenského národa se však ukázaly jako ne zcela dostačující. Idea jednotného českého státu i přes tyto nedostatky a důsledky má jako historický jev i svou pozitivní hodnotu.

Podle řady politiků a historiků hlavní zdroj nedorozumění mezi Čechy a Slováky spočíval v tom, že Češi si definitivně vyřešili svou identitu spojenou se státností vznikem ČSR v roce 1918, zatímco Slováci se domnívali, že pro ně nebyla za období existence společného státu vyřešena uspokojivě nikdy. V armádě ovšem byla situace jiná, problém byl postupně dlouhodobě řešen.

Analýza statistických údajů složení velitelského sboru, posluchačů vojenských škol, vojáků základní služby, sociologických průzkumů, postojů politické reprezentace i osobních zkušeností prokázala, že v období před rozdělením státu a armády nedocházelo v Československé armádě ke konfliktům a převládaly převážně kladné osobní i služební vztahy Čechů a Slováků. V tomto směru byla situace v Československé armádě dobrá.

Příčinou tohoto převažujícího pozitivního stavu byly výsledky řešení národnostní problematiky v armádě, zvláště pokud jde o složení velitelského sboru na různých stupních velení armády i různých druhů vojsk. Od téměř nulového stavu v době zrození první republiky se na jejím konci podařilo tento problém až na nevýznamné výjimky vyřešit.

Přes řadu pozitivních prvků ve vzájemné soužití však nebylo možno rozpadu státu zabránit. Ovšem vzhledem k určité míře řešení národnostní problematiky, dosažení jistého kladného stavu, a také vzhledem ke kulturní vyspělosti obou národů byl předpoklad, že rozdělení proběhne kultivovaně. V armádě byla situace pravděpodobně lepší než v jiných oblastech, zvláště politické, protože byla zjevně budována jako armáda federální, vojáci měli federální myšlení, a proto v žádném případě k rozpadu státu nepřispěli. Ale ani mu také pro svou loajalitu nezabraňovali.

II. Proces rozdělení Československé armády na Armádu České republiky a Armádu Slovenské republiky

1. Legislativní předpoklady rozdělení státu a armády

Programové prohlášení vlády České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 7. října 1992 již v preambuli uvádí: „Vývoj... ukazuje na stále zřetelnější vývoj k formování dvou samostatných států. V tomto směru, na základě koaličních dohod mezi koaličními partnery, došlo k překonání zásadních odlišností v otázkách příštího státoprávního uspořádání.“

V době od přijetí programového prohlášení vláda důsledně dbala o plnění nejdůležitějších úkolů, které si předsevzala, a to:

- zabezpečení kontinuity všech procesů započatých po listopadu 1989 a pokračování v zahájených reformách,
- provedení výrazné redukce počtu i velikosti ústředních orgánů státní správy při současném přesunu kompetencí zrušených a redukováných orgánů na zbývající ústřední orgány státní správy.
- zabezpečení přípravy podmínek pro fungování dvou států s mezinárodně právní subjektivitou.

K zajištění kontinuity právního řádu předložila vláda Federálnímu shromáždění 18 návrhů ústavních a jiných zákonů, mj. návrh ústavního zákona, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, ve znění pozdějších ústavních zákonů, návrh novelizace zákona o vymezení působnosti ČSFR ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti a zákona o rozdělení působnosti mezi ČSFR, Českou republikou a Slovenskou republikou ve věcech tisku a jiných informačních prostředků a návrh novelizace zákona o ochraně hospodářské soutěže. K zajištění legitimacy procesu případného zániku ČSFR a k realizaci příslušných politických dohod vláda připravila a Federálnímu shromáždění předložila návrh ústavního zákona o způsobu zániku ČSFR.

Pokud jde o armádu, vláda zabezpečila naplňování zásad vojenské doktríny ČSFR v souladu s ekonomickými možnostmi státu. Armáda ČSFR dokončovala rozhodující část první etapy transformace a dosáhla rovnoměrné dislokace pozemních vojsk na území státu. Byl budován základ protivzdušné obrany a zpravodajského zabezpečení ve Slovenské republice. Byl zpracován nový plán mobilizačního rozvinutí armády. Na území Slovenské republiky bylo na začátku října 1992 umístěno 27,9 % počtů armády. Od 1. 10. 1992 bylo doplňování vojáků v základní službě realizováno podle republikového principu. Armáda zahájila plánovitou likvidaci vojenské techniky z deklarovaných míst. Vláda přijala opatření umožňující převedení nevojenské části civilní obrany do kompetence republik k 1. 1. 1993. V Radě obrany státu byla projednána a přijata základní opatření armády k zabezpečení jejího rozdělení na dva samostatné subjekty při rozdělení ČSFR.

Federální shromáždění uložilo vládě připravit:

- Program opatření proti živelnému a neústavnímu zániku federace a proti případnému riziku vyvolávání konfliktů mezi občany v souvislosti s řešením státoprávních otázek.
- Koncepci spolupráce České republiky a Slovenské republiky pro případ ústavního rozdělení ČSFR, a to zejména v oblastech zahraniční politiky, obrany, měnové, finanční, rozpočtové, celní politiky, dopravy, telekomunikací, pohybu osob a případně i celkové hospodářské politiky.

V tomto období bylo patrné, že další činnost vlády velkou měrou závisela na rozhodnutí Federálního shromáždění a národních rad týkajících se vzniku dvou samostatných států. Přitom vláda byla rozhodnuta, aby v případě takového rozhodnutí proces ČSFR probíhal **ústavně, klidně a kulturně**.

V legislativě týkající se armády se předpokládalo před rozdělením společného státu přijmout tyto zákony:

- ☐ Návrh zákona o financování sociálního zabezpečení a o zdravotním pojištění vojáků z povolání.
- ☐ Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 40/1961 Sb., o obraně.
- ☐ Návrh zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků.
- ☐ Návrh zákona o péči o zdraví v Československé armádě a o vojenské zdravotní pojišťovně.
- ☐ Návrh zákona, který se mění a doplňuje branný zákon.
- ☐ Návrh zákona o rezervách.
- ☐ Návrh zákona o federálních státních hmotných rezervách.

Pro nastávající proces rozdělování Československé armády měl podstatný význam **Program opatření vlády České a Slovenské Federativní Republiky proti živelnému a neústavnímu zániku federace a proti případnému riziku vyvolávání konfliktů mezi občany v souvislosti s řešením státoprávních otázek** ze dne 15. října 1992. Tento program vzalo Federální shromáždění na vědomí. Bylo v souladu s jeho usnesením ze dne 22. září 1992.

Proces rozdělení čs. armády byl řízen až do doby vzniku republikových vojenských vrcholných řídicích orgánů v rozsahu dosavadních působností Federálního ministerstva obrany a Generálního štábu. K tomu bylo přijato:

- ☐ stávajícími vládními zmocněnci organizačně vytvořit vrcholné vojenské řídicí orgány, které dnem rozdělení federace převezmou velení nad republikovými armádami,
- ☐ posílit organizační struktury Vojenského velitelství Východ o ty, u kterých se zásadním způsobem mění rozsah působnosti,
- ☐ připravit a projednat smlouvu mezi ministerstvem obrany České republiky a ministerstvem obrany Slovenské republiky a na ně navazující dohody o vzájemné spolupráci,
- ☐ přemístit oboustranně vojáky v základní službě mezi republikami, mimo těch, kteří písemně požádají o dokončení vojenské služby ve stávajících posádkách,
- ☐ ve smlouvách mezi armádami zabezpečit vytvoření podmínek k přemístění vojáků z povolání do tří měsíců od vzniku republik na náklady příslušných republik,
- ☐ v době rozdělování armády nepovolávat a neprovádět cvičení se zálohami mimo krátkodobých cvičení.

O náročnosti a časové napjatosti rozdělení armády svědčí skutečnost, že vláda uložila v polovině října úkol zpracovat do 30. 10. 1992 harmonogram vyrovnání a přesunů techniky a materiálu mezi Českou republikou a Slovenskou republikou a již od 1. 11. 1992 zahájit jeho realizaci. V jednotlivých případech, kdy to bylo možné a výhodné, zahájit pak přesuny neprodleně.

K tomu bylo uloženo:

- ☐ do 31. 12. 1992 ukončit rozdělení hlavních druhů materiálu mezi obě republiky a v případě, že nemůže být přemístěn na dané teritorium, stanovit smluvně podmínky jeho uložení, způsob dispozice a ošetřování,
- ☐ vytvořit smluvní podmínky pro oboustrannou spolupráci v příhraničních oblastech včetně sledování vzdušné situace,
- ☐ nepřesunovat výzbroj a techniku na deklarovaných místech, pokračovat v likvidaci podle zpracovaných harmonogramů.

K tomu bylo dále uloženo přihlížet při dělení majetku čs. armády k funkčnosti republikových armád a jejich útvarů, zbrojních systémů a komplexů. K tomu:

- připravit federálním ministerstvem obrany a předat jednotlivým republikám návrhy rozpočtů za oblast obrany do 30. 10. 1992,
- rozdělit zůstatek finančních fondů a dalších zdrojů na úrovni federálního ministerstva obrany podle stanoveného poměru $2 : 1$,
- rozdělit smluvní práva a povinnosti vyplývající z dosavadních platných smluv, pohledávek a dluhů čs. armády.

Za další důležitý předpoklad bezkonfliktního rozdělení čs. armády bylo považováno udržet organizovaný režim života vojsk se zvláštním důrazem na strážní, dozorčí a parkovou službu. Zvláště bylo třeba zvýšit střezení a ochranu bojové techniky v deklarovaných místech. Bylo upozorněno předpokládat a k tomu preventivně připravit i opatření ke zpřísnění režimu vojsk.

Zvláštní význam mělo mít hluboké pochopení úkolu dělení čs. armády všemi jejími příslušníky. Za základní předpoklad splnění tohoto úkolu se měla považovat plná průběžná a aktuální informovanost zejména vojáků z povolání a občanských zaměstnanců vojenské správy o podmínkách jejich další vojenské služby a pracovního poměru, způsobu řešení sociálních otázek, životních perspektiv a udržení současných dobrých vztahů mezi vojáky s vyloučením národnostního napětí. Stejně tak měly být o změnách, k nimž mělo docházet redислоkací útvarů, jednotek a zařízení v souvislosti s vytvářením armády České republiky a armády Slovenské republiky místní orgány.

2. Přípravné období rozdělení státu a armády

Kromě legislativního zabezpečení rozdělení státu a jeho armády věnovalo velení armády pozornost analýze zkušeností analogických procesů v historii, zvláště naší, dále anticipaci možných problémů při dělení a především pak plánování faktického rozdělení ozbrojených sil a nakonec samozřejmě, jaké mělo důsledky. I zde se dá načerpat řada zkušeností, ačkoli tyto procesy nebyly z tohoto hlediska dostatečně popsány v literatuře.

V moderních dějinách dvacátého století se z dostupných materiálů podařilo shromáždit pouze zkušenosti ze dvou případů dělení státu, a sice ze švédsko-norského rozchodu v roce 1905, a dále v případě oddělení Irska od Anglie v roce 1921. Daleko větší zkušenosti poskytují vlastní československé dějiny, a to z rozdělení rakousko-uherské armády v roce 1918 z rozdělení Československé armády v březnu 1939.

Armáda pro svůj nejen federální charakter, ale i federální vědomí jejích příslušníků možný rozpad jednotného státu nepodcenila a včas analyzovala vzniklou situaci a anticipovala důsledky případného rozdělení ČSFR. Studie vycházely z vědomí, že unitární podoba státu se již přežila a je nutno vytvořit novou podobu společného státu. To se v listopadovém období nepodařilo, stejně tak ani při jednáních představitelů vítězných politických stran.

Vzniklá situace vzbudila širší evropskou i světovou pozornost, protože teritorium naší společné republiky vždy představovalo geopoliticky velmi exponovaný prostor a neřízený rozpad mohl být další signálem k celkové destabilizaci postkomunistického světa. Ve světě však začalo převažovat mínění, že tento rozpad je neodvratitelný. Ličené scénáře rozpadu měly jak optimistický, tak také katastrofický charakter. V západních reakcích se ve vztahu k situaci projevovaly znatelné rysy appeasementu. Profederativní postoje byly patrné u zbývajících zemí tzv. více-

grádské trojky. Obavy byly především z nacionálních důsledků rozpadu, a to zvláště pokud šlo o slovensko-maďarské vztahy a podřízení českého prostoru německému státu. Upozorňovalo se na to, že rozpad prověří historicky vytvořený versailleský bezpečnostní systém.

Prognostická analýza ukazovala, že rozdělení Československa by pokud jde o Českou republiku skončilo s diskuzí o možném rozštěpení ekonomické reformy do dvou národních systémově odlišných podob, vedlo ke snížení zátěže spojené s konverzí zbrojního průmyslu na Slovensku a celkově k urychlení ekonomického rozvoje. Pro Slovensko by pak znamenalo dovršení dlouhodobých emancipačních snah dosažením úplné nezávislosti.

Na druhé straně se předikovalo, že rozpad by mohl vést k nové geopolitické situaci, a to až k balkanizaci středoevropského prostoru, což by ohrozilo bezpečnostní zájmy jak Čechů, tak Slováků, i destabilizovalo situaci ve střední Evropě. Vzniklé mocenské vakuum by se mohlo stát objektem zájmu některé z mocností, zvýšit hladinu konfliktu v Evropě a tím také zpomalit evropské integrační procesy.

Pokud jde o Českou republiku, předpokládaly se problémy s obnovou mezinárodních smluv, snížení zahraničních kapitálových investic, zvýšení míry monetaristických tendencí v ekonomické reformě, snahy po radikálním se vypořádání s minulostí, zvýšení nebezpečí německého ekonomického vlivu, ztráta ekonomické nezávislosti, určitá míra germanizace atd.

Pokud jde o Slovenskou republiku, předpokládalo se zvýšení nebezpečí národnostních sporů mezi Slováky a ostatními národnostmi (cca 20 % populace), obnova nového státního centralismu, potlačování základních lidských práv a svobod, možné neuznání mezinárodně právní subjektivity Slovenska některými ze sousedů, vznesení nároků na revizi hranic, zvýšení nákladů na diplomatické zajištění samostatného státu, devalvace slovenské koruny, ztráta její konvertibility atd.

Je nutné uvést všechny tyto anticipované důsledky, i když se ve své katastrofické podobě při i po rozdělení Československa neprojeví. Přispělo k tomu i pokojné a profesionálně realizované rozdělení Československé armády. Přesto však některé uvedené problémy existují dále, a to jak aktuálně, tak v latentní podobě. A to zvláště v postavení obou nových samostatných států a v česko-německých a slovensko-maďarských vztazích.

V přípravě a plánování rozdělení armády byla věnována primární pozornost řešení sociálních souvislostí, a to jak z hlediska obecně humanitního, tak z hlediska možných politických komplikací. K tomu byla ustavena příslušná komise náměstka federálního ministra pro sociální a humanitární věci, jejímiž členy byli pracovníci politickosprávních složek ministerstva a Generálního štábu ČSA. Základním cílem řešení sociálních souvislostí a anticipace důsledků bylo dosáhnout toho, aby se armáda nestala při rozdělování československé federace destabilizujícím prvkem. Proto byla vymezena tato základní kritéria:

1. Možnost příslušníků Československé armády jako občanů **svobodně rozhodnout o své státní příslušnosti a o zájmu o vojenskou službu v příslušné republice** bez omezování těchto práv ze strany armády, tj. dodržet zákonné lhůty, které byly poskytnuty všem občanům i příslušníkům armády. (Což se ukázalo jako podstatné pro klidný průběh rozdělení armády.)
2. **Garantovat platnost současných obecně závazných právních předpisů (zákonů) a rezortních norem souvisejících se služebním (pracovním) poměrem k čs. armádě až do vydání zákonů a norem republik.** Z hlediska posílení sociálních jistot vojáků z povolání považovat za základní garantování zákona č. 76/1959 Sb., k zachování kontinuity služebního poměru a sociálních náležitostí při ukončení služebního poměru.

3. Včasným informováním vojáků z povolání a občanských zaměstnanců o přijatých organizačních změnách a předpokládaném personálním řešení vytvořit potřebné podmínky k jejich rozhodování o dalších možnostech a perspektivách služebního (pracovního) poměru.

K 1. září 1992 bylo ve služebním poměru vojáka z povolání a v další službě 55 291 osob, z toho 2854 žen. Funkce plánované v tabulkách počtů pro generály a důstojníky byly obsazeny vojáky z povolání na 83,6 %, funkce pro praporčíky na 66,2 % a funkce pro poddůstojníky v další službě na 12 %. V České republice sloužilo 8685 vojáků z povolání slovenské národnosti, tj. 21,2 % ze všech vojáků z povolání na teritoriu České republiky. Ve Slovenské republice sloužilo 2580 vojáků české národnosti, tj. 18,6 % ze všech vojáků z povolání na teritoriu Slovenské republiky. Z vojáků z povolání slovenské národnosti sloužících v České republice mělo 37,9 % manželku a zpravidla i děti české národnosti. Z vojáků z povolání české národnosti sloužících ve Slovenské republice mělo téměř shodně 38,3 % manželku a zpravidla i děti slovenské národnosti. Kromě toho bylo v rozpočtovém úseku čs. armády zařazeno 34 693 občanských zaměstnanců, z toho na teritoriu České republiky 26 212 (75,5 %) a na teritoriu Slovenské republiky 8 481 (24,5 %) občanských zaměstnanců. Armáda v tu dobu měla 75 tisíc bytů, z toho v České republice 64 tisíc a ve Slovenské republice pouhých 11 tisíc. Celkem bylo evidováno 7800 žadatelů o byt, a to v České republice 5500 (v roce 1995 už bylo potřeba 6000 bytů, což by si vyžádalo náklady cca 6 miliard Kč) v 2300 ve Slovenské republice.

Dalo se tedy předpokládat, že rozdělením armády vznikne problematická situace, protože řada vojáků české národnosti, vykonávajících službu na území Slovenské republiky, bude požadovat přestěhování do České republiky, a slovenští vojáci z povolání samozřejmě naopak. Tyto požadavky byly centrálně sledovány, protože do té doby meziposádkové směny bytů probíhaly bez ohledu na předpokládanou situaci. K těmto problémům bylo možno přičíst ještě negativní sociální důsledky redisolokace vojsk v letech 1990 až 1992, zvláště odloučenost vojáků z povolání od rodin, národnostní smíšenost rodin (z 36 491 manželství bylo 10 064, tj. 27,6 % smíšených), federalistické vědomí vojáků z povolání s možností přerůstání ve vědomí národní, větší či menší míra ztráty profesionálních perspektiv, narušování vzájemných vztahů, zvýšení psychické zátěže apod. Pro vojáky z povolání slovenské národnosti v českých zemích se situace dále komplikovala tím, že s dokončením redisolokace se dalo předpokládat, že vzroste úsilí českých vojáků z povolání na Slovensku vrátit se do České republiky, protože dvě třetiny redisolokovaných dojíždělo ze Slovenska za svými rodinami do Čech. Vznikala tím možnost národnostně determinovaných konfliktů mezi Čechy a Slováky s občanstvím České republiky, kterých mělo být - jak se dalo předpokládat - více než Čechů ve Slovenské republice. Proto se s vědomím varovné prognózy predikovalo, že přijetí státního občanství v jinonárodním prostředí nezabrání ani ve smíšených manželstvích konfliktům v armádě, na pracovištích manželek i mezi dětmi ve škole. Předpokládalo se, že konflikty mohou narůstat se zvyšující se pracovní konkurencí, a to i v případě odchodu z armády. Úsilí Slováků setrvat v Čechách se předvíдалo větší než Čechů zůstat na Slovensku, a proto bylo možno očekávat zvyšující se napětí spíše v české armádě. Informační bariéry mezi Českou republikou a Slovenskou republikou mohly přispívat k šíření fám a rostoucí nesnášenlivosti. Vojenskopolitické a ideové výchovné působení mohlo tyto konflikty v mezilidských vztazích jen tlumit.

Naštěstí na začátku a v průběhu dělení byl v armádě klid a stejně jako v minulosti bez vážných národnostních konfliktů. Pracovní a kolegiální vztahy mezi příslušníky armády české a slovenské národnosti se v podstatě neměnily. Pracovní atmosféra nebyla narušována a úkoly se dařilo

plnit dobře a v daných časových termínech. Negativně se však hodnotila rozporná stanoviska české a slovenské politické reprezentace týkající se armády a jejího dělení. K ujasnění další činnosti armády a realizaci perspektivních úkolů to rozhodně nepřispívalo. Začaly se objevovat nepříliš korektním způsobem vedené snahy zajistit si budoucí postavení. Představa služby v armádě občanů druhého státu, tj. Čechů v Armádě Slovenské republiky a Slováků v Armádě České republiky bez požádání o státní příslušnost se ukázala jako nereálná.

Na základě analýzy situace byla přijata tato rozhodnutí:

1. Prostřednictvím ministra obrany ČSFR a zmocněnců pro budování republikových armád zajistit, aby vedoucí činitelé obou vládních koalic ubezpečili vojáky z povolání obou národů a ostatních národností, že budou moci sloužit v české nebo slovenské armádě.
2. Přijetím příslušných zákonných opatření na úrovni republikových vlád:
 - umožnit slovenským vojákům z povolání sloužícím na území České republiky a českým vojákům z povolání sloužícím ve Slovenské republice návrat do republiky, jejíž národnost mají, a zařadit je podle předpokladů a dosud zastávané funkce,
 - zajistit legislativně možnost, aby vojáci z povolání slovenské národnosti v České republice mohli přijmout její občanství a vojáci z povolání české národnosti ve Slovenské republice mohli přijmout též její občanství,
 - zajistit legislativně, aby vojáci z povolání, kteří přijmou občanství v jiné republice (kde t. č. neslouží), než je jejich národnost, měli stejná práva jako vojáci z povolání vlastní národnosti.
3. V činnosti Ministerstva obrany a vládních zmocněnců zajistit občanskou výchovou korektní jednání s příslušníky druhého národa a ostatních národností, a to zvláště v případě, nepodaří-li se zajistit legislativní řešení národnostních problémů v plném rozsahu.
4. Zajistit, aby se vojáci z povolání před rozhodováním o státním občanství dozvěděli, zda se s nimi počítá v další činné službě, aby se nevystavovali jistým společenským a osobním rizikům.

Za samozřejmé se považovalo, že než bude zajištěno legislativní řešení, bude garantováno postavení českých a slovenských vojáků v obou armádách. Alternativně se uvažovalo o možnosti dvojího občanství, event. pouze výběrově pro osoby ve státní službě a na konkrétní stanovenou dobu. Tato alternativa byla odmítnuta, byla s ní spojena jistá neurčitost ve státnosti občanství. (Neučinil tak později ani český Ústavní soud.)

Ke zmírnění sociálních dopadů a vyloučení rizika neklidu ve velitelském sboru při rozdělení čs. armády se doporučovalo zapracovat do návrhu smlouvy mezi ministerstvy obrany České republiky a Slovenské republiky následující opatření k řešení personálních otázek republikových armád:

V oblasti souvisejících s dodržováním lidských práv:

- ☐ včas přijmout zákonné ústavní rozhodnutí o způsobu zániku federace, o způsobu nabývání státního občanství a možnostech pracovního (služebního) uplatnění občana jedné republiky v republice druhé,
- ☐ včas přijmout navazující smlouvy mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o způsobu dělení čs. armády, vzniku armád republik a nástupnických právech, stanovit základní struktury a z nich vyplývající počty republikových armád,

- přijmout dílčí smlouvy mezi armádami republik o vzájemných závazcích a spolupráci v jednotlivých oblastech,
- včas vyhlásit organizační změny související s dělením čs. armády a vznikem republikových armád tak, aby mohly být dodrženy zákonné lhůty pro řešení personálních opatření,
- garantovat platnost současných obecně závazných právních předpisů (zákonů) a rezortních norem souvisejících se služebním (pracovním) poměrem k Čs. armádě až do vydání zákonů a norem republik.

V oblasti personálních opatření a zachování sociálních jistot:

- včas informovat vojáky z povolání a občanské zaměstnance o přijatých organizačních změnách a předpokládaném personálním řešení,
- včas zařadit vojáky z povolání a občanské zaměstnance do nových organizačních struktur republikových armád a k tomu koordinovat personální opatření mezi armádami,
- zachovat kontinuitu služebního poměru vojáka z povolání po rozdělení čs. armády včetně zápočtu doby vojenské činné služby v čs. armádě do doby služby v republikové armádě a obdobně zachovat kontinuitu pracovního poměru občanských zaměstnanců umožněním převodu mezi armádami republik a přechodem práv a povinností na nástupnické organizace, tj. armády republik,
- zachovat platnost personálních opatření v republikových armádách, realizovaných na základě rozkazů ve věcech personálních a dalších rozhodnutí prezidenta ČSFR, ministra obrany ČSFR a dalších velitelů a náčelníků až do doby vyhlášení nových opatření orgánů armád republik,
- vytvořit podmínky k zajištění bytů pro přemístěné vojáky z povolání, pro operativní řešení bytové problematiky vytvořit koordinační orgán a vojákům z povolání starším padesáti let přiznávat odlučné a poskytovat bezplatné ubytování péčí vojenské správy, bez uplatnění povinnosti podat si žádost o přidělení rodinného bytu,
- vydat vložky k tabulkám počtů s omezenou časovou platností pro zařazení vojáků z povolání a občanských zaměstnanců, kteří mají být ke dni vzniku republikových armád převedeni do příslušné armády, nebo těch, o jejichž zařazení nebude v těchto armádách k tomuto dni rozhodnuto,
- při propouštění vojáků z povolání, pro které nebude v republikových armádách uplatnění a kteří sami nepožádají o propuštění uvádět jako důvod propuštění, že pro ně není při snížení počtů ozbrojených sil nebo při jejich reorganizaci jiné služební zařazení. Propuštěným vojákům z povolání umožnit rekvalifikaci. Obdobně postupovat u občanských zaměstnanců a vyplácet jim odstupné podle stávajícího vnitřního předpisu federálního ministerstva obrany.

V oblasti výstavby a rozvoje armád České republiky a Slovenské republiky:

- využít vysokého odborného potenciálu stávajících lidských zdrojů k personálnímu zabezpečení republikových armád, zvláště příslušníků federálního Ministerstva obrany,
- umožnit dokončit studium na teritoriu příslušné republiky i těm žákům a posluchačům vysokých škol, kteří jsou občany druhé republiky,
- využít všech studujících vojáků z povolání, studentů vysokých škol a vojáků z povolání plnících úkoly v zahraničí podle mezinárodních dohod ve funkcích podle příslušnosti k armádě české nebo slovenské republiky.

3. Vlastní proces dělení armády

Hlavními problémy dělení armády bylo řešení personálních otázek do té doby záměrně národnostně smíšeně budované armády, dělení zbraňových systémů, techniky, munice a materiálu rozmístěných podle odlišné vojenské doktríny, nevyhovující zájmům vznikajících národnostních republik, dělení jednotek UNPROFOR a řešení složitých problémů do té doby jednotné archivní služby.

Po volbách v červnu 1992 zvítězila v českých zemích pravicově konzervativní koalice orientovaná na rychlou privatizaci dosud převážně státního majetku, kdežto na Slovensku levicověji orientovaná koalice profilující se výrazněji nacionálně a usilující také výrazněji o samostatnost. Zatímco Klausovo politické křídlo mělo jen nepatrnou převahu, Mečiarovo na Slovensku daleko významnější. Dalo se proto předpokládat, že ve Federálním shromáždění bude mít převahu levice a nacionálně orientované strany, což znepokojilo představitele pravice v českých zemích Václava Klause natolik, že dal přednost rozdělení státu. Situace pro vytvoření dvou samostatných států byla pro něho velmi příznivá, protože na Slovensku byla dokonce jedna ze stran, která o to otevřeně usilovala (Slovenská národní strana), a také představitel vítězného Hnutí za demokratické Slovensko Vladimír Mečiar se netajil snahou dosáhnout větší samostatnosti. Obrazně řečeno, dral se však do dveří, které mu Václav Klaus s potěšením otevřel. Na těchto dvou protagonistech politické scény také leží odpovědnost za rozdělení téměř tři čtvrtě století existujícího československého státu. Zvláště v souvislosti se skutečností, že se k této otázce nemohli vyslovit občané v referendu.

Řešení personálních problémů dosud národnostně smíšené armády bylo v popředí pozornosti jak rezortu obrany a armády, tak politické struktury a občanské veřejnosti. Týkalo se především českých a slovenských důstojníků, ostatní národnosti byly v armádě zastoupeny jen marginálně.

Před rozdělením armády byla provedena analýza struktury velitelského sboru podle národnosti z hlediska jejich zařazení na konkrétním území. Zhruba 8600 vojáků z povolání slovenské národnosti sloužilo na českém území, 2580 českých důstojníků na slovenském území. Zájem o službu v té které armádě byl předběžně zjišťován anketou, v níž se vojáci z povolání měli rozhodnout o své budoucnosti do konce října 1992.

Pro další službu v Armádě České republiky se rozhodlo 85 % slovenských vojáků z povolání, pro službu v Armádě České republiky se rozhodlo více než dvojnásobné množství českých vojáků sloužících na Slovensku, což potvrdilo prognózu Institutu pro strategická studia. Např. na Moravě sloužilo v tu dobu 851 vojáků z povolání slovenské národnosti, z nichž zatím 82 se rozhodlo odejít na Slovensko. Z 997 vojáků v základní službě bydlících na Slovensku požádalo o přeložení 665. Definitivní rozhodnutí však generálové, důstojníci, praporčíci a poddůstojníci z povolání měli právo sdělit do třech měsíců po rozdělení státu a armády, tj. do 31. března 1993. Sondážní výzkumy ukázaly, že většina vojáků z povolání hodlá sloužit tam, kde dosud slouží. Jen cca 10 až 15% z nich uvažovalo o změně.

Bez problému bylo rozděleno pět československých jednotek v rámci mezinárodních mírových sil v zahraničí.

Celkově se předpokládalo, že po rozdělení bude v Armádě České republiky sloužit 93 tisíc vojáků a v Armádě Slovenské republiky 46 tisíc.

Vážným problémem byla tvorba řídicích systémů. Objektivně bylo jasné, že v České republice se Federální ministerstvo obrany přetvoří na Ministerstvo obrany České republiky

a ve Slovenské republice se vytvoří ministerstvo nové. Stejně tak se měl federální generální štáb Československé armády přeměnit na Generální štáb armády České republiky a Velitelství Východ a velitelství 1. divize protivzdušné obrany státu na Velitelství Armády Slovenské republiky. V tomto směru byla slovenská strana v nevýhodě, neměla aktuální zkušenosti s těmito řídicími strukturami. Jisté zkušenosti měli pouze důstojníci a generálové sloužící na Ministerstvu obrany ČSFR a na Generálním štábu ČSA. Byla jim však vyslovována jistá nedůvěra pro federalistické myšlení, zvláště z nacionálně orientovaných slovenských kruhů, zejména Slovenské národní strany a Asociace slovenských vojáků.

Vážným problémem byla je kvalifikační struktura podle národností, která se nikdy z tohoto hlediska nesledovala a proto ani nezajišťovala. Slovenské armádě v tu dobu chybělo 91 odborností vojáků z povolání. Proto byly zřízeny i rekvalifikační kurzy. Nebylo však v nich plně dosaženo původně stanovených cílů.

Pokud jde o průběh rozdělování armády, nikde se neobjevily obavy, nemluvě již o náznacích, že by armáda mohla být za této situace zneužita. Ministr obrany Imrich Andrejčák k tomuto problému řekl: „Nepochybuji o tom, že si velitelský sbor uvědomuje, co by znamenalo, a on tomu zabrání.“

K 1. 1. 1993 sloužilo v Armádě České republiky 6912 vojáků z povolání slovenské národnosti (18 % celkového stavu). Do Armády Slovenské republiky jich přešlo 778, tj. něco přes desetinu. V Armádě Slovenské republiky sloužilo 2224 českých vojáků z povolání 15 % celkového počtu), z toho jich do Armády České republiky zatím přešlo 217, tj. o něco méně než desetina. Ve vojenských školách Armády České republiky studovalo 363 vojáků z povolání a 75 vojáků v další službě, kteří byli občany Slovenské republiky. Na vojenských školách ve Slovenské republice studovalo 517 vojáků z povolání a 62 vojáků v další službě, kteří jsou občany České republiky.

3.3. Rozdělení zbraní, techniky, munice a vojenského materiálu

Hodnota armádního majetku činila podle odhadu 418 miliard korun. Náklady na rozdělení armády měly být hrazeny z vojenského rozpočtu. Byla přijata zásada dělení movitého majetku 2:1, podle velikosti republik a počtu obyvatelstva. I když se z české strany objevovaly návrhy dělení 2,5 až 3:1 a ze slovenské strany nároky na finanční kompenzace za výraznější obranné investice na českém západním území. Nemovitý majetek měl zůstat na místě. Pokud by se nepodařilo fyzicky provést rozdělení movitého majetku, bylo rozhodnuto, že v tomto případě bude část letadel, raket a další speciální techniky deponována v českých skladech až do té doby, než si Slovenská republika vytvoří podmínky pro jejich umístění na svém území. Složitější situace byla samozřejmě pokud šlo o řízení letového provozu, který byl dosud jednotný.

Zbraně a technika byly děleny podle jednotlivých typů, modifikací, opotřebování ad. Pokud nešlo něco dělit podle stanoveného klíče (např. armáda měla dvě letadla Tu-154) bylo dělení jiné, např. stejným dílem, a rozdíl byl kompenzován (např. v uvedeném případě měla armáda ještě jedno letadlo Tu-134 a jedno typu Jak-10, takže česká strana dostala to lepší, Tu-134, i s dalšími kompenzacemi).

Na přelomu září a října 1992 bylo rozhodnuto o variantě případného dělení protivzdušné obrany a letectva, založené analogicky na ekvivalentní bojové a ekonomické hodnotě blížící se poměru 2:1 ve prospěch budoucí Armády České republiky. Toto dělení zachovávalo funkčnost těchto zbraňových systémů včetně pozemního raketového vojska zachováním funkčních celků.

Samostatným problémem byla další existence vojenských státních podniků a příspěvkových zařízení. Ty se nedělily, zůstaly v daném teritoriu a byly připraveny nové základací listiny, aby je po rozdělení podepsali noví ministři obrany republik. Obecně lze říci, že až na drobné výjimky bylo dělení zbraní, techniky, municie a vojenského zařízení realizováno podle plánu.

Ministr obrany nemusel řešit žádný problém, který by narušoval proces dělení armády. I když se později projeví jisté výhrady, nikdy nebyly takového charakteru, aby narušily vzájemné vztahy.

4. Civilní řízení a kontrola dělení armády

Již od samého počátku bylo zřejmé, že vzhledem k federalistické výchově a vědomí vojáků z povolání musí být rozdělení armády provedeno v souladu se zákonem, tj. přijata příslušná zákonná opatření. A hned také přijata příslušná zákonná opatření nových samostatných republik.

Rozdělení armády muselo být pod řízením a civilní kontrolou orgánů, které jsou k tomu ústavou určeny, tj. prezidenta, parlamentu, vlády a soudů. I tato kontrola byla nutná v souladu se zákony. Pro armádu neexistuje větší nebezpečí, než je-li rozdělována mocenskými zápasy. Bylo by krajně nebezpečné, kdyby se měla stát předmětem partikulárních zájmů politických stran, hnutí či ambiciózních jednotlivců.

Pro takové civilní řízení a kontrolu rozdělování byly vytvořeny vhodné podmínky již tím, že mezi vojáky z povolání i vojáky v základní službě nebyly nikdy vážnější problémy a konflikty. Často si ve vzájemných kontaktech ani svou národnost neuvědomovali, což bylo mj. podmíněno i jazykovou blízkostí, která nevytvářela ani vážnější komunikační bariéry. Proto bylo i v jejich vlastním zájmu, aby rozchod proběhl co nejspravedlivěji, nejkldněji a nejkultivovaněji. A také aby ti, kdo zůstanou sloužit v jinonárodním prostředí, měli stejná práva jako ostatní. A stejně pak i pokud jde o studenty, kteří budou studovat na vojenských školách v již osamostatněných se státech.

Civilní řízení a kontrola armády při rozdělování byla zajištěno především na základě jednání Rady obrany státu, jejíž rozhodnutí ministr obrany respektoval.

Rozdělení armády vytvořilo i předpoklady, aby česká a slovenská armáda si mohly lépe vymezit své funkce, promýšlet adekvátní model armády a racionalizovat její řízení.

Určitou úlohu v procesu rozdělení armády sehrály sdělovací prostředky. Obsahová analýza tisku, rozhlasu a televize z tohoto období ukázala převahu spíše neutrálních informací než konfliktních. I když se objevila řada i poplašných zpráv, v podstatě proces rozdělování armády nenarušily.

Závěr

Na základě analýzy celkové situace se dá shrnout, že již prohlášení federální vlády ze 7. října 1992 předpokládala rozdělení státu. Konečně se to dalo předvídat i z toho, že nejsilnější politické osobnosti československého státu - Václav Klaus a Vladimír Mečiar - místo funkcí ve federálních orgánech se stali předsedy republikových vlád.

V přípravném období rozdělení státu předložila vláda návrh osmnácti ústavních zákonů, především zákona o způsobu zániku ČSFR a zákona o rozdělení majetku. Byly zpracovány:

- Program opatření proti živelnému a neústavnímu zániku federace a proti případnému riziku vyvolávání konfliktů mezi občany v souvislosti s řešením státoprávních otázek.

- ❑ Koncepce spolupráce České republiky a Slovenské republiky pro případ ústavního rozdělení ČSFR, a to zejména v oblastech zahraniční politiky, obrany, měnové, finanční, rozpočtové, celní politiky, dopravy, telekomunikací, pohybu osob a případně i celkové hospodářské politiky.

V legislativě týkající se armády se předpokládalo před rozdělením společného státu z hlediska obrany přijmout tyto zákony: Návrh zákona o financování sociálního zabezpečení a o zdravotním pojištění vojáků z povolání, návrh zákona, kterým se mění zákon č. 40/1961 Sb., o obraně ČSFR, návrh zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků, ve znění pozdějších předpisů, návrh zákona o péči o zdraví v Československé armádě a o vojenské zdravotní pojišťovně, návrh zákona, který se mění a doplňuje branný zákon, návrh zákona o rezervách a návrh zákona o federálních státních hmotných rezervách.

Základním cílem rozdělení armády bylo provést jej ústavně, klidně a kulturně, což se plně podařilo, i když bez referenda. Bylo přitom využito řada historických zkušeností z analogických procesů, zvláště z rozpadu rakousko-uherské armády po první světové válce a především z hlediska anticipace možných problémů.

Dělení bylo provedeno podle klíče 2:1, což byl především poměr českého a slovenského obyvatelstva. Toto dělení se až na výjimky osvědčilo. Stejně tak výběr slovenského generála Imricha Andrejčáka, u něhož se dalo předpokládat, že splní bez problémů rozhodnutí politických orgánů. A to i s vědomím, že měl federální přesvědčení, usiloval o jisté přetrvání společného velení a byl spíše pro pomalejší rozdělení armády.

K bezkonfliktnímu rozdělení armády přispělo i chápající stanovisko NATO a neutrální vztah sousedních států.

Tvorba nových armád na základě principu státního občanství se osvědčila. Většina vojáků zůstala na místech, kde dosud sloužila. Neprojevilo se nebezpečí zneužití armády, a to zvláště proto, že celý proces byl řízen civilními orgány a pod jejich kontrolou.

III. Závěry a zobecnění pro budoucnost ve formě zásad a principů pro řízení podobných procesů v jiném státě a v jiné době

Na základě analýzy zkušeností z rozdělení Československé armády by při dalších eventuálních aplikacích byly vhodné následující **modelové** analytické, řešitelské a plánovací a realizační zásady a principy v těchto krocích:

1. Analýzy

- ❑ Analýza celkového vývoje státu, vojenství a armády.
- ❑ Analýza zajištění bezpečnosti v minulosti.
- ❑ Analýza zkušeností ze členství v aliancích, paktech apod.
- ❑ Analýza respektování civilní kontroly armádou.
- ❑ Analýza právního postavení armády.
- ❑ Analýza vztahu občanů k ozbrojeným silám a k armádě.
- ❑ Analýza postavení vojáků ve společnosti.
- ❑ Analýza ekonomického zajištění armády.
- ❑ Analýza historických bezpečnostních rizik a ohrožení.

- ☐ Analýza aktuálních bezpečnostních rizik a ohrožení.
- ☐ Analýza nacionálních tendencí a aktivit uvnitř státu.
- ☐ Analýza nacionálních tendencí ve vlivovém okolí.
- ☐ Analýza branného vědomí občanů z národnostního hlediska.
- ☐ Analýza profilu a charakteristik vojáků z povolání.
- ☐ Analýza hodnoty národnosti v hodnotovém žebříčku společnosti a významných sociálních skupin.
- ☐ Analýza hodnoty národnosti v hodnotovém žebříčku vojáků, zvláště z povolání.
- ☐ Analýza dislokace vojáků podle národnosti.
- ☐ Analýza národnostně smíšených manželství.
- ☐ Analýza personální a profesní struktury armády, zvláště z národnostního hlediska.
- ☐ Analýza personální struktury civilních pracovníků armády.
- ☐ Analýza vojenské a armádní legislativy z hlediska rozdělení armády.
- ☐ Inventura a analýza vyzbrojení a materiálně technického zabezpečení armády.
- ☐ Analýza organizačních předpokladů rozdělení armády.
- ☐ Analýza postojů představitelů státních orgánů a politických stran k rozdělení armády.
- ☐ Analýza postojů občanů k rozdělení armády.
- ☐ Analýza rozpočtového zajištění rozdělení armády.
- ☐ Analýza zkušeností z rozdělování armády v minulosti.
- ☐ Anticipace možných politických, právních, společenských, bezpečnostních, sociálních, personálních, profesních, ekonomických, vojenskotechnických, organizačních aj. důsledků rozdělení armády na základě analýzy.

2. Řešení a plánování

- ☐ Zajistit legislativní předpoklady rozdělení státu a armády (programové prohlášení vlády, zákony, nařízení, příkazy).
- ☐ Zajistit kontinuitu fungování dvou států s mezinárodní právní subjektivitou.
- ☐ Navrhnout a schválit ústavní zákon o zániku státu.
- ☐ Navrhnout a schválit ústavní zákon o způsobu dělení majetku včetně armádního.
- ☐ Zpracovat program opatření proti živelnému a neústavnímu zániku státu a proti případnému riziku vyvolávání konfliktů mezi občany v souvislosti s řešením státoprávních otázek.
- ☐ Zpracovat koncepci spolupráce mezi rozdělenými státy v zahraniční politice, obraně, měnové, finanční a celní politice, dopravě, telekomunikacích, pohybu osob apod.
- ☐ Zajistit až do rozpadu jednotné fungování státu navenek.
- ☐ Zajistit maximální bezpečnost státu a jeho občanů.
- ☐ Zajistit vnější podmínky ústavního rozdělení státu.
- ☐ Zajistit finanční, měnovou a sociální kontinuitu v nástupnických státech.
- ☐ Zajistit organizační a operativní realizaci přijatých časových harmonogramů rozdělení státu a armády.
- ☐ Dodržovat dohodnuté kompetence při rozdělování.
- ☐ Zajistit úzkou součinnost orgánů státu a nových republik.
- ☐ Zajistit ústavnost procesů souvisejících se zánikem jednotného státu.
- ☐ Zajistit spolupráci mezi republikovými vládami.
- ☐ Zachovat plnou funkčnost ústředních orgánů státní správy až do doby jejího zániku.
- ☐ Zajistit optimální činnost zpravodajských služeb.

- ❑ Zajistit kontinuitu dopravních, telekomunikačních, radiokomunikačních a poštovních sítí včetně vzájemného vyrovnávání finančních úhrad za poskytnuté služby mezi republikami se zahrnutím mezinárodních vazeb.
- ❑ Zajistit jadernou bezpečnost při zachování úrovně státního dozoru.
- ❑ V oblasti obrany naplňovat vojenskou doktrínu a vytvářet předpoklady pro změny v dislokaci vojsk a ve struktuře armády.
- ❑ Zpracovat časově limitovaný program činnosti v průběhu rozdělování armády.
- ❑ Zaručit po dobu rozdělování armád platnost vojenských řádů a předpisů.
- ❑ Zpracovat a podepsat smlouvy zajišťující funkčnost spolupráci armád v oblastech společných zájmů (vojenské školství, zásobování, opravárenství, hmotné rezervy apod.).
- ❑ Zajistit kontinuitu služebního poměru vojáků z povolání včetně zápočtu vojenské služby.
- ❑ Přijmout a zveřejnit zásadní rozhodnutí o způsobu nabývání státního občanství a umožnit služební a pracovní uplatnění občana jedné republiky ve druhé.
- ❑ Vytvořit podmínky pro konstituování orgánů řízení a velení armádám republik.
- ❑ Zajistit přípravu chybějících vojenských specialistů.
- ❑ Ideovou výchovou připravovat vojáky na bezproblémové rozdělení armády.

V legislativě týkající se armády přijmout před rozdělením společného státu z hlediska obrany tyto zákony:

- ❑ Návrh zákona o financování sociálního zabezpečení a o zdravotním pojištění vojáků z povolání.
- ❑ Návrh zákona, kterým se mění zákon o obraně dosud jednotného státu.
- ❑ Návrh zákona, kterým se mění a doplňuje zákon o služebních poměrech vojáků, ve znění pozdějších předpisů.
- ❑ Návrh zákona o péči o zdraví v armádě a o vojenské zdravotní pojišťovně.
- ❑ Návrh zákona, který se mění a doplňuje branný zákon.
- ❑ Návrh zákona o rezervách.
- ❑ Návrh zákona o federálních státních hmotných rezervách.

V procesu rozdělení řídit armádu až do doby vzniku republikových vojenských vrcholných řídicích orgánů v rozsahu dosavadních působností společného Ministerstva obrany a Generálního štábu a k tomu zajistit:

- ❑ stávajícími vládními zmocněnci organizačně vytvořit vrcholné vojenské řídicí orgány, které dnem rozdělení federace převezmou velení nad republikovými armádami,
- ❑ posílit organizační struktury vojenských velitelství o ty, u kterých se zásadním způsobem mění rozsah stávající působnosti,
- ❑ připravit a projednat smlouvu mezi ministerstvem obrany nových republik a na ně navazující dohody o vzájemné spolupráci mezi oběma republikovými armádami,
- ❑ přemístit oboustranně vojáky v základní službě mezi republikami, mimo těch, kteří písemně požádají o dokončení vojenské služby ve stávajících posádkách,
- ❑ ve smlouvách mezi armádami zabezpečit vytvoření podmínek k přemístění vojáků z povolání do stanoveného termínu (např. tří měsíců) od vzniku republik na náklady příslušných republik,
- ❑ v době rozdělování armády nepovolávat a neprovádět cvičení se zálohami mimo např. krátkodobých cvičení vojáků.

- ❑ Na základě řešení a přijatých rozhodnutí přijmout příslušné zákony a zpracovat a schválit potřebné programy a plány, navrhnout a podepsat příslušné dohody mezi novými republikami.

3. Realizace

- ❑ Realizovat personální změny v souladu s přijatými zákony a volit k tomu vhodné poznávací postupy.
- ❑ Postavit do čela rozdělovacích procesů nekonfliktní a národnostně nezátížené osobnosti.
- ❑ Zajistit, aby v době dělení armády nebyli vojáci zneužití pro partikulární politické zájmy.
- ❑ Zajistit rekvalifikaci chybějících vojenských odborností pro činnost samostatných armád.
- ❑ Rozdělit spravedlivě zbraně, techniku, munici a vojenský materiál.
- ❑ Vyřešit problémy existence vojenských výrobních, opravárenských aj. zařízení.
- ❑ Delimitovat jednotky v zahraničí, např. v mírových sborech ap.
- ❑ Samostatnou pozornost věnovat rozdělení archivů.
- ❑ Rozhodnout o časovém harmonogramu rozdělení armády.
- ❑ Rozhodnout o event. společných orgánech po rozdělení států.
- ❑ Zpracovat a podepsat dohody o vojenské spolupráci rozdělených armád.
- ❑ Rozhodnout z jakých prostředků bude financováno rozdělení armády.
- ❑ Rozhodnout o případných finančních kompenzacích.
- ❑ Zajistit civilní řízení a kontrolu rozdělení armády.
- ❑ Podle bezpečnostní situace rozhodnout o míře bojeschopnosti v době rozdělování armády.
- ❑ Vytvořit podmínky pro výstavbu řídicích systémů nových samostatných armád, zvláště ministerstva obrany a generálního štábu.
- ❑ Vytvořit si vhodné mezinárodně politické podmínky pro rozdělení států a armád, zvláště u sousedních států.
- ❑ Zajistit rozdělení armády podle přijatých ústavních a jiných zákonů, programů a plánů, operativně řešit všechny nově vznikající problémy.

Literatura:

- ANDREJČÁK, I. „Jak se dělí armáda.“ *Rozhovor Hospodářských novin* 17. 12. 1992.
- ADAMEC, M., SVOZIL, P. APANASENKO, V., ŠIMŮNEK, P. „Problematika vyzbrojování armád nástupnických států.“ *Vojenské rozhledy*, mimořádné číslo 1992, s. 59.
- ANGER, J. Vznik Slovenskej armády v roku 1939. *Z vojenskej histórie Slovenska 1918-1948*. Zborník vedeckých štúdií. Trenčín 1994.
- CVRČEK, J. Sociální výzkumy a jejich využití v Československé armádě. *Výběr statí pro výchovu, vzdělávání a rekvalifikaci*. Červenec 1992.
- CVRČEK, J. *Vzájemné vztahy společnosti a armády*. Teoreticko-empirická studie. Praha: SSŘ FMO, 1992.
- CVRČEK, J. „Rozdělení armády a společenskovední poznání jako hodnota.“ *Vojenské rozhledy*, mimořádné číslo 1992, s. 27.
- HAVLÍČEK, J. „K otázce formování a národnostního složení velitelského zboru Československé armády v letech 1945 - 1948.“ *Historie a vojenství* č. 2/1993.
- HAVLÍČEK, J. Národnostní složení velitelského zboru Česko-slovenské armády v letech 1945-1948. *Z vojenskej histórie Slovenska 1918-1948*. Zborník vedeckých štúdií. Trenčín 1994.
- HOCHSTEIGER, T. „Zkušenosti z dělení armád ve dvacátém století.“ *Vojenské rozhledy*, mimořádné číslo 1992, s. 99.
- JANDA, J. „Cíle a programy v oblasti obrany státu.“ *Vojenské rozhledy* 9/1992.
- JANOŠEC, J. „Profesionalizace a dělení armády.“ *Vojenské rozhledy*, mimořádné číslo 1992, s. 87.
- JAROŠ, L. *K některým strategickým problémům výběrového řízení v Čs. armádě*. Praha: Správa sociálního řízení FMO, 1992.
- JAROŠ, L. *K některým strategickým otázkám využití psychologických služeb v Čs. armádě*. Institut pro strategická studia Praha, 1992.
- MĚCHÝŘ, J. *O novodobých dějinách Československa*. Praha: Správa sociálního řízení FMO, 1991.

- MIKŠÍK, O. Transformace společenskovedního poznání do praxe. *Výběr statí*, srpen 1992.
- NAVRÁTIL, J. „K otázce výstavby Československé armády před rokem 1968.“ *Historie a vojenství* č. 5/1992.
- NĚMEC, J. „Úvahy o profesionalizaci armád nástupnických států po zániku ČSFR.“ *Vojenské rozhledy*, mimořádné číslo 1992, s. 79.
- NOHEJL, V. „Armády podle národností. (Na Slovensku jen slovensky. U nás se o změně uvažuje. Problém uměle vytvořený.)“ *Svoboda, list pro Moravu a Slezsko*, 22. 2. 1995.
- PURKRÁBEK, M. „Profesionalizace Československé armády.“ *Mezinárodní politika* 12/1991.
- PURKRÁBEK, M., RAŠEK, A. Sociální stránky a podmínky rozhodovacího procesu v armádě. *Výběr statí*, říjen 1991.
- RAŠEK, A. „Bezpečnostní rizika České republiky.“ *A-revue*, 2/1993.
- RAŠEK, A. Sociálně humanitní souvislosti obrany a výstavby armády. *Konference Obrana ČSFR*. Brno, leden 1992.
- RAŠEK, A. „Dědictví a šance pro novou českou a slovenskou armádu.“ *Vojenské rozhledy*, mimořádné číslo 1992, s. 11.
- RAŠEK, A. „Armády se mohou rodit dělením.“ *Reportér* 49/1992.
- Rašek, A. Sociální souvislosti organizačních a dislokačních změn. *Výběr statí pro výchovu, vzdělávání a rekvalifikaci*. Červenec 1991.
- RAŠEK, A. Vojenské aspekty české politiky v Evropě. *Výběr statí*. Duben 1993.
- ŠIMUNOVIČ, P. Národnostná otázka v Slovenskej armáde a česko-slovenských zahraničních jednotkách 1939–1945. *Z vojenskej histórie Slovenska 1918–1948. Zborník vedeckých štúdií*. Trenčín 1994.
- ŠKRABAL, M., VLACH, O. „Přístupy k vypracování vojenské doktríny České republiky a Slovenské republiky.“ *Vojenské rozhledy*, mimořádné číslo 1992, s. 31.
- ŠTEMBERA, M. K některým problémům obrany rozděleného Československa. *Vojenské rozhledy*, mimořádné číslo 1992, s. 46.
- VALACH, F., BODLÁK, M. „K tvorbě strategie obrany po rozdělení státu.“ *Vojenské rozhledy*, mimořádné číslo 1992, s. 36.
- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z. „Postavenie Čechov v Slovenskej republike (1939–1945).“ *Historie a vojenství* č. 1/1991.
- Armáda Slovenskej republiky 1994*. Ministerstvo obrany Slovenskej republiky 1995.
- Bezpečnosť pro Evropu*. Postoje veřejnosti a politické opce. Výzkumný program Bezpečnost pro Evropu, středisko pro rozvoj zahraniční politiky. Prosinec 1992.
- Bezpečnostní politika České republiky. (Výzkumný projekt.) *Studijní sešity*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha 1994.
- Bílá kniha o obraně České republiky*. Ministerstvo obrany České republiky. Redakce Impuls. 1995.
- Czechoslovakia on the Road to Reform: Challenges and Opportunities for U. S. Policy*. The Atlantic Council of the United States, Task Force on Czechoslovakia. February 1991.
- Československá armáda. *Fakta*. FMNO. Praha, duben 1990.
- Československá armáda. *Fakta*. FMNO. Praha, červen 1990.
- POKORNÁ, A., HOFMAN, P., STEHLÍK, E. *Československá armáda 1918–1938*. Správa sociálního řízení FMO, 1991.
- ČEJKA, E. *Československý odboj na Západě*. I. díl. Správa sociálního řízení FMO, 1992.
- ČEJKA, E. *Československý odboj na Západě*. II. díl. Správa sociálního řízení FMO, 1992.
- „Dozvuky armádního dělení.“ O článku ve slovenském deníku Pravda referují *Hospodářské noviny* 6. 3. 1995, s. 4.
- Initial Report*. Security for Europe Project. Brown University. December 1992.
- Program opatření vlády ČSFR proti živelnému a neústavnímu zániku federace a proti případnému riziku vyvolávání konfliktů mezi občany v souvislosti s řešením státoprávních otázek*. Praha, říjen 1992.
- Programové prohlášení vlády České a Slovenské Federativní Republiky*. Praha, říjen 1992.
- Přísahali jsme republice. *Pamětní sborník k 50. výročí vzniku první československé vojenské jednotky v SSSR*. Ústřední výbor Českého svazu bojovníků za svobodu, 1992.
- „Slovenská armáda poškozena při dělení federace.“ *Zpravodaj ČTK Bratislava* 31. prosince 1994 o článku v deníku Práca.
- „Ve slovenské armádě se nesmí mluvit česky.“ *Mladá fronta Dnes*. 23. 1. 1995.
- Volby. *Sborník kolektivů autorů*. Nakladatelství EGEM. Praha 1993.
- Zborník dokumentov k českým a slovenským dejinám*. Vysoká vojenská pedagogická škola, katedra historie. Bratislava 1991.
- Z vojenskej histórie Slovenska 1918–1948. Zborník vedeckých štúdií*. Trenčín 1994.

Nepublikované interní texty:

- CVRČEK, J. *Armáda a společnost*. (Expertní studie.) Vojenský ústav sociálních výzkumů Praha, únor 1991.
- ČERNOCH, F. *Teze k přípravě vojenského profesionála a ke vzdělávací soustavě Čs. armády*. Praha 1992.
- HOLUB, M. *Národnostná otázka v spoločnosti a v armáde*. Interní studie pro NMO/SHV, březen 1991.
- JANDA, J. *K základním funkcím a cílům rezortu obrany a projektování jeho systému organizace a řízení*. Praha 1990.
- JANDA, J. *Prohloubení strategicko-koncepčního řízení MNO*. Praha 1991.
- KOLODZIEJ, E. A. *Co jsou bezpečnost a co jsou bezpečnostní studia? Poučení z období studené války*. Praha, listopad 1992.
- KROBATH, J., ŠÍLA, J. *Občan a obranyschopná demokracie*. Podkladová studie k tvorbě nového pojetí výchovy k obraně. Praha, srpen 1991.

- NĚMEC, J. *Služební kariéra vojáka z povolání. FMO-úsek strategického řízení*. Praha 1992.
- PURKRÁBEK, M. *Civilizační vývoj a armáda v podmínkách „bezválečné společnosti“*. Praha 1992.
- PURKRÁBEK, M. *Přechod Československé armády od totalitního systému k pluralitní demokracii*. Praha 1991.
- PURKRÁBEK, M., RAŠEK, A. *K politické, sociální a vojenské rekonstrukci armády v demokratické revoluci (1989-1990)*. MNO/SHV Praha, 1990.
- SVOBODA, V. *K některým otázkám zaměření vědecké práce v ČSA v nových podmínkách*. Institut pro strategická studia Praha, 1993.
- SVOBODA, V. *Metodologické aspekty výstavby komplexního systému obrany České republiky*. Institut pro strategická studia Praha, 1993.
- ZÁHOŘÍK, P. *Analytický a prognostický model systému obrany státu a Armády České republiky a jejich relevantního okolí. Část I.*
- ŽDÍMAL, M. *Memorandum. (Dokumentární případová studie.) Černý důl-Praha, říjen 1990.*
- Aktuální problémy personální práce v Čs. armádě.* MO/PeS. Praha 1992.
- Analýza a návrh kvantifikace relevantního okolí systému obrany státu.* Institut pro strategická studia Praha, duben 1993.
- Armáda České republiky a hlavní směry její výstavby.* Institut pro strategická studia Praha, únor 1993.
- Asociace slovenských vojáků. Aktuální analýza II. Oddělení vnějších vztahů. Správa pro styk s veřejností FMO.* 29. 4. 1992.
- Bezpečnostní politika státu a vojenská doktrína České republiky.* Institut pro strategická studia Praha, březen 1993.
- Česko-německé vztahy za první republiky a za druhé světové války.* Vojenský historický ústav, Praha, 1990.
- Dva případy dělení v moderních dějinách dvacátého století (Švédsko-Norsko, Anglie-Irsko).* Interní materiál Vojenského historického ústavu pro potřeby MNO SHV, Praha 1992.
- História, súčasnosť a perspektívy ZVM. Materiál ZVM z konferencie v Táboře* 26. dubna 1991.
- Koncepce a organizační struktura úseku ministerstva obrany České republiky pro vojenskou politiku a strategické řízení obrany státu.* Ministerstvo obrany České republiky. Praha 1992.
- Koncepce společenskovo-vědního výzkumu a výuky společenských věd v čs. armádě. (Podkladový materiál pro kolegium FMO.)* Praha 1991.
- Morální a osvětová výchova vojska ČSR 1918-1939 z hlediska norem.* Vojenský historický ústav, Praha 1990.
- Návrh obrannej doktríny Slovenskej republiky.* Bratislava, červen 1994.
- Návrh opatření náměstka ministra obrany pro SHV k rozvoji komplexního systému psychologických služeb.* Praha 1991.
- Návrh systému přípravy vojenských profesionálů. (Materiál pro kolegium FMO.)* MNO/SHV. Praha 1992
- Návrh systému vojenského vzdělávání.* MO ČR. Praha 1994.
- Návrh transformace vojenského školství AČR.* Zpráva ČMOSA AČR, Praha 1994.
- První výročí zahájení transformace AČR.* Informace z tiskové besedy MO ČR. Červen 1994.
- Průběh mimořádného hodnocení vojáků z povolání AČR.* Informace z tiskové besedy. Srpen 1993.
- Působnost správy sociálního řízení.* Správa sociálního řízení MNO. Praha 1990.
- Rizika a ohrožení České republiky.* Kolektiv pracovníků Institutu pro strategická studia. Praha, červen 1993.
- Rozdělení rakousko-uherské armády v roce 1918.* Interní materiál Vojenského historického ústavu pro potřeby MO SHV, Praha 1992.
- Rozdělení Československé armády v březnu 1939.* Interní materiál Vojenského historického ústavu pro potřeby MO SHV, Praha, 1992.
- Sociální skupina civilních pracovníků jako profesionální složka ozbrojených sil.* Vojenský ústav sociálních výzkumů Praha. Prosinec 1991.
- Sociální souvislosti a důsledky rozdělování Československé armády.* Praha, říjen 1992
- Současný stav a předpokládaný vývoj v SSSR.* Institut pro strategická studia FMO, srpen 1991.
- Stav příprav zásadní reformy ČSA. Informační zpráva pro členy branných a bezpečnostních výborů FS ČSFR.* Praha, září 1990.
- Systém obrany České republiky a jeho tvorba.* Institut pro strategická studia Praha, únor 1993.
- Transformace Československé armády. Vznik republikových armád.* Institut pro strategická studia, Praha, říjen 1992.
- Transformácia Československej armády. Vznik republikových armád.* Inštitút pre strategické štúdie, Praha, október 1992.
- Tvorba komplexní koncepce bezpečnostní politiky a vojenské doktríny České republiky. (Varianta I.)*. Praha, duben 1993.
- Úloha a místo orgánů sociálního řízení v Čs. armádě. (Návrh.)* Správa sociálního řízení FMO. Praha 1991.
- Úroveň právního vědomí velitelů Čs. armády a opatření k jeho prohloubení. (Podkladový materiál pro kolegium FMO.)* Praha 1992.
- Vojenská doktrína. (Návrh.)* Institut pro strategická studia Praha, 1993.
- Vojenská strategie České republiky. (Osnova.)* Institut pro strategická studia Praha, 1993.
- Zahraniční politika ČR jako východisko pro politiku bezpečnosti. Seminář o zahraniční politice MZV-MO,* 7. dubna 1993.
- Základní teze projektu Bezpečnostní politika ČR. Ústav mezinárodních vztahů* Praha, únor 1994.

Uplatnění aktivních konzervačních metod v oblasti skladování majetku v Armádě České republiky

Článek prezentuje uplatnění aktivních konzervačních metod v oblasti skladování majetku v Armádě České republiky. Rozebírá přednosti metody VCI (Volatile Corrosion Inhibitor) jako nejúčinnější ochrany výrobků proti korozi a prezentuje pouze vybrané druhy obalů, které jsou nebo v nejbližším období budou implementovány do podmínek AČR. Autoři pracují na katedře veřejné ekonomiky a služeb logistiky Fakulty ekonomiky obrany státu a logistiky VVŠ PV a jsou odbornými garanty specializací zabezpečení materiálem osobního používání a zabezpečení materiálem všeobecného použití.

Doprava a skladování zboží jsou nezastupitelné operace systému obhospodařování vojenských materiálních hodnot a technických prostředků, neboť společně umožňují pohyb výrobků z míst výroby do míst spotřeby. Jsou však zároveň činnostmi značně choulostivými, což je možno doložit skutečností, že v těchto etapách hospodaření s majetkem dochází ke vzniku většiny vad na jakosti zboží. Je zcela jasné, že vady materiálu a techniky jsou jevem nežádoucím, snižujícím míru využitelnosti těchto prostředků. Vzhledem k tomu existuje celý systém opatření směřujících k zamezení vzniku vad na majetku a ten je neustále inovován v souladu s novými poznatky v tomto oboru. Mezi základní opatření ochrany zboží lze zahrnout optimalizaci organizačního zabezpečení přepravy a skladování, uplatnění technických opatření usnadňujících a urychlujících manipulaci se zbožím, ochranu zboží před zcizením a balení komodit. Právě posledně jmenovanému opatření a novým trendům uplatňovaným při obalování vojenského materiálu a techniky, je věnován tento článek.

Maximálního ochranného účinku obalu lze dosáhnout pouze při respektování určitých zásad platných pro obalování. Proto je nutné obal co nejvíce přizpůsobit povaze zboží (společenský význam, vlastnosti), možnému agresivnímu působení prostředí (vliv kolísání teploty, vliv vlhkosti a vzdušného kyslíku, vliv slunečního záření, vliv prašnosti, biologické vlivy), míře odolnosti zboží, možným škodlivým vlivům plynoucím z povahy samotného zboží (vznik agresivních zplodin), environmentálním a hygienickým aspektům a bezpečnostním požadavkům. Při uplatnění tradičních obalových technologií, nebyly uvedené požadavky často vždy plně respektovány. Tato skutečnost měla následně vliv na zkrácení ochranného působení obalu nebo mohla zapříčinit jeho nedostatečnou funkci. Naopak kvalitně provedený moderní obal přináší řadu výhod, např. zachování plné užitné hodnoty výrobku, prodloužení životnosti materiálu, nízkou hmotnost obalu, jednoduchou a rychlou dekonzervaci a další.

U většiny dlouhodobě skladovaných výrobků vojenského charakteru je hlavní příčinou snížení jejich jakosti zpravidla vliv vlhkosti spojený s vlivem vzdušného kyslíku a následná koroze výrobku. Z tohoto důvodu je nanejvýš užitečné eliminovat nebo alespoň omezit ony škodlivé účinky prostřednictvím aplikace některé z metod dočasné ochrany proti korozi. Relativně nejjednodušší je uplatnění *povlakové metody*, která spočívá v aplikaci kapalných konzervačních přípravků a barviv na očištěný povrch. Má se tak zabránit přístupu kyslíku

a vody ke kovovému povrchu. Další možností ochrany je *vysoušedlová metoda* prováděná aplikací sikativ. Vysoušedla adsorbují vodní páry v obalech s vysokou nepropustností zabráňují v přístupu vody ke kovovému povrchu. Při tom relativní vlhkost uvnitř obalu musí být menší než 40 %. Tato metoda je určena zejména k ochraně některých zvláště choulostivých výrobků a zařízení, např. elektronických přístrojů, optických přístrojů a elektrotechnických zařízení.

Dosud nejúčinnější ochrany výrobků proti korozi lze dosáhnout aplikací **metody VCI** (Volatile Corrosion Inhibitor) zabraňující reakci kovů s médiem, které je napadá. Účinná látka (inhibitor) je obsažena v nosném materiálu, ze kterého postupně sublimuje, ukládá se na čistém lesklém kovovém povrchu, rozpouští se v kondenzovaném vodním filmu a svým působením zamezuje vzniku korozních proudů. Tímto způsobem aktivně působí proti vzniku koroze. Inhibitory se zpravidla využívají ve spojení s nepropustným obalem, v němž vytvářejí ochrannou atmosféru. Ochranný účinek celého systému je závislý zejména na složení jednotlivých inhibitorů nebo jejich směsí. Velmi dobré ochrany se docílí u ocelových výrobků.

U vojenského materiálu z litiny je ochrana slabší. Metodu VCI lze použít i pro ochranu odlitků z hliníku a jeho slitin, výrobků z mědi, barevných kovů, zinku, niklu a chromu.

Vzhledem k tomu, že metoda VCI patří k novým možnostem ochrany výrobků v obalech proti korozi, bude jistě vhodné uvést její nejdůležitější přednosti oproti jiným metodám.

Základní přednosti metody VCI:

1. Po vytvoření VCI atmosféry je zajištěna ochrana výrobku i při vnikání vlhkosti nebo látek podporujících korozi.
2. Metoda je použitelná i v případě potřeby aplikace sikativ společně s inhibitory, např. mají-li být společně baleny hygroskopické materiály (potřeba zamezení přístupu vlhkosti) a kovové výrobky (nutnost ochrany VCI atmosférou).
3. Spolehlivá ochrana i na nepřístupných místech výrobků.
4. Není bezpodmínečně nutný vzduchotěsný obal.
5. Dlouhodobá ochrana uloženého materiálu a techniky.
6. Zabalený majetek je po ukončení ochrany okamžitě použitelný, bez další zdlouhavé a pracné dekonzervace.

Na základě uvedené krátké charakteristiky výhod metody VCI je možno usoudit, že její využití je výhodné zejména pro armádu. Avšak stávající služební předpisy a směrnice věnované problematice dlouhodobého ukládání a skladování pozemní vojenské techniky však nepočítají s aplikací metody VCI ani dalších moderních metod krátkodobé ochrany výrobků proti korozi – jsou tedy zastaralé a brzdí uplatnění výše uvedených prostředků. Proto byl na pracovišti Vojenského technického ústavu pozemních sil Vyškov (dále VTÚPV) ve spolupráci se všemi složkami AČR, které jsou do problematiky zainteresovány, zpracováván návrh nového předpisu pro ukládání a skladování pozemní vojenské techniky, pod názvem „Dočasná ochrana skladované pozemní vojenské techniky AČR proti znehodnocování vlivem prostředí a stárnutí“.

Ačkoliv chybí vhodná legislativa, přesto se metoda VCI při ukládání armádních zásob v AČR uplatňuje. Armádní zařízení spolupracují především s firmami První obalová a. s. Praha, Servisbal Dobruška, Papírografia Praha atd. Na aplikaci zmínované metody se v armádě stále více podílí také německá firma Braponac, vyrábějící potřebné prostředky a mající v České republice

své obchodní zastoupení. V následující části článku budou prezentovány pouze vybrané druhy obalů, které jsou nebo v nejbližším období budou implementovány do podmínek AČR.

Prvním perspektivním prostředkem jsou *speciální obalové papíry Branorost*, které ve své struktuře obsahují inhibitory a neustále uvolňují velmi malé množství ochranné účinné látky. Vypařování se děje oboustranně. Při použití se aplikuje nepotíštěnou stranou k výrobku. Vyrábí se v provedení 1-vrstvém, 2-vrstvém a 3-vrstvém, v hmotnostech od 20 g/m² do 800 g/m². Existuje přibližně 60 druhů těchto speciálních papírů. Obzvláště vhodné je jejich využití pro ochranu kovových předmětů s nepravidelnými tvary jako jsou dutá tělesa, výrobky se závitů či vrtanými otvory, pro roury, trubky a stroje. Pro všechny druhy a způsoby balení platí zásada aplikovat papíry Branorost (viz **obr. 1**) co nejbližší ke kovovému povrchu a obal pokud možno těsně uzavřít. Tím se výrazně zvýší a prodlouží doba ochrany proti korozi. Většinou však stačí jednoduché zabalení kovového zboží nebo vyložení vnitřního prostoru přepravního obalu. Pro drobné kovové výrobky (hřebíky, šrouby, polotovary apod.) je účelné použít mezivložky (proložky), pokud možno v malých odstupech.

Obr. 1: Ukázka použití papírů Branorost při skladování materiálu

U paletovaných výrobků stačí k zajištění dostatečné ochrany jedné vrstvy proložení a přikrytí archem papíru Branorost. U velkých a objemných výrobků (strojů apod.) je často postačující ovinout a zabalit nechráněné a korozi ohrožené části papírem Branorost. Dřevěné části a jiné hygroskopické materiály by měly být trvale odděleny od kovu mezivrstvou z papíru Branorost, který nepropouští vodu.

Dalšími efektivními a v armádě použitelnými prostředky ochrany výrobků proti korozi jsou *bariérové materiály pod názvy VACUMETIC, VACUPAC a ALFOPAC*. Při použití uvedených prostředků se obalový systém může, přiměřeně ke konkrétním požadavkům, skládat ze tří různých samostatných obalů. Tyto vrstvy nepropouští vodní páru, jsou nepromastitelné, poddajné, mají velkou odolnost proti oděru a hnilobě a na matné straně jsou spojovatelné za tepla. Přitom nezáleží na tom, zda jsou výrobky konzervovány prostředky na bázi minerálních olejů, zda se použije moderní VCI metody, nebo se omezíme na přídavek vysoušedla. Všechny tři bariérové materiály jsou také k dispozici jako polohadice, sáčky nebo vložky do beden. Jsou vhodné zejména pro zajištění dlouhodobého skladování. Ochrana proti klimatickým vlivům pozůstává z bariéry nepropouštějící vodní páru a dostatečného množství vysoušedla. Materiálové komponenty v těchto obalových prostředcích jsou hospodárné, neboť jsou vzájemně optimálně zharmonizovány. Kromě toho díky nepatrné hmotnosti spoří dovozní náklady a stejně tak minimalizují náklady na konzervaci a dekonzervaci (**obr. 2**).

Obr. 2: Ukázka použití bariérového systému při dlouhodobém uložení vojenské techniky

Bariérové systémy poskytují ochranu výrobku proti:

1. Klimatickým vlivům, neboť mají ze všech známých fóliových materiálů nejnižší propustnost pro vodu, vodní páru a kyslík.
2. Agresivním plynům a aerosolům, pro které jsou nepropustné.
3. UV záření, olejům, tukům, kyselinám a zásadám, kterým dobře odolávají.
4. Mikrobiálnímu napadení, neboť vytváří podmínky, které průběh škodlivých procesů znemožňuje.

Bariérový materiál, přiměřeně k požadavkům, se může skládat ze tří různých produktů, jejichž charakteristika následuje:

- ❑ VACUMETIC pro nejvyšší nároky (byl speciálně vyvinut pro hranaté, nepravidelně tvarované kovové díly a velké stroje),
- ❑ VACUPAC pro zvýšené požadavky (vyznačuje se vynikající pevností proti přetržení a hodnotou pevnosti proti protržení při silném namáhání),
- ❑ ALFOPAC pro normální namáhání (je vhodný zejména pro menší přepravní jednotky).

Dalším zajímavým ochranným prostředkem je transparentní fólie (**obr. 3**) s ochranou proti korozi BRANOFOL. Fólie je vhodná k výrobě sáčků, ochranných přířezů a vložek na vyložení beden a kontejnerů všech možných použití. Pro zajištění optimalizace ochrany ocelových výrobků proti korozi jsou na trhu dostupné, kromě jiného, fólie následujících typů:

BRANOFOL M1 – obě strany jsou účinné.

BRANOFOL M2 – fólie na skinování jednostranně účinná.

BRANOFOL M3 – oboustranně účinná elastická fólie.

Současná nabídka technologií k ukládání vojenského majetku je dostatečná pro zajištění veškerých potřeb spolehlivé ochrany uskladňovaného materiálu. Při jejich výběru je však nutné brát v úvahu skutečnost, že v celém procesu ukládání a skladování v AČR je možno používat pouze prostředky, které jsou uvedeny ve směrnici „Povolené prostředky pro ukládání a skladování výzbroje, techniky a materiálu v AČR“, která je každý rok verifikována. Jsou v ní aktuálně uvedeny všechny prostředky, které je možno při ukládání a skladování v daném roce používat. Materiáloví manažeři však mnohdy překračují tuto povolenou nabídku v zájmu zkvalitnění dlouhodobého skladování vojenského materiálu a techniky a urychlení dekonzervace techniky při jejím opětovném použití, např. v krizových situacích, kdy je nedostatek času a odborného personálu.

Obr. 3: Ukázka použití transparentní fólie s ochranou proti korozi při skladování vozidla PRAGA V3S

Nové informačné technológie umožňujú vysokú bezpečnosť leteckej prevádzky

**VOJENSKÝ
PROFESIONÁL**

Postupné zaraďovanie modernej leteckej techniky do prevádzky si vyžaduje i dôrazný zásah do využívania nových technológií pri prieskume a vyhodnocovaní sledovaných parametrov a charakteristík v podložiach vzletových a pristávacích dráh (VPD) letísk. Táto skutočnosť sa v plnej miere prejavuje i v podmienkach vojenského letectva. Vysokú kvalitu, variabilitu a spoľahlivosť v oblasti analýzy, spracovávaní a vyhodnocovania seizmických signálov v problematike skúmania stavu podloží letísk predstavuje sortiment firmy NOVITECH, ktorá je odborným garantom praktickej realizácie spracovania získaných údajov. Autor príspevku úspešne využil a využíva technologický informačný systém uvedenej firmy pri hodnotení stavu podloží viacerých letísk Slovenskej republiky.

Letecká prevádzka, realizovaná v podmienkach civilného a špecificky vojenského letectva, na technike najmodernejších generácií bola, je a ešte dlho bude životne závislá na kvalite VPD. Vysoký stupeň kvality zakladania, výstavby, údržby i opráv letiskových dráh a komunikácií potvrdzuje komplex logicky požadovanej bezpečnosti leteckej prevádzky vo všetkých jej variantoch [1, 2]. Výrazné perspektívy a možnosti v tomto smere predstavujú geofyzikálne metódy - seizmika a seizmoakustika. Veľmi rýchle a vysoko kvalitné spracovávanie údajov, získavaných uvedenými metódami, je v dnešnej prevratnej modernej dobe neodmysliteľné bez adekvátneho využitia zodpovedajúcich informačných systémov.

Presné spracovávanie výsledkov seizmických meraní predstavuje v regionálnom poňatí na teritóriu Košíc už dlhoročnú tradíciu. Už prvé pokusy na jednotlivých sledovaných objektoch potvrdzovali skutočnosť, že potrebná rýchlosť a požadovaná dôveryhodnosť výpočtov je nemožná bez využitia zodpovedajúcej výpočtovej techniky. Prvopočiatky sa datujú rokom 1981 a sú spojené s aktivitou vedecko-pedagogických pracovníkov Vojenskej leteckej akadémie (VLA), plk. prof. Ing. Tobiáša Lazara, DrSc., pplk. doc. Ing. Mariána Mesároša, CSC. a autora príspevku pri rozvíjaní spolupráce s Ústavom geotechniky Slovenskej akadémie vied (ÚGt SAV), ktorý už vtedy využíval zvukomerný systém ZS BISON 1580 C na monitorovanie priebehu seizmických signálov.

Vyššie menovaní, ako aj prof. Ing. Ľudovít Kovanič, DrSc., prof. Ing. Félix Sekula, DrSc. a Ing. Vítázoslav Krúpa, Ph.D. po sebe ustanovovaní riaditelia ÚGt SAV i RNDr. Blažej Pandula, CSC. odborný asistent Katedry dobývania ložísk a geotechniky Fakulty baníctva, ekológie, riadenia a geotechnológií Technickej univerzity (KDLaGt FBERG TU) v Košiciach [3, 4] sa stali garantmi výskumu a vývoja v oblasti seizmického prieskumu.

Z riešených úloh spomeniem:

- ☐ overenie možnosti použitia seizmickej a paratúry BISON v podmienkach magnezitových ložísk,
- ☐ zhodnotenie princípu a výsledkov zvukolokačného mapovania vylúhovaných priestorov v ložisku soli,
- ☐ sledovanie a vyhodnocovanie zvislých pohybov na objekte,
- ☐ pozorovanie bodových polí geodetickými metódami v areáli TZ-Kremná,
- ☐ aplikácia seizmických metód pri riešení úloh geotechniky,

- ❑ overenie možností aplikácie seizmických metód pri riešení problémov stability banských diel,
- ❑ možnosti využitia ZS BISON pre zisťovanie porúch v podlaží VPD,
- ❑ pozemné zaťaženie lietadiel a meranie kvality VPD,
- ❑ aplikácia seizmických metód pri riešení úloh meraní vybraných parametrov podlažia VPD na letisku Košice,
- ❑ možnosti modelovania vybranej metódy inžinierskej seizmiky pre prieskum podlažia VPD letiska Poprad-Tatry (obr. 1),
- ❑ analýza sledovaných charakteristík VPD letiska Sliač v rámci jeho predprojektov prípravy na generálnu opravu.

Obr. 1: Seizmický prieskum na letisku Poprad (Vysoké Tatry – Slovenská republika)

Obr. 2: Seizmická tomografia dráhy preverovného letiska

Výskum v oblasti geofyzikálneho prieskumu, ktorý bol na už menovaných pracoviskách v nedávnej minulosti vykonaný a v súčasnosti prebieha, bol zameraný na zvýšenie využívania výpočtovej techniky [5] v tejto oblasti. To viedlo k vypracovaniu novej tomografickej zobrazovacej techniky v spojení so seizmickým prístrojom BISON 1580 C, ktorý využívame na seizmické merania [6]. Seizmickú tomografiu, v spojení s klasickou metódou – metódou čelných vln sme mimo iného aplikovali pri overovaní stavu vzletových a pristávacích dráh (runways) na už spomínaných letiskách (obr. 2).

Zo širšieho pohľadu boli realizované úlohy rozdelené na oblasti:

- ❑ **vedeckotechnických výpočtov** – úlohy boli vyjadrené matematickými vzťahmi, charakterizované pomerne malým počtom vstupných údajov a veľkým množstvom operácií, ktoré s nimi boli vykonávané; na PC je kladená požiadavka veľkej operačnej rýchlosti,
- ❑ **spracovania hromadných dát** – úlohy boli charakterizované veľkým počtom vstupných údajov a vykonávaním jednoduchých operácií s nimi; PC pracujúce v tejto oblasti musia mať veľmi rýchle vstupné a výstupné zariadenia,
- ❑ **priameho riadenia procesov** – jednalo sa o úlohy spojené s priamym ovládaním technologických, výrobných alebo iných dynamických procesov (automatické riadenie lietadiel, rakiet a iných zariadení); dôležitou požiadavkou na PC pracujúce v uvedenej oblasti je rýchlosť výpočtu a vysoká spoľahlivosť,
- ❑ **špeciálneho využitia samočinných počítačov** – do tejto oblasti sme zaradili preklady textov, informačnú službu, diagnostickú službu v leteckej a pod.

Využitie samočinných počítačov vo vojenskom letectve zasahuje v podstate do všetkých oblastí jeho pôsobenia; **úlohy automatizácie procesu riadenia a velenia** patria väčšinou do oblasti úloh pre spracovanie hromadných dát, **riadenie rôznych zbraňových systémov** patrí do oblasti priameho riadenia procesov, **vojenský výskum** zasahuje do oblasti vedec-kotechnických výpočtov apod.

Mimoriadnu pozornosť zvlášť v posledných dvoch desaťročiach venujeme environmentálnym problémom so zreteľom na ekológiu a ochranu životného prostredia [7, 8] a ich

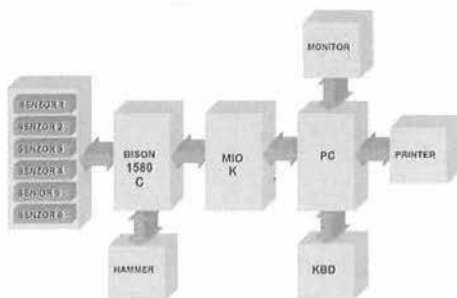
všestrannému modelovaniu v podmienkach leteckej prevádzky (obr. 3).

Záver

Rozvoj prístrojovej i výpočtovej techniky sa odráža i v rozvoji metód geologického prieskumu, do ktorého patria i geofyzikálne metódy. Nový trend v spracovaní geofyzikálnych veličín v súčasnosti, ale i do budúcnosti, predstavuje použitie tomografie.

Tomografické spracovanie geofyzikálneho merania je možné aj v prípade prežiarovacích metód, tzn. pri elektromagnetickom a seizmickom prežiarovaní. Tieto dva druhy geofyzikálnych meraní si však vyžadujú i dva rôzne spôsoby tomografického spracovania. Elektromagnetické prežiarovanie je nutné spracovávať s uvažovaním priamych dráh šírených signálov medzi vysielačom a prijímačom. Takéto spracovanie je matematicky i programovo jednoduchšie. Seizmické prežiarovanie si vyžaduje zložitejší spôsob matematického riešenia. Seizmický lúč sa šíri po časovo najkratšej dráhe tzn. nie vždy po geometricky priamej čiare. Tomografické spracovanie seizmického prežiarovania však dáva kvalitatívne lepšie výsledky, než klasické spracovanie vo forme lúčových diagramov [9].

Napriek nie veľmi výhodnej súčasnej ekonomickej situácii Slovenskej republiky si autor príspevku dovoľuje vysloviť optimistickú nádej na kvalitatívne pokračujúcu vysokú úroveň riešených problémov v uvedených oblastiach. V tomto smere sa javí ako potrebné a mimoriadne výhodné zriadiť špecializované pracovisko vybavené najkvalitnejšou výpočtovou technikou na analýzu, sledovanie, vyhodnocovanie a návrh sanačných prác v prospech všetkých letísk vojenského i civilného letectva Slovenskej republiky. Realizácia tejto myšlienky predstavuje už len krok ku rozšíreniu ponuky realizácie odborných geotechnických prác na úroveň celoeurópskeho kontinentu. A prečo nie i nad jeho rámec? A dokáže si niekto zo zainteresovaných predstaviť uskutočnenie uvedených plánov bez adekvátneho využívania najmodernejšej výpočtovej techniky?

Obr. 3: Bloková schéma systému využívania výpočtovej techniky v rámci programu SEISTOMO

Literatúra:

- [1] KELEMEN, M., ADAMČÍK, F., BÁLINT, J. Odborná príprava leteckého personálu Vojenskej leteckej akadémie v Košiciach a Vzdušných síl ASR v oblasti bezpečnosti letov. In: *Zborník prednášok z odborného seminára „Zvyšovanie bezpečnosti pri leteckom výcviku“*, F PEDaŠ ŽU, Žilina, 2002, str. 20-25, ISBN 80-7100-970-9.
- [2] KLECUN, R. Letecký výcvik a bezpečnosť letov. In: *Zborník prednášok z odborného seminára „Zvyšovanie bezpečnosti pri leteckom výcviku“*, F PEDaŠ ŽU, Žilina, 2002, str. 56-59, ISBN 80-7100-970-9.
- [3] PANDULA, B., BARANIČ, J. *Určovanie vnútornej porušeneosti horninového prostredia metódou seizmickej tomografie*. TU Košice: Správa Grantového výskumu, 1991.
- [4] PANDULA, B. et al. Determination of Rock Mass Zones of Weakness by using Impulsed dynamic Methods. In: *International Workshop on Rock Physical Properties*, Florence 1992.
- [5] PANDULA, B. et al. Použitie matematických metód a výpočtovej techniky pri určovaní skrytej porušeneosti horninového prostredia impulzovými dynamickými metódami; In: *Fyzikálne vlastnosti hornín a ich využitie v geofyzike a geológii*. Stará Lesná 1991.
- [6] SZABÓ, Š. Program SEISTOMO určený pre seizmickú tomografiu. Košice: KDLGt FBERG TU, 1995.
- [7] MESÁROŠ, M., et al. Engineering Production Environmental Falling Down; In: *Zborník vedeckých prác 1/97*, VLA Košice, 1997.
- [8] MESÁROŠ, M. Ekológia v procese výstavby a údržby letísk. *Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. TU Košice, Štrbské pleso, 1995.
- [9] BLÁHA, P. et al. „Seizmická tomografie.“ *Geologický průzkum 10/91*, Praha, 1991.

Bude vojenské lyžování součástí výcviku vojáka 21. století?

Lyže se začaly používat už ve střední době kamenné. Tehdy sloužily především k nezbytným lidským činnostem jako byl lov, překonávání vzdáleností, doprava, boj. Je zřejmé, že byly rozšířeny pouze v chladných klimatických oblastech. „Moderní“ lyžování ještě v polovině 19. století bylo záležitostí zejména severských zemí, kde umožňovalo jednodušší pohyb po sněhu. Odtud se rozšířilo jak do alpských zemí, tak na území dnešní České republiky. Postupem času se vedle praktického užití začala prosazovat složka kondiční, zdravotní a relaxační. V této době je jedním z významných fenoménů tělesné výchovy a sportu na celém světě.

Co předcházelo v armádě

Vzhledem k horám a pohoří tvořící přirozenou hranici ČR a k jejímu převážně hornatému povrchu se velmi rychle do výcviku vojáka prosadilo vojenské lyžování. Ještě před založením první tělovýchovné školy v Praze v roce 1920 – Vojenské školy MNO pro tělesnou výchovu – byl už v roce 1919 otevřen první lyžařský kurz. Pravidelné pořádání kurzů vojenského lyžování bylo na čas zastaveno v letech světové hospodářské krize a i když se je podařilo znovu obnovit, další rozvoj byl přerušen druhou světovou válkou. V této době byl dokonce vydán samostatný předpis T-III-2 (1930), Jízda na lyžích, který se zabýval technikou výcviku.

S organizováním lyžařských kurzů se začalo hned v roce 1945. Z důvodu existence mnoha útvarů v hornatém pohraničí se výcvik prodloužil a pořádaly se šestitýdenní lyžařské kurzy. Obsahem byla technika základních lyžařských dovedností a přesuny na lyžích v náročných podmínkách. Postupem času byl rozdělen do dvou částí, a to na základní výcvik a výcvik ve vysokohorském prostředí (Vysoké Tatry), kde přibývalo navíc užití lyžování. Kromě toho byly od roku 1960 organizovány ve spolupráci s ČSTV krátkodobé kurzy pro trenéry a instruktory. Frekventanti získávali kvalifikaci podle jednotné klasifikace učitelů, trenérů a rozhodčích.

Vzdělávání odborníků bylo zajišťováno od roku 1945 Učilištěm vojenské tělovýchovy, v letech 1952–56 Vojenským učilištěm tělesné přípravy, které bylo přejmenováno na Vojenskou tělovýchovnou školu dr. Miroslava Tyrše. Jako poslední převzal tuto roli Vojenský obor UK FTVS, který byl vzhledem k potřebě vysokoškolského vzdělávání tělovýchovných důstojníků založen v roce 1954 jako součást tehdejšího Institutu pro tělesnou výchovu a sport a za přípravu specialistů i v této oblasti je zodpovědný dodnes.

Obecné cíle a obsahové zaměření se měnily vlivem vývoje v oblasti lyžování a vlivem měnících se požadavků druhů vojsk. Na začátku 50. let byl plněn požadavek naučit rychlému a zručnému přesunu na lyžích v různém terénu mimo cesty. Řešeny byly úkoly spojené s nácvikem způsobu přesunů na lyžích, získávání rychlosti, reakcí, síly, obratnosti, rozhodnosti a odvahy, otužení a všeobecné zpevnění organismu, získávání návyků v zacházení s lyžemi v péči o ně, o lyžařské součásti a v použití lyžařských vosků. „Nejbojovněji“ bylo vojenské lyžování naladěno na konci 60. a na začátku 70. let.

Kromě základního lyžování se učily přesuny na lyžích v každém terénu v podmínkách bojové činnosti. Vojenské lyžování obsahovalo pořadová cvičení, překonávání překážek, seskakování

a vyskakování ze zákopu, zaujímání různých poloh pro střelbu ze služební zbraně a házení granátů a také plížení a odsun raněných.

Ve druhé polovině 70. let, zejména ale v 80. letech, se vedle užitého lyžování prosazovalo i klasické lyžování. Nebyla to ale pro vojenské lyžování příliš příznivá doba. Poměrně dost se rozšířil názor, že potenciální „evropské válčiště“ příliš kruté zimy a velké zasněžení nemívá. Odrazilo se to hlavně v zaostávání lyžařského vybavení – výstroje i vlastních lyží – později i v dodnes trvajícím nedostatku. Výcvik však přesto, sice ve skromnějších podmínkách a ne jako příliš rozšířený, probíhal. Učební osnovy vycházely ze závazných předpisů pro tělesnou přípravu v Československé lidové armádě.

Po formulování zásad a vytyčení zdařilé koncepce speciální tělesné přípravy v AČR (tehdejší náčelníkem tělovýchovy AČR plk. doc. PhDr. Ladislavem Kubálkem, CSc.) v roce 1993, bylo vojenské lyžování včleněno do tohoto, specialisty řízeného výcviku.

V současné době je definováno Rozkazem MO č. 14/1999 Věstníku, Výcvik vojáků a žáků vojenských škol ve speciální tělesné přípravě, jako součást speciálních tělesných cvičení pro přesuny na sněhu, po ledu, v bažinách. Tato doba rovněž vrací, a zdá se, že oprávněně, vojenskému lyžování jeho původní místo ve výcviku. Nasazování českých vojáků a jednotek se už nepředpokládá, a také zdaleka neprobíhá jen v klimaticky mírných poměrech, v rovinatých a schůdných, nebo pro pozemní techniku dostupných terénech. Je ovšem co dohánět v materiální výbavě.

Smysl a cíle vojenského lyžování

V alpských zemích slouží vojenské lyžování především ke zvyšování účinnosti válčení v zimních podmínkách a k rozvoji tělesné zdatnosti vojáků. Obecně je zaměřeno na zvyšování bojové efektivity. Speciálně zaměřené školy při výcvik v horách připravují specialisty jak pro své potřeby, tak pro potřeby součinnostních armád. Důvod je prostý – být připraven na všechny možné alternativy počasí, terénu, ale i různých krizových situací, které mohou nastat v případě válečného ohrožení nebo i v míru. Díky úzké spolupráci mezi odbornými, tělovýchovně zaměřenými školami armád jednotlivých států, jsou propracovány metodiky značně podobné a pro naši praxi je velmi užitečné se s nimi blíže seznámit. A to i přesto, že patrně nikdy nebude hrát vojenské lyžování v AČR tak významnou roli jako např. v rakouské armádě, jejíž systém chceme přiblížit.

Hlavním cílem vojenského lyžování je rozvíjení zdatnosti a dovedností pro pohyb a boj v horách. V průběhu kurzů jsou dovednosti mnohem více získávány lyžováním ve volném terénu mimo upravené sjezdovky než klasickým sportovním a rekreačním lyžováním.

Vojenské lyžování je rozděleno do dvou základních skupin:

- a) vojenské lyžování odpovídající své hlavní funkci (užité),
- b) všeobecné vojenské lyžování.

Užité vojenské lyžování musí odpovídat vojenskému účelu, tzn. plánovanému vojenskému poslání jednotky:

- ☐ z toho důvodu se používá výhradně vojenské vybavení,
- ☐ úroveň dosažených dovedností závisí na taktických požadavcích jednotky (rozhoduje o tom velitel),
- ☐ tréninkových cílů je nutné dosáhnout co nejdříve,

- ❑ (používání pomocných prostředků dopravy (např. vleky) je povoleno jen omezeně a zejména v počátcích výcviku),
- ❑ na zvládnuté základy pohybu po sněhu navazují ryze vojenské činnosti jako přesuny na delší vzdálenosti trvající i několik dní, orientace v terénu, základy přežití, ovládání osobní zbraně - zaujímání různých poloh a střelba, odsun raněného, prvky taktiky pohybu malých skupin a neznámém terénu apod.

Všeobecné vojenské lyžování je lyžování, jehož cílem je zvýšit tělesnou zdatnost a vytrvalost, zdokonalit lyžařské dovednosti a podporovat sportovní aktivity vojáků:

- ❑ lyžování probíhá na upravených lyžařských terénech (sjezdovky, běžecké stopy, vhodné [bezpečné] terény pro volné lyžování),
- ❑ lyžování se realizuje ve všech jeho variacích jako sjezdové lyžování, běžecké lyžování, závody a soutěže,
- ❑ může být realizováno v rámci sportovního tréninku, v pravidelných tréninkových jednotkách (kde jsou pro to podmínky) nebo v kurzech, a to pod vedením instruktorů nebo individuálně,
- ❑ vedle vojenského vybavení je umožněno používání soukromého vybavení (zejména lyží, holí, lyžařských bot a brýlí),
- ❑ mnohem více jsou využívány dopravní prostředky (vleky ap.).

Vojenské lyžování má tři úrovně:

- a) základní lyžování,
- b) lyžařský trénink,
- c) trénink vojenských lyžařských instruktorů.

Základní lyžování (začátečnická úroveň) musí umožnit vojákům bezpečný pohyb se zbraní a vybavením v různých podmínkách. Metodická řada obsahuje informace jak používat lyžařské vybavení a všeobecnou lyžařskou průpravu, jízdu z mírného kopce se zastavením v protisvalu, jízdu v pluhu, oblouky v pluhu, jízdu šikm o svahem – traverzování, sesouvání, oblouky z přívratu a základní snožný oblouk.

Lyžařský trénink (úroveň pokročilých) zdokonaluje základní dovednosti s důrazem na plynulost koordinaci, přirozenost a dynamiku pohybů. Metodická řada obsahuje navíc střední a krátké snožné oblouky, oblouky pro přejíždění vln a základy jízdy v hlubokém sněhu.

Trénink vojenských lyžařských instruktorů (úroveň specialistů) znamená připravit tyto instruktory jak po stránce technické, tak teoretické. Z techniky lyžování je to nejdříve zvládnutí techniky jízdy v příkrém, neupraveném a členitém terénu v závodním tempu, a poté, naučit instruktory učit a demonstrovat učivo v obou skupinách vojenského lyžování (metodické postupy). Z teorie lyžování jde především o teorii pohybu (z hlediska biomechaniky), teorii sportovního tréninku včetně základů metodologie, teorii pohybu v horách a získání vědomostí o výstroji a praktických dovednostech v její údržbě.

Rizika výcviku a podíl metodiky na jejich snižování

Obrovský důraz je kladen na bezpečnost výcviku. Základním předpokladem je kvalitní, standardizované lyžařské vybavení – lyže, hole, sjezdové boty, stoupací pásy (viz liter. 6., obr. 8),

odpovídající oblečení a nezbytné další vybavení – dostatek tekutin, jídla, bivačovací vak, osobní vysílač pro případ zasypaní sněhem, náhradní oblečení, základní lezecké vybavení, do skupiny společné lano, transportní prostředek UK 2000 (liter. 5., obr. 2) a zdravotnický materiál. Neméně důležité jsou znalosti typů, příčin a efektů určitého chování a reakcí v nebezpečných situacích. Podle toho se dělí hazard v horách na riziko, kdy příčinou je člověk sám a na přírodní riziko (viz tab.), které není často včas rozeznáno a bývá znásobeno bezstarostností.

Hlavní druhy rizik nejen v horách a nejen v zimě	
Riziko způsobené lidským chováním	Riziko přírodních podmínek
Nedostatek tréninku a zkušeností	Počasí a jeho náhlé změny
Neadekvátní oblečení a vybavení	Uvolněné a padající kameny, stromy
Přecenění individuálních schopností	Sněhové laviny a sněhové závěje
Nedostatek tělesné zdatnosti a nedbalost	Sněhové trhliny a padající led

Příčinou neštěstí bývá jedno nebo více zmíněných rizik, které často působí v kombinaci. V neposlední řadě jsou pro bezpečnost významné znalosti první pomoci v případech úrazů, omrzlin apod. (liter. 2.), ovládání techniky přesunu raněného standardními i improvizovanými prostředky techniky hledání obětí sněhové laviny.

Při pohybu v horách je doporučeno respektovat následující metodické pokyny:

- ❑ Během stoupání by měla být v kontaktu se sněhem plocha lyže v celé její délce.
- ❑ V závislosti na terénu by měla být šikmá chůze svahem co nejširší – k otáčení, zejména na prudkém svahu, vybrat pokud možno plošší místo, stoupání by mělo být okolo sedmi stupňů.
- ❑ V místě otáčení je nutné vybrat kompaktní místo a podupáním ještě zpevnit podklad,
- ❑ V závislosti na sněhových podmínkách musí být pravidelně střídán vedoucí postupující ve skupině.
- ❑ Terén, sněhové a povětrnostní podmínky, ale zejména úroveň trénovanosti skupiny podmiňuje jak rychlost stoupání, tak volbu jízdy dolů a musí respektovat fyzicky i dovednostně nejslabšího člena skupiny.
- ❑ Vedoucí skupiny musí vzít v úvahu, že za ním jedoucí budou mít rychlejší stopu, a proto volit i možnost několika stop – v tomto případě je nezbytné před zahájením sjezdu určit místo setkání.

Snížení možných rizik je dosahováno také průběžnou kontrolou (nejen velitelskou cestou, ale i vzájemnou – koheze skupiny) jak veškerého

Obr.: Vysokohorský přesun – ilustrační foto

vybavení, tak zejména tělesného a psychického stavu členů skupiny (skleslost, vyčerpání, nastupující omrzliny a podchlazení apod.).

My a Rakušané

Vojenské lyžování má jak v ČR, tak v rakouské armádě dlouhou tradici. Ze srovnání obou systémů vyplývají některé podstatné závěry:

- **Metodika výuky vojenskému lyžování je podobná** – z různých lyžařských škol se vybírají nejúčinnější a nejsnáze naučitelné techniky (v poměrně krátké době jsou schopni zvládnout pohyb na lyžích i vojáci, kteří nikdy sněh neviděli – dokladem jsou účastníci mezinárodních kurzů pořádaných v Rakousku).
- **Velké rozdíly jsou v kvalitě vybavení.** Standardizované vybavení rakouské armády napomáhá svému účelu. Poměrně krátké lyže (170 cm) vyžadují k jejich zvládnutí méně cvičení, zejména co se týká zatáčení a vedení lyží a také manipulace s nimi při překonávání skalnatých nebo nezasněžených úseků. Speciální boty jsou kompromisem mezi „lyžováním“ a „lezením“ – pro nácvik rovnováhy při lyžování je sice třeba více času, na druhou stranu jsou vhodné jak k chůzi, tak pro lezení po skalách. Oblečení, batohy, transportní prostředky a další podpůrné prostředky jsou rovněž standardizovány. Velké rozdíly v porovnání obou armád jsou determinovány nejen tradicemi a finančními možnostmi, ale také efektivností vynaložených prostředků vzhledem k potřebnosti ve vztahu k charakteru území.
- **Postavení vojenského lyžování v systému výcviku vojsk je podobné.** Podobně jako u nás je součástí výcviku v přežití a obsahově zhruba odpovídá našemu pojetí speciální tělesné přípravy.
- **V oblasti všeobecného vojenského lyžování** (v našem pojetí běžeckého a sjezdového lyžování) se rozdíly pomalu stírají. Napomáhají tomu zejména preventivní rehabilitace s tělovýchovným programem a některé formy výběrové tělesné výchovy (sportovní soutěže, sportovní dny velitele apod.).

Vojenské lyžování je perspektivní

Význam vojenského lyžování opět vzrůstá a pravděpodobně bude důležitou součástí výcviku v armádě i v budoucnosti. I když se vojenská technika neustále zdokonaluje, stále zůstávají činnosti a terénní oblasti, kde ji nelze využít a kde je lidský faktor nezastupitelný. Velmi podstatným efektem je rozvoj tělesné zdatnosti a potřebných pohybových dovedností, psychické odolnosti a efektů vývoje interpersonálních vazeb (soudržnost, spolupráce, ...) budovaných profesionálních jednotek – malých (účelově sestavovaných týmů) – i velkých, tzn. celých jednotek a útvarů. Nepominutelným důvodem, proč bychom se neměli o budoucnost vojenského lyžování obávat a zpochybňovat ji, je také už zmiňovaný efekt tréninkový a zdravotní. Pro budoucí profesionální armádu důvod více než pádný.

Použitá literatura:

1. *Alpinausbildung*, předpis Rakouské spolkové armády, Wien 1996.
2. JEBAVÝ, M. „Přesuny na sněhu.“ *Vojenský profesionál* č. 10-11-12, str. 46-51, Praha: AVIS 1999.
3. *Military skiing*. (Metodická příručka). Saalfelden: Jägerschule, 1998.
4. PŘÍBRAMSKÝ, M. *Lyžování*. Praha: Grada, 1999.
5. PŘÍVĚTIVÝ, L. „Metodika výcviku v horách u nás a v zahraničí.“ *Vojenský profesionál* č. 4-5-6, str. 73-79 Praha: AVIS 2001.
6. PŘÍVĚTIVÝ, L. „Pohyb ve ztížených podmínkách.“ *Vojenský profesionál* č. 7-8-9, Praha: AVIS 2001, str. 63-67.

Žádná politická reprezentace, ani velení armád na celém světě, si nedovolí zpochybnit význam připravenosti vojsk po tělesné stránce. Jen cesty k jejímu dosahování volí každý jinak. Roli hrají tradice, zkušenosti, ekonomika – prostě vše, co vstupuje více či méně do tělovýchovného procesu a přípravy vojsk obecně. Nezastupitelná by v tomto zástupu vlivů měla být i vysoká profesionalita při naplňování složek tělovýchovného systému, stejně jako při rozhodování o personálním pokrytí této potřeby.

V armádě představuje „tělovýchovný proces“ bohatou strukturu a škálu činností, někdy více, jindy méně náročných na odborné znalosti. Tento termín je často používán v různých situacích, ne každý se v něm ale správně orientuje. Dochází i k jeho záměně s termínem „tělovýchovný systém“. Nechci odrazovat teoretickými definicemi, ale pro tuto potřebu považuji za vhodné uvést jejich specifikaci odbornou literaturou [1]. Často nudné definice mohou přispět k ujasnění správné představy, čímž vnesou do obsahu těchto frekventovaných tělovýchovných pojmů více světla a mohou přispět i k pochopení významu funkce tělovýchovného náčelníka (TN), nověji – cca od roku 1996 – náčelníka tělovýchovy (NTv). Ve vazbě na toto datum je příslušné označení užíváno i v dalším textu.

Pojem tělovýchova (Tv) je v tomto případě chápána ne jako synonymum pro tělesnou výchovu ve smyslu prováděné výchovné činnosti, ale jako oblast společenského zájmu v institucionalizovaném významu.

Tv proces:

- ❑ druh pedagogického procesu, který k rozvoji základních tělovýchovných a psychologických předpokladů z hlediska funkčních cílů tělesné kultury, využívá specifických prostředků – tělesných cvičení;
- ❑ záměrná činnost směřující k rozvoji pohybových schopností (silových, vytrvalostních, rychlostních, obratnostních), k osvojení pohybových dovedností a odborných vědomostí;
- ❑ vytváří prostředí v němž působí ve vzájemné jednotě pedagog (učitel, cvičitel, velitel, NTv) a objekt jeho působení (žák, cvičenec, sportovec, voják), který je současně i subjektem, jenž se v tomto procesu sám učí.

Tv systém (také Tv soustava) je více či méně komplexně uspořádaný a propracovaný soubor Tv prostředků, sloužících k dosažení vytčeného výchovně-vzdělávacího cíle v dané etapě vývoje tělesné výchovy (TV) a společnosti.

Se znalostí věci je potom zřejmé, že Tv proces je i tím, co v armádě umožňuje realizaci všech složek systému služební tělesné výchovy (sl. TV). Tento systém [2] částečně modifikovaný v roce 2001, který je tvořen povinnými i výběrovými formami, vyžaduje kvalitní řízení jako celek a často i přímé, osobní vedení obtížných nebo rizikových témat dostatečně odborně erudovanými odborníky.

Každá armáda, tedy i naše, uznává nutnost tělesné výkonnosti a potřebných pohybových dovedností jednotlivců na vyšší úrovni než je běžné u nevojenské populace. Z této nezbytnosti pramení i důvod existence NTv (i pod různými názvy funkce a s různým začleněním ve struktuře štábu) u nejdůležitějších útvarů jako výkonných, odborně fundovaných pracovníků v přímé praxi a jako erudovaných koordinátorů Tv procesu v rámci svazků, svazů atd.

NTv je tak rozhodujícím a odpovědným odborníkem pro obsahové naplňování systému sl. Tv díky Tv procesu, což mu ve vzájemné provázanosti umožňuje volbu forem, metod a prostředků, v konkrétních podmínkách optimálních. Toto racionální zdůvodnění je - doufám - i skutečnou příčinou, proč má Tv odborník v naší armádě tak dlouhou tradici.

Na systemizovaných Tv místech jde o pracovníky, kteří mají zabezpečit fyzickou připravenost především velitelského sboru tak, aby ten byl schopen vést vlastní výcvik jednotlivců i jednotek. V povinných formách tohoto výcviku existuje sice dost náročných zaměstnání, kdy je osobní vedení náčelníkem Tv důležité, nejsou však převažující. Už proto by tělesná připravenost, ale hlavně úroveň pohybových dovedností velitelů, měla být převážně vyšší než jejich vojáků.

Tím je dáno, že v práci NTv je rozhodující odborně řídit Tv proces na vysoké profesionální úrovni, s důrazem na výcvik především vojáků z povolání (VZP). Osobně vést převážnou část přípravy velitelů, ale některá riziková zaměstnání speciální tělesné přípravy (STP) i u jednotek, je-li držitelem příslušného osvědčení. V souvislosti s tím roste tlak na zvýšení podílu NTv v řadách instruktorů STP ve smyslu RMO č. 14/1999 Věstníku.

Jako všechno v armádě i funkční náplň NTv prochází vývojem, vždy s vazbou na danou aktuální dobu, včetně jeho postavení - začlenění v útvarové struktuře. A také s různým podílem na dalších úkolech útvaru mimo jeho vlastní odbornost. Ti, kteří i jen část své vojenské kariéry absolvovali před rokem 1990, pamatují postavení tehdejšího TN převážně jako samostatného odborného náčelníka ve štábu (většinou pluku), přímo podřízeného veliteli, který ale často tuto svou kompetenci delegoval na svého zástupce odpovědného za výcvik. Obecná formulace předpisu [3] jej definovala jako **odborný orgán velitele pro oblast péče o rozvoj tělesné výkonnosti a zdatnosti příslušníků útvaru a o jejich další tělovýchovné potřeby**.

Toto ustanovení bylo konkretizováno v různých oblastech Tv systému. Šlo o řadu odborných činností administrativně-teoretických či praktických činností jako je plánování, příprava VZP a velitelů zvláště, ukázková, metodická, kontrolní a jiná zaměstnání, ranní cvičení, masová sportovní činnost (MSČ) a výkonnostní sport (péče o vojenské tělovýchovné jednoty - VTJ). K tomu výstavba a údržba Tv učebně-výcvikové základny, finanční a materiálové hospodaření a bytů i jiné, z hlediska Tv neodborné úkoly. Na těch, jako jsou účast na nácvicích a cvičeních, dozorčí služba, běžná kontrolní činnost např. režimu života útvaru, dokumentování a vyhodnocování plněných úkolů... se ale musejí podílet všichni příslušníci štábu. Nepominutelná je povinnost navrhovat a často i přesvědčovat velitele pro přijetí adekvátních opatření k dalšímu rozvoji všech forem služební tělovýchovy.

Proměny TN - NTv

Doba po roce 1990 a dále po roce 1992 nepřinesla jen změny v politickém režimu a ve státoprávním uspořádání. Radikální zásahy do právního rámce země v období 1990-92 z nichž většina byla z československé federace převzata i novým českým státem se v Tv systému projevy také významným způsobem. To zase ovlivnilo pracovní náplň TN. Nepodstatných, drobných změn bylo dost, ale výrazně se projevy úpravy, na které musela reagovat v roce 1995 aktualizace povinností TN stanovených předpisem [3].

Závažným zásahem bylo postavení výkonnostního sportu v AČR „mimo zákon“ [4, 5]. Tuto sportovní „pohromu“ způsobily tři kroky českého parlamentu, které zrušením zákona č. 68/1956 Sb., o organizaci tělesné výchovy, schválením zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů a novelou v tehdejší zákoně č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků, pokračování existence VTJ v působnosti MO znemožnily. Ke sladění této činnosti se zákonnými normami vydal ministr obrany rozhodnutí na základě Informační zprávy o stavu výkonnostního sportu a možnostech transformace 10. 2. 1994, splněno bylo 30. 9. 1994 podle pravidel daných Nařízením NGŠ AČR č. 43/1994 z 28. 7. 1994.

„Odchod VTJ do civilu“ uvolnil pro TN hrubým odhadem 30% jeho pracovní doby (často i více) a cca 70% finančních prostředků vyčleněných útvarem pro Tv materiál – nákup a opravy. Z funkční náplně TN se tak ztratila značná pracovní „porce“, ale už s předstihem se pro něho chystala **mnohem větší a odpovědnější zátěž**.

V roce 1993 formuloval náčelník Tv AČR novou součást povinné tělesné přípravy – **speciální tělesnou přípravu (STP)**. Byly využity zkušenosti speciálních jednotek a letectva, kde se některé formy a metody tohoto výcviku praktikovaly už dlouhá léta. Byla rozvinuta vhodná témata a upravena pro výcvik s ohledem na různé podmínky většiny útvarů a odborností a STP se s příslušnými modifikacemi zavedla v roce 1994 do celé AČR. Po posledních nejméně 30 letech to znamenalo dramatický **přerod TN** do značné míry chápaného jako sportovce, **na odborného náčelníka, žijícího hlavně výcvikem**. Výcvikem vojsk se vším všudy, tedy i s velkými riziky, kdy zejména STP vyžaduje v některých tématech tělesné i psychické vypětí na hranici fyziologických možností organismu.

To rapidně zvýšilo nároky na odbornou erudici TN hlavně v tom, aby dokázal v co možná nejefektivnější míře nalézat metody pro realizaci nového výcviku a účinně snižovat riziko poškození zdraví cvičících nebo dokonce ohrožení jejich života. Jde tu o včasné rozpoznávání mezních možností cvičence (např. únavových symptomů, podchlazení, přehřátí aj.), znalosti účinné pomoci a relaxace při nastalé krizové situaci apod. S vysokoškolským vzděláním VO UK FTVS nebo jemu adekvátním TN potřebné znalosti i praktické dovednosti mají a umějí si v takových situacích poradit.

Vážnost tak rizikového výcviku potvrzuje důležitost zmíněného vzdělání, a také **odpovědnost velitelů při obsazování systemizovaných míst** této profese. Se znalostí a uplatněním didaktických zásad musí TN činit i potřebná opatření k tomu, aby předával důležité vědomosti a informace také při výcviku instruktorů STP – jediných, kteří směřují s příslušným oprávněním riziková zaměstnání vést. Bohužel stává se, že v rámci reorganizací i jiných důvodů **někdy velitelé obsazují tato místa lidmi jiné odbornosti** a jejich setrvání v této funkci dokonce **ani nepodmiňují alespoň dodatečným studiem tělovýchovy**.

Další povinností, která v Tv systému obohatila tentokrát blok výběrové tělesné výchovy, se staly preventivní rehabilitace VZP s Tv programem. Úkol vydaný RMO č. 50/1990 byl koncipován až v roce 1992, první turnusy se ověřovaly od roku 1993. Už zmíněná novela povinností TN z nich v podstatě učinila každoroční odborný příspěvek Tv pracovníků ve prospěch nejen AČR, ale celého resortu, takže mimo úkoly útvaru. Byl to jeden z kroků, které přinesly konec bývalým a ponižujícím pracovním rehabilitacím VZP a který nabídl – tělu i duši – hodnotnou, prospěšnou náhradu v rámci celého nově pojatého, regeneračního programu rehabilitací.

Pro TN to ovšem znamenalo občas obtížný zásah do zplánovaného Tv procesu u vlastního útvaru, vzhledem k nutnosti jeho skloubení s touto mimoútvarovou aktivitou (někdy i s ne

příliš vstřícnými postoji velitelů). Na druhé straně je to příležitost k odbornému obohacení – pedagogické praxi při vedení neznámého, nesourodého a náhodného seskupení VZP. To je jako každou zkušenost možné aplikovat v příslušné formě potom také „doma“. Nutno říci, že tato nová povinnost je pro TN plněním pracovních úkolů na služební cestě a neruší jeho právo na vlastní regeneraci v jiném termínu rehabilitace.

Proměny práce TN pokračovaly také v důsledku zániku původního systému technického zabezpečení a týlového zásobování vojsk. Postupným budováním logistických struktur přecházely i povinnosti TN také jako odpovědného materiálového funkcionáře, na tato nová pracoviště.

Tento výstup armádní reorganizace umožnil všem odborným funkcionářům více se věnovat výcviku. Nelze to ale chápat jako úplné „osvobození od materiálu“. Ve vlastním zájmu musí TN u „svého“ materiálu nadále sledovat kvalitu, množství, včasné opravy či obměny atd. Nezabezpečuje je ale už sám, nýbrž uplatňuje své požadavky u příslušných pracovníků logistiky. Úplně nebyl osvobozen ani od finančního hospodaření. Patří k jeho povinnostem znát příslušné rozpočtové položky a také vyžadovat pokrytí finančních standardů pro oblast sl. TV především v době tvorby kalkulací na další rok a během něho mít rozhodující vliv na jejich efektivní „utrácení“.

Mění se také řešení výstavby a údržby učební a výcvikové základny (UVZ) útvaru. Zařízení pro Tv do ní samozřejmě také patří, i když ne vždy je to tak chápáno ve spojení s příslušnou péčí. Někde je celá odpovědnost stále ještě na TN, jinde funguje systemizovaný pracovník mající UVZ v „popisu práce“ a podle požadavků všech odborných funkcionářů plánuje prostředky, materiál, řeší zadávání zakázek pro budování, opravy aj.

V úvodu bylo zmíněno i přejmenování TN na NTv. Není to změna podstatná, ale je v souladu s odborným názvoslovím a snad toto označení odstraní i archaismy, jako je po stránce pravidel českého pravopisu nesmyslný např. náčelník tělesné přípravy aj. Snad umožní i lépe vnímat celý obsah Tv procesu i Tv systému. A snad potom také rozsah a vážnost – odpovědnost práce NTv.

Pohled na NTv jako na člověka bavícího se na vojně sportem, stejně jako ještě častý názor VZP na sl. TV jako na něco čím zabít čas když není co dělat, je v duchu už proběhlých proměn, opravdu už archaický. Jejich nositelé se s novou dobou v armádě asi ne zcela ještě sžili, ti mladší je možná z pohodlnosti přebírali od starších kolegů. Jako ve všem ale může být příčinou nejen přístup a vnímání okolí, ale i nekvalitní profesionální pracovník, který sám vytváří o své práci nebo profesi zkreslené a znehodnocující představy. O odpovědnosti velitele k řešení takové situace, případně podílu i (nejen) odborných nadřízených v personální práci už ale řeč byla.

Jak spojenci

U dlouhodobě spřizněných zemí z bývalého východního bloku je personální řešení sl. TV obdobné. Na západ od nás jednotné pojetí není a jsou značné rozdíly dané různými vlivy a tradicemi zemí, jen pro příklad – Belgičané a Francouzi mají dodnes ve výcviku zařazen velkým podílem šerm. Mají pro to své důvody, které nejsou jak bychom řekli „úplně od věci“. Víím, že ne všude armády NATO funkce útvarového tělocvikáře znají, ale také víím, že jejich odborníci by je často rádi uvítali a zavedli do své praxe. Tvrdím, že odborně náročný a rizikový výcvik patří do odpovědnosti příslušně i po teoretické stránce vzdělaného odbor-

níka a ne jen pouhého „drill-instruktora“ s příručkou v kapse a možná jen s empirickými zkušenostmi.

S tím [6, 7] naši zahraniční kolegové souhlasí, ale jejich problém je v tom, že dlouholeté, většinou národní tradice jsou jiné, velmi svazující a v takovém prostředí se k novinkám, byť užitečným, přesvědčují kompetentní funkcionáři jen velmi obtížně.

Riziko vysokého počtu úrazů – i s trvalými následky nebo dokonce úmrtí způsobené nedostatečnými vědomostmi a praktickými znalostmi pro včasné rozpoznání blížící se krize – kolapsu cvičícího vojáka, by mělo mít dostatečnou váhu.

Doufejme, že občas neveřejně zaslechnutá cynická glosa „zemře-li voják při výcviku podle předpisu, nic se neděje“(!), nedostane v AČR faktický prostor. Pravdou je, že věta je známá už mnoho let, možná je věkem i předválečná, nicméně se nevytratila. Cesta ve snižování nebezpečí by se neměla ubírat přizpůsobováním normativů, ale erudiicí a kvalitou přístupu k výcviku. Věřím, že devastace těla i ducha jako nadměrné vyčerpání, omrzliny, úrazy s trvalými následky nebo dokonce úmrtí vojáků, srážení sebevědomí aj., nedostane místo ve jménu zvyšování tělesné kondice a pohybových dovedností.

Z mnoha dobrých důvodů je přijatelnější prevence než řešení následků a (pokud vůbec lze) jejich odškodňování. Neúnosným omezováním osvědčené a stále potřebné profese vojenského tělocvikáře by taková situace mohla snadno nastat. Toto riziko, doufám, nikdo ze stavitelů koncepcí AČR do jejího výcviku nevnese (přestože v některých armádách NATO existuje).

Pokus o vizi pro další období

Všechny uváděné proměny (ale nejen ty, bylo jich více) způsobovaly i proměny celého obrazu o poslání Tv procesu u vojsk a probíhaly především v nedávných 90. letech dnes už minulého století. Se značnou mírou pravděpodobnosti lze předpokládat, že vojenský Tv systém nejvýznamnějšími proměnami už prošel. Změny ve výcviku, které budou provázet postupující profesionalizaci AČR, je tento systém schopen „strávit“. Flexibilitu má dostatečnou. Nejlepším příkladem je to, že bez problémů dokázal reagovat na radikálně pojatý RMO č. 53/2002 k fyzické zdatnosti vojáků z povolání. Dozrála tak doba, kdy už se stalo nejen odborně, ale i ekonomicky efektivním rozhodnutí, vydat moderně pojatý předpis (Těl-1-1) – jako základní „kuchařku“ Tv procesu a práce NTV. Věřím, že během roku 2003 bude k dispozici do útvaru v to.

Změnily se a dále se s profesionalizací armády budou také měnit právní podmínky. Nejvíce zřejmě pro **výběrovou tělesnou výchovu (VTV)**. Vyše už byl zmíněn zákon č. 83/1990 Sb., jehož výklad zařazuje tělesnou výchovu a sport (nepovinné formy) do soukromých aktivit občanů. Výjimky pro občany v uniformě se nikde neuvádějí.

Bude tak třeba **najít právní oporu pro činnost sportovních kroužků**, které jako asi jediné přežívají z dob organizované MŠC [8] a **jsou užitečné**. Dobrovolná aktivita v jejich rámci ale nezapadá do pojetí VTV jako služební činnosti.

Akce VTV (např. letní či zimní hry AČR nebo sportovní den) se po řádném zaplánování a po zveřejnění v rozkaze velitele stávají součástí výcvikové dokumentace a vztahuje se na ně úzus o výkonu zaměstnání. Tím ale současně a logicky také direktivní řízení velitelem nebo pověřeným funkcionářem. A na tomto faktu by v případě kroužků mohl vyvstat rozpor, který byl jednou z příčin v roce 1994 už uvedené transformace výkonnostního sportu do civilních podmínek. Stejně tak vidím potřebu právně zdůvodnit možnost bezplatného

využívání armádního (státního), většinou Tv materiálu pro uspokojování soukromých zájmů (hobby) členy těchto dobrovolných kroužků – ve světle zmíněného výkladu zákona č. 83/1990 Sb.

Lze vyslovit naději, že tvůrci Koncepce výstavby profesionální AČR v kapitolách **o lidských zdrojích** a v jejich rámci řešení **kvalitě života** uspokojivě zvládnou i oblast tělesné výchovy a sportu v mimoslužební době, kterou ale vojáci budou z různých důvodů trávit v blízkosti nebo přímo ve vojenských objektech.

Funkce a činnost NTv je nadále potřebná a tím i opodstatněná. Podmínkou ale je trvale úzká vazba na přípravu vojsk – s převahou tak jako dosud – zaměřením na přípravu velitelského sboru. Tak, aby velitelé přímo velící jednotkám byli s nimi schopni kvalitně cvičit a nedostávali se do postavení, kdy podřízený voják umí víc než jeho velitel. Speciální týmy připravované účelově pro specifické podmínky jsou pochopitelně výjimečné a mohou tam platit i jiné než běžné zásady.

Role NTv se musí prohlubovat i v tom, aby dokázal velitele útvaru orientovat v Tv procesu i v Tv systému tak, že především výcvik ve STP bude probíhat **důrazně s ohledem na požadovaný profil vycvičeného vojáka v příslušném ČVO**. Má to velmi vážný důvod. STP je v některých tématech rizikovou – nebezpečnou přípravou a je hazardem zařazovat takový výcvik tam, kde příslušné znalosti a dovednosti nejsou nutné.

Odborná – nosná část práce NTv bude soustředěna zejména na:

- ☐ příslušný podíl na reálném plánování sl. TV;
- ☐ osobní řízení a vedení přípravy velitelského sboru k efektivnímu plnění programů výcviku jednotek v předmětu tělesná příprava;
- ☐ osobní podíl nebo dohled u obtížných, zejména rizikových zaměstnání;
- ☐ kontrolu přípravy, organizace a výcviku v tělesné přípravě jednotek;
- ☐ zabezpečování potřebného (ne však nadbytečného) počtu vyškolených instruktorů STP a pomocných cvičitelů;
- ☐ provádění prověrek tělesné výkonnosti;
- ☐ koordinaci potřeb a uplatnění finančních standardů při kalkulaci prostředků na příští rok;
- ☐ účelnou spolupráci s orgány logistiky při nákupu, opravách Tv materiálu a UVZ;
- ☐ zabezpečování aktivit výběrové tělesné výchovy;
- ☐ odborné ovlivňování programů prevence proti sociálně patologickým jevům pomocí Tv prostředků;
- ☐ osobní přípravu na řízení preventivních rehabilitací s Tv programem;
- ☐ zvyšování vlastní odborné úrovně a zvyšování nebo udržování vlastní, věkové kategorii odpovídající tělesné výkonnosti a dobrého zdravotního stavu.

Vrcholové Tv pracoviště GŠ AČR má kromě řízení a kontroly oblasti Tv nezastupitelný, trvalý úkol zabezpečovat s využitím odborných tělovýchovných, právních a dalších (včetně nově vznikajících) zainteresovaných pracovišť normotvornou činnost, která zachytí probíhající změny v armádě tak, aby Tv kolegům poskytovala v praxi dostatečnou právní jistotu a ochranu pro jejich práci. Ale také takovou, která pomůže minimalizovat riziko při výcviku vojáků. Nutné bude i znovu přepracovat povinnosti NTv – novela z roku 1995 už opět není aktuální.

Závěrem

Pokusil jsem se shrnout i objasnit práci vojenského tělocvikáře a oblast sl. TV, možná tím tak trochu přispět ke sjednocení pohledu na to, jak je vojenská veřejnost v rozsahu přijatého Tv systému a s pomocí Tv procesu vnímá a odpovědní funkcionáři realizují. V podmínkách AČR je pro tuto realizaci důležitá role NTV nejen vzhledem k tradicím. Především proto, že stále užší vazba tohoto odborníka k výcviku a speciálnímu zvlášť, si to vyžaduje. Přítomnost nebo v příslušné formě odpovědnost po všech stránkách odborně připravené autority při fyzicky náročném výcviku **je znakem profesionálního chápání a řešení úkolů**. Zatím máme systém, který nám zahraniční kolegové často závidí.

Literatura:

- [1] *Encyklopedie tělesné kultury*. Kolektiv. Praha: Olympia, 1988, v koedici Bratislava: Šport 1988.
- [2] KONRÁD, A. „(Ne)známá služební tělovýchova.“ *Vojenský profesionál* č. 10-12, Praha, AVIS 1998, str. 58 až 67.
- [3] *Povinnosti funkcionářů útvarů a jednotek pozemního vojska*. (předpis Vševojsk-1-1) v platném znění, MO ČR 1993.
- [4] KONRÁD, A. „Transformace výkonnostního sportu v AČR.“ *Vojenský profesionál* č. 7, Praha, Magnet-Press 1994, str. 27 až 28.
- [5] KONRÁD, A. „Výkonnostní sport a vztah armády“ *Tělesná výchova sport mládeže* č. 2, Praha, UK FTVS 2001, str. 7 až 10.
- [6] BARTÁK, E. „Studijní stáž v Belgii“ *Vojenský profesionál* č. 10-11-12, Praha, AVIS 2001, str. 63 až 65.
- [7] KONRÁD, A. „Douška k zahraniční tělovýchovné stáži.“ *Vojenský profesionál* č. 10-11-12, Praha, AVIS 2001, str. 66 až 67.
- [8] ŠPERL, K. „Místo a úloha tělovýchovného náčelníka útvaru v systému tělesné přípravy“ *Skripta*, Praha, VO FTVS UK, 1983.

Některé zkratky použité v textu:

ČVO	číslo vojenské odbornosti
MSČ	masová sportovní činnost
NTv	náčelník tělovýchovy (cca od roku 1996, předtím TN)
sl. TV	služební tělesná výchova
STP	speciální tělesná příprava
TN	tělovýchovný náčelník (do r. 1996)
Tv	tělovýchova
TV	tělesná výchova
UVZ	učební a výcviková základna
VO UK FTVS	vojenský obor fakulty tělovýchovy a sportu
VTJ	vojenská tělovýchovná jednotka
VTV	výběrová tělesná výchova

Soudobá lidská činnost téměř ve všech oblastech je už jen stěží představitelná bez široké technické podpory v podobě různých systémů a zařízení. Přes technické a technologické trendy ve vývoji těchto systémů, jsou mnohé z nich určeny pro dlouhodobější používání. Ty také mají větší či menší nároky na údržbu za účelem zachování funkčnosti. Tady má své pevné místo diagnostika.

Diagnostika je v obecném pojetí nauka o určování, resp. rozpoznávání stavů objektu. Pojem diagnostika je odvozen z řeckého slova „diagnosis“, které znamená určování či rozpoznávání.

Další základní pojmy

Základní pojmy vycházejí z ČSN 01 01 02 „Názvosloví spolehlivosti v technice“ a z normy „Názvosloví technické diagnostiky“ (vydané Domem techniky ČVTS Praha, září 1976).

Výrobek – předmět (prvek nebo soustava) určený k plnění předepsaných funkcí.

Prvek – samostatně uvažovaná část výrobku.

Soustava (systém) – souhrn několika prvků určený k plnění předepsaných funkcí.

Objekt, zařízení – výrobek, který je předmětem technické diagnostiky.

Parametr – veličina, která udává fyzikální, ekonomickou nebo provozní vlastnost.

Porucha – jev spočívající v ukončení schopnosti výrobku plnit požadovanou funkci.

Závada – stav výrobku, zjištěný obsluhujícím personálem a vyžadující údržbu nebo kontrolu.

Nezabraňuje předurčené funkci výrobku ani ji neomezuje, avšak nezaručuje spolehlivý bezporuchový provoz na delší časové období.

Vada – odchylka vlastností výrobku od požadavku stanoveného technickou dokumentací, která však nemá vliv na schopnost výrobku vykonávat požadovanou funkci.

Kontrola – obecný pojem charakterizující činnost (nebo souhrn činností) obsluhy zkoumaného objektu, zaměřenou na zjištění skutečné hodnoty charakteristických parametrů tohoto objektu a vyhodnocení zjištěných údajů srovnáním s požadavky, stanovenými příslušnými podmínkami.

Příznak (symptom) – pozorovatelná změna parametrů výrobku při jeho činnosti, zjistitelná smyslovými orgány bez použití zvláštních měřících metod.

Údržba – činnost konaná za účelem udržení výrobku v bezporuchovém a bezzávadovém stavu po dobu stanovenou technickými podmínkami.

Oprava – činnost prováděná po výskytu poruchy za účelem navrácení výrobku do bezporuchového stavu, spočívající ve vyhledání a odstranění poruchy.

V číslicových systémech rozlišujeme pojem *poruchy* a *chyby*.

Chyba – je nesouhlas mezi správnou a skutečnou hodnotou změřenou na výstupu. Chyba je důsledkem poruchy. Každá porucha nemusí vést ke vzniku chyby. Potom mluvíme o **podstatné poruše**, která způsobí chybu nebo nefunkčnost zařízení a **nepodstatné (latentní)**

poruše, která chybu ve sledovaném okamžiku nezpůsobí, ale může zvětšit pravděpodobnost vzniku následného poruchového stavu.

Pozn.: Název latentní porucha vychází ze skutečnosti, že porucha se může projevit až v okamžiku, kdy porouchaná součást zařízení má vykonat svou funkci. U číslíkových systémů je zcela běžné, že některé konstrukční prvky jsou využívány pouze při realizaci určitých funkcí (např. instrukcí nebo tvaru dat) a tudíž se mohou projevit až během realizace této funkce.

Provozuschopný stav – stav, při kterém výrobek v daném okamžiku plní nebo je schopen plnit požadovanou funkci, tj. ve výrobku se nenachází porucha.

Pozn.: I tento stav může být bezzávadový nebo závadový!

Závadový stav – je stav, při němž se v kontrolovaném výrobku nachází závada.

Tyto dva stavy můžeme z hlediska funkčnosti zařízení považovat za mezní. Skutečný stav techniky nebo zařízení se proto bude reálně pohybovat mezi těmito dvěma režimy a bude ovlivňován tzv. charakterem poruchy.

Poruchy můžeme rozlišovat podle několika hledisek:

☐ Času:

- a) náhlé – které vznikají v důsledku prudké změny (skokem) hodnot jednoho nebo několika parametrů výrobku a nemohou být předvídaný předchozí prohlídkou, zkouškou nebo měřením;
- b) postupné – které mohou být zjištěny nebo předvídaný předchozí prohlídkou, zkouškou nebo průběžným monitorováním stavu, protože vznikají v důsledku postupné změny hodnot jednoho nebo několika parametrů výrobku;
- c) občasné – které trvají po omezenou dobu. Po určité době výrobek opět dosáhne bezporuchového stavu bez vnějšího zásahu. Občasné poruchy se mohou opakovat.

☐ Rozsahu:

- a) lokální – způsobené jedním prvkem;
- b) rozsáhlé – způsobené návaznou poruchou několika prvků vlivem např. přetížení nebo přepětí.

☐ Druhu:

- a) elektrické,
- b) mechanické,
- c) softwarové.

Pro nás, jako uživatele (provozovatele) zařízení je nezbytné znát stav, ve kterém se daný technický zařízení nachází. Zjišťováním stavu technických zařízení se zabývají tři disciplíny:

- ☐ technická genetika,
- ☐ technická diagnostika,
- ☐ technická prognostika.

Technická genetika (z řeckého „*genesis*“ – vznik, tvoření) se používá při rozpoznávání havárií a jejich příčin, kdy se současný stav liší od původního technického stavu objektu před havárií. Úkolem technické genetiky je proto určení možných a pravděpodobných příčin, které vedly k současnému stavu vyšetřovaného objektu. (např. letecké havárie).

Technická diagnostika (z řeckého „*diagnosis*“ – rozpoznání, určení) se zabývá současným stavem technického objektu. Bývá definována jako souhrn teorií, metod a prostředků, určených pro organizaci racionálních postupů a prověrek technického stavu složitých objektů.

Technická prognostika (z řeckého „*prognosis*“ – předvídaní) se zabývá úlohou určení doby bezporuchové činnosti prověřovaného objektu a stanovením optimální periody preventivní technické péče. V podstatě řeší úlohu možného nebo pravděpodobného vývoje prověřovaného objektu od jeho současného technického stavu (výsledkem je určení tzv. slabého článku řetězce závislostí).

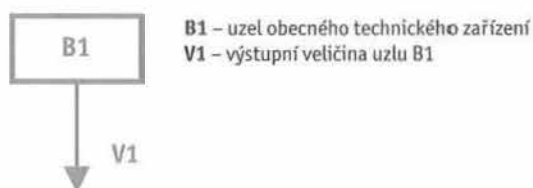
Právě touto problematikou se budeme zabývat blíže a ukážeme si možnost aplikovat teorii fuzzy množin v technické prognostice. K tomu ale musíme znát současný technický stav zařízení. O něm nám velmi kvalitní informace podají hodnoty výstupních veličin jednotlivých prvků celého systému. Abychom je mohli měřit a hodnotit, potřebujeme znát architekturu zkoumaného zařízení nebo systému. Ta bude definována:

- počtem a typy jednotlivých uzlů (bloků),
- vazbami mezi jednotlivými uzly

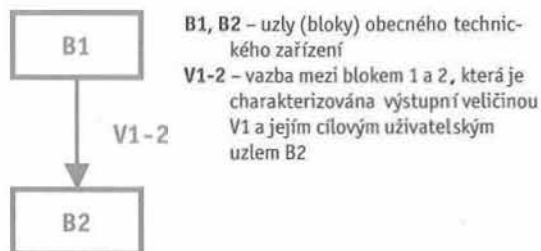
Proto budeme v dalším hovořit o tzv. závislostním diagramu nebo taky řetězci závislostí.

Každý systém se dá popsat několika způsoby. U technických zařízení je jeden z možných popisů pomocí tzv. elementárního uzlu (bloku) a jeho výstupní veličiny.

Pozn.: hodnotíme-li bezporuchovost bloku, musíme posuzovat jeho výstupní veličinu, protože ta je jedním z nejkvalitnějších ukazatelů technického stavu daného zařízení.

Obr. 1: Elementární uzel charakterizovaný výstupní veličinou

Obr. 2: Jednoduché zařízení se znázorněním závislostní vazby

Na obr. 1 vidíme příklad elementárního uzlu B1 s jeho charakteristickou výstupní veličinou V1.

Na obr. 2 už máme blokové schéma jednoduchého zařízení, které nám z diagnostického hlediska postačí k vysvětlení a pochopení pojmů závislost jednoho uzlu na předcházejícím. Dále zde zavádíme pojem vazba s označením, které využívá označení výstupního signálu daného uzlu – navíc s určením cílového uzlu, např. V1-2.

Takovýmto způsobem jsme schopni zkonstruovat závislostní diagram jakéhokoliv zařízení a vyšetřovat stav jednotlivých uzlů pomocí jejich výstupních signálů.

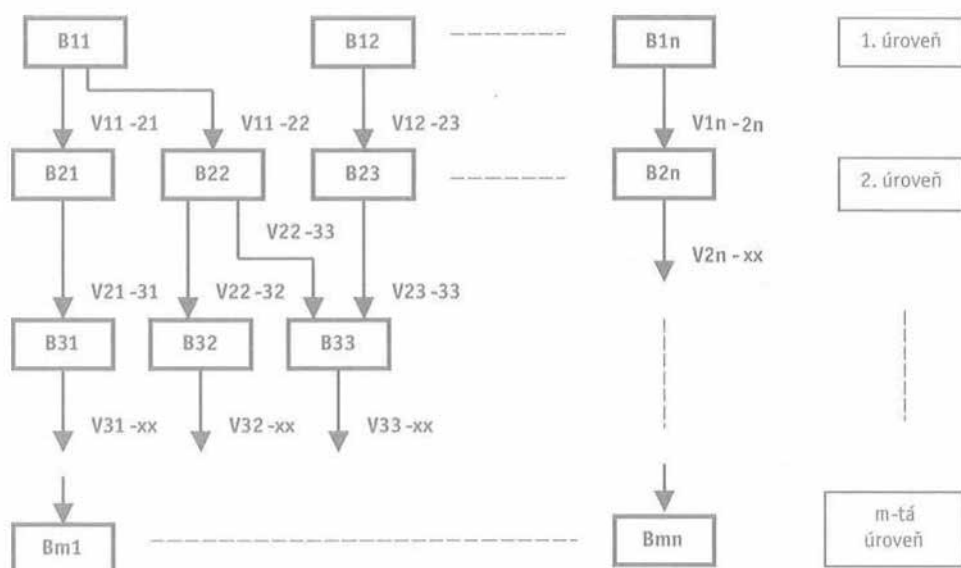
Obecně můžeme tvrdit, že je-li vstup do bloku B2 správný a uzel se prezen-

tuje vadnou výstupní veličinou V_2 , je vadný blok B_2 . Může však nastat i taková situace, kdy je výstupní veličina správná, ovšem na vstup návazného uzlu se dostává s chybou – závada je v přenosové trase (kabeláž, špatné přenosové podmínky, atd.)

Na **obr. 3** vidíme obecný popis závislostí v zařízení. Vazby mezi jednotlivými uzly jsou jednoznačně definované a nemusí mít jen směr „dolů“. Díky tomuto jednoznačnému popisu jsme schopni pro dané zařízení vytvářet databáze uzlů a jejich vzájemných vazeb.

Pak už je jen otázkou diagnostického programu a naměřených hodnot, který uzel je vadný v případě poruchy, nebo které části zařízení nebudou fungovat, jestliže vyvoláme poruchu v určitém uzlu.

Takovéto zařízení je volně rozšiřitelné a doplnitelné o libovolný uzel samozřejmě s vazbou. Vazba je v obecném modelu definována jako určitá hodnota výstupní veličiny, která slouží jako vstupní signál dalšího – závislého uzlu.

Obr. 3: Závislostní diagram obecného zařízení

Můžeme samozřejmě polemizovat o tom, jakou může mít hodnotu. Je to přesně stanovená logická hodnota (0;1), nebo nominální hodnota s možným intervalem tolerance ($10 \pm 5\%$), nebo dokonce těžko dopředu stanovitelný průběh s neznámou amplitudou či jinými parametry? Možností je několik a závisí na konkrétním typu a účelu daného uzlu. Nás však bude z hlediska technické prognostiky nejvíce zajímat otázka, zda naměřená hodnota výstupní veličiny vyhovuje kritériu bezporuchového provozu uzlu, nebo bude přispívat k možnému vzniku poruchy u dále závislých uzlů, a když ano tak jakou měrou. K tomuto posuzování je možno použít tzv. matematický aparát fuzzy množin, už úspěšně aplikovaný v některých jiných rozhodovacích úlohách, které je nutno řešit za podmínek zatížených neurčitostí.

Demonstrační příklad:

Předpokládejme existenci technického zařízení, které se skládá z třech základních bloků tzv. 1. úrovně. V rámci preventivní diagnostické prohlídky máme za úkol přijmout účelné rozhodnutí z následně uvedených:

- provést opravu (výměnu) bloku [1],
- ponechat blok ve stávajícím stavu.

Na každém z bloků 1. úrovně je provedeno měření v souladu s diagnostickým postupem a toto měření je porovnáváno s požadovaným stavem.

Postup přijetí rozhodnutí:

1. Měření

K objasnění pojmů a symbolů v tabulce:

Fuzzy hodnocení $F(H)$, $F(HR)$, $F(D)$ jsou v souladu s teorií fuzzy množin bezrozměrná. Mohou nabývat hodnot v intervalu $(0,1)$ a vyjadřují subjektivní míru přesvědčení experta na posuzovanou skutečnost.

Čím více se hodnocení blíží hodnotě 1, tím větší míra přesvědčení experta.

$F(H)$ [/] vyjadřuje míru přesvědčení technika o tom, že hodnocený blok 1. úrovně (dále jen blok) odpovídá na základě provedeného měření požadavku na bezporuchový a bezzávadový provoz. Hodnota míry přesvědčení je dána tzv. funkcí příslušnosti, která vyjadřuje subjektivní hodnocení technika a odráží v sobě jednak požadavek na zařízení, jednak zkušenost experta. Níže je uveden postup stanovení hodnoty $F(H)$ pro všechna měření v tabulce.

$F(HR)$ [/] vyjadřuje míru přesvědčení technika o tom, že hodnocený blok 1. úrovně (dále jen blok) neodpovídá na základě provedeného měření požadavku na bezporuchový a bezzávadový provoz. Vlastní hodnocení je subjektivním vyjádřením hrozby, že na bloku může nastat závada. Hodnota míry přesvědčení je dána následujícím vztahem:

$$F(HR) = 1 - F(H) \quad [1] \quad (1)$$

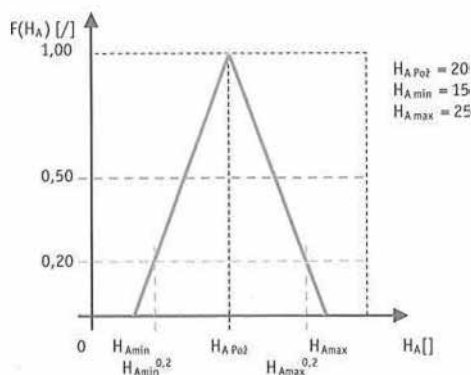
$F(D)$ [/] vyjadřuje důležitost bloku v celém systému hodnoceného zařízení. Stanovení $F(D)$ se může odvíjet s ohledem na posuzované zařízení od celé řady vstupních informací, např.:

- statistické sledování – jsou bloky poruchové více a bloky poruchové méně. Tato skutečnost je dána tzv. křivkou závad, použitou technologií výroby bloku a ostatními vlivy na provoz; hodnota $F(D)$ potom může vyjadřovat subjektivní předpoklad o tom, že v náročných podmínkách existuje reálný předpoklad vzniku závady na základě statistického sledování poruchovosti;

Tabulka naměřených hodnot a základních fuzzy hodnocení před opravou [2]		Blok 1. úrovně		
		A	B	C
Požadovaná hodnota [3]		20	2	0,5
Rozměr měřené hodnoty		[4]	[V]	[5]
Skutečně naměřená hodnota		16	90	0,5
Fuzzy hodnocení	$F(H)$ [/]	0,2	0,5	0,8
	$F(HR)$ [/]	0,8	0,5	0,2
	$F(D)$ [/]	0,5	0,7	0,4

Tab. 1: Tabulka naměřených hodnot bloků 1. úrovně a základních fuzzy hodnocení před opravou

- význam bloku – jsou bloky jejichž případné špatné hodnocení vadí více nebo méně. Obecně můžeme říct, že některé bloky jsou natolik důležité (nosné) pro činnost celého zařízení, že jejich byť provozuschopný, ale závadový stav znamená nefunkčnost celého zařízení; hodnota $F(D)$ potom může vyjadřovat subjektivní míru přesvědčení o tom, že případná ztráta funkčnosti bloku ochromí činnost celého systému výrazně, např. vzhledem k nemožnosti rychlé opravy, nedostatku náhradních dílů apod. Čím vyšší hodnota $F(D)$, tím horší možnost pro realizaci opravy.

Obr. 4: Průběh $F(H)$ pro blok A

Pro účely demonstračního příkladu jsou hodnoty $F(H_A)$ dány výše znázorněnou funkcí příslušnosti „zvonovitého tvaru“. Hodnota $H_A = 20$ vyjadřuje očekávaný výsledek měření, kterému odpovídá maximální míra přesvědčení technika – $F(H_A) = 1$, o tom, že blok nevyžaduje žádnou opravu, je zcela bez závad a nepředpokládáme u něj hrozbu vzniku závady v následujícím období. Hodnoty H_{Amin} a H_{Amax} jsou hodnotami mezními. Mohou být stanoveny odbornými předpisy jako hodnoty, při jejichž zjištění je nutno provést opravu bloku, případně některé z jeho částí.

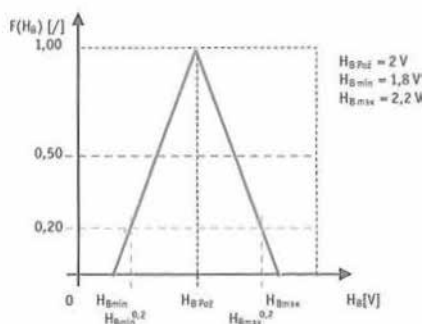
Těmto hodnotám odpovídá, v souladu s výše zobrazenou funkcí, nulová míra přesvědčení o tom, že blok nevyžaduje žádnou opravu, je zcela bez závad a nepředpokládáme u něj hrozbu vzniku závady v následujícím období. To, že do měření a hodnocení měření zavádíme subjektivní přístup není na škodu věci. Funkce příslušnosti vychází z odborných norem a předpisů. Odpovídá však na otázku jak hodnotit blok, který sice nevykazuje požadovanou hodnotu H_{APol} , avšak ještě neustále splňuje normu – sice s menší mírou přesvědčení o tom, že nevzniká nebezpečí hrozby závady, avšak ještě pořád v akceptovatelném rozsahu. Projevem subjektivity hodnoticího technika může být i stanovení požadované míry přesvědčení $F(H_A)$, např. 0,2; 0,4 apod., která zpřísní podmínky pro měření s cíle preventivně předejít závadě na bloku, který sice odpovídá technické normě, ale vykazuje tak nízkou hodnotu $F(H_A)$, že raději provedeme opravu ihned s cílem zabezpečit odpovídající funkčnost v nastávajícím období. Pro takový závěr máme plné oprávnění s ohledem na předpokládané či plánované vysoké zatížení v bojové činnosti, kdy výpadek bloku může přinést podstatně větší ztráty, včetně ztrát na životech vojáků.

Pomocí výše uvedené funkce tedy neodpovídáme pouze na otázku v normě – ano či ne, nýbrž i na otázku jak a s jakou mírou přesvědčení o bezzávadovém a bezporuchovém provozu.

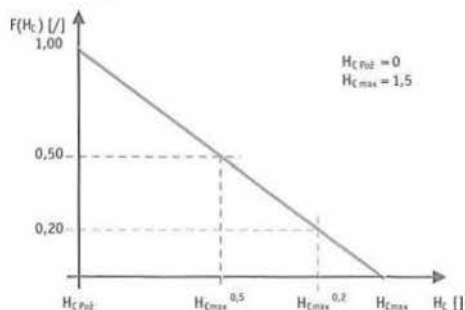
Obdobně lze objasnit i postup stanovení hodnot $F(H)$ pro bloky B a C. Možné průběhy funkcí příslušnosti pro účel demonstračního příkladu jsou uvedeny níže.

2. Stanovení hodnot $F(H)$ pro jednotlivé bloky A, B, C

Všem dále uvedeným funkcím příslušnosti odpovídají následující vztahy pro výpočet hodnot $F(H_A)$, $F(H_B)$, $F(H_C)$.

Obr. 5: Průběh $F(H)$ pro blok B

Obr. 6: Průběh $F(H)$ pro blok C

$$F(H_A) = \begin{cases} 0 & \text{pro } H_A \leq H_{Amin}; \\ \frac{1}{5}(H_A - 15) & \text{pro } H_{Amin} < H_A \leq H_{APol}; \\ 1 - \frac{1}{5}(H_A - 20) & \text{pro } H_{APol} \leq H_A < H_{Amax}; \\ 0 & \text{pro } H_A \geq H_{Amax}. \end{cases} \quad (2)$$

Výpočet H_{Amin} a H_{Amax} pro předem stanovený požadavek $F(H_A)_{Pol}$ vychází z vztahu 2 a je následující:

$$\begin{aligned} H_{Amin} &= 5 \cdot F(H_A)_{Pol} + 15 \\ H_{Amax} &= 5 \cdot [1 - F(H_A)_{Pol}] \end{aligned} \quad (3)$$

$$F(H_B) = \begin{cases} 0 & \text{pro } H_B \leq H_{Bmin}; \\ \frac{1}{0,2}(H_B - 1,8) & \text{pro } H_{Bmin} < H_B \leq H_{BPol}; \\ 1 - \frac{1}{0,2}(H_B - 2) & \text{pro } H_{BPol} \leq H_B < H_{Bmax}; \\ 0 & \text{pro } H_B \geq H_{Bmax}. \end{cases} \quad (4)$$

Výpočet H_{Bmin} a H_{Bmax} pro předem stanovený požadavek $F(H_B)_{Pol}$ vychází z vztahu 4 a je následující:

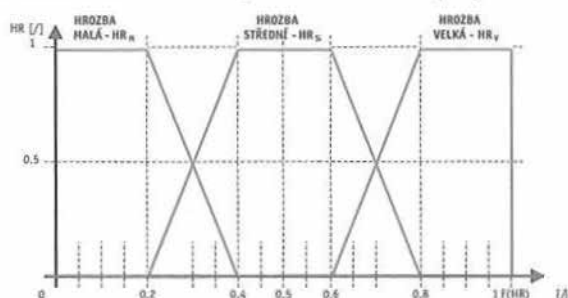
$$\begin{aligned} H_{Bmin} &= 0,2 \cdot F(H_B)_{Pol} + 1,8 \quad [V] \\ H_{Bmax} &= 0,2 \cdot [1 - F(H_B)_{Pol}] + 2 \quad [V] \end{aligned} \quad (5)$$

$$F(H_C) = \begin{cases} 1 - \frac{1}{1,5} \cdot H_C & \text{pro } H_{CPol} \leq H_C < H_{Cmax}; \\ 0 & \text{pro } H_C \geq H_{Cmax} \end{cases} \quad (6)$$

Výpočet H_{Cmax} pro předem stanovený požadavek $F(H_C)_{Pol}$ vychází z vztahu 6 a je následující:

$$H_{Cmax} = 1,5 \cdot [1 - F(H_C)_{Pol}] \quad (7)$$

3. Stanovení hrozeb vzniku závady v závislosti na $F(HR)$

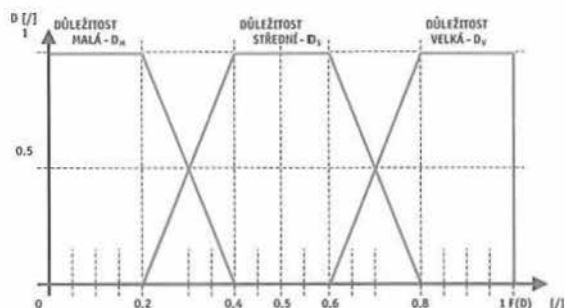

$$HR_M = \begin{cases} 1 & \text{pro } F(HR) < 0,2 \\ \frac{0,2 - F(HR)}{0,4 - 0,2} & \text{pro } 0,2 \leq F(HR) \leq 0,4 \\ 0 & \text{pro } F(HR) > 0,4 \end{cases} \quad (8)$$

$$HR_S = \begin{cases} 0 & \text{pro } F(HR) < 0,2 \\ \frac{F(HR) - 0,2}{0,4 - 0,2} & \text{pro } 0,2 \leq F(HR) \leq 0,4 \\ 1 & \text{pro } 0,4 < F(HR) < 0,6 \\ \frac{0,8 - F(HR)}{0,8 - 0,6} & \text{pro } 0,6 \leq F(HR) \leq 0,8 \\ 0 & \text{pro } F(HR) > 0,8 \end{cases} \quad (9)$$

$$HR_V = \begin{cases} 0 & \text{pro } F(HR) < 0,6 \\ \frac{F(HR) - 0,6}{0,8 - 0,6} & \text{pro } 0,6 \leq F(HR) \leq 0,8 \\ 1 & \text{pro } F(HR) > 0,8 \end{cases} \quad (10)$$

4. Stanovení důležitosti bloků v závislosti na $F(D)$

$$D_M = \begin{cases} 1 & \text{pro } F(D) < 0,2 \\ \frac{0,2 - F(D)}{0,4 - 0,2} & \text{pro } 0,2 \leq F(D) \leq 0,4 \\ 0 & \text{pro } F(D) > 0,4 \end{cases} \quad (11)$$

$$D_s = \left\{ \begin{array}{ll} 0 & \text{pro } F(D) < 0,2 \\ \frac{F(D)-0,2}{0,4-0,2} & \text{pro } 0,2 \leq F(D) \leq 0,4 \\ 1 & \text{pro } 0,4 < F(D) < 0,6 \\ \frac{0,8-F(D)}{0,8-0,6} & \text{pro } 0,6 \leq F(D) \leq 0,8 \\ 0 & \text{pro } F(D) > 0,8 \end{array} \right\} \quad (12)$$

$$D_v = \left\{ \begin{array}{ll} 0 & \text{pro } F(D) < 0,6 \\ \frac{F(D)-0,6}{0,8-0,6} & \text{pro } 0,6 \leq F(D) \leq 0,8 \\ 1 & \text{pro } F(D) > 0,8 \end{array} \right\} \quad (13)$$

5. Stanovení rizika „R“ poruchového provozu před opravou

Blok	HR	malá	střední	velká	Pro stanovení rizika „R“ má vliv
	D	M	S	V	
1	HR ₁	0	0	1	HR _{v1}
	D ₁	0	1	0	D _{s1}
2	HR ₂	0	1	0	HR _{s2}
	D ₂	0	0,5	0,5	D _{s2} , D _{v2}
3	HR ₃	1	0	0	HR _{M3}
	D ₃	0	1	0	D _{s3}

Tab. 2: Posouzení hrozeb závady a důležitosti bloků pro určení rizik

Inferenční pravidlo pro stanovení rizika poruchového provozu Blok 1 – před opravou		Slovní hodnocení možné hrozby vzniku závady		
		HR _M	HR _S	HR _V
Slovní hodnocení důležitosti hodnoceného bloku (funkční skupiny)	D _M	R _{VM}	R _M	R _S
	D _S	R _M	R _S	R _V
	D _V	R _S	R _V	R _W

Tab. 3: Inferenční pravidlo pro stanovení rizika poruchového provozu bloku 1

$$R_{v1} = f[HR_{v1}; D_{s1}] = \max[0; (HR_{v1} + D_{s1} - 1)] = \max[0; 1] = 1$$

Inferenční pravidlo pro stanovení rizika poruchového provozu Blok 2 – před opravou		Slovní hodnocení možné hrozby vzniku závady		
		HR _M	HR _S	HR _V
Slovní hodnocení důležitosti hodnoceného bloku (funkční skupiny)	D _M	R _{VM}	R _M	R _S
	D _S	R _M	R _S	R _V
	D _V	R _S	R _V	R _W

Tab. 4: Inferenční pravidlo pro stanovení rizika poruchového provozu bloku 2

$$R_{S2} = f[HR_{S2}; D_{S2}] = \max[0; (HR_{S2} + D_{S2} - 1)] = \max[0; 0,5] = 0,5$$

$$R_{V2} = f[HR_{S2}; D_{V2}] = \max[0; (HR_{S2} + D_{V2} - 1)] = \max[0; 0,5] = 0,5$$

Inferenční pravidlo pro stanovení rizika poruchového provozu Blok 3 – před opravou		Slovní hodnocení možné hrozby vzniku závady		
		HR _M	HR _S	HR _V
Slovní hodnocení důležitosti hodnoceného bloku (funkční skupiny)	D _M	R _{VM}	R _M	R _S
	D _S	R _M	R _S	R _V
	D _V	R _S	R _V	R _W

Tab. 5: Inferenční pravidlo pro stanovení rizika poruchového provozu bloku 3

$$R_{M3} = f[HR_{M3}; D_{S3}] = \max[0; (HR_{M3} + D_{S3} - 1)] = \max[0; 1] = 1$$

6. Rozbor dosažených výsledků, závěry pro rozhodnutí:

Předpoklady:

– velmi vysoké riziko havárie	u žádného bloku;	
– vysoké riziko havárie	u bloku 1	$R_{V1} = 1;$
	u bloku 2	$R_{V2} = 0,5;$
– střední riziko havárie	u bloku 2	$R_{S2} = 0,5;$
– malé riziko havárie	u bloku 3	$R_{M3} = 1;$
– velmi malé riziko havárie	u žádného bloku.	

Porovnáním předpokládaných rizik docházíme k závěru, že v zájmu zajištění vysoké spolehlivosti diagnostikovaného zařízení je účelné hovořit o výměně bloku 1, u kterého předpokládáme s vysokou mírou přesvědčení, $R_{V1} = 1$, vysoké riziko vzniku havárie. U druhého bloku jsme o vysokém riziku vzniku havárie přesvědčení v podstatně menší míře. Jsme na rozpacích jak vlastně riziko havárie hodnotit, zda-li jako střední či vysoké a vzhledem k hodnotám $R_{V2} = 0,5$ a $R_{S2} = 0,5$ se pohybujeme na hranici hodnocení mezi vysokým a středním rizikem. V každém případě předpokládáme lepší stav než u bloku prvního a výsledkem bude rozhodnutí, zatím výměnu bloku nerealizovat. U třetího bloku je situace ještě jasnější neboť s mírou přesvědčení $R_{M3} = 1$ usuzujeme na malé riziko vzniku havárie a blok ponecháme v původním stavu. Celý postup výpočtu je možno samozřejmě opakovat znovu po provedené opravě s cílem posoudit efekt či zisk realizovaného rozhodnutí.

Tabulka naměřených hodnot a základních fuzzy hodnocení po opravě		Blok 1.úrovně		
		A	B	C
Požadovaná hodnota		20	2	0,5
Rozměr měřené hodnoty		[]	[V]	[]
Skutečně naměřená hodnota		20	90	0,5
Fuzzy hodnocení	F(H) [/]	1,0	0,5	0,8
	F(HR) [/]	0,0	0,5	0,2
	F(D) [/]	0,5	0,7	0,4

Tab. 6: Tabulka naměřených hodnot bloků 1. úrovně a základních fuzzy hodnocení po opravě

Hodnocení hrozeb a důležitostí bloku 1 po opravě:

$$\begin{array}{lll} HR_{M1} = 1 & HR_{S1} = 0 & HR_{V1} = 0 \\ D_{M1} = 0 & D_{S1} = 1 & D_{V1} = 1 \end{array}$$

Inferenční pravidlo pro stanovení rizika poruchového provozu Blok 1 – po opravě		Slovní hodnocení možné hrozby vzniku závady		
		HR _M	HR _S	HR _V
Slovní hodnocení důležitosti hodnoceného bloku (funkční skupiny)	D _M	R _{VM}	R _{MS}	R _{VS}
	D _S	R _{MS}	R _{VS}	R _{VV}
	D _V	R _{VS}	R _{VV}	R _{VV}

Tab. 7: Inferenční pravidlo pro stanovení rizika poruchového provozu bloku 1 po opravě

$$R_{M1} = f[HR_{M1}; D_{S1}] = \max[0; (HR_{M1} + D_{S1} - 1)] = \max[0; 1] = 1$$

Výsledkem provedené opravy je vysoká míra přesvědčení o malém riziku vzniku závady u prvního bloku.

Poznámky k textu:

- [1] Článek vzhledem ke svému rozsahu neřeší rozhodovací proces o tom, zda-li je výhodné a účelné provést opravu či výměnu tam, kde oprava z nějakého důvodu není vhodná.
- [2] Jedná se o zjištění původního stavu, a proto před opravou resp. před přijetím rozhodnutí o opravě.
- [3] Očekávaná hodnota např. v souladu se státní normou nebo pravidly bezpečnosti a ochrany zdraví při práci aj.
- [4] Příklad je pouze demonstrační, jednotky neuvedeny, závisí na měřené veličině.
- [5] Příklad je pouze demonstrační, jednotky neuvedeny, závisí na měřené veličině.

Použité zdroje:

- PANEŠ, V., SATORIA, J., SPAZIER, J. *Provozní spolehlivost strojů I*. Brno: Vysoká škola zemědělská, 1984. Skripta, 146 s.
- ŠTĚPÁNEK, M., ŠEBESTA, M. Využití fuzzy množin v rámci managementu rizik. In *Sborník Vojenské akademie v Brně: Řada C-D: Aplikované sociální a ekonomické vědy*, 1999, č. 3, s. 97-110.
- ŠTĚPÁNEK, M., ŠEBESTA, M. Management rizik v oblasti zabezpečování jakosti dodávek do AČR. In *Sborník Vojenské akademie v Brně: Řada C-D: Aplikované sociální a ekonomické vědy*, 1999, č. 1, s. 29-38.
- ŠLOUF, V. *Využití matematického aparátu fuzzy množin v protivzdušné obraně a v úloze rozdělení cílů*. (Dizertační práce) Brno: Vojenská akademie, Fakulta letectva a PVO, 2002, 114 s. Vedoucí práce plk. doc. Ing. Karel Urbánek, CSc.
- DUFKOVÁ, A. *Vlastnosti operací s fuzzy čísly při vícekritériálním porovnání variant rozhodnutí*. (Studentská vědecká odborná práce) Brno: Vojenská akademie, Fakulta letectva a PVO, 2002, 44 s. Vedoucí práce mjr. Ing. Vlastimil Šlouf.
- FOJTÍKOVÁ, E. *Algoritmizace vyhledání závady u ASV K-1M*. (Ročníková práce) Brno: Vojenská akademie, Fakulta letectva a PVO, 2002, 44 s. Vedoucí práce mjr. Ing. Dalibor Zvonek.

Mobilní počítač do extrémních podmínek

(Panasonic Toughbook CF-28

- nejodolnější notebook na našem trhu)

**VOJENSKÝ
PROFESIONÁL**

Panasonic Toughbook® CF-28 je věrným obrazem svého jména. Tento rychlý a všestranný notebook se totiž přímo vyžívá v práci v náročných provozních podmínkách, protože je extrémně odolný vůči vlhkosti, prašnosti, vibracím či pádu z výšky. Právě díky vysoké odolnosti si Toughbooky vybrala i armáda České republiky. „S Toughbookem CF-28 máme velice dobré zkušenosti, používáme ho především pro práci v náročných terénních podmínkách, kde bychom klasické notebooky brzy zničili. U počítačů, které jsme dříve používali pro práci v terénu, docházelo například k rychlému opotřebování klávesnice. Díky

Toughbookům od firmy Panasonic se nám to již nestává,“ říkají příslušníci armády, kteří s notebooky pracují. Chválí si především plně utěsněný displej, klávesnici, touchpad, porty a uchycení krytu, které chrání počítač před vniknutím prachu a pevných částic. Elastomerové krytky rohů zase zajišťují ochranu při pádu. Přeprogramování principu uchycení krytu zabraňuje jeho uvolnění i po mnoha hodinách práce v terénu a to je jeden z hlavních důvodů, proč armáda používá Toughbook CF-28.

Speciální povrchová úprava zamezuje poškrábání magnéziového pouzdra a nový systém chlazení, odvádějící přebytečné teplo z procesoru do horního krytu, napomáhá zvýšení výkonu a životnosti citlivých komponentů. Díky kompletně přepracovanému pouzdru, silikonovému těsnění mezi oběma polovinami krytu, bezešvému gumovému těsnění otvorů pro příslušenství a spodnímu krytu chráněnému elastomerem mohou armádní zaměstnanci používat Toughbook ve velice vlhkém prostředí.

Nový model Toughbooku se vyrábí ve dvou konfiguracích: s 13,3palcovým XGA DayBrite™ II ARX antireflexním aktivním dotykovým LCD displejem a s 12,1palcovým transflektivním SVGA aktivním dotykovým LCD displejem. Transflektivní technologie 12,1palcové obrazovky kombinuje vliv dopadajícího světla a podsvícení pro dosažení optimálního jasu a čitelnosti za jakýchkoliv klimatických podmínek, v noci i za pravého poledne. Rozsah hodnot jasu je od 75 cd/m² do 850,2 cd/m². Oba displeje jsou uloženy v odolném vodovzdorném hořčíkovém rámu a jsou opatřeny svrchní ochrannou vrstvou.

Toughbook disponuje podporou nejrozšířenějších bezdrátových komunikačních řešení, včetně DataTAC (Motient Network), Mobitex (Cingular Interactive), a CDPD. Nabízí též možnost tradičního i bezdrátového připojení LAN. Součástí základního vybavení je 56kb interní

modem. Možnosti bezdrátové komunikace završuje kompaktní anténa H.O.T.[™] (High-gain, Omni-directional Telescopic) vyvinutá přímo firmou Panasonic.

Standardně je přístroj vybaven třemi PC card sloty (dva externí a jeden interní Type II, jeden Type III) a FDD disketovou jednotkou. Navíc disponuje dvěma jednoduše přístupnými interními mini-PCI sloty a slotem pro GPS receiver nebo přídatná zařízení kompatibilní s Bluetooth[™]. Do multimediálního slotu lze připojit disketovou mechaniku (standard), CD-RW, SuperDisk drive, CD-ROM, DVD, přídatný harddisk, nebo modul Tempo VIP[™] pro testování telefonních linek. Notebook je dále vybaven USB portem, 4MBps IrDA portem, sériovým a paralelním portem, konektorem pro externí monitor, konektorem PS/2, RJ11, konektory pro mikrofon a sluchátka, konektorem pro síťový adaptér a replikátorem portů.

Na přední straně krytu přístroje je umístěn zámek odolný vůči prachu i vlhkosti, který zabezpečuje hlavní vypínač a zamezuje nepovolaným osobám v otevření krytu harddisku.

Ivana Parpelová

* 27. 5. 1886

+ 23. 3. 1942

JUDr. Ivan Kudela, autor tohoto příspěvku, svým článkem postavil skromný, avšak zasloužený pomníček svému otci, PhDr. Josefu Kudelovi, který byl náčelníkem informačního osvětového odboru československých legií, předchůdce dnešní AVIS.

Před 61 lety, dne 23. 3. 1942, tragicky zahynul v koncentračním táboře v Osvětimi major ruských legií PhDr. Josef Kudela, člen odbočky České národní rady na Rusi, náčelník informačně osvětového odboru Československé vojenské správy na Sibiři a šéfredaktor Československého deníku.

Patřil ke kulturně politickým a veřejným pracovníkům masarykovské orientace. V první světové válce významně přispěl k naplnění cílů československého odboje. Po návratu z legií působil v Brně jako středoškolský učitel a ředitel gymnázia (1937). Stal se předním historikem prvního československého odboje, vydavatelem odbojové a sokolské literatury a čelným činitelem legionářských a sokolských organizací. Jako zásadový demokrat a strážce legionářských tradic patřil mezi zásadní odpůrce fašismu a nacismu, burcoval veřejnost na obranu samostatného demokratického státu a stal se aktivním účastníkem a obětí druhého odboje. V rámci stanného práva byl 30. září 1941 zatčen, vězněn půl roku ve věznici gestapa v Brně a počátkem března 1942 transportován do vyhlazovacího tábora v Osvětimi, z něhož se nevrátil.

Jeho jméno a dílo je dnešní veřejnosti takřka neznámé. Více než šedesát jeho literárních prací převážně z let 1921–1938 bylo za komunistického režimu vyřazeno z vědeckých a z veřejných knihoven a zničeno a je dnes obtížně dostupné. Jeho úloha v československém odboji byla zamlčována a jeho osoba zmiňována pouze v souvislosti s tragickým osudem.

Tento článek se zaměřuje na charakteristiku podílu Josefa Kudely při vzniku a rozvoji propagační, informační a osvětové práce v ruských legiích.

Pocházel z početné selské rodiny ze Slezska (* 1886 v Horní Lhotě u Opavy). Po maturitě v Opavě (1905) na tehdy jediném českém gymnáziu ve Slezsku studoval na filozofické fakultě v Praze, kde byl ovlivněn osobností prof. T. G. Masaryka. Stal se jeho oddaným žákem, celoživotním stoupencem a spolupracovníkem a později zasvěceným životopiscem. Našel v něm příklad učitele, vědce, občana i politika a vytušil jeho příští význam pro československou společnost. Ztotožnil se s jeho ideály a soustavně je po celý život prosazoval a uváděl do života. Rozsáhlá Kudelova politická, veřejná a novinářská činnost během vysokoškolského

Podzim 1920 po návratu do vlasti

studia, spjatá z větší části s Masarykovou osobou, byla dobrou přípravou pro příští uplatnění v odboji.

Po krátkém pedagogickém působení na gymnáziích ve Slezsku a na Moravě (1910-1915) byl v prosinci 1914 odveden a 1. února 1915 narukoval ke 3. zeměbranceckému pluku v Brně, kde byl vyřazen z dvouměsíční důstojnické školy v hodnosti desátníka-čekaatele. Rakouská armáda tehdy nedůvěřovala Čechům a příslušníkům jiných národnostních menšin a rozptylovala je do německých jednotek. Byl převelen k 14. pěšímu pluku v Linci a pro politickou nespolehlivost vyloučen ze jmenování důstojníkem. Na ruské frontě v Haliči v létě 1915 se situace dále vyostřila. Chování rakouských orgánů k Čechům doma i v poli přivedlo Kudelu k poznání, že nemá proč bojovat a nasazovat život pro stát chovající se tak bezohledně k jeho národu, a v polovině září dobrovolně přešel k nepříteli. Náhodně nalezený programový projev prof. Masaryka a šepem sdělené informace v etapovém táboře jej seznámily s československým protirakouským odbojem. Jeho pobyt v Rusku nabýval nový smysl a směr.

V zajetí v Kurganu na západní Sibiři, kde strávil přes půl roku, se stal předsedou zajatecké organizace sdružující asi dvě stě českých zajatců, hlásících se k odboji. Řešili - jak později napsal v Československém deníku - společné úkoly národní, sociální, kulturní a tělovýchovné. Především však rozvíjeli spontánní *propagační a osvětovou kampaň*, jen rámcově usměrňovanou odbojovým ústředím, s cílem získávat zajatce pro vstup do čs. dobrovolnického vojska. Práce se dařila, byť narážela na otevřené nepřátelství Rakušáků a na obavy Čechů o bezpečnost vlastní a rodin v vlasti. Kudela vzpomínal, jak připravoval bez podkladů přednášku o českých dějinách zdůvodňující protihabsburský odboj a obnovení samostatného čs. státu. Podle jeho odhadu existovalo tehdy více než tisíc takových organizací, sdružujících asi polovinu z 80 tisíc českých zajatců v Rusku. To podle jeho názoru svědčilo o širokém národním uvědomění a o smyslu pro organizaci a pro povinnost v širokých vrstvách národa, a také o zásadním odporu většiny zajatců, kteří se necítili vázání složenou vojenskou přísahou, vůči habsburské monarchii.

Počátkem září 1916 byl povolán do Kyjeva za spolupracovníka (zaměstnance) správy Svazu českých spolků na Rusi, konzervativní organizace ruských Čechů, která reprezentovala český odboj. Správa zmínaná zájmy skupinovými, místními a osobními, jež ji poškozovaly, marně usilovala o souhlas ruské vlády k zařazování zajatců do československého dobrovolnického vojska nebo alespoň do průmyslu pracujícího pro frontu. Sbor jejich spolupracovníků, v němž Kudela zaujal významné místo, dobře znal situaci v zajateckých táborech a nechtěl se smířovat s nečinností a s utěšováním. Iniciativně rozvíjel vlastní propagační a osvětovou revoluční práci, vysvětlující a zdůvodňující čs. odbojové cíle, získával zajatce pro ně a snažil se ulehčit jejich těžké postavení. Využíval k tomu především tisk a rozesílání literatury, písemných materiálů a individuálních dopisů, protože tábory a skupiny zajatců rozptýlené po celém Rusku nebylo možno navštěvovat osobně. Kudela stal se členem redakce kyjevského časopisu Čechoslovan, psal úvodníky a články k aktuálním otázkám do dalších českých i ruských časopisů, v nichž důsledně hájil program prof. Masaryka prosazující budování silného, samostatného a nezávislého národního vojska. Energicky vystoupil proti poslanci vídeňského parlamentu v emigraci Josefu Dürichovi, místopředsedovi pařížské Československé národní rady, který přijel do Ruska o své újmě, podřídil se carské vládě, přijímal od ní peníze, osočoval prof. Masaryka a ujal se svévolně řízení československého odboje. Zahájil s Josefem Koptou vydávání české klasické literatury pro zajatce a informačních brožur pro ruské obyvatelstvo.

Připravoval písemnosti zasílané zajatcům a jejich zaměstnavatelům informující o osvobozenéckém boji Čechoslováků a jeho stavu.

Zásadní obrat v československém revolučním hnutí přinesl kyjevský sjezd svazu v květnu 1917 ovlivněný březnovou ruskou revolucí. Při hlásil se jednomyslně k Čs. národní radě v Paříži vedené prof. Masarykem, zřídil její odbočku pro Rusko, schválil její stanovy a zvolil její členy převážně ze zajatců a vojáků. Řízení odboje tak přešlo z rukou ruských Čechů na novou válečnou emigraci. Členem odbočky a její propagační komise byl zvolen též Kudela, který tak získal politickou platformu a vlastní působnost pro činnost, kterou zatím vykonával jako zaměstnanec. V té době uvítal v Petrohradě prof. Masaryka při příjezdu do Ruska, provázel ho na návštěvách našich vojenských útvarů a koncepčně a organizačně je zajišťoval a novinářsky pokrýval. Stenoografoval jeho projevy a překládal je do ruštiny, kterou tehdy již dobře ovládal. V rámci propagační komise dbal v oné revoluční době o soustavný a konzistentní výklad cílů a programu čs. národního odboje a o jeho propagaci, čelil úporné bolševické propagandě využívající českých rudoarmějců, a zejména podporoval v tisku probíhající nábor zajatců do československého vojska. V té době byl dán souhlas k jeho rozšíření a po vítězné bitvě u Zborova dne 2. července 1917, jíž se v Rusku dostalo celostátní publicity, padly poslední překážky a námitky a vojsko se v krátké době rozšířilo z brigády na divizi a budovalo pluky další divize. Počátkem října 1917 byl pak zřízen samostatný čs. armádní sbor.

V listopadu téhož roku po bolševickém převratu nastal úplný rozvrat fronty, armády Ústředních mocností pronikaly bez odporu do ruského vnitrozemí a vlády bolševická i nově vzniklá ukrajinská začaly s nimi jednat o separátní mír. Střetly se vzájemně v občanské válce, v níž bolševici po desetidenním ostřelování dobyli Kyjev. Čs. armádní sbor rozložený na Ukrajině a ohrožený pronikajícími německými vojsky se ocitl v obtížné situaci. Masaryk jako vrchní velitel vydal čs. vojsku přísný zákaz vměšování do vnitřních věcí Ruska a Ukrajiny a uložil mu přesunout se přes Vladivostok na francouzská bojiště.

Rozsah čs. vojska, jeho jednota a bojeschopnost v prostředí občanské války si vyžádaly zintenzivnění propagační, informační a osvětové činnosti. Bylo usneseno zřídit od 1. ledna 1918 (podle ruského kalendáře) vlastní denní list, Československý deník, jehož vydavatelem byl prof. Masaryk. Protože určený šéfredaktor Bohdan Pavlů byl pověřen náležitějšími úkoly, přešla od počátku výkonná redakce na Josefa Kudelu: deník se stal „jeho dítětem“, kterému vdechl moderní ráz a obsah a které řídil po dva a půl roku do léta 1920, kdy s posledními legionářskými oddíly opouštěl Vladivostok na cestu kolem poloviny světa do vlasti. V dané situaci to znamenalo nejen mnoho a pohotově psát o věcech zajímavých vojsko, nejen dobudovat redakci listu, ale též řešit složité otázky logistické, výrobní a strážní v prostředí probíhající občanské války.

Začínala sibiřská anabáze čs. vojska, kterou později sledoval s úžasem celý svět. Odchod východním směrem zahájily 20. února 1918 oddíly 1. divize čs. armádního sboru, který v té době čítal na 40 tisíc „štyků“ (bodáků) a dále se rozšiřoval. Přemístila se ze Žitomíru přes Kyjev v bojovém uskupení a při odražení nepřátelských útoků na levý břeh Dněpru, kde se spojila s 2. divizí, která zatím zajistila 60 vlaků (ešelonů) potřebných pro transport a ubytování sboru. Z Kyjeva odcházela i odbočka a Kudelovi připadl úkol evakuovat propagační komisi s redakcí deníku, s tiskárnou a se zásobami a uprostřed bojů opatřit zničenou českou sazbou. Později barvitě popsal, jak se mu během bojů podařilo najít dodavatele na předměstí, kde dav raboval státní vinné sklepy. Noviny vycházely několik dní ve venkovské tiskárně, kde získali zastaralý tiskařský strojek. Redakce a tiskárna byly umístěny v železničních vagónech. První

„vlakové“ číslo deníku 12. března 1918 přineslo informaci o úspěšném odražení německého obklíčovacího manévru u Bachmače. Sazbu, tisk a expedici zajišťovali obětaví dobrovolci. Větší čtyřstranný, ale rovněž zastaralý tiskařský stroj získali až v Penze, kde došlo k jednáním se zástupci bolševické vlády o odjezdu čs. vojska z Ruska. Legie tehdy odzbrojovaly. „A bylo toto zdržení,“ napsal později Kudela, „z nejtěžších, nejbolestivějších a nejnamáhavějších dnů mého života.“

Propagační komise odbočky se v té době institucionalizovala a rozšiřovala v informačně osvětový odbor sdružující vedle novinářů i aktivní umělce výtvarné, herce a hudebníky. To umožnilo centrálně řídit a zajišťovat osvětovou práci v divizích, plucích a v oddílech rozložených v ešelonech po železnicích v Rusku a na Sibiři. Byly však též vysílány „komandy“ knihovni, divadelní a hudební, kvalifikovaní lektori vyjížděli k čs. útvarům a rozesílaly se připravené texty. V sibiřských městech zapadlých sněhem vystupoval symfonický orchestr s díly klasické i moderní hudby českých a ruských skladatelů a divadelní soubor provozoval hry vážné, veselohry i kabaret.

Přes veškerou snahu řešit věci jednáním se schylovalo ke konfliktu čs. armádního sboru s bolševiky, který vyplýval ze zásadních rozdílů ideových a z jejich praktického provádění. Obě strany přistupovaly odlišně k dalšímu vedení války i k poválečnému uspořádání světa. Bolševici se obávali čs. vojska jako pozůstatku carské armády, trvali na jeho odzbrojení a byli rozhodnutí je „rozformovat“, tj. zničit, protože ohrožovalo jejich panství na Sibiři. Dohody s nimi uzavřené považovali za záležitost taktickou a necítili se jimi vázání. Přišli s návrhem, aby čs. oddíly, které nedospěly do Vladivostoku, nastoupily cestu do Francie přes severoruské nezamrzající přístavy. Odbočka ČNR podporovaná Kudelovou redakcí byla na doporučení Spojenců ochotna toto řešení přijmout, ale vojsko se instinktivně bránilo vydání zbraní i severní cestě jako nebezpečným pastem vedoucím ke konečné likvidaci. Kudela v Čs. deníku hájil názor odbočky tvrzením, že zkracuje a zrychluje cestu do Francie: stanoviska politického vedení a vojska v zásadních otázkách se nebezpečně rozcházel.

Záminkou k nepřátelskému zákroku proti Čechoslovákům se bolševické vládě stal tzv. *čeljabinský incident* z května 1918. Místní sovět dal zatknout čs. stráž, kterou podezíral z protiprávního jednání, i parlamentáře žádající její propuštění. Čs. neozbrojený oddíl prošel demonstrativně městem a bez výstřelu osvobodil zadržované. Situace byla využita k vlastnímu ozbrojení. Sovětská vláda z podnětu místního sovětu vyhlásila otevřené nepřátelství a nařídila okamžité odzbrojení Čechoslováků – každý z nich zastižený se zbraní v ruce měl být na místě zastřelen – a úplné zastavení dopravy na východ. Neozbrojené čs. vojenské ešelony byly opětovně ze zálohy přepadeny a utrpěly ztráty. V této situaci se sešel dne 20. května 1918 Čeljabinský sjezd čs. vojska, který jednomyslně odmítl sovětské pohrůžky a vydání zbývajících zbraní a rozhodl vynutit si cestu na východ „vlastním pořádkem“, tj. vojenskou silou, byť ruští důstojníci ve službách vojska před tím varovali a resignovali. Vyňal dopravu vojska z pravomoci odbočky, které vytýkal přílišné ustupování bolševikům, a svěřil ji prozatímnímu výboru složenému ze zástupců sněmu, odbočky a velitelů pluků. Čs. vojsko poté v neuvěřitelně krátké době obsadilo celou západní část sibiřské magistrály od Penzy až po Irkutsk a do konce srpna 1918 její zbytek do Vladivostoku včetně 39 strategických bajkalských tunelů. Kudela tehdy napsal že v rámci odbočky všemožně pracoval k zamezení konfliktu se sovětskou vládou, do něhož bolševici čs. stranu vypočítavě hnali. Doufal, že vojsko a jeho vedení pracovitostí a obratností překonají i tuto překážku. Ale potom se loajálně podřídil usnesení čeljabinského sjezdu, poněvadž ve vypjaté situaci bylo třeba zachovat jednotu.

V této době informačně osvětový odbor s redakcí deníku a s tiskárnou musel zásadně přehodnotit svou činnost a její zaměření a rozvinul mimořádnou aktivitu, aby přesnou informovaností a cílenou propagandou podpořil náročné bojové úkoly čs. oddílů rozložených v nepřátelském prostředí po celé délce magistrály od Volhy až po Vladivostok. Pohyboval se kyvadlově sta kilometrů po železnici tam i zpět, shromažďoval informace z Ruska i ze zahraničí a zaznamenával průběh bojů i jiných událostí a dodával nejnovější zprávy a pokyny a doporučení ústředí velitelstvím, jednotkám i útvarům. V odboru již tehdy fungovala Česká tisková kancelář, základ příští republikánské agentury. Z Čeljabinska zamířili na východ do Omsku, kde další vojsový sjezd na přelomu července a srpna 1918 schválil politickou strukturu vojska, včetně vojenských řádů, a zvolil členy odbočky na další funkční období, mezi nimi i Kudelu jako mimořádně zdatného a výkonného politika a novináře, přezdívaného „nezmar“, a pověřil ho správou informačně osvětového odboru. Pak se vrátili do Jekatěrinburgu, který se stal sídlem odbočky, a pokračovali ve své práci. Pravidelně vycházel Čs. deník a další časopisy. Zahájili vydávání literatury v Knihovně deníku, v níž vyšly například Slezské písně Petra Bezruče a Epigramy Karla Havlíčka Borovského, v umělecké výzdobě akademického malíře Petra Pištělky, které stále představují skvosty knihoven a sbírek. Připravovali další zlepšení informační a osvětové práce v podobě komand i litografovaných přednášek pro místní využití a kulturní, hudební a divadelní vystoupení. Naráželi na složité technické a logistické problémy. České sazební písmo nebylo možno na Sibiři opatřit ani odlít: k tomu účelu bylo třeba vyslat nákupčí do vzdálené Šanghaje či do Tokia. Odbor musel vychovat místo nespolehlivých ruských sazečů vlastní pracovníky a pro vydávání ilustrovaného časopisu a knih a pohlednic vybudovat z bolševiky zničené dílny moderní litografii, v níž později tiskli peníze pro sibiřskou vládu. Založili vlastní knihárnu a ryteckou dílnu. Kudela později napsal: „Budete jednou žasnout nad tou svépomocí našeho vojska, jež si bez cizí pomoci vytvořilo (na Sibiři) vlastní kulturní prostředí.“

V redakci Čs. deníku na Sibiři (kolem r. 1918)

Obsazení magistrály a přilehlých území a zatlačení bolševiků vytvořilo na Sibiři prostor pro ruské demokratické orgány, které hodlaly rozvíjet politickou svobodu a obnovit protiněmeckou frontu a obracely na Čechoslováky o pomoc. Čeljabinský sjezd s tím souhlasil, i když se ozvaly i hlasy kritické, aby se čs. ešelonu se obracely zpět na západ, aby otevřely 300 km dlouhou *povolžskou protibolševickou frontu* jako začátek boje proti Ústředním mocnostem. Operace přes počáteční úspěchy skončila nezdarem. Ruské demokratické hnutí se ukázalo jako nejednotné a neproduktivní a jeho vojenské oddíly buď nenastoupily, nebo zcela selhaly. Slibovaná pomoc Spojenců se nedostavila. Po vyčerpávajících bojích kulminujících v srpnu a v září 1918 čs. pluky ustupovaly mnohonásobné převaze nepřítele bez vystřídání a zcela vyčerpány, ztrácely ideový cíl a smysl bojů i důvěru k politickému vedení a k velení, až konečně ve vypjaté situaci odmítly bojovat. Stalo se tak v předvečer vyhlášení samostatné Československé republiky ve stanici Aksakovo, kde se v hluboké depresi vyvolané odmítnutím rozkazu zastřelil jeden z nejlepších a nejoblíbenějších českých důstojníků, plukovník Josef Švec, velitel 1. divize. Kudela, jenž byl tehdy z vlastní iniciativy na místě přítomen, charakterizoval tuto klíčovou epizodu jako tragédii dobrovolnického vojska a jeho velitele ve své nejlepší literární historické práci (Aksakovská tragédie, 1932). Událost sama vedla tehdy k bezprostřednímu obnovení bojeschopnosti a kázně legionářských oddílů a ke zvládnutí situace.

V prosinci 1918 přijel na Sibiř na inspekční cestu ministr vojenství ČSR M. R. Štefánik. Když se přesvědčil o stavu a smýšlení vojska, dospěl k závěru odeslat je po dokončení úkolů odeslat do vlasti. Vzhledem k ustavení vládních orgánů ČSR rozhodl o zrušení odbočky ČNR a její nahrazení čs. vojenskou správou na Sibiři. Kudela byl povýšen na majora, vyznamenán za vynikající služby a za zásluhy o organizační výstavbu čs. vojska a jmenován náčelníkem informačně osvětového odboru. Ministr rozhodl též o zrušení demokratických zastupitelských orgánů vojska, vzniklých pod vlivem ruských poměrů, na všech stupních velení, včetně ústředí. Zvolený sněm se však přes zákaz sešel v Irkutsku, dvě roty 1. pluku obsadily tiskárnu informačně osvětového odboru, nicméně incident byl během hodiny bez výstřelu vyřešen a delegáti sněmu internováni.

Informačně osvětový odbor, který plnil na Sibiři úkoly ministerstva kultury a informací, sestával v té době ze sedmi částí: správní, zpravodajské (vydávání novin a časopisů a ČTK), vydavatelské (tiskárna a administrace), osvětové (vč. symfonického orchestru a divadelního souboru), historicko-archivní, umělecko-výtvarné (včetně sochařských děl) a hospodářské (zásobování). Podle fotografií měl více než sto příslušníků. Vydával deset novin a časopisů, mezi nimi Čs. deník, Čs. voják a Čs. ilustrovaný zpravodaj, humoristické Houpačky a po jednom titulu německém a maďarském. „Během bojů, tisíce kilometrů od vlasti, s téměř holýma rukama,“ vzpomíná Kudelův blízký spolupracovník, „zajistil vydávání (novin a časopisů) pro Čechy, Slováky, Jihoslovany, Rumuny, Lotyšy, Poláky.“ V Knihovně deníku vyšla v letech 1918–1920 vybraná díla T. G. Masaryka v plném znění nebo ve výtahu, díla klasiků české literatury i soudobých legionářských spisovatelů, informační brožury pro místní obyvatelstvo a příručky služební, odborné a osvětové (např. pro studium jazyků). Pro velení byly připravovány a rozmnožovány mapy a plány a pro archivní potřeby položeny základy příštího Památníku osvobození, dnešního Historického ústavu AČR. Přitom Kudela zasedal v provizorní čs. vládě a dovedl říci i vysokým funkcionářům své mínění, když mu velelo svědomí.

Po návratu do vlasti v září 1920 byl Kudela přijat v soukromé audienci prezidentem T. G. Masarykem. Vyprávěl mu „o našich vnitřních sporech a bojích na Sibiři, zejména ... jak jsme se spolu se štábem vojska snažili hájit čest našeho vojska“. A slyšel od prezidenta moudrá

slova: „Dělaly se chyby – ale dělali jsme to poprvé.“ Kudela v tom našel „poukaz na ohromnou složitost naší revoluční práce v zahraničí, na její nekonečnou obtížnost, kdy bylo nutné skoro všechno začínat od základů, s novými lidmi, nezpracovanými, za poměrů nejen málo příznivých, ale často se ostře měnících“.

Stručně dodávám, že ve vlasti vydal autobiografii zahrnující dobu strávenou v rakouské armádě a v zajetí „V počátcích revoluce“ (1923) a připravil výběr článků z Čs. deníku „S naším vojskem na Rusi I. a II“ (1922, 1924) a přispěl do „Almanachu osvětové práce v našem vojsku za hranicemi i doma 1914–1925“ (1925). Ve spolupráci se Svazem čs. důstojnictva připravil didakticky zaměřenou studii „Masaryk, vychovatel legií“ (1934) shrnující v deseti kapitolách Masarykovy názory na význam čs. dobrovolnického vojska v zahraničí pro vznik samostatného československého státu, jeho konsistentní vysvětlení klíčových pojmů odboje, války a míru a jeho pojetí řízení a kázně v armádě demokratického státu. V závěru práce připomíná, že skoro ve všech sousedních zemích byli bývalí vojáci hlavním nástrojem a oporou diktatury a reakce, kdežto čs. legionáři zůstali stoupenci demokracie a sociální spravedlnosti.

JUDr. Ivan Kudela

Zkušenosti z první války v Perském zálivu pro podobné režimy jako Irák bylo, že se Spojenými státy není možné válku vyhrát, že pokud se Spojené státy rozhodnou jít do války, tak ji vyhrají. To, co přinesla nového tato válka je, že nejenže není možné tuto válku u podobných režimů, jako je Irák, vyhrát, ale, že skončí svržením tohoto režimu. A myslím si, že to je velice vážné varování, které je vysláno celé řadě zemí oblasti Blízkého a Středního východu, střední a jihozápadní Asie, které by případně buďto se snažily získat zbraně hromadného ničení, anebo by podporovaly terorismus, že podobné věci jsou nepřijatelné. Tyto události také ukázaly určitou neschopnost OSN a Rady bezpečnosti, pro někoho to může být zklamání. Pro řadu z nás to není zklamáním, protože nejsme překvapeni, že to takto dopadlo. A Organizace spojených národů není žádnou objektivní shůry danou autoritou. Je to organizace zemí, které tvrdě uplatňují své vlastní zájmy. Většina z nich, mimochodem, nesplňuje standardy normální demokracie. V čele Komise pro lidská práva OSN je Libye. Irák se málem stal předsedou Komise pro odzbrojení Organizace spojených národů, v Radě bezpečnosti sedí totalitní státy typu Sýrie nebo Angoly. Takže nemůžeme OSN považovat za nějakou objektivní nestrannou autoritu.

*Z rozhovoru s poslancem Parlamentu ČR Petrem Nečasem,
Český rozhlas 6
17. 4. 2003*

Cena Jaroslava Jandy pro rok 2003 udělena

Cenu Jaroslava Jandy založila vláda na návrh Bezpečnostní rady státu a u jejího zrodu stála i celá bezpečnostní komunita. Cenu Jaroslava Jandy uděluje každoročně Bezpečnostní rada státu v hlavní a ve studentské kategorii při příležitosti vstupu České republiky do NATO. Poprvé byla udělena v roce 2002.

Cenu Jaroslava Jandy za významný přínos v oblasti bezpečnostní politiky České republiky pro rok 2003 v hlavní kategorii obdrželi

- ❑ *Ing. Jaroslav Škopek*, první náměstek ministra obrany za významný podíl na úspěšné integraci České republiky do NATO a osobní přínos při přípravě a zpracování reformy ozbrojených sil České republiky,
- ❑ *RNDr. Petr Zeman*, bývalý ředitel Úřadu pro zahraniční styky a informace za významný přínos v oblasti bezpečnostní politiky České republiky,
- ❑ *Antonín Princ*, bývalý starosta Českého Krumlova za významný osobní podíl při budování regionálního krizového managementu, při řízení protipovodňových opatření a řízení přípravy strategie odstraňování následků a obnovy území regionu Českého Krumlova;

ve studentské kategorii cenu obdržel

- ❑ *Bc. Libor Stejskal*, student Univerzity Karlovy Praha za předloženou práci „Drama roku 1938 mezi Lužickými horami, Krkonošemi a Českým rájem“.

Výše uvedená ocenění byla **slavnostně předána ve středu dne 12. března 2003** v budově Úřadu vlády ČR předsedou vlády a předsedou Bezpečnostní rady státu Vladimírem Špidlou za účasti členů Bezpečnostní rady státu a řady dalších pozvaných hostů. Předání se zúčastnila i manželka Jaroslava Jandy.

English Annotation

The Czech Republic between Millstones by PhDr. Miloš Balabán, and Ph.D. and PhDr. Antonín Rašek. A prospective scenario mentioned in the title of this article is one of the results of "Quests in the Czech Future" study. This scenario is a hypothetical story of life and fate of the Czech Republic in the 21st century. It covers possible terrorist threats, combined with "new" notional strategies: American security strategy and European Security and Defence Policy. The authors even presuppose the creation of the "Council of Security Cooperation", hypothetical organization trying to replace the Security Council (United Nations). They think over corresponding tasks and purposes of the Czech Military.

Security Challenges in the 21st Century: The Needs of Education in the Field of Non-proliferation, Arms Control and Disarmament by JUDr. Miroslav Tůma. The author of this article (Col. ret.) took part in UNAVEM, UNGCI, and worked at the Foreign Office. He used to be a member of the Czech standing mission in United Nations, New York. His study is based upon his broad experiences, especially in the field of peacekeeping operations. He informed us about U.N. educational programmes dealing with non-violence and peace culture that might help understand worldwide problems seemingly not influencing ordinary citizens. He is a strong supporter of introducing such education into study schedules namely military schools.

Multinational Military Cooperation and Benelux Countries by Mgr. Radek Khol, MA. Such cooperation is still more and more used method of NATO activity. It reflects changing strategic surroundings and probable ways of their engagement. The scope of activities ranges from high and low intensity operations beyond "Article 5" operations, managing crises and taking part in traditional peacekeeping and conflict prevention. From this point, the most important are prepared multinational military formations, consisting of forces of member states with multinational commands, with high readiness, prepared for the projection of power in multinational operations. Such forces concentrate on multinational corps, divisions and brigades, in which two or more allies cooperate, sometimes even with other states, on CJTF principles, as combined task forces. A good example of such cooperation are Benelux countries.

MILITARY ART

Operational Preparation of the State Territory: Its Past, Current and Prospective Histories by Col. Ing. Jan Strbačka, CSc., Ing. Jan English, Ing. Antonín Krásný, CSc. This article is a first sequel to the introductory part in this review No 4, 2002. Its main ideas freely follow basic terminological concepts and enhance them by several examples from authors' practical experiences. Authors describe various states of operational preparedness in the U.S. and several European countries. The core of operation preparedness of the state territory mustn't be immediate, free-swinging and economically unfounded building and maintenance of military facilities, equipments, but setting up a well calculated concept, creating the new, modern system of territorial defence.

GPS for Mapping, Positioning, and Grid Systems by Ing. Drahomír Dušátko, CSc. At the end of 2004 we end with using older geodetic and topographic maps made under the former S-1942/83 geodetic system and cartographic Gauss-Krüger presentation. We join NATO geodetic system, the so-called World Geodetic System 1984, and NATO standard cartographic system Universal Transverse Mercator (UTM). This article is intended to make the readers of this review broadly acquainted with those systems and describes the role of the Military Topography Institute of ACR, Geographic Service, which is very useful, namely for those servicemen taking part in peacekeeping missions abroad.

Operation Deception by Ing. Josef Nastoupil. Those measures designed to mislead the enemy by manipulation, distortion, or falsification of evidence to induce him to react in a manner prejudicial to his interest are covered by the term "deception". The author of this article, col. ret., summarizes several studies from foreign military magazines about deception, its methods, resources and techniques. Starting with the famous Chinese philosopher Sun Tzu, The Art of War, c. 500 BC, he depicts deception as an inseparable part of all military activities. He underlines that deception, as a "force multiplier" must be indivisible part of any operational planning.

The Core of Air and Cosmic Power. (What Should Commanders Know) In Aerospace Power No/2002, they released the study "The Essence of Aerospace Power" by Col. D. M. Drew, USAF. This article is

adapted translation by Ing. J. Nastoupil, who makes bibliographic search for the Scientific Library of the ACR. Firstly we must define "aerospace" as Earth's envelope of atmosphere and the space above it. They are two separate entities, but in fact a single realm for military activities. All commanders ought to know basic characteristics of such air and cosmic areas, as with the rapid development of latest technologies, all operations in the near future will have components of aerospace battles, in which we shall attack enemy aircraft and space vehicles.

Urban Fighting by Ing. Josef Nastoupil. Future military conflicts are likely to occur in cities. So, American Ministry of Defence is working to overcome the challenges this presents. Especially the idea that a US invasion of Iraq could lead to battle in the streets of Baghdad heightened interest in the military's urban combat capabilities. The new DoD joint doctrine identifies this problem as the "urban triad", a combination of highly complex terrain, civilian population and supporting infrastructure. Cities present the ultimate asymmetric advantage to a low-tech adversary. Urban fighting can't be traditional. The army is developing new Stryker Brigade Combat Team that will be well-suited for city engagement. Article is based on JDW materials.

OPINIONS, CONTROVERSY

Questions that are Opened by the War in Iraq (Operation "Iraqi Freedom") The 21st century brings a new notion: all states should respect rules and principles that are respected by democratic nations. No state can be allowed to oppress its population, exterminate national minorities, illegally produce atomic and chemical weapons. For thirteen years world's community had been trying to disarm Hussein's Iraq. The United Nations approved the 1441 resolution, threatening serious measurements against Iraq in case it would not fulfil required measurements. Finally, the U.S. decided to invade Iraq. Operation was planned as a sort of "blitzkrieg", but situation began to complicate. The article was written in March 2003, shortly after operation "Iraqi Freedom" started.

INFORMATION PAGES

Are Terrorists Entitled to POW Status? The use of violence against civilians is not a new phenomenon in humane history. Terrorist targets are often selected for their symbolic significance and are attacked to cause maximum shock. In fact, they mostly do not attack military facilities, because they are guarded and thus constitute a certain threat for terrorists. Adam Roberts, the author of source article, advocates a posture saying that even though the terrorists do not adhere laws of war (now more often called

humanitarian laws) and therefore we mustn't expect any reciprocity, the observance of laws concerning namely prisoners of war (POWs) - explicitly 1949 Geneva Conventions, 1977 Geneva Protocol II, UN Security Council resolutions - is to be kept as much as possible, as our war against terrorism is basically also the fight for those internationally respected principles. The article originally appeared in *Survival*, Spring 2002 (editorially adapted and supplemented).

Ethics and Morale of the Reformed ACR by Ing. Mgr. Werner Lassak. In this article the author summarizes various concepts of military morale in Czech history, including morale NATO nations and US armed forces. In everyday life we use many words, the meanings of which are of ethics origins. Czech forces publicly declare their values which are tied with military activities, but which are closely tied with the respect to civilian morale values that determine the scale of values of our reformed armed forces. Most appreciated values of Czech soldier (*esprit de corps*) ought to cover responsibility, self-sacrifice, courage, fidelity and honour. Those ethic values were solemnly announced by Czech Defence Minister, at Prague's Congressional Centre on December 18, 2002, as Code of ACR Soldiers.

Consistent Reform of the German Armed Forces by Timothy Liston, policy analyst at the RAND Corporation. In 2001 the Bundeswehr began the formidable task of reforming its military. The reform is intended to bring the organization, strategy, force structure, and equipment in line with the realities and challenges of a post-Cold War European security environment. Reforming a military force reflects the increasingly powerful role Germany in the world. The focus on territorial defence belongs to the past, as it has several drawback both militarily and politically. Bundeswehr analysts set several items the forces have to concentrate on: interoperability, secure communications, unmanned aerial vehicles, precision-guided and standoff munitions, and finally: radical manpower downsizing. Editorial staff supplemented original article (National Security Studies Quarterly, Winter 2002) by several latest facts concerning 2003 German military budget.

Operation Standard Software: SAP Implementation in German Army by Dr. Adolf-Peter Brühl, program manager SASPF, German Army (translation into Czech by Ing. A. Emler). The reform of the German Army demands new structures and organizational forms. The army's ability to orient itself with its allies during deployment in conflicts anywhere in the world occupies the foreground of these considerations. To optimize administrative and logistical processes and systems, the German Defence Ministry created the SASPF programme (Standard Application Software Product Families) namely with the purpose to modernize

standard computer software. This article is a sort of synoptic material explaining how the SASPF could meet demands put in front of the German *Bundeswehr* by its reform. The SAP is a German computer company.

Information Operations in the ACR by Lt.Col. Ing. Jaroslav Moravčík. Although it is a relatively new area that makes use of rapid development of communications technologies, even in our army we plan to introduce a unit for INFO OPS (informational operations) to influence enemy's decision-making that together with the use of new forms of communications replace the so-called Command and Control Warfare (C2W). The aim of information warfare is to gain "information superiority", which may play even higher role than mere "physical superiority". But we must not confuse INFO OP with PR (public relations), as it has sometimes happened, because both branches use different means for different purposes.

Psychological Operations: Constant Part of Modern Military Operations by Maj. Mgr. Radka Lísková. In our Czech army, we are preparing PSYOPS (Psychological Operations) doctrine. PSYOPS are planned operations to convey selected information and indicators to foreign audiences to influence their emotions, motives, objective reasoning and ultimately the behaviour of foreign governments, organizations, groups, individuals. They have three major categories: strategical, combat and crisis response psychological operations. The very important section is the so-called Contra-PSYOPS, defending friendly forces against enemy's psychological influence.

Motivation Theory and its Performance Connotations by Lt. Ing. Petra Vrábliková. This article explains basic notions of motivation theory that are ordinary used in civilian, i. e. private organizations, in order to explain military readers principles of motivation that can be used for recruiting and retaining professional soldiers. In this sense we speak about the so-called performance motivation, aspiration (strong desire to achieve something, such as success) expressed in an aspiration level. Motivation also influences the overall effectivity of military manpower that are to be downsized to 34-36 thousand soldiers. Especially now, at the beginning of the reform of the ACR, we must very carefully lay foundations for creating basic motivation of our professional soldiers.

HISTORY

Czechoslovak Army Separation: Running History by Doc. Ing. Pavol Gavlas, CSc., and PhDr. Antonín Rašek. In the previous number of Military Review the authors described a preparatory period of the division of the former Czechoslovak state. In this sequel they depict actual history of this division, as they both

belonged among top-army officials and are able to portray this course of actions from the first hand, as its eyewitnesses. It was lucky that there were no animosities inside officers corps. Separation was arranged by 2:1 ratio, which was in fact the ration Czech vs. Slovak population. All process was practically without serious problems as it was accomplished under a strong civil control and leadership.

MILITARY PROFESSIONAL

New Active Preservative Methods of Material Possession during its Storage in the Army of the Czech Republic by Maj. Ing. Petr Harašta and Ing. Bedřich Sedláček. The VCI - volatile corrosion inhibitor - is a chemical compound having the power to protect metals against corrosion. According to its characteristics, it is the most effective method of anti-corrosive protection, very useful namely for armed forces. But the authors also refer about further materials and methods of products: special wrapping papers Branorost or barrier material VACUMETIC, VACUPAC and ALFOPAC, or transparent foils BRANOFOL. We must bear in mind that within the ACR we may use only those materials stated in the official regulation "Permissible Means for Storage Arms, Equipment and Materials in the ACR", which is of course verified every year.

Information Technologies Facilitating High Safety of Air Traffic by Col. Ing. František Blaško. New advanced technologies, gradually introduced into all air forces, put great demands on airport runways. Among others, they need analyses, developing and evaluation of seismic signals of airfield subsoils, to measure e.g. rock mass zones, their physical properties, etc. Qualitative data processing is effectively realized by new NOVITECH information systems. The author of this article uses technologies produced by this firm with a great success in his practical activities, during evaluation of subsoil in the aerodromes of the Slovak Republic. He admits that without this computer technology he couldn't manage all his work.

Does Military Skiing Become a Part of Soldiers' Training in the 21st Century? by Lt.Col. PaedDr. Přemyslav, CSc. Skiing has a long tradition in the Czech Army. Its roots can be traced down to the former Austrian Empire. If we compare methods of ski instructions, both in our country and in Austria, they are very similar, namely in ski running and downhill. The only difference is in the qualities of our and Austrian fittings. The author hopes that skiing used in our forces as a part of comprehensive training will probably be used in our potential fully professionalized army, last but not least as a sort of medicare, as it is among others a good programme how to keep servicemen healthy. He believes that its

multifunctional use will certainly keep its important role also in the future.

Physical Education Process and PTI in Present-day Army: Further Development by Mgr. Antonín Konrád.

The author sets forth a short profile of the Physical Education Instructor (PTI) in the frame of changing conditions of the reformed Army of the CR. The contents of PTI's activities is gradually changing: from sports and games towards mere PE training. The introduction of Special Physical Training represents a risk factor of military service. The author (Col., retired) - who himself used to work as the regimental Chief PTI, and works now as a lecturer at a PT and Sports Faculty, military section, Charles University - thinks over further development of PT in the forces, skilled PTIs, managing army PT and soldiers' capabilities.

The Utilisation of Fuzzy Sets in Preventive Diagnostics by Maj. Ing. Vlastimil Šlouf, Ph.D., and Ing. Dalibor Zvonek.

Present humane activities in nearly all spheres are impossible without technological support. Many of them are determined for long-lasting usage. And therefore they have to be maintained and fixed to keep them in work. We must examine them and here is the proper place for diagnostics. The authors first explain the terms they use. Diagnostics is the art or practice of a science of determining or identifying states of objects. They further explain other basic terms under the Czech State Norms Regulation ČSN 01 01 02 "The Terminology of Credibility in Diagnostics", i. e. "product", "set" or "system", "breakdown", "defect", "symptom", "inspection" or "rectification" and "maintenance", etc. By means of several examples, with a handful of mathematical formulas, they utilise set theory by entering data depending on a likelihood function.

Mobile Computer for Extreme Conditions (Panasonic Toughbook CF-28) by Ivana Párpelová. Panasonic Toughbook CF-28 belongs among most "tough" notebooks in our computer market. Those who work with this computer have only words of praise, as to double-glazed dustproof display, keyboard, touch pad and so on. This Toughbook model also supports wireless communication solutions, including DataTAC (Motient Network), Mobitex (Cingular Interactive) and CDPD. Wireless Capacity is supported by a compact antenna H.O.T.TM (High-gain, Omnidirectional Telescopic).

PERSONAL DATA

PhDr. Josef Kudela by JUDr. Ivan Kudela. The author of this article is building a modest, but deserved monument to commemorate his father who used to be a chief of the Information and Educational Department of the Czechoslovak Legions, bygone predecessor to today's AVIS - Agency of Military Information and Services and this is a very theme this article concentrates on. PhDr. Kudela belonged to political and public personalities of Masaryk's nature. When he retired from Czechoslovak Legions, he became a high school teacher and principal. As open opponent of Nazism he was arrested during martial law, condemned to Auschwitz (Osvětim) concentration camp, where he died.

Představení autorů tohoto čísla

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., (pplk. v zál.). Nar. v r. 1962, absolvent vojenské akademie, v letech 1983-2001 sloužil v armádě. V roce 2000 zakončil postgraduální doktorandské studium na Institutu mezinárodních studií FSV UK v Praze. V letech 1997-99 nositel grantu v rámci NATO Research Fellowships k problematice úlohy nevládních organizací v procesu demokratické kontroly ozbrojených sil. Dlouhodobě se zabývá problematikou bezpečnostní politiky Ruské federace a postavením ruské armády ve společnosti. Zástupce výkonného ředitele Asociace pro bezpečnost, obranu a ochranu společnosti a státu (BOOSS) a externí spolupracovník Centra pro sociální a ekonomické strategie FSV UK.

Plk. Ing. František Blaško, CSc. Samostatný vedecký pracovník Katedry inženýrského leteckého a prevázkového zabezpečenia Vojenskej leteckej akadémie gen. M. R. Štefánika, Košice, Slovenská republika.

Ing. Drahomír Dušátko, CSc. (plk. v zál.). Nar. 1934, Vojenský zeměpisný ústav (učení 1951), ženijně-technické učiliště, topografický odbor, Litoměřice (1955), Vojenská technická akademie v Brně (1962); topograf, geodet; gravimetrie. Od r. 1985 náčelník geodetického střediska ve Vojenském topografickém ústavu v Dobrušce, po roce 1990 na topografickém oddělení GŠ, v r. 1995 odešel do zálohy. V současné době pracuje jako pracovník Vojenského zeměpisného ústavu a Hlavního úřadu vojenské geografie v Praze. Člen redakce Vojenského geografického obzoru, práce v studijní skupině globální geodézie; spolupráce s Národním technickým muzeem a katedrou iberoamerikanistiky FF UK. Publikuje v oblasti historie zeměměřičství.

Ing. Jan English (plk. v zál.). nar. 1947, po absolvování vojenského Železničního učiliště ve Valašském Meziříčí (1969) vykonával základní velitelské funkce četa-rot. V letech 1972-77 absolvoval VF VŠDS Žilina. Postupně pracoval ve velitelských a štábních funkcích na všech stupních velení a řízení u železničního vojska MDS - prapor, pluk, brigáda, velitelství vojska. Od roku 1994 pracoval na GŠ AČR, naposledy jako zástupce náčelníka oddělení operační přípravy státního území. Dnem 1. 11. 2002 byl převeden z aktivní služby do zálohy. Po odchodu do zálohy nastoupil u Stavební obnovy železnic, a. s., kde od 1. 4. 2003 zastává na ředitelství ředitelství Zvláštních obnovovacích závodů Ministerstva dopravy ČR funkci náčelníka oddělení pro technickou ochranu železnice.

Doc. Ing. Pavol Gavlas, CSc. (genmjr. v zál.). Nar. 1942, absolvent Vojenské školy Jana Žižky v Mor. Třebové. Po vyřazení v r. 1962 ve Vojenském učilišti ve Vyškově nastoupil k výsadkové brigádě v Prostějově. Po absolvování Vojenské akademie v Brně působil na štábech v Českých Budějovicích a později, jako absolvent VA GŠ v Moskvě u 2. msd v Sušici. V osmdesátých letech působil na VA v Brně jako vedoucí katedry. Po roce 1989 působil na MO ČSFR jako náčelník sekretariátu MO, podílel se na založení Institutu strategických studií MO ČSFR, později ČR a byl jeho prvním ředitelem.

Mjr. Ing. Petr Harašta, nar. 1968. V roce 1990 vystudoval VVŠ PV specializaci ekonomika armády - výstrojní zabezpečení. V praxi zastával různé funkce v oblasti týlového a technického zabezpečení. Od roku 1993-99 působí na VVŠ PV jako odborný asistent a od roku 1999 jako náčelník skupiny ekonomických předmětů. Podílí se na přípravě logistických specializací a zabývá se především zabezpečením materiálem osobního použití a účetnictvím majetku ve veřejném sektoru. Publikuje v odborných časopisech a pravidelně vystupuje na logistických nebo pedagogických seminářích a konferencích.

Mgr. Radek Khol, MA. Nar. 1972, vystudoval válečná studia na King's College London (1996) a mezinárodní vztahy na Fakultě sociálních věd Karlovy Univerzity (1997). Od roku 1996 pracuje v Ústavu mezinárodních vztahů, kde od roku 2001 vede Centrum bezpečnostních analýz. V roce 1999 působil jako PFP Research Fellow na NATO Defence College v Římě. Byl členem týmu dlouhodobého výzkumného projektu „Bezpečnostní politika ČR“ (1994-99), spoluřešitelem celé řady českých i mezinárodních projektů z oblasti mezinárodní bezpečnosti a hlavním řešitelem několika výzkumných projektů MZV ČR: „EBOI/EBOP - Realita a perspektiva“ (1999-2001), „Perspektivy středoevropské vojenské spolupráce“ (2001-2002), „Důsledky budování amerického projektu protiraketové obrany“ (2002). Pravidelně publikuje v českých i zahraničních odborných časopisech a sbornících.

Mgr. Antonín Konrád (plk. v zál.). Nar. 1944, absolvent oboru vojenská geodézie a kartografie v Ženijním technickém učilišti v Bratislavě (1964). Polní geodetické a topografické práce na státních hranicích a VVP (do r. 1970). Dálkové studium na Fakultě tělesné výchovy a sportu UK v Praze s aprobací pro tělesnou a brannou výchovu, 10 let tělovýchovný náčelník

pluku. V letech 1980-1993 různé funkce na úseku bojové a tělesné přípravy federálního štábu Civilní obrany FMNO (později Hlavního úřadu CO MO) pro vojenskou i nevojenskou část CO. Odbor tělovýchovy GŠ (1994-1997). Do července 2000 zástupce náčelníka vojenského oboru UK FTVS, po odchodu do zálohy odborný asistent tamtéž. Publikuje v odborném vojenském i civilním tisku, autor vysokoškolských skript na UK FTVS. Věnuje se převážně interním normativním aktům MO z oblasti vojenské tělovýchovy nebo s vazbou na ni pro potřebu studentů VO UK FTVS, ale i s celoživotním využitím.

Ing. Antonín Krásný, CSc., (pplk. v. zál.). Nar. v roce 1950, v roce 1976 absolvoval VVŠ PV ve Vyškově. Po praxi u vojsk ve velitelských funkcích na taktickém stupni a po absolvování postgraduálního studia na VA v Brně v roce 1984 se dále věnoval tamtéž pedagogické práci. V roce 1996 přešel na operační správu 2. armádního sboru v Olomouci na oddělení územní obrany. V roce 1997 přestoupil na MO, sekci obranného plánování Ředitelství obranných příprav, jako vedoucí oddělení operační přípravy státního území. Koncem roku 2000 byl propuštěn z AČR ze zdravotních důvodů. Dnes pracuje v Ústavu obranných studií VA v Brně a zabývá se problematikou vojenství. Publikuje ve vojenských odborných časopisech.

JUDr. Ivan Kudela (nar. 1922), původním povoláním soudce. Působil ve správě Univerzity Karlovy a po r. 1989 v Radě vysokých škol. V důchodu se věnuje genealogii a životu a dílu svého otce.

Ing. Mgr. Werner Lassak, nar. 1961, Vysoká vojenská technická škola (1988), Vysoká vojenská pedagogická škola (1993) V letech 1981-2002 vojákem z povolání. V průběhu služby vykonával technické a velitelské funkce, byl vědeckým pracovníkem oddělení výzkumu HPÚ MO a Centra sociálních studií NGŠ AČR, působil u útvarů a zařízení AČR jako psycholog. Ve funkci psychologa absolvoval také několik zahraničních mírových misí. Jako vědecký pracovník Centra sociálních studií se podílel na výzkumu a aplikaci poznatků z oblasti péče o lidského činitele v podmínkách AČR. Přednášel na mezinárodních kongresech zaměřených k otázkám psychologie a armády. Je řádným členem Asociace vojenských psychologů. Po ukončení kariéry vojáka z povolání se stal pracovníkem sekce strategického plánování MO v Praze, kde pracuje dodnes. Věnuje se především oblasti podpory tzv. kvality života v ozbrojených silách České republiky, je konzultantem zpracovatelského týmu hlavního procesu Kvality života.

Mjr. Mgr. Radka Lísková, nar. 1970, Vysoká vojenská pedagogická škola v Bratislavě, obor sociologie (1992), v roce 1999 absolvovala kurz psychologických operací - JFK Special Warfare School, Fort Bragg,

North Carolina, USA. Na přelomu let 2001/2002 působila v misi KFOR jako důstojník psychologických operací, velitelství mezinárodní brigády střed, MNB (C). V současné době pracuje v oddělení operací a doktrín sekce perspektivního plánování Generálního štábu AČR v oblasti psychologických operací.

Pplk. Ing. Jaroslav Moravčík, narozen 1963, Vysoká vojenská technická škola v Liptovském Mikuláši (SR), obor velitelsko-inženýrský, spojovací, Akademický kurz prvního stupně u K-110 VA Brno, obor řízení obrany státu. Do roku 2000 vykonával velitelské a řídicí spojařské funkce u spojovacího praporu a štábu mechanizovaného svazku, nyní vykonává funkci vedoucího staršího důstojníka-specialisty sekce perspektivního plánování GŠ se zaměřením na informační operace. Pro ÚSS VA Brno zpracoval dílčí studii pod názvem „Informační operace Armády České republiky“.

Ing. Josef Nastoupil, (plk. v. v.). Nar. 1924, absolvoval reálné gymnázium, vystudoval vševojskovou akademii a v letech 1945-1982 aktivně sloužil v armádě, nejdéle v protivzdušné obraně státu. V současné době je v důchodu a zabývá se překladatelskou činností (francouzština, němčina, angličtina) ve vojenském oboru. Mezi jiným přeložil publikaci nazvanou „Malá encyklopedie vojenské strategie“ (AVIS 2000). Je externím spolupracovníkem vědecké knihovny AVIS, publikuje ve Vojenských rozhledech a dalších odborných časopisech.

Pplk. PaedDr. Lubomír Přívětivý, CSc., nar. 1960. Absolvent PdF UJEP v Brně 1984, rig. zkouška tamtéž 1987. Disertační práce a zkouška na FTVS UK v Praze 1993. Po praxi učitele na gymnáziu do roku 1987, člen katedry tělesné výchovy a sportu na VVŠ PV, od roku 1994 jejím vedoucím. Od roku 1996 náčelníkem Vojenského oboru UK FTVS v Praze. Zabývá se otázkami tělesné výkonnosti a pohybovými aktivitami vojenských profesionálů a zdravotně orientovanou tělesnou zdatností. Podílel se na prosazení speciální tělesné přípravy do výuky. Publikuje v odborných časopisech - vojenských i civilních - spoluautor několika sborníků z vojenských, celostátních i zahraničních konferencí.

PhDr. Antonín Rašek (genmjr. v. zál.). Nar. 1935, pěchotní učiliště, šest let u letectva. Dálkově vystudoval FF UK, obor filozofie a historie (1955-61). Poté se stal vojenským novinářem a pracoval v oblasti společenských organizací v armádě. Po srpnu 1968 z armády propuštěn. Věnoval se jako výzkumný pracovník, lektor a poradce průmyslové sociologii řízení, a to v Institutu poradenství Československého komitétu pro vědecké řízení (1970-75) a ve Výzkumném ústavu strojírenské technologie a ekonomiky (1975-89). V letech 1990-92 byl civilním náměstkem ministra obrany pro sociální a humanitární věci a později ředitelem Institutu pro strategická studia (1993). 1994-95

bezpartijní předseda branné komise ČSSD. V současné době spolupracuje s Centrem pro sociální a ekonomické strategie při fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Za svou literární publikační činnost dostal řadu literárních cen.

Ing. Bedřich Sedlák, nar. 1957. Vystudoval VVŠ TTZ v Žilině, studijní obor ekonomika armády – výstrojný zabezpečení. Absolvoval v roce 1980. Do roku 1994 vykonával praxi u útvarů AČR a zastával funkci náčelníka služby ČVO 780, naposledy na stupni svazek. Od roku 1994 dosud, působí ve VVŠ PV jako učitel skupiny ekonomických předmětů. Podílí se na přípravě logistických specializací a zabývá se výukou předmětů „Technologie a nauka o materiálu osobního použití“ a „Zbožiznalství“. Je spoluautorem několika skript, publikuje v odborných časopisech a pravidelně vystupuje na logistických nebo pedagogických konferencích.

Plk. Ing. Jan Strbačka, CSc., nar. 1952. Po absolvování VVŠ PV ve Vyškově (1977) vykonával velitelské funkce na stupni rota, prapor tankového pluku. Od roku 1985 do roku 1992 působil jako odborný asistent na katedře všeobecné taktiky při VA v Brně. V roce 1993 absolvoval desetiměsíční praporeční velitelský kurz na VA v Brně. V tomtéž roce obhájil dizertační práci. Od roku 1994 do roku 1996 působil jako vedoucí starší důstojník oddělení plánování a řízení územní obrany na operační správě 2. armádního sboru v Olomouci. V roce 1997 absolvoval desetiměsíční brigádní velitelský kurz na VA v Brně. Od roku 1997 do roku 2001 působil jako odborný asistent pro výuku operačního umění, strategie a aplikaci teorie operační přípravy velitelů a štábů na katedře řízení obrany státu Fakulty velitelské a štábní při VA v Brně. Od 1. 1. 2002 zastává funkci náčelníka oddělení operační přípravy státního území odboru perspektivního plánování sekce perspektivního plánování GŠ AČR. Publikoval v časopise Bojová příprava a Vojský profesionál.

Mjr. Vlastimil Šlouf, Ph.D., nar. 1967, Vysoká škola zemědělská v Brně, po roční praxi a vykonání vojenské zákl. služby je od r. 1991 vojákem z povolání. Prošel základními technickými i velitelskými funkcemi, v letech 1998–2002 pracoval jako odborný asistent katedry PVO VA v Brně. Doktorské studium absolvoval v oboru automatizované systémy velení a řízení vzdušných sil. V současné době je náčelníkem štábu výcvikové základny protiletadlového vojska v Žatci. Publikoval v časopise Vojský profesionál, ve sborníku konference PVO. Je spoluautorem řady vědeckých publikací.

JUDr. Miroslav Tůma (plk. v. v.), nar. 1937, voj. spoj. učiliště, Právnická fakulta UK v Praze. V rámci GŠ/MO vykonával různé velitelské a štábní funkce. V letech 1989–90 byl vedoucím čs. sedmičlenné skupiny v pozorovatelské misi OSN v Angole (UNAVEM) a od června 1991 do ledna 1992 vedoucím čl. padesátičlenného vojenského kontingentu v humanitární operaci OSN v Iráku (UNGGI). Po odchodu do zálohy v prosinci 1992 se stal zaměstnancem Ministerstva zahraničních věcí ČR. V době nestálého členství ČR v Radě bezpečnosti OSN působil od ledna 1994 do února 1995 na stálé misi ČR při OSN v New Yorku. Po návratu pracoval na odboru OSN a později odboru mezinárodních organizací MZV zejména v oblasti mírových operací a odzbrojovací problematiky. V r. 2001 ukončil své působení na MZV a odešel do důchodu. Je autorem publikace „Nešíření zbraní hromadného ničení, kontrola zbrojení, odzbrojení a Česká republika“ (350 s., vydal ÚMV ve spolupráci s ÚSS VA v Brně v r. 2002).

Por. Ing. Petra Vrábliková, nar. 1977, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích (studijní obor účetnictví a finanční řízení podniku), studijní pobyt na Technical College Ede, Holandsko (1996), Université de Bretagne Sud, Francie (1999), International Teaching and Training Centre in Bournemouth, Velká Británie (2002). Pracovala na FÚ Soběslav (oddělení kontroly, majetkové daně), Silvi Nova CS, a.s. – (poloviční pracovní úvazek při studiu, překlad, tlumočení). SVŠ MO Komorní Hrádek – lektorka angličtiny (2001–2002). V současné době je posluchačkou dvouletého nástavbového studia – SVŠ MO Komorní Hrádek a účastnicí distančního doktorského studijního programu na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích.

Mjr. Ing. Dalibor Zvonek, nar. 1963, Vysoká vojenská technická škola Liptovský Mikuláš, PVO – směr vojensko-inženýrský, výzbrojně elektrotechnický (1987). Prošel základními velitelskými a technickými funkcemi u útvaru protiletadlového raketového vojska (PLRV). Na VA v Brně pracuje od roku 1999 jako odborný asistent skupiny radiotechnického vojska a velení v PVO, katedry PVO, Fakulty letectva a PVO. Zabývá se problematikou automatizovaných systémů velení a řízení - C4I2 - a inženýrsko-technické služby PLRV.

CONTENTS

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., PhDr. Antonín Rašek The Czech Republic between Millstones <i>(A World's Security Scenario Variant)</i>	3
JUDr. Miroslav Tůma Security Challenges in the 21st Century: The Needs of Education in the Field of Non-proliferation, Arms Control and Disarmament	14
Mgr. Radek Khol, MA Multinational Military Cooperation and Benelux Countries	23
MILITARY ART	
Col. Ing. Jan Strbačka, CSc., Ing. Jan Englich, Ing. Antonín Krásný, CSc. Operational Preparation of the State Territory: Its Past, Current and Prospective Histories	34
Ing. Drahomír Dušátko, CSc. GPS for Mapping, Positioning, and Grid Systems	43
Ing. Josef Nastoupil Operation Deception	46
The Core of Air and Cosmic Power <i>(What Should Commanders Know)</i>	54
Urban Fighting	60
OPINIONS, CONTROVERSY	
Questions that are Opened by the War in Iraq <i>(Operation "Iraqi Freedom")</i>	64
INFORMATION PAGES	
Are Terrorists Entitled to POW Status?	70
Ing. Mgr. Werner Lassak Ethics and Morale of the Reformed ACR	89
Consistent Reform of the German Armed Forces	100
Operation Standard Software: SAP Implementation in German Army	118
Lt.Col. Ing. Jaroslav Moravčík Information Operations in the ACR	121
Maj. Mgr. Radka Lísková Psychological Operations: Constant Part of Modern Military Operations <i>(ACR PSYOPS Doctrine is Prepared)</i>	127
Lt. Ing. Petra Vráblíková Motivation Theory and its Performance Connotations	134

CONTENTS

HISTORY

Doc. Ing. Pavol Gavlas, CSc., PhDr. Antonín Rašek Czechoslovak Army Separation: Running History	139
---	-----

MILITARY PROFESSIONAL

Maj. Ing. Petr Harašta, Ing. Bedřich Sedlák New Active Preservative Methods of Material Possession during its Storage in the Army of the Czech Republic	157
Col. Ing. František Blaško, CSc. Information Technologies Facilitating High Safety of Air Traffic	161
Lt.Col. PaedDr. Přívětivý, CSc. Does Military Skiing Become a Part of Soldiers' Training in the 21st Century?	164
Mgr. Antonín Konrád Physical Education Process and PTI in Present-day Army: Further Development	169
Maj. Ing. Vlastimil Šlouf, Ph.D., Maj. Ing. Dalibor Zvonek The Utilisation of Fuzzy Sets in Preventive Diagnostic	176
Mobile Computer for Extreme Conditions (Panasonic Toughbook CF-28)	187

PERSONAL DATA

PhDr. Josef Kudela	189
---------------------------------	-----

JAROSLAV JANDA PRIZE

Jaroslav Janda Prize for the year 2003 Awarded	196
English Annotation	197
Who is Who in This Issue	201
English Table of Contents	204

OBSAH 2/2003

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., PhDr. Antonín Rašek

Česká republika mezi mlýnskými kameny

(Scénář možného vývoje světové bezpečnostní situace) 3

JUDr. Miroslav Tůma

Bezpečnostní výzvy 21. století a potřeba výchovy a vzdělávání v oblastech nešíření zbraní hromadného ničení, kontroly zbrojení a odzbrojení

14

Mgr. Radek Khol, MA

Mnohonárodní vojenská spolupráce a země Beneluxu 23

VOJENSKÉ UMĚNÍ

Plk. Ing. Jan Stráčka, CSc., Ing. Jan Englich, Ing. Antonín Krásný, CSc.

Operační příprava státního území, minulost, současný stav a perspektiva vývoje 34

Ing. Drahomír Dušátko, CSc.

Určování polohy podle mapy, navigace GPS a souřadnicové systémy 43

Ing. Josef Nastoupil

Operační klamání 46

Podstata letecké a kosmické moci

(Co by měli velitelé vědět) 54

Boj ve městě 60

NÁZORY, POLEMIKA

Jaké otázky otevřela válka v Iráku

(Operace „Iraqi Freedom“) 64

INFORMACE

Mají teroristé právo na status válečného zajatce? 70

Ing. Mgr. Werner Lassak

Etika a morálka vojáků reformované Armády České republiky 89

Důsledná reforma německých ozbrojených sil 100

Operace standardní software: Implementace SAP v německé armádě 118

Pplk. Ing. Jaroslav Moravčík

Informační operace podmínkách AČR 121

Mjr. Mgr. Radka Lišková

Psychologické operace - stabilní součást moderních vojenských operací

(Připravuje se doktrína psychologických operací AČR) 127

Por. Ing. Petra Vráblíková

Teorie motivace a její význam z pohledu dosahovaného výkonu 134

OBSAH

Z HISTORIE

Doc. Ing. Pavol Gavlas, CSc., PhDr. Antonín Rašek Průběh rozdělení Československé armády	139
---	-----

VOJENSKÝ PROFESIONÁL

Mjr. Ing. Petr Harašta, Ing. Bedřich Sedlák Uplatnění aktivních konzervačních metod v oblasti skladování majetku v Armádě České republiky	157
Plk. Ing. František Blásko, CSc. Nové informační technologie umožňují vysokou bezpečnost leteckej prevádzky	161
Pplk. PaedDr. Lubomír Přivětivý, CSc. Bude vojenské lyžování součástí výcviku vojáka 21. století?	164
Mgr. Antonín Konrád Tělovýchovný proces a náčelník tělovýchovy v současné armádě – a jak dál?	169
Mjr. Ing. Vlastimil Šlůf, Ph.D., Mjr. Ing. Dalibor Zvoňek Využití fuzzy množin v preventivní diagnostice	176
Mobilní počítač do extrémních podmínek <i>Panasonic!</i> (Panasonic Toughbook CF-28 - nejodolnější notebook na našem trhu)	187

PERSONÁLIE

PhDr. Josef Kudela	189
--------------------------	-----

CENA JAROSLAVA JANDY

Cena Jaroslava Jandy pro rok 2003 udělena	196
Anglické anotace	197
Představení autorů tohoto čísla	201
Obsah v angličtině	204

VOJENSKÉ ROZHLEDY

čtvrtletník

Vydává:

MO ČR - AVIS (Agentura vojenských informací a služeb)
Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6-Dejvice

IČO: 60162694

Vojenské rozhledy, číslo 2/2003

Ročník: XII. (XLIV.)

Den vydání: 22. 5. 2003

Rozšiřuje:

Úřad MO, AVIS, distribuce, Tychonova 1, 160 01 Praha 6
pří Endlová, tel. (973) 215 563, endlovao@army.cz
Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6-Dejvice

Redakce:

Jaroslav Furmánek (redaktor), telefon: (973) 21 57 33
E-mail: voj.rozhledy@army.cz
Fax: (973) 21 59 17

Redakční rada: doc. Ing. Josef Janošec, CSc. (vedoucí), PhDr. Miloš Balabán, Ph.D.,
Ing. Jan Doksanský, brig. gen. Ing. Jiří Haláška, plk. prof. Ing. Jiří Herynk, CSc.,
doc. Ing. Josef Kašpár, CSc. plk. prof. Ing. Aleš Komár, CSc., Mgr. Antonín Konrád,
doc. Ing. Petr Němec, CSc., plk. doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc.,
PaedDr. Jaroslav Ševčík, mjr. Ing. Vlastimil Šlouf, Ing. Milan Štembera, CSc.,
Ing. Štefan Zigo, plk. gšt. Ing. Vladimír Karaffa, CSc. (zahraničí).

Sídlo redakce: Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6-Dejvice.

Časopis Vojenské rozhledy v elektronické podobě naleznete na:
http://www.army.cz/avis/voj_rozhl.htm

Grafická úprava: Ing. Bořivoj Beránek

Tiskne: Vojenský zeměpisný ústav Praha

Evidenční číslo: MK ČR E 6059

Identifikační číslo: ISSN 1210-3292

